

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ “ฟื้นฟูเลอซอมแวล เลอเวือะ”

โดย
นายประพันธ์ จันทร์ยวง และคณะ

สนับสนุนโดย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การ เริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการ ปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความก้าวหน้าในการแก้ปัญหา ของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้ อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้น จุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้ง เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิก อบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือ กลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้น สิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่ เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่นๆ หรือพื้นที่อื่นๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่เกี่ยวข้อง” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้น กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่ง ที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็น เครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการ ดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วย การบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่ นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น ด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบ ที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของ รายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย

โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เรื่อง : โครงการวิจัย “พื้นฟูเลอซอมแมล เลอเวือะ”

ผู้วิจัย : นายประพันธ์ จันทน์ยวง และคณะ

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย “พื้นฟูเลอซอมแมล เลอเวือะ” มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมและบันทึกเลอซอมแมล ตลอดจนค้นหาคคุณค่า ความหมายและสำคัญของบทกวีเลอซอมแมล ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวเลอเวือะ พร้อมทั้งถ่ายทอดสู่เยาวชนให้เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่า ความสำคัญของเลอซอมแมล เลอเวือะ

กระบวนการในการดำเนินงานวิจัยได้เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เริ่มจากการเปิดเวทีชี้แจงโครงการวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจในการทำงานวิจัยกับชุมชน สรรวจปราชญ์ / ผู้รู้ / ผู้มีความสามารถด้านเลอซอมแมล การจัดกิจกรรมทบทวนระบบตัวเขียน เก็บรวบรวมข้อมูลเลอซอมแมล ตามประเด็นที่กำหนดไว้ การถ่ายทอดเลอซอมแมล ให้มีความหมายในภาษาไทย การจัดเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน เพื่อเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ภายนอก การจัดกิจกรรมถ่ายทอดและสืบทอดองค์ความรู้เลอซอมแมล ให้แก่เด็ก เยาวชนและผู้สนใจ การทำสื่อการเรียนรู้เลอซอมแมล ที่เหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชนและเพื่อเผยแพร่ให้กับชาวเลอเวือะในหมู่บ้านอื่นๆ

ผลจากการดำเนินงานทำให้ได้ทำเนียบและแผนที่ปราชญ์ชุมชนด้านเลอซอมแมล บ้านป่าแป๋ จำนวน 30 คน ได้องค์ความรู้เรื่องเลอซอมแมลของชาวเลอเวือะ จำนวน 1 ชุด ประกอบด้วยลักษณะของการร้องเลอซอมแมล โครงสร้างของเลอซอมแมล บทเกริ่นนำ ทำนองในการร้อง การถ่ายทอดเลอซอมแมลในอดีต ตลอดจนความหมายของเลอซอมแมลในแต่ละภาค ได้หนังสือรวบรวมเลอซอมแมล จำนวน 7 ภาค เนื้อหาภายในประกอบด้วยเลอซอมแมล บทย่อยๆของแต่ละภาคที่บันทึกด้วยภาษาเลอเวือะ พร้อมทั้งคำแปลความหมายโดยรวมด้วยภาษาไทย ได้แผ่นซีดีบันทึกเสียงร้องเลอซอมแมล จำนวน 1 ชุด และหนังสือนิทานเล่มเล็กจำนวน 1 เรื่อง ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับคำสอนที่ปรากฏในเลอซอมแมล

นอกจากนี้แล้ว การดำเนินงานวิจัยยังทำให้เกิดการสร้างกระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดเลอซอมแมล ผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆ ในโครงการวิจัย ทำให้เด็กและเยาวชนชาวเลอเวือะสามารถแต่งและขับร้องเลอซอมแมลได้ อีกทั้งยังเป็นการสร้างความตระหนักให้ชาวเลอเวือะเห็นคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแมล ดังจะเห็นได้จากการเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของโครงการวิจัย และการนำหนังสือบันทึกเลอซอมแมล ไปใช้ประโยชน์ในงานของชุมชน นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนในชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มผู้อาวุโสและเด็กเยาวชนอีกด้วย

บทสรุปโครงการ

บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์เลอเวีอะ เป็นกลุ่มที่มีภาษาอยู่ในภาวะวิกฤต ซึ่งเคยมีการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตั้งแต่ปี 2548 โดยโครงการแรกคือ โครงการ “การสืบทอดและใช้ประโยชน์จากพันธุกรรมพืชพื้นบ้านชาวเลอเวีอะ บ้านป่าแป๋” (อยู่ในการดูแลของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน) มุ่งส่งเสริมให้ชาวเลอเวีอะบ้านป่าแป๋ ได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของพันธุกรรมพืชพื้นบ้านของตนเอง แต่พบข้อจำกัดว่า การบันทึกชื่อพืชเป็นภาษาเลอเวีอะ บางคำไม่สามารถบันทึกเป็นภาษาไทยได้ เนื่องจากเสียงในภาษาเลอเวีอะไม่มีในภาษาไทย จึงเกิดการทำโครงการวิจัยโครงการที่ 2 คือ โครงการ “รักษาละโพงละเวีอะ” เพื่อพัฒนาระบบตัวเขียนในภาษาเลอเวีอะ ให้สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการบันทึกองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งสามารถทำให้ชาวเลอเวีอะเขียนเรื่องเล่า นิทาน รวมทั้งบทกวีเลอซอมแล่ ของตนเองได้ จากนั้นจึงได้มีการพัฒนาโจทย์ในโครงการที่ 3 คือ โครงการ “รูปแบบการจัดการศึกษาแบบทวิภาษาสำหรับเด็กปฐมวัย โดยใช้ภาษาเลอเวีอะร่วมจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 10 ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนบ้านป่าแป๋” โดยนำภาษาเลอเวีอะเข้าไปสอนในโรงเรียนในรูปแบบทวิภาษาในระดับชั้นอนุบาล 1 และ 2 ทำให้เกิดสื่อการเรียนการสอน เกิดครูภูมิปัญญาชาวเลอเวีอะที่สามารถสอนภาษาท้องถิ่นได้อย่างมั่นใจ ทำให้เด็กนักเรียนมีพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ ในระดับดีมาก มีความกล้าคิด กล้าแสดงออก รวมทั้งมีความคิดในเชิงสร้างสรรค์ นอกจากนี้การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผ่านมาทำให้ชุมชนชาวเลอเวีอะบ้านป่าแป๋เกิดความเข้มแข็ง และเห็นคุณค่า ความสำคัญของภาษาและวัฒนธรรมชาวเลอเวีอะเป็นอย่างดี

จากการเห็นคุณค่าและความสำคัญของภาษาและวัฒนธรรมของตนเอง ทำให้ชาวเลอเวีอะมีความประสงค์ที่จะเก็บรวบรวมองค์ความรู้บทกวี หรือ เลอซอมแล่ ซึ่งแสดงถึงความเจริญทางด้านภาษาและวัฒนธรรมของชาวเลอเวีอะ โดยมีท่วงทำนอง สัมผัสวรรคตอน และวิธีการเปรียบเทียบได้อย่างลึกซึ้ง รวมถึงยังแฝงไปด้วยคติสอนใจ องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวเลอเวีอะ ที่ผ่านมานในอดีตมีการสืบทอดกันแบบปากต่อปาก ผู้ที่สนใจก็จะเรียนกับผู้รู้แบบตัวต่อตัว แต่ปัจจุบันการสืบทอดบทกวีเลอซอมแล่ ได้จางหายไปทุกที เนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงไป ชาวเลอเวีอะบ้านป่าแป๋ จึงได้ร่วมกันทำโครงการวิจัย “ฟื้นฟูเลอซอมแล่ เลอเวีอะ” เพื่อเป็นการบันทึกและรวบรวมเลอซอมแล่อันมีค่าของชาวเลอเวีอะ ค้นหาคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแล่ต่อวิถีชีวิตชาวเลอเวีอะ พร้อมไปกับการร่วมกันถ่ายทอดเลอซอมแล่ให้แก่เด็กและเยาวชนชาวเลอเวีอะอีกด้วย

โจทย์วิจัย

1. ชาวเลอเวีจะมีแนวทางในการเก็บรวบรวมและบันทึกเลอซอมแม้อย่างไร
2. บทกวีเลอซอมแม่มี่คุณค่าและความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวเลอเวี้อย่างไร
3. ชาวเลอเวีจะมีกระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดเลอซอมแม้อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเก็บรวบรวมและบันทึก เลอซอมแม่มี่ ของชาวเลอเวี้อยะ
2. เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดเลอซอมแม่มี่ ของชาวเลอเวี้อยะ
3. เพื่อค้นหาคุณค่าและความสำคัญของบทกวีเลอซอมแม่มี่ ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวเลอเวี้อยะ
4. เพื่อให้เกิดแนวทางในการดำเนินงานร่วมกันของชาวเลอเวี้อยะบ้านป่าแป๋และบ้านละอุม

จ.แม่ฮ่องสอน

5. เพื่อให้ชุมชนและกลุ่มเยาวชนชาวเลอเวี้อยะ ได้เกิดความตระหนัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแม่มี่ เลอเวี้อยะ

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตเนื้อหา

1. ศึกษาเลอซอมแม่มี่ ที่ใช้ในงานต่าง ๆ ได้แก่ งานศพ, งานแต่งงาน, งานขึ้นบ้านใหม่, งานพิธีกรรม เช่น เลี้ยงผี, การทำมาหากิน, การเกี่ยวพาราสิระหว่างชาย – หญิง, การต้อนรับ / การอวยพร (ส่งแขก) ผู้มาเยือน
2. ศึกษากระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดเลอซอมแม่มี่ ของชาวเลอเวี้อยะ
3. ศึกษาคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแม่มี่ ที่มีต่อวิถีชีวิตชาวเลอเวี้อยะ

ขอบเขตพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

ชาวเลอเวี้อยะในพื้นที่บ้านป่าแป๋ ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ขอบเขตระยะเวลา

เดือนกันยายน 2557 – เดือนสิงหาคม 2561

วิธีการดำเนินงาน

โครงการวิจัย “ฟื้นฟูเลอซอมแม่มี่ เลอเวี้อยะ” ได้มีการดำเนินงาน สามารถจำแนกเป็นกิจกรรมหลักของโครงการวิจัย ได้ดังนี้

1. จัดกิจกรรมเปิดเวทีชี้แจงโครงการ ฯ เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้าใจในการดำเนินงานโครงการ และให้การสนับสนุนในโครงการวิจัย ฯ รวมถึงการพูดคุยแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการเลอซอมแม'ลทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อจุดประกายความคิดให้ชุมชน เด็ก และเยาวชนชาวเลอเวีอะ เห็นคุณค่าและความสำคัญของการเลอซอมแม'ล
2. จัดกิจกรรมทบทวนระบบตัวเขียนภาษาเลอเวีอะ ที่บ้านปาแป้ และบ้านละอูป เพื่อให้สามารถใช้ระบบตัวเขียนภาษาเลอเวีอะบันทึกเลอซอมแม'ลได้
3. สืบหาประวัติ/ผู้รู้/ผู้มีความสามารถด้านเลอซอมแม'ลในบตต่าง ๆ ทั้งบ้านปาแป้
4. เก็บรวบรวมข้อมูลเลอซอมแม'ลตามประเด็นที่กำหนดไว้ ทั้งที่บ้านปาแป้ และบ้านละอูป โดยใช้เครื่องมือในการบันทึกความรู้ เช่น การบันทึกด้วยกล้องถ่ายภาพเคลื่อนไหว (วิดีโอ), การบันทึกเสียง, การจดบันทึกด้วยระบบตัวเขียนภาษาเลอเวีอะ รวมทั้งสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มเยาวชน และทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ถือเป็นการถ่ายทอดความรู้สู่เยาวชน ทำให้เกิดความตระหนัก และทำให้เยาวชนและชุมชนเห็นคุณค่าความสำคัญของเลอซอมแม'ล
5. ทีมวิจัยและผู้สนใจร่วมกันถ่ายทอดเลอซอมแม'ล ที่ได้บันทึกไว้ให้มีความหมายในภาษาไทยและวิเคราะห์เชื่อมโยงกับองค์ความรู้ภายนอก ที่เคยมีผู้ศึกษาไว้แล้ว เพื่อให้ชุมชนเห็นโลกทัศน์ และองค์ความรู้ที่สำคัญของชาวเลอเวีอะ รวมถึงร่วมกันค้นหาคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแม'ล ที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวเลอเวีอะ
6. จัดกิจกรรม “ถ่ายทอดและสืบทอดองค์ความรู้ เลอซอมแม'ล” ให้แก่เด็ก เยาวชนและผู้สนใจ เพื่อให้เด็กสามารถแต่งเลอซอมแม'ล และร้องได้ด้วยตนเอง
7. ทำสื่อการเรียนรู้เลอซอมแม'ล ที่เหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชนชาวเลอเวีอะ และเผยแพร่ให้กับชาวเลอเวีอะในหมู่บ้านต่าง ๆ

ผลการดำเนินงาน

ผลจากการดำเนินงานวิจัยทำให้ได้ผลผลิตที่สำคัญ ได้แก่

1. ทำเนียบและแผนที่ปราชญ์ชุมชนด้านเลอซอมแม'ล บ้านปาแป้ จำนวน 30 คน
2. ได้องค์ความรู้เรื่องเลอซอมแม'ลของชาวเลอเวีอะ จำนวน 1 ชุด ประกอบด้วยลักษณะของการร้องเลอซอมแม'ล โครงสร้างของเลอซอมแม'ล บทเกริ่นนำ ทำนองในการร้อง การถ่ายทอดเลอซอมแม'ลในอดีต ตลอดจนความหมายของเลอซอมแม'ลในแต่ละภาค
3. ได้หนังสือรวบรวมเลอซอมแม'ล จำนวน 7 ภาค เนื้อหาภายในประกอบด้วยเลอซอมแม'ล บทย่อยๆของแต่ละภาคที่บันทึกด้วยภาษาเลอเวีอะ พร้อมทั้งคำแปลความหมายโดยรวมด้วยภาษาไทย
4. ได้แผ่นซีดีบันทึกเสียงร้องเลอซอมแม'ล จำนวน 1 ชุด
5. ได้หนังสือนิทานเล่มเล็กจำนวน 1 เรื่อง ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับคำสอนที่ปรากฏในเลอซอมแม'ล

นอกจากนี้แล้ว การดำเนินงานวิจัยยังทำให้เกิดผลลัพธ์ที่สำคัญ คือ

1. ทีมวิจัยสามารถสร้างกระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดเลอซอมแมล ผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆในโครงการวิจัย ได้แก่ กิจกรรมสำรวจปราชญ์ผู้รู้เลอซอมแมล กิจกรรมรวบรวมและบันทึกเลอซอมแมล โดยปราชญ์เป็นผู้ให้ข้อมูล ส่วนทีมวิจัยและเยาวชนเป็นผู้จัดบันทึกและพิมพ์เลอซอมแมล กิจกรรมการฝึกเรื่องเลอซอมแมล และการทำหนังสือนิทานเล่มเล็ก ทำให้ทีมวิจัยและเยาวชนได้ความรู้เรื่องเลอซอมแมลและการใช้ระบบตัวเขียนภาษาเลอเวีอะ
2. เด็กและเยาวชนชาวเลอเวีอะสามารถแต่งและขับร้องเลอซอมแมลได้ ดังจะเห็นได้จากเยาวชนเลอเวีอะบ้านป่าแป๋ สามารถแต่งเลอซอมแมลและร้องในงานวันภาษาแม่สากล ปี 2559 และ 2561 ทีมมหาวิทยาลัยมหิดล และร้องในงานสำคัญอื่นๆของชุมชนได้
3. เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนในชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มผู้อาวุโสและเด็กเยาวชน
4. การทำงานวิจัยในโครงการนี้สามารถสร้างความตระหนักให้ชาวเลอเวีอะเห็นคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแมล และทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ดังจะเห็นได้จากการเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของโครงการวิจัย การมาขอยืมหนังสือบันทึกเลอซอมแมล ไปใช้หรือไปถ่ายเอกสารเพื่อใช้ในงานของชุมชน

วิเคราะห์ผลการวิจัย

การดำเนินงานในโครงการวิจัยนี้ สามารถวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. การรวบรวมและบันทึกเลอซอมแมล ของชาวเลอเวีอะ ทีมวิจัยชาวเลอเวีอะสามารถเก็บรวบรวมและบันทึกเลอซอมแมล ได้ทั้งหมด 7 ภาค โดยในแต่ละภาคได้แบ่งออกเป็นบทย่อย ๆ ตามเนื้อหา ประกอบด้วย

1) ภาคที่ 1 เลอ ซอม กาม ฅู-ฮือ (ความอยาก ความปรารถนา ความใฝ่ฝัน) ประกอบด้วย 10 บท

2) ภาคที่ 2 เลอ ซอม เรอ-อุก เฮอ-อุ (เอาไป / พาไป) ประกอบด้วย 6 บท

3) ภาคที่ 3 เลอ ซอม เฮอ-อุกา (ไปหางาน) ประกอบด้วย 7 บท

4) ภาคที่ 4 เลอ ซอม ลวง รีด (จารีต ประเพณี) ประกอบด้วย 7 บท

5) ภาคที่ 5 เลอ ซอม กอก เลอ โพง (ส่งเสียงพูดคุย) ประกอบด้วย 6 บท

6) ภาคที่ 6 เลอ ซอม ปัว เลอ ะ (ขอสมัครเล่น) ประกอบด้วย 4 บท

7) ภาคที่ 7 เลอ อม ตัว เออ-ฮือญ เคะ (คำพูดใส่ / กลับไปหา) ประกอบด้วย 6 บท

ทั้งนี้ทีมวิจัยได้บันทึกเลอซอมแมล ด้วยภาษาเลอเวีอะ อักษรไทย ที่ผ่านการรับรองจากราชบัณฑิตยสภา รวมทั้งยังได้แปลความหมายคำต่อคำ และแปลความหมายโดยรวม เพื่อให้ชาวเลอเวีอะได้เข้าใจ รวมทั้งเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อยอดต่อไป โดยเฉพาะในด้านวรรณกรรมพื้นบ้าน

2. กระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดเลอซอมแมล ของชาวเลอเวีอะ

กระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดเลอซอมแมลในอดีตจะไม่ใช้การอ่านจากตัวหนังสือ แต่จะเกิดขึ้นในลักษณะครูพักลักจำ คนที่สนใจมักจะคอยติดตามผู้ใหญ่ไปฟังการร้อง หากเป็นผู้หญิงก็จะคอยนอนฟังที่บ้านเพื่อนหรือบ้านสาวที่ร้องเป็นแล้ว นอกจากนี้เวลาสอนคำร้องก็จะไปสอนกันที่ไร่ เวลาถางหญ้า ก็จะถางหญ้าไปด้วย และฝึกร้องไปด้วย หรือแอบฟังกันมาก็คจะสามารถจำได้และร้องได้

3. คุณค่าและความสำคัญของบทกวีเลอซอมแมล ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวเลอเวีอะ จากการบันทึกและรวบรวมบทกวีเลอซอมแมล ของชาวเลอเวีอะทั้ง 7 ภาค รวม 40 บท โดยผ่านการวิเคราะห์ความหมายโดยรวม สามารถชี้ให้เห็นถึงคุณลักษณะของเลอซอมแมล ที่แฝงไปด้วยแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวเลอเวีอะ จาริต ประเพณี รวมทั้งการทำมาหากิน สามารถจำแนกได้เป็น 8 หัวข้อ ได้ดังนี้

- 1) ลักษณะนิสัยและบทบาทชาย – หญิงของชาวเลอเวีอะ
- 2) หลักการใช้ชีวิต หลักการครองเรือน
- 3) จาริต ประเพณี
- 4) การทำมาหากิน
- 5) การทอผ้า
- 6) ภูมิปัญญาพื้นบ้านและความเชื่อ
- 7) คำเรียกบอกสถานที่และคำเรียกชื่อกลุ่มคนต่างๆ
- 8) คำเปรียบเปรย

4. แนวทางการดำเนินงานร่วมกันของชาวเลอเวีอะบ้านป่าแป๋ และบ้านละอูป

แนวทางในการดำเนินงานร่วมกันของชาวเลอเวีอะบ้านป่าแป๋และบ้านละอูป ยังไม่เกิดแนวทางการทำงานที่ชัดเจนมากนัก เนื่องจากทั้งสองหมู่บ้านนี้มีระบบเสียงในภาษาเลอเวีอะและการใช้ระบบตัวเขียนที่แตกต่างกัน อีกทั้งตัวแทนที่บ้านละอูป ยังไม่พร้อมที่จะดำเนินงานร่วมกัน จึงมีข้อสรุปร่วมกันว่ารวบรวมและบันทึกเลอซอมแมลที่บ้านป่าแป๋ก่อน จากนั้นจึงจะนำไปแลกเปลี่ยนและตรวจสอบดูความเหมือนและความแตกต่างกับที่บ้านละอูป และเผยแพร่สู่หมู่บ้านอื่นๆต่อไป

5. ชุมชนและกลุ่มเยาวชนชาวเลอเวีอะ ได้เกิดความตระหนัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแมล

ผลจากการดำเนินงานโครงการวิจัยนี้ ทำให้ชุมชนและกลุ่มเยาวชนชาวเลอเวีอะเกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของเลอซอมแมล จะเห็นได้จากการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของโครงการวิจัย เช่น กิจกรรมการรวบรวมและบันทึกเลอซอมแมล จะมีผู้สนใจมาเข้าร่วมฟังเวลาที่ปราชญ์ถ่ายทอดความรู้หรือแม้แต่เยาวชนที่เกาะติดในทุกกิจกรรมได้มาช่วยเก็บข้อมูลปราชญ์ ช่วยเขียนเลอซอมแมล ช่วยพิมพ์และแก้ไขเลอซอมแมลให้ถูกต้อง การแต่งและฝึกร้องเลอซอมแมล ตลอดจนการนำความรู้ คำสอนในเลอซอมแมลมาสร้างสรรค์ ผลิตเป็นสื่อใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ	ก
บทสรุปโครงการ	ข
บทที่ 1 บทนำ	
1. หลักการและเหตุผล	1
2. โจทย์วิจัย	6
3. วัตถุประสงค์	6
4. พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย	6
5. ประเด็นในการศึกษา	6
6. แนวทางการดำเนินงาน	7
7. ระยะเวลาในการดำเนินงาน	7
8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	8
9. รายชื่อทีมวิจัย	8
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	
1. ระบบเขียนภาษาเลอเวอะอักษรไทย	10
1.1 ลักษณะทั่วไปของภาษาเลอเวอะ	11
1.2 พยัญชนะต้น	11
1.3 พยัญชนะควบ	13
1.4 พยัญท้าย	13
1.5 สระ	13
2. แนวคิดเกี่ยวกับคติชนวิทยา	16
2.1 ความหมายของคติชนวิทยา	16
2.2 ความสำคัญและบทบาทของคติชนวิทยา	17
2.3 ลักษณะของคติชนวิทยา	18
2.4 ลักษณะของวรรณกรรมมุขปาฐะ	19
3. กรอบการวิเคราะห์บทกลอน	20
4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	20

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย	
1. ขอบเขตการวิจัย	22
1.1 ขอบเขตเนื้อหา	22
1.2 ขอบเขตพื้นที่	22
1.3 ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย	22
1.4 ขอบเขตระยะเวลา	22
2. กระบวนการวิจัย	22
2.1 กิจกรรมจัดเวทีชี้แจงโครงการ ฯ	23
2.2 กิจกรรมสร้างความเข้าใจเรื่องการใช้ระบบเขียน บันทึกเลอซอมแมล ที่บ้านละอูป	24
2.3 กิจกรรมสำรวจปราชญ์/ผู้รู้/ผู้มีความสามารถด้านเลอซอมแมล	26
2.4 กิจกรรมเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลเลอซอมแมล ตามประเด็นที่กำหนดไว้	26
2.5 กิจกรรมการถอดความหมายเลอซอมแมล ที่ได้บันทึกไว้	28
2.6 กิจกรรมถ่ายทอดและสืบทอดองค์ความรู้เลอซอมแมลให้เด็กเยาวชนและผู้สนใจ	29
2.7 กิจกรรมทำสื่อการเรียนรู้เลอซอมแมลที่เหมาะสมสำหรับเด็กเยาวชน	29
3. วิธีการเก็บข้อมูล	29
4. การวิเคราะห์ข้อมูล	30
บทที่ 4 ผลการวิจัย	
1. ทำเนียบปราชญ์ชุมชนด้านเลอซอมแมล	31
2. ลักษณะของเลอซอมแมล	41
2.1 ลักษณะของการร้องเลอซอมแมล	41
2.2 โครงสร้างของเลอซอมแมล	42
2.3 การถ่ายทอดเลอซอมแมล	43
3. ความหมายของเลอซอมแมล	44
4. สื่อการเรียนรู้เลอซอมแมล	57
บทที่ 5 สรุปและวิเคราะห์ผล	59
1. สรุปผลการดำเนินงาน	59

2. วิเคราะห์ผลการดำเนินงาน	61
บรรณานุกรม	68
ภาคผนวก	
เลอซอมแวล เลอเวือะบ้านป่าแป๋	
ภาค 1 เลอ ซอม กาม คู-อิฮ (ความอยาก ความปรารถนา ความใฝ่ฝัน)	69
1.1 โบท กอ-แอ ลองซิด แซม (บทฝ่ายคนเมือง)	69
1.2 โบท คู-อิฮ เอีย (บทความปรารถนา แบบหยอกล้อเล่น)	75
1.3 โบท ระบุจิต (บทจารีตประเพณีใหญ่)	79
1.4 โบท ตั้งพีโตง (บทแปลกที่ขอ)	82
1.5 โบท เอสเลอสมัง (บททะนุถนอม)	87
1.6 โบท ฮัง'นา (บทการเตรียมงาน)	93
1.7 โบท มอก'มา (บทพันไร่)	99
1.8 โบท พวกบอ (บทเจาะครก)	105
1.9 โบท ทอฮเลอเจอ-อุง (บททำเครื่องมือวันฝ้าย)	109
1.10 โบท มอกเลอ ฟิม (บทพันสวน)	112
ภาค 2 เลอ ซอม เรอ-อุก เฮอ-อุ (เอาไป / พาไป)	114
2.1 โบท เทียเชื้อะเทีย กยา-อีญ (บทดอกไม้เป้าไม้แดง)	114
2.2 โบท ขยา-แอ 'มอ-แอ เมียง เคอ-อิหาย (บทขวานตัดฟัน)	122
2.3 โบท เทียง เลอ เคื่อง โกลง ระบุ (บทข้ามแม่น้ำใหญ่)	127
2.4 โบท เลียกเมือง พู-อีเข้า (บทเข้าเมือง)	131
2.5 โบท โซม เคอ โนม นึง กัด (บทกินขนมที่ตลาด)	134
2.6 โบท เลอ เทือฮ เออ-อีญ (บทหันกลับ)	138
ภาค 3 เลอซอมเฮอ-อุกา (ไปหางาน)	141
3.1 โบท โอ-อิจ คองเพือะ (บทหมดของพ่อ)	141
3.2 โบท คอง เฮงาะ (บทเก็บข้าว)	143
3.3 โบท จัว โซะ (บทอ่อนเจ็บ (เจ็บป่วยเล็กน้อย))	147
3.4 โบท โซะ เมือง (บทบ้านเมืองไม่สงบ)	149
3.5 โบท พู-อี ฌา-อิม (บทซื้อแหวน)	153

3.6	โบท เลอ เทือฮ เออ-อีญ (บทหันกลับ)	158
3.7	โบท'ลอ-แอฮควัปลา-อิงดัง (บทเขาเป่า)	161
ภาค 4 เลอ ซอมลวง รุต (จาริต ประเพณี)		164
4.1	โบท เปอ-อุ กลัง ดา-อีญ (บทเหยี่ยวบิน)	164
4.2	โบท เซอ โปก (บทเสียงทาย)	168
4.3	โบท 'มา มอก (บทพันไร่)	171
4.4	โบท ตะโนก (พิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ย่า)	174
4.5	โบท ปัว เยือ (บทขอยา)	178
4.6	โบท เลอ เลอ-อิจ เลอ ยวง (บทเที่ยวเตร่)	181
4.7	โบท เลอ ชุน (บทเขต)	185
ภาค 5 เลอซอม กอกเลอโพง (ส่งเสียงพูดคุย)		189
5.1	โบท กอกเลอโพง (บททักทาย)	189
5.2	โบท เซิก อา-อีญ อา-อีญ กอกเลอโพง (บทเข้าตึกอื่นไกล)	192
5.3	โบท เคอ-อี'ลอ-อีญ เลอ-อิฮ (บทพระจันทร์นาลง)	195
5.4	โบท เมิดโอโซมเลี้ยก เลอซอมซอ (บทปลุกให้ตื่น)	198
5.4.1	โบท เมิดโอโซมเลี้ยก เลอซอมซอ (บทปลุกให้ตื่น 1)	198
5.4.2	โบท เลอปา-แอฮเลอโมะ เลอซอมซอ (บทปลุกให้ตื่น 2)	200
5.4.3	โบทโกะกา-อิจโกะกอม เลอซอมซอ (บทปลุกให้ตื่น 3)	204
5.5	โบท โล (บทหยอกล้อ)	207
5.6	โบท เลอกัฮ เลอซอมแวล (บทคำขอแยก)	209
ภาค 6 เลอซอม ปัวเลองะ (ขอสมัครเล่น)		211
6.1	โบท ซอฮกยะ เลอซอม ปัวเลองะ (บทแผ้วถางทาง)	211
6.2	โบท คุ-อิฮ เอีย (บทปรารณา)	213
6.3	โบท คุ-อิฮ เลอ โตฮ (บทปรารณาได้พบเจอ)	216
6.4	โบท กวน ชัง เลอ ฮลัก (บทลูกช้างชน)	218

ภาค 7 เลื่อมตัวเออ-อีญเคะ (คำพูดใส่ / กลับไปหา)	221
7.1 โบท บีน เฮมะ 'มา-แอ แตบ (บทเหยียบไรกับหมัด)	221
7.2 โบท ซา-อิม แกฮ โซ-อิจ (บทนกผิวปาก)	224
7.3 โบท โวฮ ญื้อะ (บทสร้างบ้าน)	226
7.4 โบท มอก'มา (บทฟันไร่)	228
7.5 โบท เลอ ชึง (บทรอกอย)	230
7.6 โบท มอกเพี้ยมอก เปยอ-อุม (บททำกับดัก)	233

บทที่ 1

บทนำ

1. หลักการและเหตุผล

เลอเวีอะ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาพูดอยู่ในกลุ่มตระกูลออสโตรเอเชียติก ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตเทือกเขาถนนธงชัยกลางระหว่างจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ชาวเลอเวีอะมีวิถีชีวิตวัฒนธรรม และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์สำคัญ เช่น ระบบการทำเกษตรกรรม ระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึง ประเพณี พิธีกรรม วัฒนธรรม และความเชื่อ เป็นของตนเอง

ชาวเลอเวีอะยังมีบทกวี ที่เรียกว่า เลอซอมแล่ ซึ่งเคยสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น แสดงให้เห็นถึงความเจริญทางด้านภาษาและวัฒนธรรมของชาวเลอเวีอะ โดยมีท่วงทำนอง การสัมผัสวรรคตอน และวิธีการเปรียบเทียบอย่างลึกซึ้ง รวมทั้งยังมีนิทานที่แฝงไปด้วยคติสอนใจ องค์ความรู้ และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่จำเป็นจะต้องถ่ายทอดให้คนรุ่นถัดไป แต่ปัจจุบันพบว่าการถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านี้ได้ลดหายไปอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตที่แปรเปลี่ยนตามกระแสโลกในยุคโลกาภิวัตน์

ชาวเลอเวีอะที่หมู่บ้านป่าแป๋ หมู่ 3 ต.ป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่เชิงเขาสองฟากฝั่งของลำน้ำอมลาน มีป่าที่ชุมชนใช้ประโยชน์ตั้งอยู่บริเวณโดยรอบ มีการตั้งบ้านเรือนประมาณ 90 ครัวเรือน ประชากรประมาณ 500 คน มีโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 10 ตั้งอยู่ภายในชุมชน ทั้งนี้ชาวเลอเวีอะบ้านป่าแป๋กลุ่มหนึ่ง ได้เล็งเห็นคุณค่าและความสำคัญขององค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง จึงมีความพยายามรวมกลุ่มและร่วมมือกันฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง โดยในระยะแรก (ปี 2550) ชุมชนมีความตั้งใจและต้องการที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูเรื่องเลอซอมแล่มาแต่เดิมอยู่แล้ว แต่ในขณะนั้นยังไม่สามารถที่จะดำเนินการได้ทันที เนื่องจากยังไม่มีความพร้อมในหลายด้าน เช่น ความมั่นใจในการทำงานด้านฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม ความเข้มแข็งของทีมวิจัย และชุมชน เป็นต้น ทำให้จำเป็นต้องมีการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในด้านอื่น ๆ ก่อน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ปี พ.ศ. 2548 ชาวเลอเวีอะบ้านป่าแป๋ได้ดำเนินโครงการเรื่อง **“การสืบทอดและใช้ประโยชน์จากพันธุกรรมพืชพื้นบ้านชาวเลอเวีอะบ้านป่าแป๋”**¹ โดยมุ่งส่งเสริมให้ชาวเลอเวีอะ บ้านป่าแป๋ ได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของพันธุกรรมพืชพื้นบ้านของตนเอง ผ่านการศึกษา วิเคราะห์ สถานการณ์พันธุกรรมพืชพื้นบ้าน รวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์และสืบทอดพันธุกรรมพืชพื้นบ้าน

ผลจากการดำเนินงานในโครงการดังกล่าว ทำให้ชุมชนได้รับความรู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการคงอยู่และสืบทอดของพันธุกรรมพืชพื้นบ้านของตนเอง นำไปสู่การทำกิจกรรมที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์จากพันธุกรรมพืชต่าง ๆ โดยเฉพาะข้าวพื้นบ้าน เช่น เกิดการถ่ายทอดความรู้สู่เด็ก

¹ อยู่ในารดูแลของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นักเรียน และเยาวชน เกิดแกนนำอาสา ที่รับผิดชอบการทำให้แปลงอนุรักษ์พันธุ์ข้าว และแลกเปลี่ยน
หมุนเวียนกันในแต่ละปี เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมข้าวของชาวเลอเวีอะ และเกิดการพัฒนาองค์ความรู้สู่
การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ในเรื่องการจัดการดิน น้ำ ป่า และพันธุกรรมพืชพื้นบ้าน ที่ใช้สอนภายใน
โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 10 เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม ในการรวบรวมองค์ความรู้เรื่องพันธุกรรมพืชพื้นบ้านของชาวเลอเวีอะ
จำเป็นต้องมีการจัดบันทึกชื่อพันธุ์พืชพื้นบ้านของตนเอง พบว่า ชุมชนไม่สามารถบันทึกชื่อพันธุ์พืช
พื้นบ้านเป็นภาษาไทยได้ทั้งหมด เนื่องจากมีบางเสียงที่แตกต่างจากภาษาไทย จุดนี้เองจึงเป็นที่มาของ
การทำโครงการวิจัยต่อมา

2) ในปี 2550 ชาวเลอเวีอะ บ้านป่าแป๋ ได้มีการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภายใต้การดูแลของ
ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม ในโครงการ “**รักษะละโพง
ละเวีอะ**” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ พัฒนาระบบเขียนในภาษาเลอเวีอะ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบันทึก
องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง รวมถึงการหาแนวทางในการนำภาษาเลอเวีอะเข้าสู่ระบบ
การเรียนการสอนในโรงเรียน

ผลจากการดำเนินงานในโครงการ ทำให้ได้ระบบตัวเขียนภาษาเลอเวีอะ โดยใช้ตัวอักษรไทย
ประกอบไปด้วยพยัญชนะต้น พยัญชนะควบกล้ำ พยัญชนะท้าย สระเดี่ยว สระผสม และสระเรียง ทำให้
ชุมชนสามารถใช้ระบบตัวเขียนในการบันทึกคำศัพท์ นิทาน ในรูปแบบของหนังสือเล่มเล็ก และหนังสือ
เล่มยักษ์ รวมทั้งการบันทึกความรู้และภูมิปัญญาเรื่องข้าวของชาวเลอเวีอะ และยังได้เริ่มต้นบันทึก
วรรณกรรมและบทกวีเลอซอมแล่ ไว้อีกด้วย นอกจากนี้ยังได้เกิดแนวคิดในการนำภาษาเลอเวีอะเข้าไป
สอนในโรงเรียน

ผลสำเร็จจากการดำเนินงานดังกล่าว ทำให้ชุมชนมีความต้องการให้มีการจัดการเรียนการสอน
ภาษาเลอเวีอะในโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง เพราะถือว่าเป็นการถ่ายทอดความรู้ทางด้านภาษาและ
วัฒนธรรมของชาวเลอเวีอะไปสู่กลุ่มเด็กและเยาวชน ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าว โรงเรียนเจ้าพ่อ
หลวงอุปถัมภ์ 10 ได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงศึกษาธิการในโครงการ “พัฒนาการเรียนการสอน
ภาษาไทย โดยนำภาษาท้องถิ่นร่วมจัดการเรียนรู้ ภายใต้แผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง (SP2)” ซึ่งทำให้
เกิดโครงการวิจัยต่อมา

3) ในปี 2552 ชาวเลอเวีอะได้จัดทำโครงการ “**รูปแบบการจัดการศึกษาแบบทวิภาษา
สำหรับเด็กปฐมวัย โดยใช้ภาษาเลอเวีอะร่วมจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 10
ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนบ้านป่าแป๋**” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษา
แบบทวิภาษาสำหรับเด็กปฐมวัยโดยใช้ภาษาเลอเวีอะร่วมจัดการเรียนรู้ โดยหารูปแบบการจัดการศึกษา
ปฐมวัยแบบทวิภาษาของนักเรียนโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 10 ว่าควรเป็นอย่างไร จะส่งผลถึง
พัฒนาการทางด้านภาษา (ฟัง – พูด – อ่าน – เขียน) ทั้งภาษาเลอเวีอะ และภาษาไทย (มาตรฐาน)
อย่างไร รวมถึงส่งผลต่อการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเลอเวีอะ บ้านป่าแป๋ อย่างไร

ผลการดำเนินงานวิจัย ทำให้ได้ผลงานที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ แผนและหลักสูตรการเรียนการสอน
แบบทวิภาษาในระดับชั้นอนุบาล 1 และ 2 ได้สร้างสื่อการเรียนการสอนในรูปแบบทวิภาษาในระดับชั้น

อนุบาล 1 และ 2 เช่น ฉากภาพวัฒนธรรม นิทานภาพ หนังสือเล่มยักษ์ เรื่องเล่า แบบเรียนอ่านเขียน เป็นต้น ส่วนผลจากการเรียนการสอนพบว่า เด็กนักเรียนระดับชั้นอนุบาลมีพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ อยู่ในระดับดีมาก เนื่องจากกลวิธีการเรียนการสอนแบบทวิภาษาโดยใช้ภาษาแม่ (ภาษาเลอเวือะ) เป็นฐานในการเรียนรู้ได้ทำให้เด็กมีความกล้าแสดงออก มีระบบคิด วิธีคิดอย่างเป็นระบบ สามารถวิเคราะห์และให้เหตุผลได้ รวมทั้งมีความคิดในเชิงสร้างสรรค์อีกด้วย นอกจากนี้จากการทำโครงการทวิภาษา ยังทำให้คนในชุมชนและโรงเรียนเกิดความร่วมมือ พึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชุมชนและโรงเรียนเกิดความเข้มแข็ง ดังจะเห็นได้จากชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญผลักดันไม่ให้มีการยุบโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาล ปัจจุบันโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 10 ยังมีการเรียนการสอนในรูปแบบทวิภาษาในระดับชั้นอนุบาล 1 และ อนุบาล 2 อย่างต่อเนื่อง และกำลังเข้าสู่การขยายผลในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ต่อไป

นอกจากนี้ในปี 2556 ชาวเลอเวือะได้มีการดำเนินงานในโครงการ “ฟิปปอนเลอเวือะ ‘ยวงแป’” (อาหารพื้นบ้านชาวเลอเวือะ บ้านป่าแป๋) อยู่ภายใต้การดำเนินงานในโครงการ “การฟื้นฟูของกินพื้นบ้านเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารและสืบสานวัฒนธรรมในกลุ่มชาติพันธุ์” ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นโครงการที่มุ่งเน้นการสืบค้นและบันทึกความรู้ที่เกี่ยวข้องของกินพื้นบ้านของชาวเลอเวือะ อีกทั้งยังส่งเสริมให้ชาวเลอเวือะดำเนินกิจกรรมเพื่อการฟื้นฟูของกิน และวิถีการกินพื้นบ้าน ทำให้กลุ่มเยาวชนได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของอาหารพื้นบ้านชาวเลอเวือะ

จากการดำเนินงานในโครงการนี้ ทำให้ได้รวบรวมองค์ความรู้ในเรื่องของอาหารพื้นบ้าน ตั้งแต่ชื่อเรียก แหล่งที่พบ การใช้ประโยชน์ วิธีการกิน วิธีการเก็บ โดยใช้ระบบตัวเขียนภาษาเลอเวือะเป็นเครื่องมือในการบันทึกความรู้ของตนเอง นอกจากนี้จากการทำโครงการดังกล่าว ทำให้เกิดกลุ่มที่มีความสนใจในการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มเยาวชน เป็นต้น

อาจสรุปได้ว่าการดำเนินงานโครงการวิจัยที่ผ่านมามากหลายปี (พ.ศ. 2548 – 2557) ทำให้เห็นความพยายามและความตั้งใจในการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวเลอเวือะอย่างต่อเนื่อง เกิดผลลัพธ์ต่าง ๆ มากมาย เช่น ระบบตัวเขียนภาษาเลอเวือะ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการบันทึกภาษาและองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ เช่น คำศัพท์ นิทาน องค์ความรู้เรื่องข้าว องค์ความรู้เรื่องอาหาร เป็นต้น การถ่ายทอดความรู้ทางด้านภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน โดยผ่านการจัดการเรียนการสอนแบบทวิภาษาในระดับปฐมวัย เป็นต้น ซึ่งผลจากการดำเนินงานต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างเห็นได้ชัดเจน เช่น มีคนในชุมชนเข้ามาร่วมในการทำงานวิจัย หรือการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น มีกลุ่มเด็กและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น รวมถึงมีการขยายเครือข่ายไปยังชาวเลอเวือะที่บ้านละอูป ต.ห้วยห้อม อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน อีกด้วย นอกจากนี้ยังมีการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่น ดังเช่น การจัดทำคู่มือระบบตัวเขียนภาษาเลอเวือะ โดยผ่านการรับรองจากราชบัณฑิตยสถานในปี 2556

แต่อย่างไรก็ตาม องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่สำคัญของชาวเลอเวี้อะอีกอย่างหนึ่งคือ “เลอซอมแ่ล” ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญที่มีความจำเป็นต้องบันทึกอย่างเร่งด่วน เนื่องจากผู้ที่สามารถขับร้องบทกวีเลอซอมแ่ล ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และเหลือจำนวนน้อยลงทุกที นอกจากนี้ลักษณะการสืบทอดเลอซอมแ่ลในอดีต เป็นไปในลักษณะการถ่ายทอดแบบปากต่อปาก หรือลักษณะแบบจำต่อ ๆ กันมา ใครที่มีความสนใจเป็นพิเศษก็จะฝึกฝนด้วยตนเอง จากลักษณะการสืบทอดดังกล่าว ส่งผลให้การขับกวีเลอซอมแ่ลขาดการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งเนื้อร้องยังขาดความสมบูรณ์ ทำให้องค์ความรู้เหล่านี้ใกล้จะสูญหายไปทุกที

เลอซอมแ่ล ของชาวเลอเวี้อะ เป็นบทกวีหรือคำขอที่แฝงด้วยคติสอนใจของชาวเลอเวี้อะ สะท้อนให้เห็น ความงาม / ความซับซ้อนของภาษา ความเชื่อ ทศนคติ การมองโลก ของชาวเลอเวี้อะ โดยแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 1 เป็นบทกวีที่มีลักษณะเนื้อหาตายตัว และมีความยาว หลายบท เช่น เลอซอมแ่ล เกี่ยวกับการทำมาหากิน เลอซอมแ่ล ที่ใช้ในงานศพ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ลักษณะที่ 2 เป็นบทกวีที่มีลักษณะร้องสด หรือต้นสด โต้ตอบกัน 2 ฝ่าย ไม่มีเนื้อหาหรือคำร้องที่ตายตัว ขึ้นอยู่กับความสามารถและความชำนาญของผู้ร้อง โดยภาษาที่ใช้ในการขับร้องเลอซอมแ่ล มีความแตกต่างจากภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ จะเป็นภาษาที่สุภาพ และนุ่มนวล แสดงลักษณะรำพึงรำพัน เปรียบเปรยกับธรรมชาติ อีกทั้งยังมีสัมผัสวรรคตอน ทำให้เกิดความไพเราะอีกด้วย ดังตัวอย่างคำขอพบนี้

เทีย เชื้ออะ	เทีย กยา-อัญ	เดอ-อุม ชวง	รา-ออก
(ดอกไม้เปา	ดอกไม้แดง	ดอกไม้บาน	กำลังตกบาน)

คู-อิส	เตะ เซอ	บายา-ออก	ฮา-ออก	เปฮ	บา-อื้อ
(อยากได้	ตัวเรา	อยู่ในอุ้งมือ	ขึ้น	เก็บ	เอาไว้ที่หู)

เปลอ-อิ	ปลา-ออก	เปลอ-อิ	เออ-อุม	เดอ-อุม	โพง โล-เอ
(ผล	ต้นมะเดื่อ	ผล	เออ-อุม ²	ฟุ้งออกผล	สุกพร้อม ๆ กัน)

คู-อิส	เตะ เซอ	โฌ-เอ	โก-เอ	เปฮ-โซม
(อยาก	ตัวเรา	ถือ	เคย	เก็บกิน)

เทีย เชื้ออะ	นึ่ง	ทุ	เปยอ-อิส	เลอ โทม
(ดอกไม้เปา	บน	เขา	สูงต่ำ	สลับกัน)

เทีย โฌม	โตะ	เจียก	เปยอ-อิส	เลอ เฉือฮ
(ดอก โฌม ³	กัวเขา	บาน	สะพรั่ง)	

² ต้นไม้ชนิดหนึ่งมียางเป็นพิษ

เจียก ปฺ-อื่อ เลอ เมื่อฮ รุ่ง เพือร โนก
(เด็ด ทัดหู สลับ หลังจากกลับบ้าน)

เจียก ปฺ-อื่อ เลอโซก เทีย 'ลอก คาม
(เด็ด ทัดหู ช้อน ดอก ดาวเรือง)

เจียก ปฺ-อื่อ เลอซาม 'ลอก คาม ตา-แอ
(เด็ด ทัดหู หลาย ๆ ดอก ดอกตำไต้)

เลอซอมแลบหนี่ กล่าวถึงดอกไม้ เปรียบเสมือนความงามของผู้หญิง ที่ชายหนุ่มมีความต้องการอยากได้ไว้ครอบครอง ดอกไม้แต่ละชนิดมีความแตกต่างกัน เหมือนนิสัยของผู้หญิงย่อมมีความแตกต่างกันเช่นกัน

ที่ผ่านมามีผู้สนใจศึกษาเรื่องเลอซอมแลบของชาวเลอเวีอะที่บ้านป่าแป๋ เช่น เรื่องการวิเคราะห์วรรณกรรมมุขปาฐะภาษาเลอเวีอะ : เลอะซอมแล (นิรมล สุวรรณภาศ, 2007)⁴ พบว่า เลอซอมแล มีฉันทลักษณ์ที่มีลักษณะเด่นในรูปคำกลอน ลักษณะคำประพันธ์มีสัมผัสสระ และสัมผัสอักษร นอกจากนี้ในเลอซอมแล มีเนื้อหาที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวเลอเวีอะ ที่ดำรงอยู่ด้วยการทำไร่เลื่อนลอย ชายและหญิงมีบทบาทในสังคมและในครอบครัวต่างกัน ฝ่ายชายมีอำนาจเหนือฝ่ายหญิง ตลอดจนความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สุขภาพ และความตาย สิ่งเหล่านี้สามารถดำรงอยู่ได้และสืบทอดมายาวนานโดยผ่านวรรณกรรมมุขปาฐะเลอซอมแล ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณค่าความสำคัญ และความจำเป็นที่จะต้องบันทึกองค์ความรู้เลอซอมแล อย่างเร่งด่วน รวมทั้งการถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านี้สู่กลุ่มเด็กและเยาวชน เพราะหากไม่มีใครสามารถขับร้องเลอซอมแล หรือรู้ความหมายในเลอซอมแล แล้ว ภูมิปัญญา ความเชื่อ พิธีกรรมของชาวเลอเวีอะก็จะสูญหายไปด้วยเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้การเข้ามาศึกษา หรือเก็บข้อมูลเรื่องเลอซอมแล ของคนภายนอก เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนได้เล็งเห็นคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแล เนื่องจากเลอซอมแล เป็นของชาวเลอเวีอะ ใช้ภาษาเลอเวีอะ ควรสืบทอดให้ลูกหลาน เมื่อคนภายนอกเข้ามาศึกษาก็จะมีการบันทึกข้อมูลตามระบบศาสตร์ และเขียนเป็นภาษาอังกฤษ ชาวบ้านไม่สามารถอ่านได้ ทำให้ชุมชนเกิดเป็นแรงบันดาลใจในการที่จะบันทึกเลอซอมแล ด้วยภาษาของตนเอง และถ่ายทอดความรู้เหล่านี้ไปยังคนรุ่นต่อไป

อาจกล่าวได้ว่า เลอซอมแล ของชาวเลอเวีอะ เป็นบทกวีสำคัญที่สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ ความเชื่อ ภูมิปัญญาของชาวเลอเวีอะได้อย่างดี หากไม่มีการบันทึกหรือการสืบทอด องค์ความรู้และภูมิ

³ ต้นไม้ชนิดหนึ่ง

⁴ Niramon Suwangard. 2007. The Analysis of Lavia? oral poetry: The Ləsom 'le. Faculty of Graduate Studies. Mahidol University.

ปัญหาท้องถิ่นของชาวเลอเวีอะก็จะสูญสิ้น จึงมีความจำเป็นที่ต้องบันทึกรวบรวมองค์ความรู้เหล่านี้อย่างเร่งด่วน เนื่องจากผู้ที่สามารถถ่ายทอดได้เหลือจำนวนน้อยลงทุกที ขณะเดียวกันก็ต้องทำให้ชุมชนรวมถึงเยาวชนชาวเลอเวีอะได้เล็งเห็นคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแมลนี้ด้วย

ดังนั้น ทีมวิจัยชาวเลอเวีอะ ชุมชนบ้านป่าแป๋ จึงได้ร่วมกันจัดทำโครงการ **“ฟื้นฟู เลอซอมแมล เลอเวีอะ”** เพื่อเป็นการบันทึกและรวบรวมเลอซอมแมลอันมีค่าของชาวเลอเวีอะ ค้นหาคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแมลต่อวิถีชีวิตชาวเลอเวีอะ พร้อมไปกับการร่วมกันถ่ายทอดเลอซอมแมลให้แก่เด็กและเยาวชนชาวเลอเวีอะ นอกจากนี้ในการดำเนินงานโครงการ ฯ ทีมวิจัยชาวเลอเวีอะบ้านป่าแป๋ ต.ป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน ยังได้ร่วมมือกับชาวเลอเวีอะที่บ้านละอูป ต.ห้วยห้อม อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอนอีกด้วย ซึ่งการดำเนินงานโครงการวิจัยนี้ จะนำไปสู่การขยายพื้นที่งานวิจัย และเกิดประโยชน์ต่อชาวเลอเวีอะในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

2. โจทย์วิจัย

1. ชาวเลอเวีอะจะมีแนวทางในการเก็บรวบรวมและบันทึกเลอซอมแมลอย่างไร
2. บทกวีเลอซอมแมล มีคุณค่าและความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวเลอเวีอะอย่างไร
3. ชาวเลอเวีอะจะมีกระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดเลอซอมแมลอย่างไร

3. วัตถุประสงค์

1. เพื่อเก็บรวบรวมและบันทึก เลอซอมแมล ของชาวเลอเวีอะโดยชาวเลอเวีอะ
2. เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดเลอซอมแมล ของชาวเลอเวีอะ
3. เพื่อค้นหาคุณค่าและความสำคัญของบทกวีเลอซอมแมล ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวเลอเวีอะ
4. เพื่อให้เกิดแนวทางในการดำเนินงานร่วมกันของชาวเลอเวีอะบ้านป่าแป๋และบ้านละอูป จ.แม่ฮ่องสอน
5. เพื่อให้ชุมชนและกลุ่มเยาวชนชาวเลอเวีอะ ได้เกิดความตระหนัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแมล เลอเวีอะ

4. พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

ชาวเลอเวีอะบ้านป่าแป๋ ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

5. ประเด็นในการศึกษา

1. ศึกษาเลอซอมแมล ที่ใช้ในงานต่าง ๆ ได้แก่ งานศพ, งานแต่งงาน, งานขึ้นบ้านใหม่, งานพิธีกรรม เช่น เลี้ยงผี, การทำมาหากิน, การเกี่ยวพาราสิระหว่างชาย – หญิง, การต้อนรับ / การอวยพร (ส่งแขก) ผู้มาเยือน
2. ศึกษากระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดเลอซอมแมล ของชาวเลอเวีอะ
3. ศึกษาคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแมล ที่มีต่อวิถีชีวิตชาวเลอเวีอะ

6. แนวทางการดำเนินงาน

แนวทางการดำเนินงานในโครงการ “ฟื้นฟู เลอซอมแมล เลอเวือะ” มุ่งเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูล เลอซอมแมลจากปราชญ์ หรือ ผู้รู้ บันทึกด้วยการใช้เครื่องมือกล้องถ่ายภาพวิดีโอ กล้องถ่ายภาพนิ่ง และการจดบันทึกด้วยระบบการเขียนภาษาเลอเวือะอักษรไทย จากนั้นนำมาถอดความหมายได้เป็น ภาษาไทย วิเคราะห์ให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแมล ที่มีผลต่อวิถีชีวิตชาวเลอเวือะ และสามารถถ่ายทอดสู่ชุมชน เด็ก และเยาวชน ให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ โดยมี แนวทางในการดำเนินงานดังนี้

1. จัดกิจกรรมเปิดตัวชี้แจงโครงการ ฯ เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้าใจในการดำเนินงาน โครงการ และให้การสนับสนุนในโครงการวิจัย ฯ รวมถึงการพูดคุยแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการ เลอซอมแมลทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อจุดประกายความคิดให้ชุมชน เด็ก และเยาวชนชาว เลอเวือะ เห็นคุณค่าและความสำคัญของการเลอซอมแมล
2. สืบค้นปราชญ์/ผู้รู้/ผู้มีความสามารถด้านเลอซอมแมลในบพต่าง ๆ ทั้งบ้านป่าแป๋ และบ้านละ อูป
3. จัดกิจกรรมทบทวนระบบตัวเขียนภาษาเลอเวือะ ที่บ้านป่าแป๋ และบ้านละอูป เพื่อให้ สามารถใช้ระบบตัวเขียนภาษาเลอเวือะบันทึกเลอซอมแมลได้
4. เก็บรวบรวมข้อมูลเลอซอมแมลตามประเด็นที่กำหนดไว้ ทั้งที่บ้านป่าแป๋ และบ้านละอูป โดย ใช้เครื่องมือในการบันทึกความรู้ เช่น การบันทึกด้วยกล้องถ่ายภาพเคลื่อนไหว (วิดีโอ), การ บันทึกเสียง, การจดบันทึกด้วยระบบตัวเขียนภาษาเลอเวือะ รวมทั้งสร้างให้เกิด กระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มเยาวชน และทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ถือเป็นการ ถ่ายทอดความรู้สู่เยาวชน ทำให้เกิดความตระหนัก และทำให้เยาวชนและชุมชนเห็นคุณค่า ความสำคัญของเลอซอมแมล
5. ทีมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันถอดถอดเลอซอมแมล ที่ได้บันทึกไว้ให้มีความหมายในภาษาไทย และวิเคราะห์เชื่อมโยงกับองค์ความรู้ภายนอก ที่เคยมีผู้ศึกษาไว้แล้ว เพื่อให้ชุมชนเห็น โลกทัศน์ และองค์ความรู้ที่สำคัญของชาวเลอเวือะ รวมถึงร่วมกันค้นหาคุณค่าและ ความสำคัญของเลอซอมแมล ที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวเลอเวือะ
6. จัดกิจกรรม “ถ่ายทอดและสืบทอดองค์ความรู้ เลอซอมแมล” ให้แก่เด็ก เยาวชนและผู้สนใจ เพื่อให้เด็กสามารถแต่งเลอซอมแมล และร้องได้ด้วยตนเอง
7. ทำสื่อการเรียนรู้เลอซอมแมล ที่เหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชนชาวเลอเวือะ และเผยแพร่ ให้กับชาวเลอเวือะในหมู่บ้านต่าง ๆ
8. ถอดบทเรียนและจัดทำรายงานความก้าวหน้า และรายงานฉบับสมบูรณ์

7. ระยะเวลาในการดำเนินโครงการ

เดือนกันยายน 2557 – เดือนสิงหาคม 2561

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

มิติเชิงวิจัย

1. ได้ข้อมูลปราชญ์/ผู้รู้ที่สามารถร้องเลอซอมแมลงได้ ทั้งที่บ้านป่าแป๋ และบ้านละอูป
2. ได้องค์ความรู้ เรื่องเลอซอมแมลง ที่แฝงไปด้วยคำสอนต่าง ๆ ของชาวเลอเวีอะ ทั้งในรูปแบบคำภาษาลือเวีอะ และความหมายภาษาไทย
3. ได้สื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม เกี่ยวกับเลอซอมแมลง สำหรับเด็ก เยาวชนและผู้สนใจ
4. ได้องค์ความรู้สำคัญในด้านคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแมลง ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวเลอเวีอะ

มิติเชิงพัฒนา

1. เด็กและเยาวชนชาวเลอเวีอะ สามารถแต่งและขับร้องเลอซอมแมลงได้ด้วยตนเอง
2. เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้อาวุโสและเด็กเยาวชน
3. เกิดเครือข่ายการทำงานด้านการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างชาวเลอเวีอะบ้านป่าแป๋และเลอเวีอะบ้านอื่นโดยเฉพาะบ้านละอูป

9. รายชื่อทีมวิจัย

คณะกรรมการทีมวิจัย

1. นายประพันธ์	จันทร์ยวง	หัวหน้าโครงการ
2. นายบือ	ขจรศักดิ์ศรี	ที่ปรึกษาโครงการวิจัย
3. นายสังวร	ผู้สรรเสริญ	เลขา ฯ
4. นางปทุม	จันเป็ง	การเงิน
5. นางจันทร์ฉาย	มหาศักดิ์สิทธิ์	
6. นายวิบูลย์	มหาศักดิ์สิทธิ์	
7. นายจันทร์	เครือชุย	
8. นายอุทัย	ผู้ทรงสกุล	
9. นายกุล	ตะมอย	
10. นายคำซาว	ประสมสงค์	
11. นายตุน	จันเป็ง	
12. นางบุญฮอม	ประสมสงค์	
13. นางรัชนี้	พวงไพโรพฤษ	
14. นางจันทร์เป็ง	จันเป็ง	
15. นางจूरรัตน์	สุดช่วง	
16. นางสาวระพีพรรณ	เครือชุย	
17. นางพัชรี	หัตถ์ทิพย์	
18. นางสมพร	จันเป็ง	

19. นางประนอม	คุณวงศ์
20. นางสมจิตร	ไพรมีค่า
21. นางฟองแก้ว	เกียเกย
22. นางอมรา	ยงสุนทรรุ่ง
23. นางแต้ว	สิริ
24. นางอรุณี	จันเป็ง
25. นางสาววรรณษา	สุดชวง
26. นางสาวกัญญารัตน์	จันเป็ง
27. นายพลภัทร	เมืองงาม
28. นางสาวชมพูนุช	ไพทเสริมบุญ
29. นายสิงห์	วงศ์แท้ะ
30. นางแม	แผ่อำนาจ

ปราชญ์ผู้ให้ข้อมูล

1. นายติด	ติเกย
2. นายป้อ	ขจรศักดิ์ศรี
3. นายตุน	จันเป็ง
4. นายบุญสม	เมืองนำ
5. นายเฮื่อง	เครือชุย
6. นายดวงจันทร์	มหาขุนคิริย
7. นายเพชร	จงครองทรัพย์
8. นายสำเภา	มหาศักดิ์สิทธิ์
9. นายเมอะ	ปองอมรกุล
10. นายคำฝั้น	เมืองงาม
11. นางเมา	อมรไผ่สดใส
12. นางพบ	จันเป็ง
13. นางกอง	สุดชวง
14. นางเตี้ยะ	เมืองงาม
15. นางเจ๊ะโพ	เลาว่าง
16. นางกานดา	คำสุข
17. นางบุญศรี	ขจรศักดิ์ศรี
18. นางสมพร	จันเป็ง
19. นางสมศรี	เมืองงาม

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

โครงการ “ฟื้นฟู เลอซอมแมล เลอเวือะ” เป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมและบันทึก เลอซอมแมล ซึ่งเป็นบทกวีของชาวเลอเวือะ เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดเลอซอมแมล เพื่อ ค้นหาคุณค่าและความสำคัญของบทกวีเลอซอมแมล ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวเลอเวือะ เพื่อให้เกิดแนวทาง ในการดำเนินงานร่วมกันของชาวป่าแป๋ และบ้านละอูป จ.แม่ฮ่องสอน และเพื่อให้ชุมชนและกลุ่มเยาวชน ชาวเลอเวือะได้เกิดความตระหนัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแมล เลอเวือะ

ทั้งนี้ที่มวิจัยจะทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้องใน 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ระบบเขียน ภาษาเลอเวือะ อักษรไทย 2) แนวคิดเกี่ยวกับคติชนวิทยา 3) กรอบการวิเคราะห์บทกลอน และ 4) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประเด็นเหล่านี้จะนำไปใช้ในการวิเคราะห์งานวิจัยในโครงการ “ฟื้นฟู เลอซอมแมล เลอเวือะ” โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ระบบเขียนภาษาเลอเวือะ อักษรไทย

ภาษาเลอเวือะเป็นภาษาที่อยู่ในตระกูลออสโตรเอเชียติก (Austroasiatic) สาขามอญ-เขมร (Mon-Khmer) สาขาย่อยปะหล่อง-ว้า (Palaung-Wa) ภาษานี้เคยมีการพัฒนาระบบตัวเขียนโดย มิชชันนารีชื่อ ดอน ชเลตเตอร์ (Schlatter, 1976) เพื่อแปลพระคัมภีร์ที่ใช้ในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ โดยใช้สำเนียงของบ้านละอูป ต่อมาเมื่อชาวเลอเวือะบ้านป่าแป๋ ทำโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและต้องจด บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับข้าวและสิ่งแวดลอม จึงได้พบว่าระบบตัวเขียนที่มีมาแต่เดิมนั้น ยังไม่ครอบคลุม สำเนียงพูดที่บ้านป่าแป๋ ในปี 2550 ชาวเลอเวือะบ้านป่าแป๋จึงได้ร่วมกันทำโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เรื่อง “รักษาละโพงเลอเวือะ” เพื่อพัฒนาระบบตัวเขียนภาษาเลอเวือะให้เป็นระบบและมีมาตรฐาน เหมาะสมแก่การใช้และการสืบทอด โดยร่วมมือกับนักวิชาการทางด้านภาษาศาสตร์ จากศูนย์ศึกษาและ ฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ทำให้ได้ระบบเขียนภาษาเลอเวือะ ที่ใช้ตัวอักษรไทย 1 ตัว แทน 1 เสียง จากนั้น ในปี 2557 สำนักงาน ราชบัณฑิตยสภา ได้จัดทำ “คู่มือระบบเขียนภาษาเลอเวือะ อักษรไทย ฉบับราชบัณฑิตยสภา” โดยการ จัดประชุมร่วมกันระหว่างผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาเลอเวือะจากท้องถิ่น นักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ และ คณะกรรมการของสำนักงานราชบัณฑิตยสภา เพื่อทบทวนตรวจสอบระบบเสียงและระบบเขียนภาษา เลอเวือะที่ชุมชนสร้างขึ้นและตรวจสอบระบบการเขียนในรูปแบบคำ ประโยค และข้อความที่เป็นเรื่อง สั้นๆ โดยมีเนื้อหาสรุปได้ดังนี้ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2558 : 1 – 29)¹

¹ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2558). คู่มือระบบเขียนภาษาเลอเวือะอักษรไทย ฉบับราชบัณฑิตยสภา. กรุงเทพฯ ฯ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.

1.1 ลักษณะทั่วไปของภาษาเลอเวือะ

ภาษาเลอเวือะมีลักษณะทั่วไป ดังนี้

- 1) คำส่วนใหญ่เป็นคำพยางค์เดี่ยวและคำสองพยางค์ เช่น กะ = ปลา เซอโมะ = หิน เซองะ = ดวงอาทิตย์ โดยทั่วไปจะเน้นเสียงหนักที่พยางค์สุดท้าย แต่การเน้นพยางค์ไม่ใช่ลักษณะสำคัญที่ทำให้ความหมายเปลี่ยน
- 2) พยัญชนะต้นอาจเป็นพยัญชนะต้นเดี่ยวหรือพยัญชนะต้นควบก็ได้ เช่น เทีย = ดอกไม้ เซาะ = สุนัข เคลือก = เลีย พยัญชนะที่ควบกันได้มีจำนวนมากที่แตกต่างจากภาษาไทย เช่น กยัก = ควาย กย ในคำนี้ออกเสียงควบกัน
- 3) สระในภาษาเลอเวือะมีทั้งที่ออกเสียงเหมือนและไม่เหมือนสระไทย สระที่ออกเสียงเหมือนสระไทย เช่น กา-อือ = ลม สระอา กับ สระอือ ในคำนี้ออกเสียงต่อเนื่องกัน
- 4) ภาษาเลอเวือะเป็นภาษาที่ไม่มีเสียงวรรณยุกต์ ฉะนั้นอักษรไทยซึ่งนำมาใช้เป็นตัวแทนในการเขียนภาษาเลอเวือะจึงไม่ใช้อักษรสูงเป็นตัวแทน

1.2 พยัญชนะต้น

พยัญชนะต้นภาษาเลอเวือะบ้านป่าแป๋ มี จำนวน 39 ตัว มีทั้งที่ออกเสียงเหมือน และไม่เหมือนภาษาไทย ดังนี้

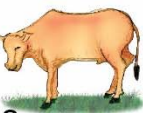
พยัญชนะต้นที่ออกเสียงเหมือนภาษาไทย ได้แก่ ก, ค, ง, จ, ช, ซ, ด, ต, ท, น, บ, ป, พ, ฟ, ม, ย, ล, ว, อ, ฮ

พยัญชนะที่ออกเสียงต่างจากภาษาไทย ประกอบด้วย

- พยัญชนะต้นเดี่ยว ญ ออกเสียงเหมือนเสียง ย ขึ้นจมูกในภาษาไทยถิ่นอีสานหรือภาษาไทยถิ่นเหนือ เช่น คำว่า ญือ หมายความว่า ขัด
- พยัญชนะ ร ออกเสียงลึกลงไปในลำคอ พบเฉพาะในบ้านป่าแป๋ เช่น คำว่า แรม หมายความว่า ดายหญ้า
- พยัญชนะที่มีเครื่องหมาย ' อยู่ข้างหน้า แสดงว่าออกเสียงคล้ายกับมีเสียงอะ นำหน้าเล็กน้อย ได้แก่ 'ง, 'ญ, 'น, 'ม, 'ย, 'ร, 'ล
- พยัญชนะที่มีเครื่องหมาย _ อยู่ข้างใต้ แสดงว่าออกเสียงขึ้นจมูก ได้แก่ ฃ, ฅ, ด, ป
- พยัญชนะที่มี ฮ นำหน้า แสดงว่าออกเสียงคล้ายมีลมนำหน้า ได้แก่ ฮง, ฮญ, ฮน, ฮม, ฮร, ฮล

พยัญชนะภาษาเลอเวือะ

บ้านป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

ก กะ 	ค โคะ 	ฅ ฅา-อือ 	ง งอ 	'ง 'งา-แอ
ฮง เฮงาะ 	จ จัก 	ช เชื่อม 	ซ ซัง 	ฌ ฌา-อิม
ญ ญืออะ 	'ญ 'ญือ 	ฮญ ฮญือ 	ด ดิง 	ติ โตง
ต ตะ 	ท ทอง 	น แน 	'น เนะ 	ฮน ฮนัง
บ บัก 	บุ โบง 	ป ปัง 	พ เฟือ 	ฟ เฟืออะ
ม เมอ-อุก 	'ม 'มอ-แอ 	ฮม โฮมะ 	ย เยื่อม 	'ย 'ยวง
ร รา-อือ 	'ร 'รือ-อุง 	ฮร ฮรัง 	ล เลอ-อิจ 	'ล 'ลา-แอ
ฮล ฮละ 	ว วอม 	อ แอ 	ฮ แฮ 	

1.3 พยัญชนะควบ

พยัญชนะควบภาษาเลอเวือะบ้านป่าแป๋ มี จำนวน 12 ตัว ดังนี้

พยัญชนะควบที่ออกเสียงเหมือนภาษาไทย ได้แก่ กล, คล, ปล, พล, กว

พยัญชนะควบที่ออกเสียงไม่เหมือนภาษาไทย ได้แก่ จล, บล, กย, คย, จย, บย,

ปย, พย

1.4 พยัญชนะท้าย

พยัญชนะท้ายภาษาเลอเวีอะบ้านป่าแป๋ มี จำนวน 9 ตัว ดังนี้

พยัญชนะท้ายที่ออกเสียงเหมือนภาษาไทย ได้แก่ -ก, -ง, -ด, -น, -ป, -ม

พยัญชนะท้ายที่ออกเสียงไม่เหมือนภาษาไทย ได้แก่ -จ, -ญ, -ฮ

พยานชนะทำยาภาษาเลอเวอะ

บ้านป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

-ก จัก 	-ง โกล่ง 	-จ พู-อิจ 	-ญ บิญ 	-ด กัด
-น พอน 5	-บ อา-อุป 	-ม เชื่อม 	-ฮ ฐา-ฮีส 	

1.5 ଶବ୍ଦ

สระภาษาเลอเวือะบ้านป่าแป๋ มี จำนวน 48 ตัว ดังนี้

สระที่ออกเสียงเหมือนสระไทย ได้แก่ -ะ/ ั, -า, ิ, ี, ึ, ื, ุ, ู, ฺเอะ, เ-, แ-ะ, แ-, เ-อะ

, -ေ, -်း, -်, -း, -ဝ, -ိး, -ိ, -ိး, -ိး, -ိး, -်း, -်/ -ာ-

สระที่ออกเสียงไม่เหมือนสระไทย จะใช้รูปสระภาษาไทยที่ออกเสียงเหมือนหรือใกล้เคียงกับสระแต่ละตัวและแทรกเครื่องหมาย – (ยัติภังค์) ระหว่างสระทั้งสอง เพื่อแสดงว่าเป็นสระเรียงที่ออกเสียงต่อเนื่องกัน และเติมพยัญชนะ อ ที่สระตัวหลังเพื่อให้สระเกาะ ได้แก่ -า-อิ, -า-อี, -า-อี, -า-อือ, -า-อุ, -า-อุ, -า-เอะ, -า-แอ, -า-เอาะ, -า-ออ, -อ-อุ, -อ-อิ, -อ-อี, -อ-อือ, -อ-เอะ, -อ-เอ, -อ-อี, -อ-อือ, -อ-อุ, -อ-อู, -อ-อื, -อ-อือ, -อ-อือ, -อ-อ, -อ-อิ, -อ-อี

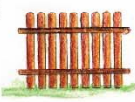
สระภาษาเลอเวือะ

บ้านป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

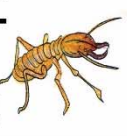
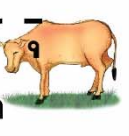
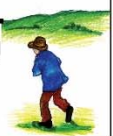
สระเดี่ยว

-ะ กะ 	-า กา 	-ิ ชิ 	-ึ ชึ 	-ุ ชู
-อ ชือ 	-ั พู 	-ึ พู 	-ะ ละ 	-เ เล
-ะ แปะ 	-เ แป 	-อะ คำลงท้าย เมอะ 	-อ เซอ 	-เ โคะ
-โ โม 	-เาะ เฮงาะ 	-อ งอ 		

สระประสม

-ैयाะ เฮี้ยะ 	-ैया เตียน 	-ัวะ ฮัวะ 	-ัว จัว 	-เือะ เพือะ
-เื้อ เพือ 				

สระเรียง

-า- ^ด รา-อิบ 	-า- ^ด หลา-อีญ 	-า- ^ด มา-อีฮ 	-า- ^ด ฆา-อีฮ 	-า- ^ด อา-อุบ
-า- ^ด ฮา-อุม 	-า- ^ด ฮา-แอะ 	-า- ^ด ฆยา-แอฮ 	-า- ^ด มา-เอาะ 	-า- ^ด กา-ออ 10
-อ- ^ด ฟี่-อุ 	-อ- ^ด พู-อิจ 	-อ- ^ด พู-อี 	-อ- ^ด ตอ-แอ 	-อ- ^ด 'มอ-อิจ
-อ- ^ด ร้อ-อีญ 	-อ- ^ด เลอ-อิจ 	-อ- ^ด เตอ-อี 	-อ- ^ด เมอ-อุก 	-อ- ^ด เฮอ-อุ
-อ- ^ด เมอ-อีก 	-อ- ^ด นักเนอ-อิน 	-อ- ^ด แก-ออ 	-อ- ^ด โฆ-อี 	

ทีมวิจัยได้ใช้ระบบเขียนภาษาเลอเวือะอักษรไทย ที่ผ่านการตรวจสอบร่วมกันระหว่างชุมชนเจ้าของภาษา (ทีมวิจัยชาวเลอเวือะ บ้านป่าแป๋) นักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ และคณะกรรมการของสำนักงานราชบัณฑิตยสภา ดังกล่าวข้างต้น เป็นเครื่องมือในการบันทึกเลอซอมแล่ ซึ่งประกอบไปด้วยบทเลอซอมแล่ ภาษาเลอเวือะ ความหมายคำต่อคำ และความหมายโดยรวม

2. แนวคิดเกี่ยวกับคติชนวิทยา²

2.1 ความหมายของคติชนวิทยา

การศึกษาคติชนเป็นการศึกษาถึงวัฒนธรรม วิถีชีวิตพื้นบ้านที่ได้รับจากการบอกเล่า ซึ่งข้อมูลทางวัฒนธรรมนี้จะเป็เครื่องมือที่ช่วยสะท้อนวัฒนธรรมและสร้างความเข้าใจวัฒนธรรมของกลุ่มชนเหล่านั้นทั้งระบบ (ชนิษฐา จิชนะกุล, 2545 : 1 - 32) ได้มีผู้ให้ความหมายของคติชนวิทยา ไว้ดังนี้

MacEdward Leach (1965 : 11) กล่าวถึงความหมายของคติชนวิทยา สรุปได้ว่า คติชนวิทยาเป็นความรู้ของชาวบ้านกลุ่มหนึ่งซึ่งจะรู้เรื่องต่าง ๆ เหมือน ๆ กัน และได้มีการสืบทอดสืบทอดกันมา

Stith Topmson (1953 : 248 - 266) กล่าวถึงคติชนวิทยา สรุปได้ว่าคติชนวิทยาคือสิ่งที่ถ่ายทอดกันจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยการจดจำและปฏิบัติมากกว่าการจดบันทึก

Jan Harold Brunvand (1968 : 204 - 205) กล่าวถึงคติชนวิทยา สรุปได้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีหรือเป็นเรื่องเล่าหรือปฏิบัติกันแล้วได้มีการถ่ายทอดไปยังชนรุ่นหลังโดยสืบทอดกันทางมุขปาฐะ ไม่ทราบผู้ที่เป็นต้นกำเนิด

นอกจากนี้นักวิชาการไทยได้ให้ความหมายของคำว่า คติชนวิทยาในมุมมองต่าง ๆ สามารถสรุปได้ดังนี้

กิ่งแก้ว อัตถากร (2520 : 2) ได้ให้ความหมายของคติชนวิทยาไว้ว่า เป็นวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาคติชนหรือผลผลิตทางวัฒนธรรมของกลุ่มชน และผลผลิตนี้จะเป็นมรดกที่ได้มีการสืบทอดต่อ ๆ กันมาทั้งในกลุ่มชนเดียวกันและแพร่กระจายไปสู่ชนต่างกลุ่ม โดยได้ให้เหตุผลของการใช้คำว่า คติชนวิทยา แทน คติชาวบ้าน คำว่า ชาวบ้าน อาจจะสร้างความเข้าใจผิดได้ว่าเกี่ยวข้องกับเฉพาะชาวชนบทหรือบางระดับเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้ว Folklore จะเกี่ยวข้องกับคนในทุกสถานภาพที่มีลักษณะร่วมกันอย่างน้อยหนึ่งลักษณะ คติชาวบ้านจึงเป็นข้อมูลเพียงส่วนหนึ่ง

กุหลาบ มลลิกะมาส (2518 : 1) กล่าวถึงความหมายของคติชนวิทยา สรุปได้ว่า คติชนวิทยาหรือคติชาวบ้าน คือแนวทางดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้านที่กระทำอยู่ทั่วไปและได้รับการสืบทอดต่อ ๆ กันมา

ประเทือง คล้ายสุบรรณ (2531 : 4) กล่าวถึงความหมายของคติชนวิทยาไว้ว่า เป็นสิ่งที่ได้รับการสืบทอดต่อ ๆ กันมา โดยการบอกเล่าหรือจดจำปฏิบัติสืบทอดกันมาจะไม่สามารถบอกได้ว่าใครคือผู้แต่ง หรือคิดประดิษฐ์ขึ้น

ศิราพร จิตะฐาน ณ ถลาง (2537 : 6) กล่าวถึงคติชนวิทยาไว้ว่า คือข้อมูลที่เป็นศิลปวัฒนธรรมของชาวบ้าน เพราะ Folklore หมายถึงวิถีชีวิตของชาวบ้าน

² จิรพร ศรีบุญลือ. (2546). การศึกษา “ผญา” สื่อบริการ : การสืบทอดและการสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนคนอีสาน. วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารสื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (น.18 – 23)

บุปผา ทวีสุข (2525 : 6) กล่าวถึงความหมายของคติชนวิทยาว่า คติชาวบ้านจะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดสืบต่อ ๆ กันมา โดยอาศัยการบอกเล่าและไม่ทราบแหล่งกำเนิดของข้อมูลอย่างแน่ชัด

อาจกล่าวสรุปได้ว่า คติชนวิทยา หมายถึง ขนบธรรมเนียม ประเพณี แนวทางการดำเนินชีวิต รวมทั้งศิลปวัฒนธรรม ที่ผ่านมาบอกเล่า หรือจดจำ ปฏิบัติสืบทอดกันต่อ ๆ มา โดยไม่ทราบแหล่งกำเนิดของข้อมูลที่ชัดเจน ดังนั้นบทกวีเลอซอมแล จึงถือเป็นคติชนของชาวเลอเวือะ ที่มีการสืบทอดกันมา ซึ่งบอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิต รวมทั้งคำสอนในเรื่องต่าง ๆ

2.2 ความสำคัญและบทบาทของคติชนวิทยา

การศึกษาคติชนวิทยาเป็นการศึกษาถึงมรดกทางวัฒนธรรมที่ทำให้มองเห็นถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมนั้น ๆ ได้อย่างชัดเจน และสามารถเข้าใจอดีตเพื่อจะได้เข้าใจปัจจุบันตลอดจนรู้จักการวางแผนในอนาคตได้อย่างถูกต้อง ซึ่งมีความสำคัญและประโยชน์หลายประการ ดังนี้ (จิรพร ศรีบุญลือ, 2546 : 20 – 21)

1) คติชนเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เข้าใจสภาพชีวิตมนุษย์ได้เป็นอย่างดี เพราะคติชนวิทยาได้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคม ชีวิตความเป็นอยู่ตั้งแต่เกิดจนตาย ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ได้ยึดถือสืบทอดปฏิบัติกันมาจนเป็นแบบอย่างให้ชนรุ่นหลังได้จดจำและนำไปปฏิบัติ

2) คติชนเป็นเครื่องมือที่ให้ความบันเทิงแก่มนุษย์ทุกวัย ด้วยคติชนบางประเภทให้อารมณ์ที่สนุกสนานเพลิดเพลิน เช่น นิทานพื้นบ้านจะเป็นความบันเทิงที่มีผู้ให้ความสนใจอยู่เสมอ โดยเฉพาะสังคมในอดีตที่เป็นสังคมของการฟังเพราะการเขียนหนังสือจะจำกัดอยู่ในแวดวงราชการ และผู้ที่บวชเรียนในพุทธศาสนา

3) คติชนจะให้ความรู้และอบรมสั่งสอน ด้วยคติชนจะให้ความรู้หลายทางในชีวิตประจำวัน เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ นอกจากนี้ยังช่วยอบรมสั่งสอนคนในสังคม คติชนจึงเป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยอบรมสั่งสอนให้ลูกหลานเป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม

4) คติชนจะให้สติปัญญา ส่งเสริมให้คนใช้ความคิด ใช้ปัญญา

5) คติชนเป็นรากฐานของศาสตร์แขนงต่าง ๆ ด้วยคติชนมีเนื้อหากว้างขวางครอบคลุมศาสตร์ในแขนงต่าง ๆ ที่ศึกษากันอยู่ในปัจจุบัน เช่น สังคมศึกษาจะมีการศึกษาในเรื่องประเพณี ความเชื่อ ภาษาศาสตร์จะมีการศึกษาในเรื่องของภาษาถิ่น แพทยศาสตร์จะมีการศึกษาในเรื่องยาสมุนไพรและตำรายากลางบ้าน และวรรณคดีบางเรื่องจะมีที่มาจากวรรณกรรมท้องถิ่นหรือนิทานพื้นบ้าน เป็นต้น จึงนับว่าคติชนช่วยทำให้การศึกษาในสาขาวิชาต่าง ๆ ได้รับการพัฒนาและกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

6) คติชนเป็นแหล่งรวมความสามัคคี ทั้งนี้เพราะวิถีการดำเนินชีวิตขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนการเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ จะเป็นลักษณะของการร่วมแรงร่วมใจกัน เทศกาลงานบุญต่าง ๆ ชาวบ้านก็จะร่วมช่วยกันทำบุญจัดงานรื่นเริงฉลองร่วมกัน

7) คติชนช่วยให้อารมณ์เก็บกดและความคับข้องใจคลี่คลายลง ด้วยชาวบ้านและวัฒนธรรมจะมีความสัมพันธ์กัน

8) คติชนช่วยควบคุมสังคม คติชนบางประเภทสามารถควบคุมความประพฤติของคนในสังคมให้เป็นที่ยอมรับได้ อีกทั้งให้กำลังใจแก่บุคคลที่ประพฤติตนตามแบบอย่างที่ดีที่สังคมกำหนด เช่น สุภาษิต คำพังเพย คำคม สำนวนโวหารต่าง ๆ จะเป็นเครื่องเตือนใจให้คนในสังคมยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ

9) คติชนก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ทำให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ในท้องถิ่น ซึ่งถือว่าเป็นมรดกล้ำค่าที่ทุกคนเป็นเจ้าของซึ่งมรดกนี้ได้มีการสืบทอดมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานอันก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหน และความภาคภูมิใจ

10) คติชนเป็นมรดกหรือสมบัติของชาติ ด้วยวัฒนธรรมท้องถิ่นย่อมมีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง มีการปลูกฝังให้ชนในกลุ่มได้เห็นความสำคัญและให้เกิดความภาคภูมิใจในขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนได้ยึดถือปฏิบัติกันต่อ ๆ มา

2.3 ลักษณะของคติชนวิทยา

เสนห์ บุญยรักษ์ (2527 : 5) ได้กล่าวถึงลักษณะของคติชนวิทยา ว่าเป็นเรื่องเล่าสืบทอดกันมา ไม่สามารถระบุแหล่งที่มาได้ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมของชาตินั้นๆ การถ่ายทอดข้อมูลทางคติชนวิทยาจะเป็นการบอกเล่าต่อ ๆ กันมา มากกว่าการถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ได้มีการสืบทอดต่อ ๆ กันมาหลายชั่วอายุคน เป็นการศึกษาเรื่องราวของชาวบ้านมากกว่าชาวเมือง เพราะวิถีชีวิตของชาวบ้านจะมีการเปลี่ยนแปลงช้ามากกว่าชาวเมือง

ประเทือง คล้ายสุบรรณ (2531 : 4) ได้กล่าวถึงลักษณะของคติชนวิทยา ว่าเป็นสิ่งที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาจากบรรพบุรุษ เป็นสิ่งที่เปี่ยมอมตะ ไม่ทราบแหล่งที่มาหรือผู้ประดิษฐ์คิดค้น สืบทอดกันด้วยการบอกเล่า สืบทอดด้วยการปฏิบัติหรือจดจำต่อ ๆ กันมามากกว่าที่จะรักษาไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

บุปผา ทวีสุข (2525 : 6) ได้กล่าวถึงลักษณะของคติชนวิทยา ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาหลายชั่วอายุคน คติชนประเภทถ้อยคำจะใช้วิธีการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ คติชนประเภทอื่นที่ไม่ใช่ถ้อยคำจะใช้วิธีการสังเกต ผูกพัน ไม่ทราบผู้คิดค้นหรือแหล่งที่มาอย่างแน่ชัด เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนหรือคนส่วนใหญ่ของประเทศ

อาจกล่าวสรุปได้ว่าคติชนวิทยามีลักษณะ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา โดยไม่ทราบแหล่งที่มาหรือข้อมูลอย่างเด่นชัด ข้อมูลสามารถมีได้หลายสำนวน เนื่องจากเป็นการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะจึงทำให้มีการเล่าต่อ ซึ่งอาจจะผิดพลาดตีความเป็นอย่างอื่นได้ รวมทั้งยังมีการถ่ายทอดทางมุขปาฐะ (Oral Literature) ที่ใช้ถ้อยคำเป็นเครื่องมือในการสื่อสารมากกว่าการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

2.4 ลักษณะของวรรณกรรมมุขปาฐะ

ลักษณะของวรรณกรรมมุขปาฐะ แบ่งออกเป็นประเภทย่อย ๆ ได้ดังนี้

- 1) เพลงกล่อมเด็ก (Nursery Rhyme) เป็นเพลงที่ใช้เพื่อกล่อมเด็ก ปล่อยเด็ก และประกอบการละเล่นของเด็ก
- 2) นิทานชาวบ้าน (Folktale) เป็นนิทานประเภทต่าง ๆ ใช้เล่าเพื่อความสนุกสนาน บันเทิง ซึ่งอาจมีหลายรูปแบบ เช่น นิทานปรัมปรา นิทานท้องถิ่น นิทานสอนใจ นิทานทางศาสนา ตำนาน นิทานเรื่องสัตว์ เป็นต้น
- 3) ภาษิต (Proverb) เป็นคำกล่าวที่มีการสืบทอดต่อกันมา ซึ่งจะมีหลายรูปแบบ เช่น สำนวนสุภาษิต คำพังเพย ญญาภาษิต สำนวนโวหารทั่ว ๆ ไป เป็นต้น
- 4) ปริศนาคำทาย (Riddle) เป็นการเล่นสนุกที่ใช้ปัญญาไหวพริบในการคิดหาคำตอบ โดยจะแทรกคติความรู้ในคำถามนั้น ๆ ด้วย ซึ่งมักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า อะไรเอ๋ย เช่น อะไรเอ๋ย เอบาง ๆ ขึ้นต้นอย่างสูงลิบ (มดแดง) เป็นต้น
- 5) เพลงชาวบ้านหรือเพลงพื้นเมือง (Folk Song) เป็นเพลงพื้นเมืองที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้แต่งขึ้นเพื่อร้องเล่นให้เกิดความสนุกสนานในโอกาสต่าง ๆ
- 6) ความเชื่อและโชคลาง (Believes and Superstition) เป็นความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ที่แฝงอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับเสนห้ายาแฝด ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลัง เป็นต้น
- 7) ภาษาถิ่น (Dialect) เป็นภาษาเฉพาะคนในท้องถิ่นที่ใช้กันวงแคบและเป็นที่เข้าใจกันเฉพาะถิ่นนั้น ๆ เช่น ภาษาอีสาน ภาษาเหนือ ภาษากลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น
- 8) ภูมินามวิทยา (Toponymy) เป็นการกล่าวถึงประวัติของชื่อสถานที่ต่าง ๆ ที่เล่าสืบทอดกันต่อมา

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า “เลอซอมแ่ล” ของชาวเลอเวีอะ เป็นคติชนวิทยาที่แฝงไปด้วยคำสั่งสอนรวมทั้งวิถีการดำเนินชีวิตของชาวเลอเวีอะ ผ่านการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น แบบมุขปาฐะ ซึ่งถือเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอันมีค่าของชาวเลอเวีอะ โดยทีมวิจัยจะใช้แนวคิดคติชนวิทยาในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของบทกวีเลอซอมแ่ล ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวเลอเวีอะ

3 กรอบการวิเคราะห์บทกลอน

ที่มวิจัยจะใช้หลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์บทกลอน ซึ่งประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้ (CISD, 2019 : 25 - 32)³

1. ถอดความและการแปลความ (Paraphrase) เป็นการถอดความหรือแปลความที่ละบรรทัด โดยใช้สำนวนของผู้ถอดความ ซึ่งจะทำให้มีความเข้าใจในบทกลอนนั้นมากขึ้น
2. พิจารณาความหมายโดยนัย (Connotation) หรือความหมายแฝงที่มีอยู่ในบทกลอน
3. พิจารณาลักษณะของบทกลอน (Attitude) โดยสังเกตจากทัศนคติของผู้แต่ง หรือเนื้อหาที่กล่าวถึงในบทกลอน
4. พิจารณาการเปลี่ยนอารมณ์ หรือท่าทีของบทกลอน (Shift) ซึ่งสามารถสังเกตได้จากถ้อยคำ สำนวน การเลือกใช้คำ หรือจังหวะของบทกลอน
5. พิจารณาหัวเรื่อง (Title) มีความหมายว่าอย่างไร ทำไมผู้แต่งถึงตั้งชื่อหัวเรื่องนี้
6. พิจารณาสาระสำคัญของบทกลอน (Theme) โดยพิจารณาว่าผู้แต่งต้องการสื่อสารอะไร หรือต้องการให้ผู้อ่านได้รู้สึกหรือเรียนรู้อะไรหลังจากอ่านจบแล้ว

นอกจากนี้ผลจากการวิเคราะห์และการตีความบทกลอนนี้ จะทำให้เกิดข้อคิด และมุมมองในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านจริยธรรม สติปัญญา และจิตวิญญาณ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งยังมีความเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ภาษาอีกด้วย (Noer Doddy Irmawati, 2014 : 35)⁴

ทั้งนี้ที่มวิจัยจะนำกรอบการวิเคราะห์บทกลอนไปใช้ในการอธิบายบทกลอนในแต่ละภาค และแต่ละบท นอกจากนี้ในการถอดความหมาย หรือการตีความที่มวิจัยชุมชนชาวเลอเวีอะ ได้ร่วมกันแปลความหมาย โดยมีการแปลความหมายคำต่อคำ และมีการถอดความหมายรวมร่วมกัน

4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการค้นคว้าเอกสารพบบงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ของ นิรมล สุวรรณภาส (Niramon Suwangard, 2007 : บทคัดย่อ)⁵ ได้ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์วรรณกรรมมุขปาฐะภาษาละเวีอะ : เลอซอมแล” ของ โดยงานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการวิเคราะห์คำหยอก หรือเพลงชอภาษาละเวีอะ บ้านป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน โดยมุ่งวิเคราะห์เนื้อหา รูปแบบจันท์ลักษณ์ และกลวิธีการทางเสียงที่ช่วยให้บทร้อยกรองมีความไพเราะ จัดประเภทของการใช้ภาษาเชิงภาพพจน์ ศึกษาวิธีคิด ความเชื่อ ทัศนคติ การ

³ <https://www.cisd.org/cms/lib6/tx01917765/centricity/domain/753/poetry-analysis.pdf>

⁴ Nore Doddy Irmawati. (2014). “Understanding how to Analyze Poetry and its Implication to Language Teaching” in *International Journal on Studies in English Language and Literature (IJSELL)*. Volume 2, Issue 11, November 2014, pp 35 – 45. (www.arcjournal.org)

⁵ Niramon Suwangard. (2007). The analysis of Laveo? oral poetry : The Ləsom?le. Phd. (Linguistic). Faculty of Graduate Studies. Mahidol University.

มองโลกของชาวเลวี่เอะที่ปรากฏในเนื้อหาและในภาษาเชิงภาพพจน์ บนพื้นฐานทฤษฎีวรรณคดี (semantic approach) ร่วมกับทฤษฎีวรรณกรรม (literature theory)

ผลจากการศึกษาพบว่า เนื้อหาของวรรณกรรมมุขปาฐะเลอซอมแล ประกอบด้วยประเภทใหญ่ๆ 8 บท ซึ่งแต่ละบทแบ่งออกเป็นบทย่อย ทั้งหมด 53 บทย่อย 3,817 บรรทัด ฉันทลักษณ์มีลักษณะเด่นในรูปของคำประพันธ์ประเภทคำกลอน ประกอบด้วย 7 พยางค์ใน 1 วรรค หรือ 6 – 8 พยางค์จำนวนวรรคใน 1 บทไม่แน่นอน ลักษณะคำประพันธ์มีสัมผัสสระ สัมผัสอักษร สัมผัสนอก และสัมผัสในการซ้ำคำหรือวลี การเล่นคำ และคำเสริมสร้อย ภาษาเชิงภาพพจน์ที่ปรากฏมากที่สุดคือ ภาษาอุปมาอุปไมย รองลงมาได้แก่ อติพจน์ ปฏิพจน์ บุคลาธิษฐาน และการร้องมี 4 ทำนอง ซึ่งใช้ในโอกาสต่างกัน ได้แก่ ทำนอง เชียแลเยียม และเยียมกอก

นอกจากนี้ในบทความเรื่อง “Metaphors in the Lavie? Ləsom 'le poetry” ได้อธิบายถึงลักษณะการเปรียบเทียบ หรืออุปมาอุปไมยของบทกวีเลอซอมแล โดยแบ่งออกเป็น 16 หมวดหมู่ด้วยกัน ได้แก่ 1) ผู้หญิง 2) ผู้ชาย 3) อำนาจ 4) ความโดดเดี่ยว 5) ภัยอันตราย 6) เด็ก 7) จิตวิญญาณ 8) ฝน 9) คำสัญญา 10) ความพึงพอใจของชีวิต 11) ชีวิตที่ทำงานหนัก 12) ครอบครัวใหญ่ 13) เด็กที่ใกล้จะตาย 14) ความรู้สึก 15) ความรู้สึกเจ็บปวด 16) ความรู้สึกมีความสุข (Niramom Suwangard, 2010 : 75 – 88)⁶

จากการทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้นทำให้พบว่าได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับบทกวีเลอซอมแล ผ่านการวิเคราะห์เนื้อหา รูปแบบฉันทลักษณ์ และกลวิธีการทางเสียงที่ช่วยให้บทกวีเลอซอมแลมีความไพเราะ โดยใช้กระบวนการเก็บข้อมูลของนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ อย่างไรก็ตามการศึกษาเรื่อง “พื้นฟู เลอซอมแล เลอเวีอะ” จะมีลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ทีมวิจัยชุมชนจะใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยชุมชนชาวเลวี่เอะ หรือเจ้าของภาษาเป็นผู้ศึกษาด้วยตนเอง ผ่านการสอบถามข้อมูลจากผู้รู้ พูดคุยแลกเปลี่ยน และร่วมกันบันทึกและถอดความหมายในแต่ละบท แต่ละภาค นอกจากนี้ในการวิเคราะห์เนื้อหา ทีมวิจัยจะวิเคราะห์โดยผ่านแนวคิดคติชนวิทยา เพื่อชี้ให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของบทกวีเลอซอมแล ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวเลวี่เอะต่อไป

⁶ Niramom Suwangard. (2010). “Metaphors in the Lavie? Ləsom 'le poetry” in *A Journal of Southeast Asian Languages and Cultures. Mon – Khmer Studies*. Volume 39. pp 75 – 88.

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

กระบวนการวิจัยในโครงการ “ฟื้นฟูเลอซอมแวล เลอเวือะ” ตั้งแต่เดือนกันยายน 2557 – เดือนสิงหาคม 2561 มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องมีรายละเอียดดังนี้

1. ขอบเขตการวิจัย

1.1 ขอบเขตเนื้อหา

1. ศึกษาเลอซอมแวล ที่ใช้ในงานต่างๆ ได้แก่ งานศพ, งานแต่งงาน, งานขึ้นบ้านใหม่, งานพิธีกรรม เช่น เลี้ยงผี, การทำมาหากิน, การเกี่ยวพาราสิระหว่างชาย – หญิง, การต้อนรับ / การอวยพร (ส่งแขก) ผู้มาเยือน
2. ศึกษากระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดเลอซอมแวล ของชาวเลอเวือะ
3. ศึกษาคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแวล ที่มีต่อวิถีชีวิตชาวเลอเวือะ

1.2 ขอบเขตพื้นที่

บ้านป่าแป๋ ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.3 ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

ชาวเลอเวือะบ้านป่าแป๋ ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.4 ขอบเขตระยะเวลา

เดือนกันยายน 2557 – เดือนสิงหาคม 2561

2. กระบวนการวิจัย

ทีมวิจัยชาวเลอเวือะ ได้มีการดำเนินกิจกรรมตามโครงการ ฯ สามารถจำแนกกิจกรรมหลักในการดำเนินงานได้ ดังนี้

1. เปิดเวทีชี้แจงโครงการวิจัย
2. สร้างความเข้าใจเรื่องการใช้ระบบเขียนบันทึกเลอซอมแวลที่บ้านละอูบ
3. สัมภาษณ์/ผู้รู้/ผู้มีความสามารถด้านเลอซอมแวล
4. เก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลเลอซอมแวลตามประเด็นที่กำหนดไว้
5. ถอดความหมายเลอซอมแวล ที่ได้บันทึกไว้
6. ถ่ายทอดและสืบทอดองค์ความรู้ เลอซอมแวล ให้แก่เด็ก เยาวชนและผู้สนใจ

7. กิจกรรมทำสื่อการเรียนรู้เลอซอมแมล ที่เหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชน รวมถึงชาวเลอเวีอะในชุมชนและในหมู่บ้านอื่นที่สนใจ

การดำเนินงานในโครงการ “ฟื้นฟูเลอซอมแมล เลอเวีอะ” สามารถสรุปรายละเอียดของกิจกรรมได้ดังนี้

2.1 จัดเวทีชี้แจงโครงการวิจัย

ทีมวิจัยร่วมกันจัดกิจกรรมเวทีชี้แจงโครงการ ฯ เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้าใจในการดำเนินงานโครงการ และให้การสนับสนุนในโครงการวิจัย ฯ รวมถึงการพูดคุยแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับเลอซอมแมลทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อจุดประกายความคิดให้ชุมชน เด็ก และเยาวชนชาวเลอเวีอะ เห็นคุณค่าและความสำคัญของการเลอซอมแมล โดยจัดขึ้นในวันที่ 1 มีนาคม 2558 ซึ่งตรงกับงานวันธนาคารข้าว ณ สนามกีฬาในหมู่บ้านป่าแป๋ กิจกรรมนี้มีผู้เข้าร่วมจำนวน 52 คน ประกอบด้วยทีมวิจัย ชุมชนบ้านป่าแป๋ และผู้นำ ปราชญ์ และชุมชนชาวเลอเวีอะที่บ้านละอูป

นายบือ ขจรศักดิ์ศรี อดีตกำนัน และปราชญ์ชุมชนบ้านป่าแป๋ ได้อธิบายถึงการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตั้งแต่ปี 2548 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งชุมชนมีความต้องการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์ภาษาและเลอซอมแมล ของชาวเลอเวีอะ จากนั้นนายประพันธ์ จันทรียวง หัวหน้าโครงการ ได้แนะนำทีมวิจัย และการดำเนินกิจกรรมในโครงการ

นายบือขจร ศักดิ์ศรี อธิบายความเป็นมาของการทำงานวิจัย

นายประพันธ์ จันทรียวง ชี้แจงแนวทางการดำเนินงาน

ทั้งนี้ผู้นำชุมชน และตัวแทนชาวเลอเวีอะจากบ้านละอูป ได้ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการบันทึกเลอซอมแมล ซึ่งคิดว่าจะมีความสำคัญกับชาวเลอเวีอะ เพราะเลอซอมแมล นี้เต็มไปด้วยคุณค่าและความหมายของชาวเลอเวีอะ เช่น ทำให้เรารู้จักวิถีชีวิตของตนเอง เสียงนกร้อง ทำให้เรารู้ว่าถึงเวลาต้องทำงาน ออกไปทำไร่ รวมทั้งยังสอนให้เป็นคนกตัญญู รู้จักประวัติศาสตร์ของตนเอง นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความเห็นว่า ลูกหลานหลายคนยังไม่รู้ และยังไม่เข้าใจเรื่องระบบเขียน อยากให้เผยแพร่มากกว่านี้

จากนั้นทีมพี่เลี้ยงได้กล่าวถึงบทบาท และลักษณะการทำงานของทีมพี่เลี้ยงร่วมกับชุมชน รวมทั้งยังชี้ให้เห็นกระบวนการทำงานวิจัยที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

ตัวแทนชุมชนแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

หลังจากได้จัดกิจกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว ทีมวิจัยบ้านป่าแป๋ และบ้านละอูป ร่วมกับทีมพี่เลี้ยงได้หารือร่วมกันเกี่ยวกับการทำงานวิจัยเพื่อบันทึกเลอซอมแมล ทั้ง 2 หมู่บ้าน โดยทีมวิจัยเสนอว่าควรมีการประชุมเพื่ออธิบายและทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบเขียนภาษาเลอเวือะ ด้วยอักษรไทยที่บ้านละอูป เพื่อให้ชาวบ้านที่บ้านละอูปได้เข้าใจและสามารถใช้เครื่องมือในการบันทึกได้

2.2 สร้างความเข้าใจเรื่องการใช้ระบบเขียนบันทึกเลอซอมแมล ที่บ้านละอูป

ในวันที่ 2 พฤษภาคม 2558 ทีมวิจัยบ้านป่าแป๋ ทีมพี่เลี้ยง และ ดร.มยุรี ถาวรพัฒน์ นักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ จากสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล ได้เดินทางไปประชุมร่วมกันที่บ้านละอูป เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ระบบเขียนภาษาเลอเวือะ ด้วยตัวอักษรไทย

นายประพันธ์ จันทรยวง หัวหน้าโครงการ ได้อธิบายถึงวัตถุประสงค์ที่จัดประชุมในครั้งนี้ และจุดประสงค์การทำงานวิจัยในโครงการฟื้นฟูเลอซอมแมล เลอเวือะ

จากนั้น ดร.มยุรี ถาวรพัฒน์ ได้อธิบายถึงการใช้ระบบเขียน ภาษาเลอเวือะด้วยตัวอักษรไทย ซึ่งได้พัฒนามาจากระบบเขียนเดิมที่บันทึกไว้ในคัมภีร์ จนกระทั่งมีการทำระบบเขียนภาษาเลอเวือะ ฉบับราชบัณฑิตยสภา รวมทั้งยังชี้ให้เห็นว่ามีเสียงบางเสียงที่แตกต่างจากบ้านละอูป ด้วยการทดลองเขียนคำศัพท์เปรียบเทียบทั้งบ้านป่าแป๋และบ้านละอูป

นอกจากนี้ นางสาวจตุพร เครือซุย ครูสอนนักเรียนชั้นอนุบาล 2 ที่บ้านป่าแป๋ ได้เล่าถึงประสบการณ์การสอนภาษาเลอเวือะในโรงเรียน ซึ่งการใช้ระบบเขียนด้วยตัวอักษรไทยนี้ สามารถทำให้เด็กอ่านได้ทั้งภาษาเลอเวือะและภาษาไทย

ดร.มยุรี ถาวรพัฒน์ อธิบายถึงการใช้ระบบเขียนภาษาเลอเวีอะ และ นางสาวจตุพร เครือชุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์
การสอนภาษาเลอเวีอะในโรงเรียน

ชุมชนชาวเลอเวีอะบ้านละอูปทดลองใช้ระบบเขียนภาษาเลอเวีอะ ฉบับราชบัณฑิตยสภา

จากการจัดประชุมครั้งนี้ ได้ทำให้ชาวเลอเวีอะบ้านละอูป ได้รู้จักระบบเขียนภาษาเลอเวีอะ และในที่ประชุมได้สรุปร่วมกันว่า ผู้นำกลุ่มเลอเวีอะบ้านละอูป จะมีการจัดประชุมร่วมกันกับชุมชนเพื่อหารือเกี่ยวกับการบันทึกเรื่องเลอซอมแอลต่อไป

หลังจากที่มีการประชุมร่วมกันแล้ว ในวันที่ 5 มิถุนายน 2558 ทีมวิจัยบ้านป่าแป๋ ได้ประสานงานไปยังบ้านละอูป เพื่อปรึกษาหารือการทำงานโครงการร่วมกัน แต่ตัวแทนบ้านละอูปยังไม่พร้อมที่จะดำเนินงานวิจัยร่วมกัน ทางทีมวิจัยและทีมพี่เลี้ยงจึงได้ร่วมกันปรึกษาหารือกัน ทำให้ได้ข้อสรุปร่วมกันว่า จะมีการบันทึกรวบรวมเลอซอมแอลที่บ้านป่าแป๋เป็นหลักก่อน เมื่อได้บันทึกเสร็จส่วนหนึ่งแล้วจึงจะมีการเผยแพร่ไปยังบ้านละอูปต่อไป

2.3 สํารวจปราชญ์/ ผู้รู้/ ผู้มีความสามารถด้านเลอซอมแ่ล

ทีมวิจัยได้ดำเนินการสำรวจและจัดทำแผนที่ปราชญ์ ผู้รู้ เลอซอมแ่ล โดยได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลของปราชญ์ ประกอบด้วย ชื่อ ที่อยู่ วันเดือน ปี เกิด เลอซอมแ่ลที่สนใจและ เหตุผลที่สนใจ พร้อมกันนี้ได้ถ่ายรูปเพื่อทำทำเนียบปราชญ์ กิจกรรมนี้ทำให้ทีมวิจัยได้แผนที่และทำเนียบปราชญ์ที่มีความสามารถด้านเลอซอมแ่ล และถือเป็นการบอกกล่าวเชิญชวนให้ปราชญ์มาร่วมให้ข้อมูลในกิจกรรมบันทึกเลอซอมแ่ล นอกจากนี้ทีมวิจัยยังได้เยาวชนและผู้สนใจเลอซอมแ่ลมาร่วมในการทำงานเก็บรวบรวมและบันทึกเลอซอมแ่ลอีกด้วย

ทีมวิจัยสำรวจและจัดทำข้อมูลปราชญ์เลอซอมแ่ล

ปราชญ์แต่งกายด้วยชุดเลอเวีอะเพื่อถ่ายรูปและเลือกรูปที่ตนเองชอบสำหรับทำทำเนียบปราชญ์

2.4 เก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลเลอซอมแ่ลตามประเด็นที่กำหนดไว้

กิจกรรมเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลเลอซอมแ่ล เป็นกิจกรรมที่ทีมวิจัย กลุ่มเยาวชนและผู้สนใจเลอซอมแ่ล ร่วมกันเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลเลอซอมแ่ล พร้อมกับแปลความหมายคำต่อคำและความหมายโดยรวม โดยมีปราชญ์ชุมชนที่มีความสามารถด้านเลอซอมแ่ลเป็นผู้ให้ข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเลอซอมแ่ล ทีมวิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลเลอซอมแ่ล ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2558 ถึง เดือนมกราคม 2560 ทำให้ได้บทเลอซอมแ่ล ทั้งหมด จำนวน 7 ภาค ซึ่งจะกล่าวถึงในบทที่ 4 ต่อไป

กระบวนการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลเลอซอมแ่ล ทีมวิจัยได้เริ่มต้นจากการพูดคุยกันในภาพรวมว่า เลอซอมแ่ล ที่มีคำร้องตายตัว มีทั้งหมดกี่ภาค ภาคอะไรบ้าง แต่ละภาคประกอบด้วยกี่บท อะไรบ้าง หลังจากนั้นทีมวิจัยและปราชญ์ได้ช่วยกันบันทึกบทเลอซอมแ่ลแต่ละบท ซึ่งจะช่วยกันร้องเพราะบางคนไม่สามารถจำได้ทุกท่อน แล้วทีมวิจัยที่สามารถเขียนได้ก็จะช่วยกันบันทึก เขียนเป็นคำเลอเวีอะด้วยตัวอักษรไทยตามระบบเขียนภาษาเลอเวีอะฉบับราชบัณฑิตยสภา จากนั้นทีมวิจัยจะช่วยกันแปลความหมายคำต่อคำ และส่งให้กลุ่มเยาวชนช่วยกันพิมพ์ลงในคอมพิวเตอร์ เมื่อพิมพ์เสร็จแล้ว ก็จะนำมาตรวจสอบและแก้ไขร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง

บรรยากาศการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลเลอซอมแ่ล

เยาวชนมาช่วยจัดพิมพ์และตรวจสอบร่วมกันอีกครั้ง

ในการบันทึกเลอซอมแ่ล จะมีบางบท บางท่อน บางคำที่จำไม่ได้ ทีมวิจัย และปราชญ์จึงต้องปรึกษาร่วมกันว่าจะใช้คำไหน อย่างไร รวมทั้งการแปลความหมายคำต่อคำ แต่ละคนก็จะมี การแปลความไม่ตรงกัน ดังนั้นทีมวิจัยและปราชญ์จึงต้องสรุปร่วมกันว่าจะเขียนความหมายว่าอย่างไร อาจกล่าวได้ว่าการบันทึกเลอซอมแ่ล นอกจากจะเป็นการบันทึกคำขอเลอซอมแ่ลแล้ว ยังเป็นเสมือน

การสังคายนาบทเลอซอมแอลอีกด้วย ซึ่งเมื่อมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ก็ยังทำให้ความชัดเจนยิ่งขึ้น

2.5 ถอดความหมายเลอซอมแอล ที่ได้บันทึกไว้

ทีมวิจัยสามารถบันทึกเลอซอมแอล ได้ทั้งหมดจำนวน 7 ภาค โดยบันทึกเป็นภาษาเลอเวือะ และแปลความหมายเป็นภาษาไทยแบบคำต่อคำ เพื่อให้สามารถนำไปสู่การวิเคราะห์ในเชิงวิชาการได้ และนอกจากนี้ยังได้ทำการถอดความหมายโดยรวมและวิเคราะห์เชื่อมโยงกับองค์ความรู้ภายนอก เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจโลกทัศน์ วิธีคิด และมุมมองของชาวเลอเวือะที่สั่งสอนและสืบทอดกันมาแต่เดิม แต่บางครั้งทีมวิจัยไม่สามารถอธิบายเป็นความหมายภาษาไทยได้อย่างชัดเจน กิจกรรมนี้จึงมีทีมพี่เลี้ยงเป็นผู้ช่วยในการถอดความหมายโดยรวมร่วมกับทีมวิจัย

การร่วมกันทำงานถอดความหมายโดยรวมระหว่างทีมพี่เลี้ยงและทีมวิจัย ทำให้ได้เกิดการเรียนรู้ภาษาเลอเวือะร่วมกันโดยเฉพาะคำโบราณของภาษาเลอเวือะ รวมทั้งยังได้มองเห็นถึงความหมายและคุณค่าที่แฝงอยู่ในบทกวี ถือเป็นคำสอนที่สะท้อนผ่านบทกวี และยังมองเห็นถึงบุคลิก ลักษณะนิสัย วิถีชีวิต วิธีคิด การให้คุณค่าและการปฏิบัติตัวของชาวเลอเวือะอีกด้วย

ทีมวิจัยไม่สามารถถอดความหมายเป็นภาษาไทยได้อย่างชัดเจน จึงต้องทำงานร่วมกับทีมพี่เลี้ยง ถึงแม้ในวันที่พี่เลี้ยงมาจะเกิดไฟดับในหมู่บ้าน แต่ทีมวิจัยก็ยังมุ่งมั่นในการทำงานท่ามกลางความมืด

การบันทึกและถอดความหมายในภาคที่ 4 ซึ่งเป็นภาคเกี่ยวกับจารีตและมรดก ชาวเลอเวือะมีความเชื่อว่าห้ามร้องในบ้าน เพราะจะทำให้เกิดเหตุไม่ดี มีการสูญเสีย ดังนั้น จึงต้องออกไปทำงานร่วมกันที่ศาลานอกหมู่บ้าน

2.6 ถ่ายทอดและสืบทอดองค์ความรู้ เลอซอมแ่ล ให้แก่เด็ก เยาวชนและผู้สนใจ

กระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดองค์ความรู้เลอซอมแ่ล เกิดขึ้นในทุกกิจกรรมของโครงการวิจัย นับตั้งแต่กิจกรรมการจัดทำแผนที่และทำเนียบปราชญ์ กิจกรรมการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลเลอซอมแ่ล ได้มีเด็กเยาวชนและผู้สนใจมาเข้าร่วมเก็บและบันทึกข้อมูลและได้ช่วยทีมวิจัยในการจัดพิมพ์เลอซอมแ่ลทั้งภาษาเลอเวีอะและภาษาไทย ทำให้เด็กเยาวชนได้เรียนรู้ภาษาเลอเวีอะ และเลอซอมแ่ลเลอเวีอะ นอกจากนี้ ปราชญ์ด้านเลอซอมแ่ล ยังได้ฝึกให้เยาวชนและผู้สนใจร้องเลอซอมแ่ล จนสามารถร้องในงานของชุมชนและงานอื่นๆนอกชุมชนได้

ทีมวิจัยและเยาวชนเลอเวีอะร้องเลอซอมแ่ล ในงานวันภาษาแม่สากลที่มหาวิทยาลัยมหิดล

2.7 ทำสื่อการเรียนรู้เลอซอมแ่ล ที่เหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชน รวมถึงชาวเลอเวีอะในชุมชนและในหมู่บ้านอื่น ๆ

ทีมวิจัยได้มีการทำสื่อการเรียนรู้เลอซอมแ่ล ในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การจัดทำหนังสือรวบรวมเลอซอมแ่ล ทั้ง 7 ภาค ด้วยภาษาเลอเวีอะเพื่อให้ชุมชนชาวเลอเวีอะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการขับร้องในงานสำคัญของชุมชนได้ และคำแปลความหมายโดยรวมด้วยภาษาไทยสำหรับผู้สนใจศึกษาเลอซอมแ่ล อีกทั้งยังได้ดำเนินการบันทึกเสียงร้องเลอซอมแ่ล โดยเชิญปราชญ์ด้านเลอซอมแ่ลไปร่วมร้องและบันทึกเสียงให้ห้องอัดเสียงและจัดเก็บไว้ในรูปแบบดิจิทัล

นอกจากนี้ ยังได้มีการทำสื่อการเรียนรู้เลอซอมแ่ล ที่เหมาะสมสำหรับเด็กเยาวชน โดยเยาวชนที่มาเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการวิจัย ได้ดึงเนื้อหาบางส่วนของเลอซอมแ่ล ที่เกี่ยวกับคำสอนมาแต่งเป็นนิทานและทำเป็นหนังสือนิทานเล่มเล็กเพื่อให้เด็กเยาวชนและผู้สนใจเข้าถึงคำสั่งสอนในเลอซอมแ่ลได้ง่ายขึ้น

3. วิธีการเก็บข้อมูล

การบันทึกเลอซอมแ่ล ของชาวเลอเวีอะบ้านป่าแป๋ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอาศัยการพูดคุย และการปฏิบัติร่วมกันเป็นหลัก กล่าวคือ มีการพูดคุย ระดมความคิดเห็นร่วมกันว่าบทเลอซอมแ่ล ที่มีเนื้อร้องตายตัว แต่ละบท แต่ละท่อน มีคำร้องอย่างไร และใช้ระบบเขียนภาษาเลอเวีอะ ด้วยตัวอักษรไทย ซึ่งผ่านการรับรองจากราชบัณฑิตยสภา เป็นเครื่องมือในการ

บันทึกคำขอ หรือบทกวีเลอซอมแมล รวมทั้งยังร่วมกันถอดความหมายคำต่อคำ เพื่อเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์เชิงวิชาการ จากนั้นได้ให้กลุ่มเยาวชนได้ช่วยกันพิมพ์ลงในคอมพิวเตอร์ ซึ่งกระบวนการและขั้นตอนนี้ สามารถทำให้กลุ่มเยาวชนได้เรียนรู้คำศัพท์ ความหมาย และบทกวีเลอซอมแมลได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ในการบันทึกเลอซอมแมล ยังจำเป็นต้องถอดความหมายโดยรวม เพื่อเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ และชี้ให้เห็นความสำคัญ คุณค่าและความหมายที่ซ่อนอยู่ในคำร้อง โดยทีมพี่เลี้ยงเป็นผู้ช่วยในการถอดความโดยรวม เนื่องจากทีมวิจัยมีความเข้าใจในภาษาไทยได้ไม่ชัดเจนนัก ซึ่งกระบวนการทำงานในขั้นตอนนี้ ได้ทำให้ทีมพี่เลี้ยงได้เรียนรู้ร่วมกับทีมวิจัย โดยได้เรียนรู้ทั้งภาษาเลอเวือะ พร้อมทั้งยังเข้าใจอัตลักษณ์ และตัวตนของชาวเลอเวือะที่แฝงอยู่ในบทเลอซอมแมลอีกด้วย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการทำโครงการ “ฟื้นฟูเลอซอมแมล เลอเวือะ” โดยมุ่งเน้นการบันทึกและรวบรวมเลอซอมแมล ของชาวเลอเวือะ บ้านป่าแป๋ โดยผ่านกระบวนการพูดคุย เรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งที่ผ่านมามีทีมวิจัยสามารถบันทึกเลอซอมแมล ได้ทั้งหมดจำนวน 7 ภาค โดยบันทึกเป็นภาษาเลอเวือะ และแปลความหมายเป็นภาษาไทยแบบคำต่อคำ พร้อมทั้งถอดความหมายโดยรวม จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับองค์ความรู้ภายนอกทางด้านภาษาศาสตร์และด้านคติชนวิทยา ทำให้ได้เห็นลักษณะของเลอซอมแมล และเห็นถึงความหมายและคุณค่าที่แฝงอยู่ในบทกวี รวมถึงบุคลิก ลักษณะนิสัย วิถีชีวิต วิธีคิดและการปฏิบัติตัวของชาวเลอเวือะ

บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน

จากการดำเนินงานในโครงการ “ฟื้นฟู เลอซอมแ่ล เลอเวือะ” ทำให้เกิดผลการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. ทำเนียบปราชญ์ชุมชนด้านเลอซอมแ่ล
 2. ลักษณะของเลอซอมแ่ล
 3. ความหมายของเลอซอมแ่ล
 4. สื่อการเรียนรู้เลอซอมแ่ล
- สามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

1. ทำเนียบปราชญ์ชุมชนด้านเลอซอมแ่ล

ทีมวิจัยได้ดำเนินการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลปราชญ์ชุมชนด้านเลอซอมแ่ล เพื่อจัดทำแผนที่และทำเนียบปราชญ์ และประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ปราชญ์มาร่วมให้ข้อมูลเลอซอมแ่ล กิจกรรมนี้ทำให้ทีมวิจัยได้แผนที่และข้อมูลปราชญ์ชุมชนด้านเลอซอมแ่ล และ ความสนใจหรือความเชี่ยวชาญเลอซอมแ่ล ภาคว่างๆ ของปราชญ์ จำนวน 30 คน ดังนี้

แผนที่ปราชญ์ชุมชนด้านเลอซอมแ่ล เลอเวือะ บ้านป่าแป๋

ทำเหียบปราชญ์ชุมชนด้านเลอซอมแ่ล

ชื่อปราชญ์ นายเมอะ ปองอมรกุล

อายุ 69 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 46/1

สนใจเลอซอมแ่ล เลอซอม กาม คุ-อิฮ

เหตุผล เพราะอยากได้แฟน

ชื่อปราชญ์ นายดวงจันทร์ มหาขุนคีรี

อายุ 64 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 32/2

สนใจเลอซอมแ่ล ทั้งหมด

เหตุผล เพราะเป็นคำดั้งเดิมของเลอเวือะ

ชื่อปราชญ์ นายเพชร จงครองทรัพย์

อายุ 63 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 8

สนใจเลอซอมแ่ล เลอซอม กาม คุ-อิฮ

เหตุผล เพราะอยากได้สาว

ชื่อปราชญ์ นายหมื่น คำเรือง

อายุ 62 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 39

สนใจเลอซอมแ่ล เลอ ซอม เซอ ฆลอ-แอ

เหตุผล -

ชื่อปราชญ์ นายดีด เต็กย

อายุ 81 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 23

สนใจเลอซอมแวล เลอซอม เฮอ-อู กา

เหตุผล -

ชื่อปราชญ์ นายเอื่อง เครือชุย

อายุ 69 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 42/1

สนใจเลอซอมแวล ทุกภาค

เหตุผล เพราะอยากมีคู่

ชื่อปราชญ์ นายบุญสม เมืองงาม

อายุ 75 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 73

สนใจเลอซอมแวล ภาคที่ 3

เหตุผล เพราะเป็นคนจน ชอบไปทำมาหากิน
ค้าขาย

ชื่อปราชญ์ นายสำเภา มหาศักดิ์สิทธิ์

อายุ 57 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 30/3

สนใจเลอซอมแวล เลอซอม กาม คู-อิฮ

เหตุผล เพราะเกี่ยวกับความรักของผู้ชายและ
ผู้หญิง รักกันนานๆ

ชื่อปราชญ์ นายตุน จันเป็ง

อายุ 65 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 36/2

สนใจเลอซอมแวล ภาคที่ 1 เลอซอม กาม คู-อิฮ

เหตุผล พุดถึงความปรารถนา

ชื่อปราชญ์ นายคำพันธ์ เมืองงาม

อายุ 60 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 29

สนใจเลอซอมแวล ทุกภาค

เหตุผล เพราะว่าเป็นของชาวเลอเวีอะ ไม่อยากให้
หายไป ตั้งแต่แต่งงานมาก็ไม่ค่อยได้ขอ

ชื่อปราชญ์ นายกะเมิง จันเป็ง

อายุ 75 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 22

สนใจเลอซอมแวล ภาคที่ 1 เลอซอม กาม คุ-อิฮ

เหตุผล เพราะตอนนั้นอยากมีแฟน

ชื่อปราชญ์ นายคำน้อย ละมอย

อายุ 87 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 7/1

สนใจเลอซอมแวล เลอซอม กาม คุ-อิฮ

เหตุผล เพราะว่าได้ชมสาว

ชื่อปราชญ์ นายบือ ขจรศักดิ์ศรี

อายุ 67 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 24/1

สนใจเลอซอมแวล เลอซอม กาม คุ-อิฮ

เหตุผล -

ชื่อปราชญ์ นายดี๊ด ขจรศักดิ์ศรี

อายุ 92 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 24

สนใจเลอซอมแวล เลอซอม กาม คุ-อิฮ, เฮอ-อุกา

, เรอ-อุก เฮอ-อุ

เหตุผล ตอนนี้เริ่มลืมไปหมดแล้ว

ชื่อปราชญ์ นายตาง สุตชวง

อายุ 78 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 32/1

สนใจเลอซอมแวล เลอซอม เอฮ เลอ ฮม้ง

เหตุผล เพราะบพนี้จะรักแฟน ไม่ให้แฟนทำงาน

ชื่อปราชญ์ นายจันท์ เครือชุย

อายุ 58 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 9/1

สนใจเลอซอมแวล เลอซอม กาม คุ-อิฮ

เหตุผล -

ชื่อปราชญ์ นายตาล เมืองยม

อายุ 74 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 40/1

สนใจเลอซอมแวล เลอซอม กาม คุ-อิฮ เลอ ซอม

เชอ ฆลอ-แอ

เหตุผล -

ชื่อปราชญ์ นางโหม ตึกเกย

อายุ 83 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 23

สนใจเลอซอมแวล เลอซอม กาม คุ-อิฮ

เหตุผล -

ชื่อปราชญ์ นางพบ จันเปง

อายุ 81 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 22

สนใจเลอซอมแวล ชอบทุกบท

เหตุผล เพราะเป็นของเก่า กลัวจะหายไป

ชื่อปราชญ์ นางเมา อมรไผ่สไต

อายุ 74 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 17

สนใจเลอซอมแวล เลอซอม กาม คุ-อิฮ

เหตุผล เพราะสนุก เป็นบทที่พูดคุยเข้าใจกันมีคำ
ที่สอดคล้องกัน

ชื่อปราชญ์ นางเตี้ยะ เมืองงาม

อายุ 65 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 33

สนใจเลอซอมแวล เลอซอม กาม คุ-อิฮ

เหตุผล เพราะอยากได้ อยากมี เหมือนในคำร้อง

ชื่อปราชญ์ นางจันทา เครือชุย

อายุ 67 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 20

สนใจเลอซอมแวล เลอซอม กาม คุ-อิฮ

เหตุผล เพราะว่าได้คุยกันกับคนอื่น เป็นคำพูด

หวานๆ

ชื่อปราชญ์ นางบุญศรี ขจรศักดิ์ศรี

อายุ 62 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 24/1

สนใจเลอซอมแวล ภาคที่ 3 เลอซอม เรอ-อุ กา

เหตุผล เพราะว่ามีคำสอน จะได้สอนต่อๆกัน

ชื่อปราชญ์ นางเจ้โพ เลาว้าง

อายุ 61 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 27/4

สนใจเลอซอมแวล ทุกบท

เหตุผล เพราะมีความหมายลึกซึ้ง

ชื่อปราชญ์ นางกานดา คำสุข

อายุ 53 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 28/2

สนใจเลอซอมแวล เลอซอม เทียเชื้อะ เทีย กยา-
อิญ (ภาค 2)

เหตุผล เพราะมีเนื้อหาเกี่ยวกับปาวจะพาสาวไป
เที่ยวที่เราชอบ

ชื่อปราชญ์ นางกอง สุตชวง

อายุ 78 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 32/1

สนใจเลอซอมแวล เลอซอม กาม คุ-อิฮ

เหตุผล เพราะว่ามีสาว ๆ มีผู้ชายมาร้องให้
อยากได้เราเป็นภรรยา เขาชมนว่าเป็นคนสวย ขยัน

ชื่อปราชญ์ นางจะบือ เมืองยม

อายุ 65 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 40/1

สนใจเลอซอมแ่ล เลอซอม เซอ ฆลอ-แอ

เหตุผล -

ชื่อปราชญ์ นางนาง เซอว์กุลดี

อายุ 87 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 38/1

สนใจเลอซอมแ่ล ภาค 1 และภาค 3

เหตุผล เพราะ เป็นบทที่โต้ตอบกัน มีคนชมเรา

เราก็อชมกลับ

ชื่อปราชญ์ นางโรย ผู้ภิบาล

อายุ 67 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 8/1

สนใจเลอซอมแ่ล บททำสวน

เหตุผล เพราะอยากปลูกพืช มีผลไม้ไว้กิน เวลา

ลูกเกิดมาจะได้มีกล้วยไปป้อนให้ลูกกิน

ชื่อปราชญ์ นางเอียง ปองยิ่งยศ

อายุ 69 ปี

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 4

สนใจเลอซอมแ่ล ทุกภาค

เหตุผล เพราะทำให้มีโอกาสได้พูดคุยกับผู้ชาย

2. ลักษณะของเลอซอมแ่ล

“เลอซอมแ่ลเลอเวือะ” เป็นบทกวีที่สืบทอดกันมาแต่ดั้งเดิม ซึ่งไม่ทราบแน่ชัดว่าเริ่มตั้งแต่เมื่อไหร่หรือสมัยไหน แต่มีผู้ร้องต่อ ๆ กันมาเพราะเห็นว่ามีเนื้อร้องที่สนุกสนาน และมีการแต่งเนื้อร้องเพิ่มเติมหรือสลับคำกันบ้าง

เลอซอมแ่ล ใช้ร้องเพื่อสร้างความสนุกสนาน หรือร้องตามสถานที่หรืองานสำคัญต่าง ๆ เช่น ร้องเมื่อมีคนมาเยี่ยมบ้าน งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน รวมทั้งงานศพ ลักษณะของเลอซอมแ่ลสามารถอธิบายได้ตามหัวข้อย่อยได้ดังต่อไปนี้

2.1 ลักษณะของการร้องเลอซอมแ่ล

ผู้ร้องจะอยู่ในช่วงวัยหนุ่มสาวตั้งแต่อายุประมาณ 18 – 19 ปีขึ้นไป แต่ขึ้นอยู่กับความสนใจส่วนบุคคล และการฝึกร้อง บางคนก็ไม่สามารถร้องเลอซอมแ่ลได้

การร้องจะแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย แต่ละฝ่ายจะประกอบด้วยกี่คนก็ได้ โดยแต่ละฝ่ายจะนั่งรวมกันเป็นกลุ่ม ลักษณะการร้องจะเป็นการร้องโต้ตอบกันไปมา นอกจากนี้ยังมีรูปแบบการร้องคนเดียวด้วย โดยผู้ชายจะเป็นฝ่ายร้อง เมื่อไปจีบผู้หญิง (หยอกสาว) ที่บ้าน แล้วผู้หญิงอยู่ในบ้าน หากร้องครบ 3 จบ ผู้หญิงยังไม่มีมีการร้องตอบโต้กลับ ผู้ชายก็ต้องเป็นฝ่ายกลับบ้านไป

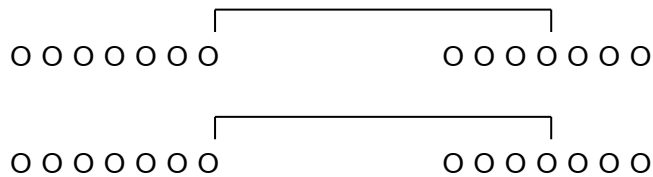
ในการร้องของทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย จะมีหัวหน้าในการร้อง หรือเป็นผู้นำในการร้อง เรียกว่า “หัวหน้าคำร้อง” จะเป็นผู้ที่ร้องเริ่มต้น และต้องรับผิดชอบการร้องนั้นตั้งแต่ต้นจนจบ หัวหน้าคำร้องนี้จะเป็นผู้ที่มีลักษณะเป็นผู้นำ มีความมั่นใจในการร้องและเสียงดัง

ผู้ชายจะเป็นฝ่ายเริ่มต้นร้อง เมื่อผู้ชายร้องเสร็จจะสามารถเดินไปไหนมาไหนก็ได้ แต่จะต้องมีคนหนึ่งที่นั่งฟังผู้หญิงร้อง หากเป็นงานศพจะต้องมีการร้องเลอซอมแ่ลทั้งคืน ห้ามให้เงียบ

ก่อนจะขับร้องเลอซอมแมล จะมีการตกลงหรือการพูดคุยกันก่อนว่าอยากจะร้องไปให้ถึงบทไหน ระยะเวลาในการร้องจะร้องตั้งแต่หัวคำจนกระทั่งถึงเข้า

2.2 โครงสร้างของเลอซอมแมล

เลอซอมแมล จะแบ่งออกเป็นวรรค ในแต่ละวรรค จะประกอบด้วย 7 – 8 พยางค์ จะมีทั้งสัมผัสภายในวรรค และสัมผัสนอก โดยคำสุดท้ายของวรรคแรก จะสัมผัสกับพยางค์ที่สี่ของวรรคที่สอง ดังแผนผังต่อไปนี้

ผู้ชายจะเป็นผู้เริ่มร้องก่อน จะมีคำขึ้นว่า “โม-อัญญา-อิจ” หมายถึง คำพูด หรือคำกล่าว
ผู้ชายจะใช้แทนตัวเองว่า “อะ” หมายถึง “ตัวเรา” หากผู้หญิงร้องโต้กลับจะเปลี่ยนจากคำว่า “อะ” เป็น “มะ” หมายถึง “เธอ”

ผู้ชายจะเป็นผู้เริ่มต้นร้อง และกำหนดทิศทางว่าเลอซอมแมลจะเป็นไปในทิศทางไหน ผู้หญิงจะเป็นฝ่ายตาม แสดงให้เห็นว่า ฝ่ายชายจะเป็นผู้นำ ส่วนฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่ายต่อมตัวในเรื่องความรู้

ในการบันทึกเลอซอมแมลในโครงการ “ฟื้นฟู เลอซอมแมล เลอเวอะ” นี่เป็นการบันทึกคำร้องของฝ่ายชาย หากผู้หญิงจะนำไปร้อง มีการเปลี่ยนแปลงคำจาก “อะ” เป็น “มะ” และมีการปรับเนื้อร้องให้เข้ากับสถานการณ์บางส่วน

2.2.1 บทเกริ่น

ก่อนเริ่มต้นร้องจะมีบทเกริ่น ซึ่งบทเกริ่นแต่ละบทจะมีเนื้อหาแตกต่างกันในแต่ละงานที่ใช้ในการร้อง เช่น

งานศพ เนื้อหาของบทเกริ่นในงานศพ เป็นการกล่าวถึง การจัดงานศพไม่อย่าให้เกิดขึ้น แต่จำเป็นต้องทำตามจารีต เมื่อมีงานศพก็ไม่ควรที่จะกลับไปนอน จากนั้นจะขอในภาคที่ 4 “โบท เปอ-อุ กลัง ดา-อัญญา” ซึ่งจะใช้แต่เฉพาะในงานศพ ถ้อยคำในคำขอจะมีความซาบซึ้งและทำให้ร้องให้เหมือนที่คนโบราณได้กล่าวว่า “ถ้าไปที่มีน้ำ ต้องล้างหน้า ถ้าไปที่มีงานศพ ต้องร้องให้”

งานแต่งงาน จะใช้ร้องในช่วงรับประทานอาหารตอนค่ำ หรือหลังพิธีแต่งงาน เนื้อหาของบทเกริ่นที่ใช้ในงานแต่ง มีความหมายว่า ฝ่ายที่เป็นเจ้าบ้านจะร้องในลักษณะการถามถึงถนนหนทางที่เดินทางมา มีปัญหาหรือมีอุปสรรคหรือไม่ และร้องในลักษณะการต่อมตน เช่น อาหารไม่ค่อยมีการรับรองไม่ค่อยดี เหล้าก็ไม่ค่อยดี ส่วนแขกที่มาเยี่ยมก็จะร้องตอบว่า การเดินทางสะดวก ไม่มีตอไม้ที่ทำให้สะดุดหกล้ม และชื่นชมเจ้าบ้าน พร้อมกับถามไถ่ทุกข์สุขของเจ้าบ้านและคนในครอบครัว ถามถึงการประกอบอาชีพ

งานขึ้นบ้านใหม่ จะใช้ร้องในช่วงรับประทานอาหารตอนค่ำ ฝ่ายเจ้าของบ้านจะถามถึงการเดินทาง ฝ่ายผู้มาเยือนก็จะตอบโต้กลับ ถามถึงทุกข์สุขของคนในบ้าน และมาช่วยทำบ้านใหม่ มาทำเตาไฟ มาช่วยทำบ้าน รวมทั้งถามถึงเด็ก หรือคนในบ้านว่าสบายดีไหม ถามถึงการปลูกข้าวว่าข้าวงอกงามดีไหม ฝนตกดีไหม จากนั้นฝ่ายชายจะถามว่า ฝ่ายหญิงมีแฟนไหม ถ้าฝ่ายหญิงตอบว่ายังไม่มี ก็จะมีการตกลงกันว่าฝ่ายชายจะไปขึ้นบ้านฝ่ายหญิง แล้วจะเริ่มร้องในภาคที่ 1 เลอ ซอม กาม คุ-อิฮ (ความอยาก ความปรารถนา ความไฝฝั่น)

2.2.2 ทำนองในการร้อง

ทำนองในการร้องเลอซอมแวล มีหลายทำนอง ทูบทุบจะสามารถร้องได้หลายทำนอง และใช้ร้องตามสถานการณ์ต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ทำนอง ซื่อเยื่อม เป็นทำนองเศร้า มีความโหยหวน จะใช้ร้องในงานศพ ไปทำไร่ หรือร้องนอกหมู่บ้าน หากร้องในหมู่บ้านจะเชื่อว่าอาจทำให้เกิดเรื่องไม่ดี
- 2) ทำนอง แล (สั้น) ใช้ร้องได้ทั่วไป เนื้อหาเป็นเรื่องใดก็ได้ที่ไม่เกี่ยวกับงานศพ
- 3) ทำนอง แล มุ (ยาว) จะมีลักษณะเอื้อนเสียงยาวทุก ๆ คำ สามารถร้องได้ทั่วไป หรือใช้ในงานศพก็ได้
- 4) ทำนอง เชีย ใช้ร้องในงานแต่งงาน หรืองานขึ้นบ้านใหม่
- 5) ทำนอง ซื่อเยื่อมกอก ใช้ร้องเฉพาะในงานศพ มีลักษณะโหยหวน เสียงร้องเหมือนคนร้องไห้

2.3 การถ่ายทอดเลอซอมแวล

ในอดีตการร้องเลอซอมแวล จะมีการร้องกันอย่างเข้มข้นมาก ผู้ร้องจะต้องมีความสนใจ ร้องออกมาจากความรู้สึก โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์และมีจินตนาการ การถ่ายทอดเลอซอมแวล ในอดีตจึงไม่ใช่จากการอ่านจากตัวหนังสือ แต่เกิดขึ้นในลักษณะ “ครูพักลักจำ” คนที่สนใจมักจะคอยติดตามผู้ใหญ่ไปฟังการร้อง หากเป็นผู้หญิงก็จะคอยนอนฟังที่บ้านเพื่อนหรือบ้านสาวที่ร้องเป็นแล้ว นอกจากนี้เวลาเรียนร้องก็จะไปสอนกันที่ไร่ เวลาถางหญ้า ก็จะถางหญ้าไปด้วย ฝึกร้องไปด้วย หรือแอบฟังกันมาก็จะสามารถจำได้และร้องได้ คนที่ร้องเป็นแล้วก็มักจะไม่อวดกัน

3. ความหมายของเลขชอมแนล

ที่มวิจัยได้ร่วมกันบันทึกเลขชอมแนล มีทั้งหมด 7 ภาคด้วยกัน ดังแสดงไว้ในภาคผนวก ซึ่งในแต่ละภาคมีบทย่อย ๆ ประกอบกัน ดังนี้

1. ภาค 1 เลข ชอม กาม คู-อิฮ (ความอยาก ความปรารถนา ความใฝ่ฝัน) ประกอบด้วย 10 บท ได้แก่

- 1.1 โบท กอ-แอ ลองซิด แซม (บทฝ่ายคนเมือง)
- 1.2 โบท คู-อิฮ เอีย (บทความปรารถนา แบบหยอกล้อเล่น)
- 1.3 โบท ระบุ รุติ (บทจารีตประเพณีใหญ่)
- 1.4 โบท ตัง ฟี โตง (บทแปลกที่ซื่อ)
- 1.5 โบท เอส เลอ ฮม้ง (บททะนุถนอม)
- 1.6 โบท ฮัง'นา (บทการเตรียมงาน)
- 1.7 โบท มอก 'มา (บทพนัไร)
- 1.8 โบท พวก ุอ (บทเจาะครก)
- 1.9 โบท ทอฮ เลอ เจอ-อุง (บททำเครื่องม้วนฝ้าย)
- 1.10 โบท มอก เลอ ฟิม (บทพนัสนวน)

2. ภาค 2 เลข ชอม เรอ-อุก เฮอ-อุ (เอาไป / พาไป) ประกอบด้วย 6 บท ได้แก่

- 2.1 โบท เทีย เชื้อะ เทีย กยา-อิญ (บทดอกไม้เป้าไม้แดง)
- 2.2 โบท ฆยา-แอ 'มอ-แอ เมียง เคอ-อิหาย (บทขวานตัดฟัน)
- 2.3 โบท เทื่อง เลอ เตื่อง โกลง ระบุ (บทข้ามแม่น้ำใหญ่)
- 2.4 โบท เลียก เมือง พู-อิ (บทเข้าเมือง)
- 2.5 โบท โซม เคอ โนม นึง กัด (บทกินขนมที่ตลาด)
- 2.6 โบท เลอ เทื่อฮ เออ-อิญ (บทหันกลับ)

3. ภาค 3 เลขชอมเฮอ-อุกา (ไปหางาน) ประกอบด้วย 7 บท ได้แก่

- 3.1 โบท โอ-อิจ คอง เพื่อะ (บทหมดของพ่อ)
- 3.2 โบท คอง เฮงาะ (บทเก็บข้าว)
- 3.3 โบท จัว โซะ (บทอ่อนเจ็บ (เจ็บป่วยเล็กน้อย))
- 3.4 โบท โซะ เมือง (บทบ้านเมืองไม่สงบ)
- 3.5 โบท ทุ-อิ ฆา-อิม (บทซื้อแหวน)
- 3.6 โบท เลอ เทื่อฮ เออ-อิญ (บทหันกลับ)
- 3.7 โบท 'ลอ-แอฮ คัว ปลา-อิง ตัง (บทเขาเป่า)

4. ภาค 4 เลข ชอม ลวง รุติ (จารีต ประเพณี) ประกอบด้วย 7 บท ได้แก่

- 4.1 โบท เปอ-อุ กลัง ดา-อิญ (บทเหยี่ยวบิน)

- 4.2 โบท เซอ โปก (บทเสียงทนาย)
- 4.3 โบท 'มา มอก (บทพันไร่)
- 4.4 โบท ตะโนก (พิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ย่า)
- 4.5 โบท ปัว เยื่อ (บทขอยา)
- 4.6 โบท เลอ เลอ-อิจ เลอ ยวง (บทเที่ยวเตร่)
- 4.7 โบท เลอ ชูน (บทเขต)
5. ภาค 5 เลอ ซอม กอก เลอ โพง (ส่งเสียงพูดคุย) ประกอบด้วย 6 บท ได้แก่
 - 5.1 โบท กอก เลอ โพง (บททักทาย)
 - 5.2 โบท เซิก อา-อัญ อา-อัญ กอกเลอโพง (บทขำตลกอื่นไกล)
 - 5.3 โบท เคอ-อีเลอ-อัญ เลอ-อิช (บทพระจันทร์น่านลง)
 - 5.4 โบท เมิด โอ โซม เลียก เลอซอมซอ (บทปลุกให้ตื่น)
 - 5.4.1 โบท เมิด โอ โซม เลียก เลอซอมซอ (บทปลุกให้ตื่น 1)
 - 5.4.2 โบท เลอ ปา-แอฮ เลอโมะ เลอซอมซอ (บทปลุกให้ตื่น 2)
 - 5.4.3 โบท โกะ กา-อิจ โกะ กอม เลอซอมซอ (บทปลุกให้ตื่น 3)
 - 5.5 โบท โล (บทหยอกล้อ)
 - 5.6 โบท เลอ กัฮ (บทคำร้องแยก)
6. ภาค 6 เลอ ซอม ปัว เลอ ะ (ขอสมัครเล่น) ประกอบด้วย 4 บท ได้แก่
 - 6.1 โบท ซอฮ กยะ (บทแผ้วถางทาง)
 - 6.2 โบท คู-อิช เอีย (บทปรารภนา)
 - 6.3 โบท คู-อิช เลอ โตฮ (บทปรารภนาได้พบเจอ)
 - 6.4 โบท กวน ชัง เลอ ฮลัก (บทลูกช้างชน)
7. ภาค 7 เลอ อม ตัว เออ-อัญ เคะ (คำพูดใส่ / กลับไปหา) ประกอบด้วย 6 บท ได้แก่
 - 7.1 โบท บีน เฮมะ 'มา-แอ แดบ (บทเหยียบไรกับหมัด)
 - 7.2 โบท ซา-อิม แกฮ โซ-อิจ (บทนกผีวปาก)
 - 7.3 โบท ไวฮ เอื้ออะ (บทสร้างบ้าน)
 - 7.4 โบท มอก'มา (บทพันไร่)
 - 7.5 โบท เลอ ชึง (บทรอคอย)
 - 7.6 โบท มอก เฟีย มอก เปยอ-อุม (บททำกับดัก)

เลอชอมแอ่ล แต่ละภาค แต่ละบท สามารถอธิบายความหมายอย่างคร่าวๆได้ดังนี้

ภาค 1 เลอ ชอม กาม คู-อิส (ความอยาก ความปรารถนา ความใฝ่ฝัน)

เนื้อหาในภาคนี้มีลักษณะเป็นการเกี่ยวพาราสีต่อฝ่ายหญิง เปรียบเปรยความรักของตนเองที่มีต่อฝ่ายหญิง มีทั้งหมด 10 บท ในแต่ละบทมีความหมายอย่างคร่าวๆ ดังนี้

1) **โบท กอ-แอ ลองซิด แซม (บทฝ่ายคนเมือง)** เป็นการเปรียบเทียบผู้หญิงที่คอยตามแม่ เหมือนฝ่ายที่คนเมืองย่อม เรา (ฝ่ายชาย) จะเป็นคนที่พรากแม่ลูก ขอให้เธอมาอยู่กับเรา เราสัญญาจะหาสมบัติ เงินทางมาให้ เราจะให้ความรักกับเธอ ที่มีความผูกพันตั้งเกลียวเชือก เราอยากจะไปขอเธอ เราจะหาบ้านหลังใหญ่ มีเตาไฟ 3 เตา เราจะไปหาเธอ ขออย่าให้เธอหลบหรือซ่อนอยู่ในความมืด เราขอให้เธอนอนที่บ้าน อย่าไปนอนที่ไหน แล้วผู้หญิงจะร้องตอบกลับว่า ถ้าเธอ (ฝ่ายชาย) ไม่รู้ว่าเรานอนที่ไหน ขอให้เธอฟังเสียงกัณฑ์ที่เราปั่นฝ้าย หรือฟังเสียงที่เรากระตุกผ้า ขอให้น้องสาวของเธอมาช่วยเก็บข้าวของของเรา ให้นำผ้าห่มมา 9 พับ ทอเป็นลายปักไก่ฟ้า

2) **โบท คู-อิส เอีย (บทความปรารถนา แบบหยอกล้อเล่น)** เป็นบทเกี่ยวพาราสีเมื่อฝ่ายชายได้ขอในบทที่ 1 แล้ว ฝ่ายหญิงจะคิดว่าฝ่ายชายเป็นคนปากหวาน กลัวสิ่งที่พูดมาจะไม่เป็นความจริง ฝ่ายชายมักจะพูดปากหวาน ฝ่ายชายจึงตอบโต้ในบทที่ 2 นี้ว่า เรา (ฝ่ายชาย) พูดจริง ไม่ได้พูดเล่น เราไม่ใช่คนช่างพูด ที่เราพูดไปจะเป็นคำมั่นสัญญา และจะปฏิบัติตามจารีตประเพณี เราจะดูแลและปกป้องเธออย่างดี เราต้องการเธอ เพราะเธอจิตใจกว้างเหมือนดั่งตาน้ำ เธอใจดี ไม่โกรธ และรูปร่างเราต้องการคนฉลาดมาครองเรือน มาดูแลบ้านหลังใหญ่ มีเตาไฟ 3 เตา

3) **โบท ระบุ รุติ (บทจารีตประเพณี)** เป็นบทที่กล่าวถึงจารีตการแต่งงาน ฝ่ายชายอยากแต่งงานตามจารีต แม้ว่าจะต้องใช้เงินมากขนาดไหนเราก็คงหาเงินมาสู่ขอเธอ จะไม่ทำให้เธอต้องขายหน้า หรืออับอาย เราจะหาเงินมาให้ครบตามกำหนดสินสอด หาเงินค่าปรับให้เธอมี หางเงินเจียงให้พี่ชาย จะเรียกขุน กำนันมาดูเงิน จะทำให้เธอมีหน้ามีตา และจะเชิญชาวเลอเวือะบ้านอื่นมาร่วมงานด้วย

4) **โบท ตัง พี โตง (บทแปลกที่ขอ)** ผู้หญิงจะเป็นฝ่ายโต้ตอบกลับไปว่า เมื่อเธอ (ฝ่ายชาย) ปรารถนาที่จะดองเป็นญาติกัน แต่ถ้าเราจนเธอจะต้องการเราอยู่ไหม ถ้าเธอต้องการเงินเพิ่ม มันจะทำให้เธอสิ้นเปลือง ผู้ชายจะขอกลับไ้ว่า ถึงแม้เธอจะไม่มีเครื่องประดับติดตัว ไม่มีสร้อยคอ ไม่มีกำไลมือ เธอก็ยังสวย ถ้าหากเธอเป็นแม่ของลูก ลูกคนแรกขอหรือต้องการอะไรแปลก ๆ เรา (ฝ่ายชาย) ก็จะหามาให้ หากลูกสาวคนสุดท้ายต้องการได้สร้อยคอเหรียญสลึง เราก็คงหามาให้ เธอไม่ต้องใช้กำไลสำหรับปั่นฝ้ายหรอก ไม่ต้องย้อมฝ้ายหรอก มันเสียเวลา เพราะเราจะหาเสื้อทรงผู้หญิง ทันสมัยมาให้เธอ ผู้หญิงจะร้องตอบโต้กลับว่า ถ้าเหมือนดังคำที่เธอ (ฝ่ายชาย) กล่าว เราจะต้องทำงานหนักหรือเปล่า เธออาจจะไม่ทะนุถนอมเรา เหมือนดอกผักหอมแย้ เธอจะให้เราทำงานเหมือนทาสหรือเปล่า

5) **โบท เอส เลอ ฮม้ง (บททะนุถนอม)** ผู้ชายจะตอบกลับว่า เมื่อเราได้เธอมาแล้ว เราจะทะนุถนอมเธอ ไม่ให้เธอต้องทำงานหนัก เราจะไม่ให้เธอไปหาพิน เพราะกลัวเธอจะเจ็บแหว เราจะไม่ในสวนให้ตายแห้ง เพื่อเอามาทำพิน เราจะทะนุถนอมเธอ ไม่ให้เธอไปตักน้ำ เพราะกลัวเธอจะโดน

หากกั๊ด เราจะทำให้น้ำไหลลงหม้อ เธอจะได้ไม่ต้องไปตักน้ำ เราจะจ้างคนมาช่วยเธอทำงาน เราจะให้เธอดูแลลูกอย่างเดียว เราจะให้เธออยู่อย่างสบายในบ้านใหญ่ ผ้ายามเงิน ผ้ารอนับเงิน เราไม่มีน้องสาวก็เหมือนไม่มีคนมาช่วยดูแล หรือต่อให้มีน้องสาวแรงก็จะน้อย ตัดไม้ ตัดฟันไม่ได้ เราต้องทำเองทุกอย่าง ถึงจะล่าสัตว์ได้นื้อมา เราก็ต้องมาปรุงเอง ยามที่เราสะพายอยู่ก็มีรอยขาด เราอยากให้เธอมาเย็บยามให้ อยากให้เธอมาเย็บผ้าห่มให้ เราอยากให้เธอมาดูแลเรา

6) โบท ฮัง'นา (บทเตรียมงาน) เป็นบทคำร้องขอของฝ่ายชาย ให้ฝ่ายหญิงไปบอกกับแม่ของตนเอง เมื่อฝ่ายชายมีใจให้กับฝ่ายหญิง ฝ่ายชายจะเอาของฝากให้ฝ่ายหญิง โดยใช้ใบตองห่อประกอบด้วย บุหรี่ ให้พี่ชายหรือน้องชายฝ่ายหญิง ยาสูบ ใ้ปู้ย่า ตายาย เมียงให้คนเฒ่าคนแก่ เพื่อให้คนในครอบครัว และญาติพี่น้องได้รับรู้ ฝ่ายชายจะให้ 3 ครั้ง ให้ครั้งที่ 1 ฝ่ายหญิงยังไม่รับของ ให้ครั้งที่ 2 ฝ่ายชายจะขอความเห็นใจ ให้ครั้งที่ 3 ฝ่ายชายจะเพิ่มของกำนัลให้ โดยเพิ่มเงิน 3 เหรียญรูป

หากจะแต่งงาน ฝ่ายชายจะต้องไปจับสาว โดยมีเพื่อนของฝ่ายชายไปพาฝ่ายหญิงไปจับฝ่ายหญิงมาให้ฝ่ายชาย พ่อแม่ของฝ่ายหญิงจะออกมาเจรจา ถ้าฝ่ายหญิงตกลง เพื่อนของฝ่ายชายจะปลอบใจว่า “อย่าตกใจนะ” แล้วก็มีคนเฒ่าคนแก่มาช่วยปลอบ คนเฒ่าคนแก่จะถามว่า “รักกันจริงหรือเปล่า จะแต่งงานกันจริงหรือเปล่า” ถ้าฝ่ายหญิงตกลง ฝ่ายชายจะฆ่าหมูตอนนั้นเลย รุ่งเช้า ฝ่ายชายจะทำพิธีขอมาผีบ้านฝ่ายหญิง (ใช้ 4 เหรียญรูป และเงิน 3 บาท) ถ้าขอขมาครบ ก็จะวางขันขอขมา ฆ่าหมูเลี้ยง ชาวบ้านจะได้เหล้า 2 ขวดถ้าน้องสาวแต่งงานพี่สาว ฝ่ายชายต้องให้หาหมูพี่สาว ฝ่ายชายต้องเอาเงินมาให้ฝ่ายหญิง ผู้เฒ่าผู้แก่ของฝ่ายหญิง จะมาดูสินสอดโดยเอาตาช้างมาชั่ง เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายหญิงจะกลับมาเยี่ยมพ่อแม่ ต้องเอาของใส่กล้วยมาฝากพ่อแม่ตัวเองด้วย ปัจจุบันยังใช้พิธีนี้อยู่ในกลุ่มชาวเลอเวี้อะบ้านป่าแป๋ ที่นับถือศาสนาพุทธ

เนื้อหาในคำขอ เป็นเนื้อหาที่ผู้ชายจะเป็นฝ่ายจัดการเตรียมงานแต่งงาน จะตั้งหม้อข้าวใหญ่ บอกให้พ่อของฝ่ายหญิงหรือญาติผู้หญิงได้รับรู้ ว่าต้องกันห้อง ทำเตียงสำหรับห้องหอ จะบอกให้พี่คนโตหาควายมาเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน ถ้าเนื้อควายไม่พอก็จะหาเนื้อหมูมาเพิ่ม ถ้าหากบ้านเมืองมีปัญหา ต้มเหล้าไม่ได้ เราก็ต้องไม่ทอดย เราจะไปขอใบอนุญาตให้ต้มเหล้าได้ ถ้าเธอมาห้ามใส่เสื้อผ้าขาดหรือเประเปื้อน ให้เธอใส่เสื้อผ้าชุดใหม่ เหมาะสำหรับเข้าพิธีแต่งงาน ถ้าเธอมาอย่ามาตัวเปล่า ให้เธอถือใบตองใส่เนื้อ ใส่ข้าวเหนียว ใส่ไข่ แยกห่อกันมา ส่วนหนึ่งให้ปู้ย่า ตายาย อีกส่วนหนึ่งให้คนกิน เอาไข่สุกให้น้องสาวสามี เอาข้าวเหนียวห่อเนื้อให้พ่อตา เอาหมูใส่กล้วยแบ่งให้ญาติพี่น้อง

7) โบท มอก'มา (บทพันไร่) ถ้าเราได้แต่งงานกัน เรา (ฝ่ายชาย) จะมีกำลังใจทำงาน เราจะขยันทำงาน พันไร่ ปลุกข้าว เธอจะช่วยเราหยอดข้าว เราจะพันไร่พื้นที่ราบ ไม่พันไร่ตรงที่มีต้นโพธิ์ ต้นไทร ให้พันไร่ที่อุดมสมบูรณ์ มีดอกต้ง ให้พันไร่ที่ป่าแก่ มีไม้โกยฮและไม้มะเดื่อ พันพื้นที่โล่งสำหรับปลูกฝ้าย พันไร่ที่ข้างห้วย สำหรับปลูกข้าวฟ่าง พันไร่ข้างทาง ตัดกิ่งไม้ใหญ่ สำหรับปลูกข้าวโพด ถ้าตัวเธอมา จะสอนลูกไม่ให้ลูกขี้เกียจ สอนให้ตายหญิงข้างทาง ไม่ให้กินข้าวข้างเตาไฟ เพราะจะทำให้กินจุ ถ้าตัวเธอมา ขอให้เธอมาแล้วช่วยกันทำมาหากินด้วยความขยัน หุงข้าวให้แม่สามีกินแต่เช้า ต้มเหล้าให้พ่อสามี ให้ไปไร่แต่เช้า กลับบ้านตอนค่ำ ถ้าเธอมาขอให้เธอเกี่ยวแถววัลย์กับแม่สามี ดายหญ้ากับพี่สาวของแม่สามี ถึงหญ้าจะขึ้นรก ก็อย่าปล่อยทิ้งไว้ ขอให้เธอถางหญ้าตามสันดอย ไม่ถาง

หญ้าทางขวาง ให้ถางหญ้าเป็นระเบียบ ถ้าเธอไปไร่ไถล อย่ากลับคนเดียว ให้กลับกับน้องสามมี สลับกับพี่ชาย หรือน้องเขย จะได้ปลอดภัย คู่ควรที่จะเป็นสะใภ้คนแรกของแม่

8) โบท พวกบอ (บทเจาะครก) เมื่อทำไร่เสร็จ ถึงเวลาที่จะต้องขายข้าว ส่งขายที่แม่สะเรียง ถ้าตัวเธอมาขอให้เธอขยัน อย่าอยู่เฉย เราจะเจาะครกสำหรับตำข้าวด้วยไม้โซม กยัง จะไม่เจาะครกด้วยไม้ เรอ-อัญ เพราะตำข้าวช้ากว่าจะเสร็จ จะเจาะครกด้วยไม้เบล จะตำข้าวได้ละเอียด เสร็จเร็ว เราจะเหลาไม้ตำครกด้วยไม้โกยส ถ้าตัวเธอมาอย่ากลับคำ หรือเถลไถล ให้ไปตอนเช้า กลับตอนเย็น ตอนค่ำให้ตำข้าวกับแม่สามมี จะได้พูดคุยกับแม่สามมีตอนตำข้าวคุยกับพ่อสามมีที่ชายคาบ้าน ถ้าเห็นพี่ชายกับน้องสาวทะเลาะกันเหมือนนกพิตกับนกแก้ว ให้อ่อย ๆ พูดค่อย ๆ จากัน เหมือนสายน้ำในแม่น้ำปิงส่องแสงเมื่อแดดอ่อน

9) โบท ทอฮ เลอ เจอ-อุง (บททำเครื่องม้วนฝ้าย) เมื่อตัวเธอมา เราจะถากไม้ทำให้ฝ้ายตึง ม้วนฝ้ายให้กลมเหมือนตะกร้อ เราจะทำเครื่องทอผ้าให้เธออย่างดี ถ้าตัวเธอมาอย่ามาตัวเปล่า ให้ถือมีดเตรียมฟันไร่มาด้วย เอา ปละ (ไม้สำหรับกระแทกเส้นด้ายให้แน่น) มาด้วย ให้เอาเครื่องมือมาทอผ้าที่บ้านหลังใหญ่ ไม่ให้ทอผ้าที่ใต้ถุนบ้าน หรือตีนบันได ให้ทอนอกบ้าน ชานบ้าน หรือหน้าประตูบ้าน ไม่ทอผ้าที่ศาลาพิธีกรรม ถ้าตัวเธอมาอยากให้เธอทอมุ้ง ทอผ้าห่มลายตั้ง สีดำไว้ห่มเอง สีแดงไว้วางทางสามมี ให้เธอทอผ้าสักหลาดไว้ 2 ผืน อยากให้เธอทอกางเกง ทอยามสะพายเหมือนคนอื่น

10) โบท มอก เลอ พิม (บทพันสวน) ถ้าตัวเธอมา ขอให้เธอขยันทำสวน พันไม้ พันตอก มาทำอุให้เด็กนอน พันไม้มาทำเปลให้ลูกของเรา ถ้าตัวเธอมา เราจะมีกำลังใจทำงาน อยู่กับเครื่องดีเหล็ก เครื่องเป่าไฟ เอาไว้ทำสร้อยเงินให้เธอ จะทำต่างหูทองให้เธอ หากมีลูกสาวคนโต จะให้เธอดูแลเครื่องแต่งกายของผู้หญิง หากมีลูกชายคนโต จะรักษาเงินทองให้ลูกชาย ถ้าตัวเธอมาเราจะถางสวนให้ถึงใต้ถุนบ้าน ปลูกใบพลูถึงชายคา ปลูกต้นหมากใกล้ชายคา ปลูกมะพร้าว ปลูกกล้วย ปลูกอ้อย

ภาค 2 เลอ ซอม เรอ-อุก เฮอ-อุ (เอาไป / พาไป)

เนื้อหาในภาคนี้มีลักษณะเป็นการเกี่ยวพาราสี ฝ่ายชายอยากพาฝ่ายหญิงมาอยู่ด้วย อยากมีชีวิตคู่อยู่ด้วย ซึ่งประกอบด้วย 6 บท ได้แก่ บทดอกไม้เป้า ไม้แดง บทขวานตัดฟัน บทข้ามแม่น้ำใหญ่ บทเข้าเมือง บทกินขนมที่ตลาด บทหันกลับ โดยในแต่ละบทมีความหมายอย่างคร่าว ดังนี้

1) โบท เทีย เชื้อะ เทีย กยา-อัญ (ดอกไม้เป้า ไม้แดง) เธอสวยเหมือนดอกไม้เป้า ส่งกลิ่นหอม ออกดอกบานสะพรั่ง มีค่าเหมือนไม้แดง เรา (ฝ่ายชาย) จะทะนุถนอมเธอ ดูแลเธออย่างดีที่สุด ดุจดั่งกล้าของเผือกที่กำลังจะงอกงาม เราจะไม่ปล่อยให้หนูมาขุดคุ้ยกินเผือก หรือทำพื้นที่ราบให้เป็นหลุมขรุขระ ถ้าปลูกกระท่อมในนา จะต้องมีเสาตรงกลาง จะได้แข็งแรง ไม่ให้ช้างมารื้อกระท่อมไม่ให้ล้มพังลงมา ไม่ว่ามีอะไรเกิดขึ้น เราจะไม่แยกจากกัน เราจะร่วมทุกข์ร่วมสุขไปด้วยกัน จะตายก็ตายด้วยกัน จะอึดก็อึดด้วยกัน จะหิวก็หิวด้วยกัน เพราะยังงี้ก็ตายครั้ง

2) โบท ขยา-แอ 'มอ-แอ เมือง เคอ-อิหาย (บทขวานตัดฟัน) เป็นบทที่กล่าวถึง ฝ่ายชายจะพาฝ่ายหญิงหนี ทำให้พ่อแม่เป็นห่วง เหมือนของสำคัญหาย เมื่อลูกสาวหายไปอยู่บ้านสามี เหมือนขวานผ่าฟันหาย สากครกตำข้าวหาย หาไม่เจอ ฝ่ายชายจะขอโดยมีเนื้อร้องอย่างคร่าวว่า เมื่อเราพาเธอมา ให้เธอตามเราเหมือนกับปลาที่ว่ายน้ำเลียบขอนไม้ เหมือนดั่งตัวต่อหลุมที่เข้าหลุมตามกัน เราจะไม่คิดย้อนหลังกลับไป ขอให้เธอตามเรามาข้างหน้า ถ้าเราพาเธอเข้าเมือง ขอให้เธออย่ามอง เหลียวหลังไปทางบ้าน เราจะพาเธอไปในที่ที่เธอไม่เคยไป พาเธอไปดำน้ำที่วังน้ำลึก เก็บลูกปัดที่อยู่ใต้น้ำมาให้เธอ เราจะพาเธอไปดูน้ำที่ลึกเขียวจนข้างข้ามไม้ได้ พาเธอไปดูหินสูงที่เสียงผาป็นไม้ได้ เราจะพาเธอไปดูแม่น้ำปิง ลำน้ำสาละวิน ที่บรรจบกันที่เมืองฝรัง

3) โบท เทือง เลอ เตือง โกลง ระบุ (บทข้ามแม่น้ำใหญ่) เราจะไม่พาเธอไปในที่ลำบาก ไม่ให้เธอเดินอย่างล้มลุกคลุกคลาน ไม่พาเธอไปในร่องน้ำ ไม่พาเธอไปในที่อันตราย เราจะปกป้อง ดูแล และรับผิดชอบเธอ เราจะพาเธอข้ามห้วยน้ำใหญ่ เราจะพาเธอข้ามท่าแม่น้ำสาละวิน หากให้เธอข้ามได้ง่าย ๆ หากเธอข้ามไปไม่ได้ เราจะจ้างคนไทยให้พายเรือ ผูกแพ หรือถ้าข้ามห้วยใหญ่ไม่ได้ เราจะพาไปทางพื้นดิน เราจะดูแลรักษาเธออย่างดี ไม่ให้เธอจากเราไปไหน

4) โบท เลียก เมือง พู-อิ (บทเข้าเมือง) เมื่อเราพาเธอไป เราจะไม่พาเธอไปทรมาน เราจะไม่พาเธอไปขึ้นโรงขึ้นศาล เราจะไม่พาเธอไปเป็นทาส เราจะพาเธอไปเมืองที่มีคนไทยอยู่ เมื่อไปถึงในเมือง เราจะเช่าที่นอน ซื้ออาหารกินในเมืองใหญ่ ถ้าไปถึงทุ่งหญ้าสี เราจะซื้อที่นอนที่เจ้าหลวงเคยใช้ เมื่อไปถึงเมืองไทยใหญ่ เราจะยืมฉิ่งมา 2 อัน เมื่อไปถึงเมืองลื้อ เราจะซื้อกลองกบ ดีให้ดังไปทั่ว เมื่อไปถึงเมืองพม่า เราจะพาเธอไปซื้อถุงเท้าใส่ เราจะพาเธอไปก่อวัดวิหารเมืองกรุงเทพ ไม่พาเธอไปอยู่บ้านส่วย ไม่ให้เธออยู่ใต้หลังคาวัด ไม่ให้เธออยู่คนเดียว

5) โบท โซม เคอ โนม หนึ่ง กัด (บทกินขนมที่ตลาด) เราจะไม่พาเธอไปอดอยาก เราจะไม่พาเธอไปเหวี่ยงแห กินปลาเลอฮา-แอ กินปลาขาว ไปกินของอร่อยกับเธอ ไปกินผลไม้สุก เราจะพาเธอไปกินขนมปาดในตลาดใหญ่ จะหมดเงินก็บาทก็ไม่เป็นไร เมื่อเราพาเธอไป ถ้าถึงดินเขาจะไม่พูดเสียงดัง ถ้าไปทางดอยตกเราจะซื้อไก่เลี้ยงผี เราจะเป็นคนดูแลเธอ พาเธอไปเมืองปาย ให้พระธาตุตะโกงโก่ง ขอพร ได้บุญยาวไปถึง 9 ชั่วคน

6) โบท เลอ เทือส เออ-อิญ (บทหันกลับ) เมื่อพาเธอไปเที่ยวในหลายที่แล้ว ก็ชวนให้คิดถึงบ้าน อยากพาเธอกลับบ้าน ไปทำตามจารีต กลับไปฉีกใบตองสำหรับเลี้ยงผี กลับมาทำกับข้าวให้เรากิน กลับไปอยู่ในหมู่บ้านกว้าง ๆ ของเรา กลับไปที่ทุ่งข้าว เอาข้าวไปตำ กลับไปถางหญ้า กลับไปอาบน้ำที่บ้านเรา

ภาค 3 เลอ ซอม เฮอ-อูกา (ไปทำงาน)

เนื้อหาในภาคนี้กล่าวถึง ฝ่ายชายต้องออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน เพื่อหาเงินมาขอเธอ แต่งงาน ประกอบด้วย 7 บท ได้แก่ บทหมดของพ่อ บทเก็บข้าว บทอ่อนเจ็บ (เจ็บป่วยเล็กน้อย) บท บ้านเมืองไม่สงบ บทซื้อแหวน บทหันกลับ บทเขาเป่า โดยในแต่ละบทมีความหมายอย่างคร่าว ดังนี้

1) โบท โอ-อิจ คอง เพือะ (บทหมดของพ่อ) เมื่อเราปรารถนาอยากได้เธอมาเป็น คู่ครอง เราอยากจะทำงานแต่งงานให้เหมาะสมกับเธอ ลูกแต่งงานคนแรก ทำให้มรดกของพ่อหมด ของ เก่าสมัยปู่ก็หมด ไม่รักที่เป็นสมบัติของทวดก็หมด เราจะมัวนั่งเฉย ๆ อยู่บนดอยไม่ได้ เรายังต้องหา สมบัติมาเพิ่ม เพื่อเธอจะได้กินอิ่ม เราอยากออกไปค้าขาย อยากไปตอนที่บ้านเมืองสงบ ไปค้าขายแถว ฮอดในช่วงฤดูแล้ง ไปแถวเลอแสงในช่วงฤดูร้อน จะนำวัวไปบรรทุกของแถวแม่น้ำปิง ไปซื้อเกลือที่มีดี กา ไปซื้อพันธุ์ข้าวเพื่อปลูกที่แม่น้ำสาละวิน

2) โบท คอง เฮงาะ (บทเก็บข้าว) ถึงเธอจะเหนียวรั้งเราไม่ให้ไปค้าขาย เราก็ไม่สามารถนั่งเฉย ๆ อยู่ที่บ้านได้ หลังเราไปค้าขาย ขอให้เธอทำตามที่เราแนะนำ ให้เธอเก็บข้าวด้วยความ อุดหนุน ให้เธอดูแลบ้านหลังจากที่เราไปแล้ว แม้ว่าเราจะไปแล้ว เราก็จะทิ้งเงินไว้ให้เธอเป็นหีบ เธอไม่ ต้องไปรับจ้างที่ไหน ไม่ต้องไปขออะไรจากบ้านอื่น แม้ว่าจะมีดอกฝ้ายไม่พอบั่น หรือมีเงินไม่พอจ่าย ขอให้เธอเอาเงินจากเรา เรามีเงินถึง เงินแถบ ผังอยู่ในดินที่ชายคา มีสมบัติฝังอยู่รอบดินเขาของ ตระกูล เมื่อเราไปค้าขาย ไม่อยู่บ้าน ขอให้เธอหุงข้าวให้แขกของแม่เรากิน ต้มเหล้าให้แขกของพ่อเราดื่ม เมื่อเราไปค้าขาย ขอให้เธออย่าไปกินข้าวบ้านคนอื่น อย่ากินข้าวใส่ขันโตก มันไม่สมกับฐานะของเธอ อย่าเปิดกระบอกไม้ไผ่ใส่เกลือบ้านคนอื่น ให้กลับมาเปิดกระบอกงาช้างที่บ้านเรา อย่าเอาผ้าห่มไปหมัก ที่โถงบ้านคนอื่น ให้เอามาหมักที่อ่างทองบ้านเรา อย่ากินข้าวด้วยช้อนไม้ไผ่ ให้กินด้วยช้อนทองบ้านเรา

3) โบท จัว โซะ (บทอ่อนเจ็บ (เจ็บป่วยเล็กน้อย)) เมื่อเราไปค้าขาย หากเธอ เจ็บป่วย ขอให้เธออย่าปิดบัง ให้เธอบอกให้พ่อแม่เรารู้ ให้แม่ไปเลี้ยงหาย ให้แม่ไปเลี้ยงผี หากเป็น เพราะผี ขอให้บอกน้องให้หวนข้าวสารในเรือนเล็ก ใช้คาถาเป่า ป้องกันผี บอกให้พี่ชายเป่าฝ้ายดำ วาง ไม้ที่ซื้อบ้าน ทำให้ผีกลัว ให้กางแหไว้ที่หัวนอน แขนยันต์ 15 อันไว้ที่หัวนอนจะได้นอนหลับ แขนวนบ ลา-อือ (ฝ้ายยันต์ผืนใหญ่) ไว้บนหลังคา เพื่อป้องกันผี

4) โบท โซะ เมือง (บทบ้านเมืองไม่สงบ) เมื่อเราไปค้าขาย หากบ้านเมืองไม่สงบ มี เสียงปืนดังสนั่นหวั่นไหว ให้ส่งข่าวให้เรารู้ ถ้าบ้านพัง ยุงข้าวเสียหาย ให้ส่งโทรเลขให้พี่ไต่ยีน หรือติ กลองมโหระทึกดังไปถึงต้นน้ำปิง บอกให้ไต่ยีนถึงบ้านบ่อหลวง เราจะหาฝ้ายยันต์ที่ปลุกเสกสำหรับ ป้องกันข้าศึก ศัตรูมาให้ เราจะไปเรียนวิชาอยู่ยงคงกระพัน ท่องคาถา เรียนรำดาบ ให้มีความรู้ป้องกัน ตัว ถ้าราหวนกลับ เราจะไม่กลับมามือเปล่า เราจะแบกค้อน แบกปืนมารบกับข้าศึก ให้ข้าศึกแตกพ่าย หนีไป ถ้าเรากลับมาบ้าน เราจะเอาทหาร ตำรวจกลับมาด้วย เพื่อเป็นผู้นำในการรบกับข้าศึก

5) โบท ทุ-อี ฌา-อิม (บทซื้อแหวน) เมื่อเราไปค้าขาย ขอให้เธออย่าขี้เกียจทำงาน อย่าสะเพร่าเรื่องการเลือกพื้นที่ทำไร่ อย่ากินข้าวกับคนอื่นร่วมถาดเดียวกัน อย่างนอนกับคนอื่นบนเสื่อ ผืนเดียวกัน หรือหมอนใบเดียวกัน เพราะจะทำให้เกิดเคราะห์ร้าย เมื่อเราไปค้าขาย เราจะไม่ใช่เป็นเขย

คนเมือง ไม่ปล่อยผมยาวเหมือนคนไทใหญ่ ไม่อยู่บนพื้นราบ ไม่ตัดผมสั้น หรือโกนผมเหมือนพระ ไม่ทำให้ฟันขาว ไม่ถอดตุ้มหู เมื่อเราไปค้าขายในเมือง เราจะซื้อผ้าชิ้นลายจกให้แม่มายใส่ ซื้อแว่นกรอบสวยให้แม่มาย ซื้อไม้เท้าให้พ่อตา ซื้อเมี่ยงในเมืองให้แม่มาย ซื้อแหวนทองให้เธอ ให้ถอดแหวนไว้ที่หัวนอน เมื่อตื่นจะได้เห็น ซื้อผ้าให้น้องสาวสามี หากเธออยากได้เข็ม เราจะซื้อจักรเย็บผ้าและซื้อเสื้อคอปกมาให้ใส่เหมือนคนเมือง

6) โบท เลอ เทือฮ เออ-อัญ (บทหันกลับ) เมื่อเห็นนกแก้วบินสวยงามบนหน้าผา นกตกบินอยู่ใต้หลังคาวัด เมื่อได้ยินเสียงกระดิ่งของช้างอยู่กลางถนน ได้ยินเสียงกระดิ่งของม้ากลับมา กับเจ้านาย เมื่อเห็นตัวต่อ เห็นนกบินอยู่ในหุบเขาตอยหลวง หากเธอทอดผ้าอยู่หน้าบ้าน มีตัวต่อหรือผึ้งมาตอม หรือมีตัวต่อหลุมต่อรังมาตอมเวลาตัวขาว เธออย่าตำหนิหรืออย่าแข่ง แต่เป็นเพราะเราคิดถึงเธอ พูดถึงเธอ และเรากำลังจะกลับมา ขอให้เธอเตรียมตัวต้อนรับเรากลับมา เตรียมเหล้าไว้ม 5 โองใหญ่ เตรียมหม้อเอาไว้ ให้โปรอรับเราด้วยขวดเหล้าเต็มขวด พร้อมกับหมากปรงที่ใส่ด้วยกระปุกลายทอง รอคอยเราที่ลำน้ำอมลาน ที่ทางที่เราจะกลับมา ถ้าเรามาถึงหน้าแล้งให้เตรียมหมวกมาด้วย ถ้าเรามาหน้าฝนให้เตรียมร่ม เตรียมหมวกใบใหญ่ไว้ ยืนรอเราอยู่ที่ทางแยกสันเขา หรือทางแยกทางหลัก ไปรอเราที่ตีนตอยใกล้ ๆ พื้นราบ

7) โบท 'ลอ-แอฮ คัว ปลา-อิง ดัง (บทเขาเป้า) ถ้าได้ยินเสียงช้าง เสียงกระดิ่งวัชรทุกเกลื่อนหิ้ง มีคนเดินตามภูเขากลับขึ้นตอย ให้รีบบอกทุกคนในหมู่บ้าน เมื่อช้างมาหยุดที่ชานบ้าน มีคนยืนของให้มารอรับ ยอรับกระบุง เมล็ดหมากด้วยความโกรธ หมากพวง ให้อาหารที่หัวนอนของพ่อสามี ถ้ามีคนมาหาที่บ้าน ให้ม้วนบุหรืดี ๆ ให้ ถ้าเป็นคนแก่ ให้บุหรืเขาหนึ่งซอง ถ้าเป็นเด็กให้ยื่นน้ำอ้อยให้ อย่าให้แขกนั่งเฉย ๆ โดยไม่มีเหล้า ให้หาเหล้า รินเหล้าให้พ่อตา กับลูกเขย เราจะคุยกับพ่อตาเรื่องจาริต ประเพณีของเรา

ภาค 4 เลอ ซอม ลวง รุต (จาริต ประเพณี)

การขอในภาค 4 จาริต ประเพณี จะใช้ขอสำหรับงานศพเท่านั้น เป็นการขอระหว่างญาติผู้ตาย และแขกที่มาในงานศพ ซึ่งมีการกล่าวถึงจาริต ประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมเกี่ยวกับการจัดงานศพ ประกอบด้วย 7 บท ได้แก่ บทเหยียบบิน บทเสียงทวย บทพันไร่ บทพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ย่า บทขอยา บทเที่ยวเตร่ บทเขต โดยในแต่ละบทมีความหมายอย่างคร่าว ดังนี้

1) โบท เปอ-อุ กลัง ดา-อัญ (บทเหยียบบิน) เป็นการเปรียบเทียบ คนที่มาส่งข่าวร้าย เหมือนกับเหยียบบินอยู่กลางเมฆ กล่าวถึงเหตุบอกกลางไม่ดี เมื่ออยู่เฉยๆ เห็นค่างคาบินที่ปากถ้ำ เห็นม้ายืนนิ่งที่หัวนา ได้ยินเสียงครกตำข้าวดัง ได้ยินเสียงกลองดังที่ศาลาพิธีกรรมของหมู่บ้าน ได้ยินเสียงฆ้องดังกังวาลที่หัวบ้าน คิดว่าจะมีสิ่งดี ๆ เกิดขึ้นในหมู่บ้าน (การเลี้ยงผีประจำหมู่บ้าน) แต่ความจริงแล้วมีคนตาย เห็นคนเดินมาเพื่อที่จะมาบอกข่าวดี เห็นเดินมาตอนกลางคืน ถามว่ากินข้าวอิ่มกันหรือยัง คิดว่าถามถึงเด็ก ๆ ในบ้านว่าอยู่สบายกันทุกคนไหม แต่กลับกลายเป็นว่ามาส่งข่าวร้ายว่ามีคนเจ็บคนตาย เมื่อเรามาถึงบ้านงานศพ ถามไถ่ถึงสาเหตุ เป็นธรรมเนียม ถามว่าเป็นอะไร เมื่อเจ็บป่วยอยู่

ในบ้าน ทำไมไม่บอกกล่าวให้ใครรู้ ได้ไปหาหมอหรือเปลา หมอที่ล่าพูดเก่งเรื่องรักษาคนไข้ ได้ไปหาช่าง
ซ่อม หมอผีร่างทรงหรือเปลา เมื่อตอนเย็นเห็นสิ่งแปลก ๆ เห็นลูกงูยิ้งหน้าไม่ได้ เห็นลูกอีกาปลอกเชือก
ปอได้ เหมือนเป็นลางบอกเหตุ

2) โบท เซอ โปก (บทเสียงทาย) เมื่อตัวเรามา เราจะไม่พูดรุนแรง ไม่พูดจาแข็งข้อ
เราจะถามไถ่ถึงสาเหตุคนเจ็บป่วย เมื่อเจ็บป่วยรักษาไม่ได้ เธอปล่อยไว้หรือเปลา เธอได้ไปทำพิธีเสียง
ทายกับนกกก นกโหลก หรือเปลา เธอได้ไปหาหมอเสียงทายข้าวสารหรือเปลา เสียงทายกับกระดูกปึก
ไก่หรือเปลา เสียงทายด้วยกระดูกไก่ดำ หมดยกไปเป็นเล้าก็ยังไม่หาย เธอไปหาหมอทุกบ้านแล้วหรือยัง
ไปหาหมอที่หมู่บ้านอื่นหรือเปลา ทั้งบ้านตุน บ้านช่างหม้อ บ้ายเบีย เธอได้ไปหาหมอทั่วทุกสารทิศหรือ
เปลา

3) โบท 'มา มอก (บทพันไร่) เมื่อตัวเรามา เรามาประชุมร่วมกัน ถามหาคนแก่ใน
หมู่บ้าน ประชุมเพื่อเปิดป่าทำไร่ เธอสะเพร่าเรื่องการเลือกพื้นที่ทำไร่หรือเปลา เธอได้หยิบดินเสียงทาย
หรือเปลา เธอได้ดูดีไก่เพื่อถามผีหรือเปลา เธอไม่ได้เชิญเทวดาหรือเปลา เมื่อเธอลงมือพันไร่ เธอได้เข้า
ไปถางป่าแก่ที่ไม่เคยมีใครมาถางก่อนหรือเปลา เธอพันไร่ของพ่อแม่ที่เคยทำมาก่อนหรือเปลา เธอไป
เปิดป่าที่อื่นหรือเปลา เธอไปทำในที่ที่ต่างจากคนอื่นหรือเปลา เธอพันไร่ข้ามห้วยหรือเปลา พันไร่ข้าม
ภูเขาหรือเปลา หรือไปแพถางป่าที่ผีโหลก (เขตอนุรักษ์) หรือเปลา หรือเธอไปฝนเสียมไปชุดที่เสียงผา
อยู่หรือเปลา ไปรบกวณหินที่งูลามนอนหรือเปลา เธอไปรบกวณสิ่งต่าง ๆ หรือเปลา ถึงทำให้มีคน
เสียชีวิต

4) โบท ตะโนก (บทพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ย่า) เธอต้องขอขมาผีฟ้า ต้องกรีดใบตอง
สำหรับรองภาชนะใส่ของ เมื่อเลี้ยงผีแล้ว เอาเกลือหว่านลงบนข้าวและเนื้อสำหรับเลี้ยงผี เธออาจจะเลี้ยง
ผีไม่ครบหรือเปลา เวลาต้มเหล้าได้ใช้ไม้หก (ไม้ไผ่ขนาดใหญ่) ทำหิ้งบนเตาไฟหรือเปลา เธอผูกญาติกับ
กะเหรี่ยงที่มีผีต่างจากเราหรือเปลา เวลาเลี้ยงผี เธอใช้ไม้เลื่อยมาทำโฌง (ที่วางของเช่นไหวผี) ใช้หรือ
เปลา เธอได้วางใบตองถูกที่หรือเปลา หรือเธอใช้ไก่ไม่ดีเลี้ยงผี เธอเผลอทำโฌงใส่เหล้าเลี้ยงผีบั้นหรือ
เปลา เธอเลี้ยงผีครบรอบบ้านหรือเปลา

5) โบท บัว เวีย (บทขอยา) เมื่อตัวเรามา ถ้าเธอขอให้เราช่วยเหลือ ตอนที่ยังไม่มี
คนตาย เราก็จะช่วยเหลืออย่างเต็มที่ เราจะช่วยปรุยาทิพย์หลวง ไม่ว่าจะแพงแค่ไหน เราจะเก็บมะนาว
บ้านร้างมาปรุยา เอากลั้มะขุนมาด้วยหนึ่งกอ จะช่วยเสียงทาย ช่วยเลี้ยงผี ช่วยไล่โทษคืนจากผีตาย
โหลง แต่คนที่ตายไปแล้ว ปลุกให้ฟื้นคืนไม่ได้ ถ้าเรารู้เราจะช่วยเก็บใบตองมาทำโฌงเลี้ยงผี ถ้ามาทางป่า
รก จะจักตอกไม้ไผ่ ทำกระทงสำหรับเลี้ยงผี จะเอาข้าวเหนียวห่อใบตอง ทำเหล้าเปรี้ยวผสมในกระบอก
มาให้ผีเลอมัง

6) โบท เลอ เลอ-อิจ เลอ ยวง (บทเที่ยวเตร่) แม้เราจะปลุกคนตายให้ฟื้นไม่ได้
ขอให้เธออย่าคิดหนีไปไหน ขอให้เธอไม่ต้องเสียใจ ไม่ต้องกังวล อย่าออกจากบ้าน เร่รอนไปอยู่ที่อื่น
อย่าไปแบบเป็นคนไม่มีบ้านไม่มีช่อง อย่าไปอยู่กับคนต่างเมือง อย่าฆ่าตัวตายตามไป ถึงจะมีเงินทอง
ทรัพย์สินสมบัติเยอะ ก็อย่าไปเล่นการพนันให้เสียคน อย่าเสียใจเพราะมีคนตาย อายุของเขาหมดเร็ว
เหมือนหัวมัน เหมือนลูกเล็บ ตกแป๊บเดียวก็ละลาย ขออย่าให้ใจอ่อนแอ ขอให้เข้มแข็ง นิ่งเหมือนน้ำที่

อยู่ใต้หิน ขอให้เธออย่าเสียใจ มันเป็นดวงชะตา ตอนที่เขาป่วยก็ดูแลอย่างเต็มที่ ตอนที่ตายก็จัดงานตามจารีต ประเพณี มีผ้าทอโลงศพ ฆ่าวัว ฆ่าควาย เจาะไม้ทำโลงศพด้วยไม้สัก วิญญาณคนตายจะอวยพรให้ เพราะเราทำให้เขาเป็นอย่างดี

7) โบท เลอ ชูน (บทเขต) เป็นบทที่พูดถึงการแบ่งเขตผี เขตคน ผู้ที่จะทำพิธีนี้จะต้องเป็นผู้รู้ คนที่ตายไปแล้ว เหมือนกับไก่ป่าบินไปเกาะไม้ไผ่ที่ตายแห้ง ถึงจะมีคนหว่านข้าวเปลือกให้ มันก็ไม่กลับมา ผีเลอมังจะไม่ออกทางเดียวกับที่คนออก ทางของผีจะคดเคี้ยว วนเวียนเหมือนแมลงภู่ ผีก็อยู่ส่วนผี คนก็อยู่ส่วนคน ขอให้การตาย การสูญเสียจบสิ้นแต่ตรงนี้ ขออย่าให้มีการสูญเสียอีก ถ้าคนตายย้อนกลับมาหาเรา จะทูปด้วยหินเกลี้ยง เมื่อแยกกันแล้ว มีสิ่งไม่ดีตามหลังเราจะส่งเคราะห์ใหญ่ให้ที่แยกทางหลวง

ภาค 5 เลอ ซอม กอก เลอ โฟง (ส่งเสียงพูดคุย)

การขอในภาค 5 ส่งเสียงพูดคุย ใช้ในการเกี่ยวพาราสิ เมื่อฝ่ายชายไปหาที่บ้านฝ่ายหญิง ประกอบด้วย 6 บท ได้แก่ บททักทาย บทเข้าศึกอื่นไกล บทพระจันทร์นาลง บทปลุกให้ตื่น บทหยอกล้อ และบทคำขอแยก โดยมีความหมายอย่างคร่าว ดังนี้

1) โบท กอก เลอ โฟง (บททักทาย) ถ้าจะให้กลับไปนอน เรายังไม่อยากไป เพราะยังเป็นห่วงเธอ อยากส่งเสียงพูดคุยกับเธอ อยากส่งเสียงทักทายเธอที่หน้าประตู อยากยินคุยกับเธอ อยากเข้าไปเล่นกับเธอ เราจะพูดกับเธอด้วยถ้อยคำดี ๆ

2) โบท เช็ก อา-อิญ อา-อิญ (บทเข้าศึกอื่นไกล) อยากส่งเสียงพูดคุยกับเธอ เราจะยินอยู่ที่มุมห้อง ยินคุยกับเธอ เรามองหน้าเธอไม่ชัดนัก เพราะเราอยู่ห่างกัน ถูกบังด้วยใบตอง ไม่ได้เห็นตัวเธอ เพราะอยู่ในที่มืด ไม่ได้เห็นสายตาเธอ เพราะอยู่ในที่มืดสลัว เราอยากมาทักทายคุยเล่นกับเธอ เพราะเราไม่ใช่ข้าศึกหรือโจรผู้ร้าย เราไม่ใช่คนอื่นคนไกลที่ไหน ไม่มีหอกด้ามยาว ไม่มีดาบ ไม่มีปืน เราไม่ได้เป็นพ่อค้าที่จะมาหลอกเธอ เราเป็นเหมือนเครือญาติกัน เสมือนแดงกวาเครือเดียวกัน เราเป็นพี่น้องกับเธอ เหมือนไม้กอเดียวกัน ที่มีใบไม่ต่างกัน เราอยู่ในร่มเงาเดียวกัน เรานับถือผีที่เดียวกัน เลี้ยงผีแบบเดียวกัน

3) โบท เคอ-อิ'ลล-อิญ เลอ-อิฮ (บทพระจันทร์นาลง) เราย้อนกลับมาหาเธอท่ามกลางความมืดในฤดูฝน เราจะเห็นแสงสว่างจากไม้ผุ เป็นเหมือนไฟนำทาง เราย้อนกลับมาหาเธอไม่ได้แะเงลไกลเที่ยวที่ไหน เพราะเราเป็นหนุ่มน้อยที่มีเสื้อผ้าผืนเดียว เป็นลูกชายคนเดียวที่เป็นที่รักของพ่อ เราไม่มีน้องสาว เราต้องรีบกลับมาหุงข้าวกินเอง กว่าข้าวจะสุกก็ใช้เวลานาน แม้จะมีน้ำไหลรินก็ต้องตักน้ำมากินเอง แม้จะยิงสัตว์มาได้ก็ต้องมาปรุงกินเอง แม้อยากจะทำหมอน ก็ต้องตมตมเอง แม้จะมีเหล้าต้มของคนเมือง แต่ก็ต้องตมเหล้าต้มของคนเมืองผสมกับคนเลอเวือะ

4) โบท เมิต โอ โชม เลียก เลอชอมซอ (บทปลุกให้ตื่น)

4.1) โบท เมิต โอ โชม เลียก เลอชอมซอ (บทปลุกให้ตื่น 1) เมื่อมีคนตาย บ้านก็จะเจียบเหงา เหมือนกับต้นไม้ใหญ่ล้มลง ไม่มีที่พึ่ง เตาไฟในบ้านพัง ก็ไม่มีใครซ่อม มองเห็นเธอหลายครั้งก็อยากจะชวนเธอมาอยู่บ้านใหม่ มองเห็นลมพัดปลิว ท่ามกลางฟ้าแลบ มองไปที่กล้องยาสูบ ก็อยากเปลี่ยนให้กลายเป็นเงิน มองเห็นแสงสะท้อนจากต่างหู ก็คิดถึงงานปอยที่ริมโขง มองเห็นเธอก็อยากให้เธอมานอนที่หมอน มองเห็นพื้น ก็นึกถึงพื้นที่เธอเคยตัด อยากปลุกเธอให้ตื่น

4.2) โบท เลอ ปา-แอฮ เลอ โมะ เลอชอมซอ (บทปลุกให้ตื่น 2) อยากให้เธอลุกจากที่นอน อยากได้ยินเสียงสร้อยของเธอดัง ถ้าเธออยากจะนอน ก็ขอให้เธอฝันดี หากเธอฝันร้าย ก็ขอให้ฝันร้ายกลายเป็นดี ฝันเห็นหมูดำ ก็ขอให้ฝันเห็นกวาง

4.3) โบท โกะ กา-อิจ โกะ กอม เลอชอมซอ (บทปลุกให้ตื่น 3) ถ้าเธอตื่นจากที่นอน เธอฝันดีไหมคืนนี้ เธอฝันเห็นหยวกที่เพิ่งตัดใหม่ เธอฝันเห็นตะกั่วที่เพิ่งหลอมใหม่ เธอฝันเห็นเราไหม เราพูดดีกับเธอไหม

5) โบท โล (บทหยอกล้อ) เราได้ยินคำที่ดั่งงาม ได้ยินเสียงนกเสียงเตี๋ยกร้องที่ก๊วเขา ได้ยินเสียงนกร้องที่ดอยยาว ได้ยินเสียงฟ้าร้องแถมเมืองยวม เพราะฝนตกในเดือนเก้า เราตื่นเต้นเมื่อได้พบปะกับเพื่อน ๆ เหมือนนกเงือกที่ได้กินลูกไทรที่สูงงอม มีเพื่อนไปงานแต่งหรือเปลา มีเพื่อนปั่นฝ้ายเป็นด้ายเส้นเล็กหรือเปลา มีเพื่อนตัดไม้ไผ่ สำหรับทำที่ทอผ้าหรือเปลา มีเพื่อนปิดทางน้ำสำหรับหาปลา ไว้ทำกับข้าวหรือเปลา มีเพื่อนเก็บเนื้อ กับข้าวให้แขกหรือเปลา

6) โบท เลอ กัฮ (บทคำร้องแหยก) เราได้ยินคำที่ดั่งงาม ได้ยินเสียงนกเสียงเตี๋ยกร้องที่ก๊วเขา ลูกนกโล่ร้องอยู่ที่ดอยยาว ได้ยินเสียงนกเขอมังร้องอยู่ที่ร่อนน้ำลึก เธอจะได้เป็นสาวน้อยของเราคนเดียว เป็นสาวน้อยลูกติดแม่ ให้แม่เธอมาซื้อยาสูบที่เมืองแหวน ให้พ่อเธอมาดูกรอบแว่นตา อยากให้เธอเห็นใจเรา เราพูดกับเธอมาก ก็อาจจะหาว่าเราพูดมากไป พูดยาวไป เราจะพูดกับเธอเรื่องสำคัญ ๆ เหมือนคัดเมล็ดลูกเดือยที่สำคัญ ๆ ขอให้เธอได้ยินและเข้าใจในคำของเรา เหมือน ฟังเสียงน้ำให้ได้ยินข้ามไปถึงก๊วเขาเข้าไปในถ้ำ

ภาค 6 เลอ ชอม ปัว เลอ งะ (ขอสมัครเล่น)

เนื้อหาในภาค 6 ขอสมัครเล่น ใช้ในการเกี้ยวพาราสี แสดงให้เห็นถึงความสามารถของฝ่ายชายที่จะทำให้ฝ่ายหญิง ประกอบด้วย 4 บท ได้แก่ บทแผ้วถาง บทปรารภนา บทปรารภนาได้พบเจอ บทลูกช้างชน โดยมีความหมายอย่างคร่าวดังนี้

1) โบท ซอฮ กยะ เลอ ชอม ปัว เลอ งะ (บทแผ้วถาง) เมื่อเจอภูเขาหรือดอยสูง มีป่ารก หนาขึ้นเต็มไปหมด เราจะถางป่าให้โล่ง ดึงกิ่งไม้ไผ่ที่มีหนาม ไม่ให้เสี้ยนตำเท่าเธอ ไม่ให้พงเขม่าดำปลิวเข้าตา หากมีเสี้ยนหนามตำ จะคอยบ่งหนามให้เธอ จะทำสะพานข้ามแม่น้ำ เอาขอนไม้มาทำบันได ตัดขอนไม้ด้วยขวาน ด้วยเลื่อย จะใช้พรั้า ใช้จอบ ขุดถางทาง ให้เธอเดินกลับบ้านได้สะดวก

2) โบท คู-อิส เอีย (บทปรารภนา) เรามีคำพูดที่มั่นคง ไม่ได้อยากได้เธอมาแต่งงานกับเราเล่น ๆ เพื่อเป็นธรรมเนียม เราอยากเป็นเหมือนสายฝน หรือลูกเห็บที่ตกลงมาบนขวัญศีรษะเธอ ให้เธอเย็นชื่นใจ เราอยากพูดคุยกับเธอ เหมือนนกเป่าจก เราอยากร้องเพลงซอกับเธอ เหมือนเสียงนกเลอฮัมมิง ที่กำลังกินลูกไทรอยู่ใต้หลังคา เราอยากเป็นผึ้งที่มาตอมเธอในตอนเที่ยงวัน เราอยากให้เธอเด็ดดอกไม้มาทัดหู เราจะได้เห็นเธอในยามค่ำคืน ถ้าเรามองเห็นดอกไม้บาน เราจะเดินเข้าไปหา เราอยากเห็นรอยยิ้มพร้อมกับฟันดำที่สวยงามของเธอ อยากยิ้มและเคลือบฟันของเธอด้วยควินไม้อาจคดยสบห้วย ใช้ไม้อิงแอะ ย้อมให้ฟันดำ เมื่อเธอขับร้องเพลงซอ เธอจะสวยระยิบระยับเหมือนปีกแมลงทับ เราอยากใส่เชือกผูก (ปลอกขา เครื่องแต่งกายของชาวเลอเวือะ) ด้วยสีไหม อยากล้งหน้าให้เธอขาว สะอาด เหมือนดั่งดวงจันทร์ที่ขึ้นใหม่ อยากจุกเทียนพูดคุยกับเธอในยามค่ำคืน

3) โบท คู-อิส เลอ โตส (บทปรารภนาได้พบเจอ) เราอยากพบปะเจอเจอกับเธอ เราเห็นอะไรก็คิดถึงแต่เธอ เราเห็นกำไลทองคำของเจ้านายกับขุน เห็นคนเมืองซีซ้าง เห็นคนเลอเวือะทางร่ม ก็คิดถึงว่าเป็นเธอ เราอยากพบเธอที่ป่าเหล่า กำลังเก็บถั่วเหลืองสุกในคืนแปดค่ำ พบเธอเกี่ยวหญ้าคาที่กัวเขา เราอยากช่วยเธอตัดฟันด้วยด้ามขวาน เห็นเธอฝ่าไม้ ทำที่วางของสำหรับเลี้ยงผี ก็อยากเข้าไปช่วย เห็นเธอซ้งเกลืออยู่ที่สาละวิน ก็อยากเข้าไปช่วย

4) โบท กวน ช้ง เลอ ฮลัก (บทลูกช้างชน) เราปรารภนาอยากให้เธอติดตามเราเหมือนปลาที่ว่ายน้ำตามขอนไม้ซุง เหมือนตัวต่อที่เดินตามกันเวลากลับรัง แม้ว่าเธอจะเป็นเด็กสาวตัวเล็ก เหมือนลูกไก่จิกข้าวสาร ไร้เตี้ยสาเหมือนลูกนกกกที่กำลังฝึกร้อง ยังไม่รู้ทิศรู้ทางว่าจะไปทางไหน ยังไม่รู้จักห้วยที่ใช้ล้งหน้า เหมือนลูกวัวที่ต้องฝึกให้บรรทุกของหนัก ขึ้นเขาสูง เหมือนลูกช้างที่ต้องได้รับการสั่งสอน คำแนะนำ ยังไม่รู้จักข้ามน้ำ อยากให้เธอเป็นฝ่ายเดินตามฉัน

ภาค 7 เลอ อม ตั่ว เออ-อีญ เคะ (คำพูดใส่ / กลับไปหา)

เนื้อหาในภาค 7 คำพูดใส่ / กลับไปหา เป็นคำพูดที่ฝ่ายชายจะไปอยู่บ้านฝ่ายหญิงก่อนแต่งงาน ประกอบด้วย 6 บท ได้แก่ บทเหยียบไร่กับหมัด บทนกผิวปาก บทสร้างบ้าน บทพันไร่ บทรดคอย และบทกับดัก โดยมีความหมายอย่างคร่าวดังนี้

1) โบท บิน เฮมะ 'มา-แอะ แดบ (บทเหยียบไร่กับหมัด) แม้ว่าเราจะไม่ได้ตั้งใจไปเหยียบไร่กับหมัด แม้ว่าจะต้องไปหาหน่อไม้ขึ้นใหญ่จากคดยสูง แม้ว่าคดยจะสูง จะชันขนาดไหน ก็จะไม่มีความลำบากทางให้เราไปหาเธอได้ แม้ว่าจะต้องไต่คดยไปในทางที่มีลิง ค่าง หรือทิวเขาซับซ้อน แม้จะต้องฟันฝ่าเข้าป่าหวงห้าม ฝ่าผุ้งหมูป่า แม้ว่าฝนจะตกท่ามกลางหุบเขาที่ซับซ้อน ไม่ว่าจะมีอุปสรรคหนักหนาเพียงใด เราก็คงไปหาเธอให้ได้ เราจะไปดูแลเธอ ไม่ให้มีกิ่งไม้มาเกี่ยว เราอยากผูกญาติกับเธอ เหมือนอยู่ในบ้านเลอเวือะเดียวกัน

2) โบท ชา-อิม แกฮ โซ-อิจ (บทนกผิวปาก) แดด่อนตอนเช้าส่งยอดเขา นกผิวปากร้องเหมือนตัวเรา เราจะร้องทักทายเธอตอนเธอกำลังนั่งตักน้ำ เราจะเป็นนกร้องที่พุ่มใบพลู ตอนที่เธอเด็ดใบพลู จะเป็นนกกกสีเหลืองร้องเพลงอยู่บนยอดปลั่ง ร้องที่ปลายไม้ข้างหมู่บ้านสูง ๆ ที่ป้องกัน

ลม ร้องที่ปลายต้นพวง ตรงข้ามกับบ้านเธอ ร้องที่ปลายต้นไม้แดงตรงข้ามที่หอผ้า ร้องที่ปลายต้นมะขาม ให้เสียงลอยไปตามลม ร้องที่ปลายต้นไผ่อย่างไม่หยุด ทำให้คิดถึงเธอ

3) โบท โวฮ ญื่ออะ (บทสร้างบ้าน) ถ้าเหมือนดังคำกล่าว เมื่อเราเสนอตัวให้ อย่าปล่อยให้เราเคืองเคือง เหมือนนกเขาที่ไม่มีต้นไม้อาศัย อย่าให้เราเป็นลูกเขยที่ไม่มีที่ปักอาศัย อย่าให้ไปอยู่ที่ศาลาพิธีกรรม ให้เราพักอยู่บ้านเจ้าสาว หลังใหญ่ พักบ้านที่มีระเบียบ จะได้มองเห็นพ่อค้า แม่ค้า หาบแร่ เราจะสร้างบ้านพักไว้สองหลัง หลังหนึ่งสร้างไว้ที่ริมห้วย อีกหลังหนึ่งสร้างใกล้กับริมที่พักตำรวจ เราจะสร้างบ้านสูงไว้ที่หัวดอย ถ้าตัวเธอมา เราจะถากเสาบ้านเป็นไม้เนื้อแข็ง เตรียมหม้าคาให้พ่อดี เรา จะปลูกบ้านหลังใหญ่ที่มีชื่อสูง แขนงกิ่งบนเตาไฟให้สูง ตั้งเสาเอกไว้ให้สูง

4) โบท มอก'มา (บทพันไร่) เราดีใจเมื่อเห็นเธอมา ทำให้เรามีกำลังใจ อยู่หนึ่งไม่ได้ ต้องขยันทำงานหนัก จะพันไร่เตรียมไว้ก่อนที่เธอจะมา จะพันไร่จากบนดอยถึงที่ราบให้กว้าง จะพันไร่ไว้ข้างห้วย ไร่ปลูกข้าวฟ่าง จะทำรางน้ำตก เอาไว้ตัดดื่ม จะพันไร่ข้างทาง ไร่ปลูกดอกดาวเรือง คนที่เดินผ่านจะได้เด็ดดอกไม้ไว้ทัดหู จะพันไร่ข้างทาง ไร่ปลูกข้าวเดือย เด็กเล็กจะได้เก็บกิน จะทำกระท่อมหลังใหญ่ไว้บนยอดดอย ทำด้วยไม้อย่างดี

5) โบท เลอ ชิง (บทรดคอย) เมื่อตัวเธอมา เราจะมาทางที่คนเดิน ไม่ไปทางอ้อม หรือทางลัด จะเดินตามทางในสวนที่เต็มไปด้วยส้มเกลี้ยงสุก เดินทางมาตามหมู่บ้าน มีผ้าคาดหัว ปลิวสะบัดสวยงาม ถ้ามีคนหนุ่มมาถึงหมู่บ้าน ให้วิ่งออกมาดู ปูเสื่อต้อนรับ เมื่อแขกมาถึงชายคา ขอให้มียมและเสียงหัวเราะ ต้อนรับที่บันไดบ้านอย่างดี ถ้าแขกมาถึง ให้ปูเสื่อหวยรอกที่หน้าประตูบ้าน หรือหน้าประตูห้อง เมื่อแขกมาถึงให้ถามถึงสารทุกข์สุกดิบของทุกคนทั้งเด็กเล็กและคนแก่ ให้ดักข้าวกินเอง ไม่ต้องเกรงใจ มีเนื้อแห้งย่าง แกะกินอันที่อร่อย ให้มานั่งร่วมวงกับพ่อตา ลูกเขย สลับกับพี่เขย น้องเขย

6) โบท มอก เพีย มอก เปยอ-อุม (บททำกับดัก) ถ้าตัวเธอมา เราจะทำกับดักหนู ดอกไว้ที่โคนต้นไม้ เอาไปให้พ่อตากิน เราจะทำกับดักนกขว้า ติดกับต้นไม้อ้อ ทำกับดักลูกเหี้ยยวาวหนึ่งคืบ ทำกับดักลูกตะพาบ มีหางยาวหนึ่งวา ถ้าเธอมา เราจะเหวี่ยงแหหาปลา ทอดแห หาปลาขาวที่วังน้ำปอม เราจะทำที่ดักปลา ให้ได้ปลาเยอะ ๆ ตัวใหญ่ ๆ ให้แม่เอาไปแกง ตำนน้ำพริกปลาตัว ให้พ่อตา แกลัมเหล้า เมื่อเสร็จงานจากไร่ เราจะไปดักลูกนกแก้วตัว ให้น้องเธอเล่น เราจะแบกปืน สะพายไหล่ ใช้ลูกปืนเหล็กยิงข้างตาย ใช้ลูกปืนครั้ง ยิงหมูตาย เราจะไปเที่ยวยิงกระทิง ยิงเลียงผา ให้ได้นื้อกลับมา ถ้ายิงหมูป่า เราจะตัดเขี้ยว ตัดงาข้างมาทำตุ้มหูให้เธอ เราจะแบ่งปันเนื้อให้ญาติ ๆ ของเธอ แบ่งขาหน้าเขาสัตว์ ของกระทิงให้เขอมัง ถ้าพ่อตา แม่ยาย อยากกินของเปรี้ยว เราจะตัดลูกมะแข่นสุก จะเก็บผลมะม่วง ผลมะกอกมาให้

อาจกล่าวสรุปได้ว่า เลอซอมแล ของชาวเลอเวีอะทั้ง 7 ภาค ซึ่งเป็นบทเกี่ยวพาราสีของชายหญิงนั้น แฝงไปด้วยวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงแนวการปฏิบัติตนตามจารีตของชาวเลอเวีอะ เช่น เรื่องการทำไร่ การประกอบพิธีกรรม การแต่งงาน การครองเรือน การต้อนรับแขก งานศพ เป็นต้น

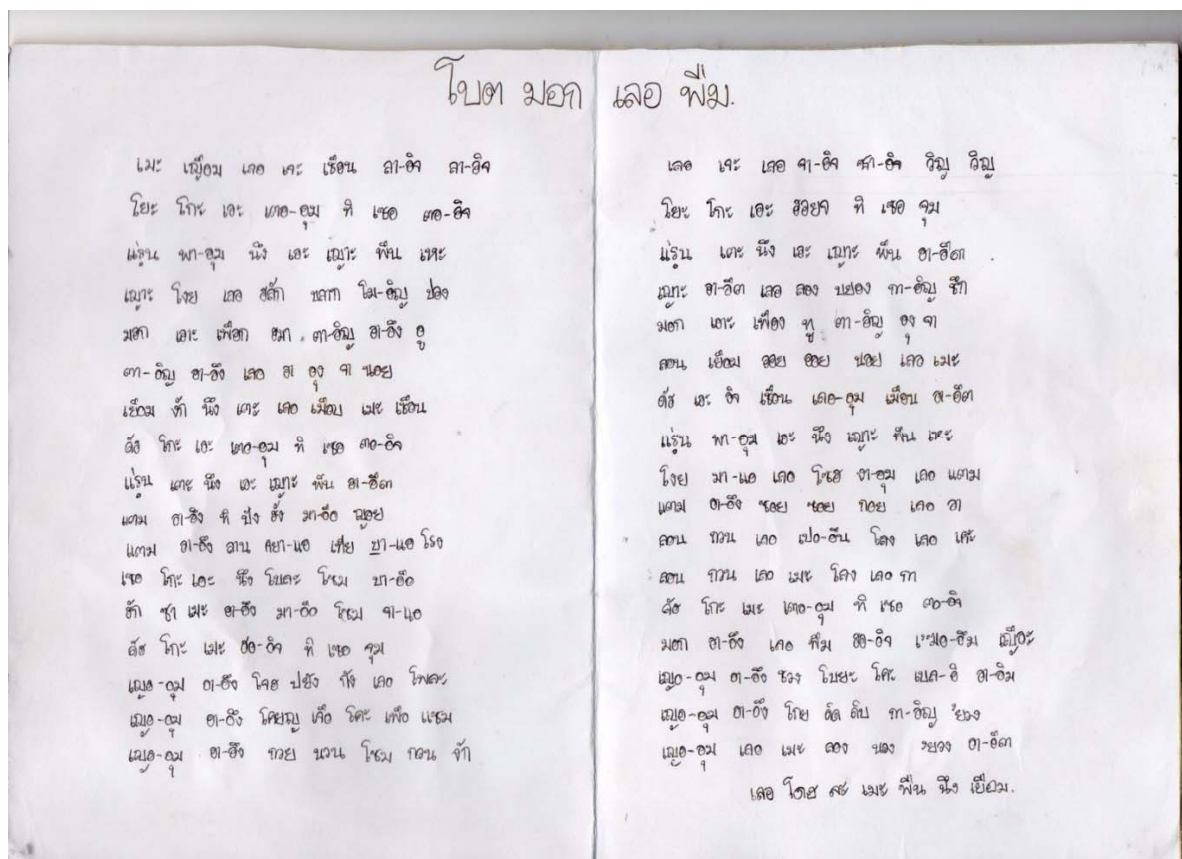
4. สื่อการเรียนรู้เลอซอมแ่ล

ทีมวิจัยได้มีการทำสื่อการเรียนรู้เลอซอมแ่ล ในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

1. หนังสือรวบรวมเลอซอมแ่ล ทั้ง 7 ภาค โดยบันทึกด้วยภาษาเลอเวือะเพื่อให้ชุมชนชาวเลอเวือะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการขับร้องในงานสำคัญของชุมชนได้ และคำแปลความหมายโดยรวมด้วยภาษาไทยสำหรับผู้สนใจศึกษาเลอซอมแ่ล ซึ่งเนื้อหาเลอซอมแ่ล ทั้ง 7 ภาค นั้น ทีมวิจัยขอเสนอไว้ในภาคผนวก

2. แผ่นซีดีบันทึกเสียงร้องเลอซอมแ่ล โดยทีมวิจัยเลือกบันทึกเสียงเลอซอมแ่ลภาค 1 เนื่องจากเป็นภาคที่ชาวเลอเวือะส่วนใหญ่ชื่นชอบและมีการใช้ร้องในงานสำคัญของหมู่บ้านมากที่สุด

3. หนังสือนิทานเลอซอมแ่ล เรื่อง ฟี่ งอต บุนปัน ซึ่งเยาวชนที่มาเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการวิจัย ได้ตั้งเนื้อหาบางส่วนของเลอซอมแ่ล ที่เกี่ยวกับคำสอน มาแต่งเป็นนิทานและทำเป็นหนังสือนิทานเล่มเล็กเรื่องเพื่อให้เด็กเยาวชนและผู้สนใจเข้าถึงคำสั่งสอนในเลอซอมแ่ลได้ง่ายขึ้น ดังรูปภาพต่อไปนี้

เนื้อหา เลอซอมแ่ล บัท มอก เลอ ฟีม ที่เยาวชนนำมาแต่งเป็นนิทานในหนังสือนิทานเล่มเล็ก

หนังสือนิทานเรื่อง พี่ 'งอต' บุนปัน (ความคิดของบุนปัน)

บทที่ 5

สรุปและวิเคราะห์ผล

โครงการวิจัย “ฟื้นฟูเลอซอมแมล เลอเวือะ” เป็นโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม โดยมุ่งหาแนวทางการรวบรวมและบันทึกเลอซอมแมลอันมีค่าของชาวเลอเวือะ การค้นหาคุณค่าและความหมาย ความสำคัญของเลอซอมแมลต่อวิถีชีวิตชาวเลอเวือะ พร้อมกับการถ่ายทอดให้แก่เด็กเยาวชนในชุมชนและผู้สนใจ โครงการวิจัยนี้ได้ดำเนินงานระหว่างเดือนกันยายน 2557 – เดือนสิงหาคม 2561 สามารถสรุปผลการดำเนินงานวิจัยได้ ดังนี้

1. สรุปผลการดำเนินงาน

กลุ่มชาติพันธุ์เลอเวือะ เป็นกลุ่มที่มีภาษาอยู่ในภาวะวิกฤต ซึ่งเคยมีการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตั้งแต่ปี 2548 โดยโครงการแรกคือ โครงการ “การสืบทอดและใช้ประโยชน์จากพันธุกรรมพืชพื้นบ้านชาวเลอเวือะ บ้านป่าแป๋” (อยู่ในการดูแลของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน) มุ่งส่งเสริมให้ชาวเลอเวือะบ้านป่าแป๋ ได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของพันธุกรรมพืชพื้นบ้านของตนเอง แต่พบข้อจำกัดว่า การบันทึกชื่อพืชเป็นภาษาเลอเวือะ บางคำไม่สามารถบันทึกเป็นภาษาไทยได้ เนื่องจากเสียงในภาษาเลอเวือะไม่มีในภาษาไทย จึงเกิดการทำโครงการวิจัยโครงการที่ 2 คือ โครงการ “รักษาละโพงละเวือะ” เพื่อพัฒนาระบบตัวเขียนในภาษาเลอเวือะ ให้สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการบันทึกองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งสามารถทำให้ชาวเลอเวือะเขียนเรื่องเล่า นิทาน รวมทั้งบทกวีเลอซอมแมล ของตนเองได้ จากนั้นจึงได้มีการพัฒนาโจทย์ในโครงการที่ 3 คือ โครงการ “รูปแบบการจัดการศึกษาแบบทวิภาษาสำหรับเด็กปฐมวัย โดยใช้ภาษาเลอเวือะร่วมจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 10 ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนบ้านป่าแป๋” โดยนำภาษาเลอเวือะเข้าไปสอนในโรงเรียนในรูปแบบทวิภาษาในระดับชั้นอนุบาล 1 และ 2 ทำให้เกิดสื่อการเรียนการสอน เกิดครูภูมิปัญญาชาวเลอเวือะที่สามารถสอนภาษาท้องถิ่นได้อย่างมั่นใจ ทำให้เด็กนักเรียนมีพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ ในระดับดีมาก มีความกล้าคิด กล้าแสดงออก รวมทั้งมีความคิดในเชิงสร้างสรรค์ นอกจากนี้การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผ่านมาทำให้ชุมชนชาวเลอเวือะบ้านป่าแป๋ เกิดความเข้มแข็ง และเห็นคุณค่า ความสำคัญของภาษาและวัฒนธรรมชาวเลอเวือะเป็นอย่างดี

จากการเห็นคุณค่าและความสำคัญของภาษาและวัฒนธรรมของตนเอง ทำให้ชาวเลอเวือะมีความประสงค์ที่จะเก็บรวบรวมองค์ความรู้บทกวี หรือเลอซอมแมล ซึ่งแสดงถึงความเจริญทางด้านภาษาและวัฒนธรรมของชาวเลอเวือะ โดยมีท่วงทำนอง สัมผัสวรรคตอน และวิธีการเปรียบเทียบได้อย่างลึกซึ้ง รวมถึง

ยังแฝงไปด้วยคติสอนใจ องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวเลอเวีอะ ที่ผ่านมาในอดีตมีการสืบทอดกันแบบปากต่อปาก ผู้ที่สนใจก็จะเรียนกับผู้รู้แบบตัวต่อตัว แต่ปัจจุบันการสืบทอดบทกวีเลอซอมแมล ได้จางหายไปทุกที เนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงไป ชาวเลอเวีอะบ้านป่าแป๋ จึงได้ร่วมกันทำโครงการวิจัย “ฟื้นฟูเลอซอมแมล เลอเวีอะ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมและบันทึกเลอซอมแมล ตลอดจนค้นหาคุณค่า ความหมายและความสำคัญของบทกวีเลอซอมแมล ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวเลอเวีอะพร้อมทั้งถ่ายทอดสู่เยาวชนให้เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่า ความสำคัญของเลอซอมแมล เลอเวีอะ

กระบวนการในการดำเนินงานวิจัยได้เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เริ่มจากการเปิดเวทีชี้แจงโครงการวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจในการทำงานวิจัยกับชุมชน สรรวจปราชญ์ / ผู้รู้ / ผู้มีความสามารถด้านเลอซอมแมล การจัดกิจกรรมทบทวนระบบตัวเขียน เก็บรวบรวมข้อมูลเลอซอมแมล ตามประเด็นที่กำหนดไว้ การถ่ายทอดเลอซอมแมล ให้มีความหมายในภาษาไทย การจัดเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน เพื่อเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ภายนอก การจัดกิจกรรมถ่ายทอดและสืบทอดองค์ความรู้เลอซอมแมล ให้แก่เด็กเยาวชนและผู้สนใจ การทำสื่อการเรียนรู้เลอซอมแมล ที่เหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชนและเพื่อเผยแพร่ให้กับชาวเลอเวีอะในหมู่บ้านอื่นๆ

ผลจากการดำเนินงานวิจัยทำให้ได้ผลผลิตที่สำคัญ ได้แก่

1. แผนที่และทำเนียบปราชญ์ชุมชนด้านเลอซอมแมล บ้านป่าแป๋ จำนวน 30 คน
2. วัตถุประสงค์ความรู้เรื่องเลอซอมแมลของชาวเลอเวีอะ จำนวน 1 ชุด ประกอบด้วยลักษณะของการร้องเลอซอมแมล โครงสร้างของเลอซอมแมล บทเกริ่นนำ ทำนองในการร้อง การถ่ายทอดเลอซอมแมลในอดีต ตลอดจนความหมายของเลอซอมแมลในแต่ละภาค
3. ได้หนังสือรวบรวมเลอซอมแมล จำนวน 7 ภาค เนื้อหาภายในประกอบด้วยเลอซอมแมล บทย่อๆของแต่ละภาคที่บันทึกด้วยภาษาเลอเวีอะ พร้อมทั้งคำแปลความหมายโดยรวมด้วยภาษาไทย
4. ได้แผ่นซีดีบันทึกเสียงร้องเลอซอมแมล จำนวน 1 ชุด
5. ได้หนังสือนิทานเล่มเล็กจำนวน 1 เรื่อง ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับคำสอนที่ปรากฏในเลอซอมแมล

นอกจากนี้แล้ว การดำเนินงานวิจัยยังทำให้เกิดผลลัพธ์ที่สำคัญ คือ

1. ทีมวิจัยสามารถสร้างกระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดเลอซอมแมล ผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆในโครงการวิจัย ได้แก่ กิจกรรมสำรวจปราชญ์ผู้รู้เลอซอมแมล กิจกรรมรวบรวมและบันทึกเลอซอมแมล โดยปราชญ์เป็นผู้ให้ข้อมูล ส่วนทีมวิจัยและเยาวชนเป็นผู้จดบันทึกและพิมพ์เลอซอม

แอล กิจกรรมการฝึกร้องเลอซอมแอล และการทำหนังสือนิทานเล่มเล็ก ทำให้ทีมวิจัยและเยาวชน ได้ความรู้เรื่องเลอซอมแอลและการใช้ระบบตัวเขียนภาษาเลอเวือะ

2. เด็กและเยาวชนชาวเลอเวือะสามารถแต่งและขับร้องเลอซอมแอลได้ ดังจะเห็นได้จากเยาวชน เลอเวือะบ้านป่าแป๋ สามารถแต่งเลอซอมแอลและร้องในงานวันภาษาแม่สากล ปี 2559 และ 2561 ที่มหาวิทยาลัยมหิดล และร้องในงานสำคัญอื่นๆของชุมชนได้
3. เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนในชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มผู้อาวุโสและเด็กเยาวชน
4. การทำงานวิจัยในโครงการนี้สามารถสร้างความตระหนักให้ชาวเลอเวือะเห็นคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแอล และทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ดังจะเห็นได้จากการเข้ามามีส่วน ร่วมในการทำกิจกรรมของโครงการวิจัย การมาขอยืมหนังสือบันทึกเลอซอมแอล ไปใช้หรือไป ถ่ายเอกสารเพื่อใช้ในงานของชุมชน

2. วิเคราะห์ผลการดำเนินงาน

การดำเนินงานวิจัยในโครงการ “ฟื้นฟูเลอซอมแอล เลอเวือะ” มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมและ บันทึกเลอซอมแอล ชาวเลอเวือะ เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดเลอซอมแอล เพื่อค้นหาคุณค่า และความสำคัญของบทกวีเลอซอมแอล ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวเลอเวือะ เพื่อให้เกิดแนวทางในการดำเนินงาน ร่วมกันของชาวเลอเวือะบ้านป่าแป๋และบ้านละอูปและเพื่อให้ชุมชนและกลุ่มเยาวชนชาวเลอเวือะ ได้เกิด ความตระหนัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแอล โดยการดำเนินงานโครงการนี้ สามารถวิเคราะห์ ตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. การรวบรวมและบันทึกเลอซอมแอล ของชาวเลอเวือะ ทีมวิจัยชาวเลอเวือะสามารถเก็บ รวบรวมและบันทึกเลอซอมแอล ได้ทั้งหมด 7 ภาค โดยในแต่ละภาคได้แบ่งออกเป็นบทย่อย ๆ ตามเนื้อหา ประกอบด้วย

- 1) ภาคที่ 1 เลอ ซอม กาม ฅู-ฮิส (ความอยาก ความปรารถนา ความใฝ่ฝัน)ประกอบด้วย 10 บท
- 2) ภาคที่ 2 เลอ ซอม เรอ-อุก เฮอ-อุ (เอาไป / พาไป) ประกอบด้วย 6 บท
- 3) ภาค 3 เลอซอมเฮอ-อุกา (ไปหางาน) ประกอบด้วย 7 บท
- 4) ภาค 4 เลอ ซอมลวง รืด (จารีต ประเพณี) ประกอบด้วย 7 บท
- 5) ภาค 5 เลอซอมกอกเลอโพง (ส่งเสียงพูดคุย) ประกอบด้วย 6 บท
- 6) ภาค 6 เลอซอมปัวเลองะ (ขอสมัครเล่น) ประกอบด้วย 4 บท
- 7) ภาค 7 เลออมตัวเออ-ฮิญเคะ (คำพูดใส่ / กลับไปหา) ประกอบด้วย 6 บท

ทั้งนี้ทีมวิจัยได้บันทึกเลอซอมแมลง ด้วยภาษาเลอเวือะ อักษรไทย ที่ผ่านการรับรองจากราชบัณฑิตยสภา รวมทั้งยังได้แปลความหมายคำต่อคำ และแปลความหมายโดยรวม เพื่อให้ชาวเลอเวือะได้เข้าใจ รวมทั้งเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อยอดต่อไป โดยเฉพาะในด้านวรรณกรรมพื้นบ้าน

แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการบันทึกเลอซอมแมลง เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ มีการขับร้องมานาน และไม่ได้ถูกบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรมาแต่เดิม กระบวนการในการดำเนินงานวิจัยนี้ จึงไม่ใช้การบันทึกเลอซอมแมลง จากคนใดคนหนึ่ง แต่ใช้กระบวนการประชุม พูดคุยแลกเปลี่ยน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังจำเนื้อร้องเลอซอมแมลงได้ รวมทั้งการแปลความหมายจำเป็นต้องอาศัยการพูดคุยร่วมกัน เพื่อจะได้ทำความเข้าใจความหมายได้ตรงกัน

2. กระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดเลอซอมแมลง ของชาวเลอเวือะ

กระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดเลอซอมแมลงในอดีตจะไม่ใช้การอ่านจากตัวหนังสือ แต่จะเกิดขึ้นในลักษณะครูพักลักจำ คนที่สนใจมักจะคอยติดตามผู้ใหญ่ไปฟังการร้อง หากเป็นผู้หญิงก็จะคอยนอนฟังที่บ้านเพื่อนหรือบ้านสาวที่ร้องเป็นแล้ว นอกจากนี้เวลาสอนคำร้องก็จะไปสอนกันที่ไร่ เวลาทางหญ้า ก็จะไปทางหญ้าไปด้วย และฝึกร้องไปด้วย หรือแอบฟังกันมาก็จะสามารถจำได้และร้องได้

แต่ในปัจจุบันด้วยวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้การถ่ายทอดในลักษณะเดิมจางหายไป เด็กเยาวชนและคนรุ่นใหม่จะได้ยินการร้องเลอซอมแมลงเฉพาะในงานสำคัญของชุมชน เช่น งานศพ หรือ งานขึ้นบ้านใหม่ เท่านั้น โครงการวิจัยนี้จึงได้ทำให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดเลอซอมแมลง ผ่านกิจกรรมต่างๆของโครงการวิจัย ได้แก่ กิจกรรมสำรวจปราชญ์ผู้รู้เลอซอมแมลง กิจกรรมรวบรวมและบันทึกเลอซอมแมลง กิจกรรมการฝึกแต่งและขับร้องเลอซอมแมลง และการทำหนังสือนิทานเล่มเล็กที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคำสอนในเลอซอมแมลง

3. คุณค่าและความสำคัญของบทกวีเลอซอมแมลง ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวเลอเวือะ จากการบันทึกและรวบรวมบทกวีเลอซอมแมลง ของชาวเลอเวือะทั้ง 7 ภาค รวม 40 บท โดยผ่านการวิเคราะห์ความหมายโดยรวม สามารถชี้ให้เห็นถึงคุณลักษณะของเลอซอมแมลง ที่แฝงไปด้วยแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวเลอเวือะ จาริต ประเพณี รวมทั้งการทำมาหากิน สามารถจำแนกได้เป็นหัวข้อ ดังนี้

1) ลักษณะนิสัยและบทบาทชาย - หญิงของชาวเลอเวือะ จากความหมายของเลอซอมแมลงชี้ให้เห็นลักษณะนิสัยของชาวเลอเวือะว่า ชาวเลอเวือะเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน ต้อนรับและดูแลแขกที่มาหาที่บ้านอย่างดีด้วยอาหารและเหล้า ถ้ามถึงสารทุกข์สุขดิบเสมือนเป็นพี่น้อง ญาติเดียวกัน นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงบทบาทของฝ่ายชาย เช่น ต้องเป็นผู้ที่แข็งแรง มีความสามารถในการทำมาหากิน เป็นผู้นำของครอบครัว เป็นเสาหลักของบ้าน ในขณะเดียวกันก็เป็นผู้ที่มีความสามารถในการดูแลและปกป้องฝ่ายหญิง

หรือภรรยา ส่วนบทบาทของฝ่ายหญิง จะเป็นผู้ที่สามารถดูแลพ่อแม่ของฝ่ายชายได้ ช่วยสามีทำไร่ ดำข้าว ทำอาหาร ต้มเหล้า สำหรับคนในบ้านและต้อนรับแขก รวมทั้งเลี้ยงลูกและทอเสื้อผ้าสำหรับคนในบ้าน

2) หลักการใช้ชีวิต หลักการครองเรือน แสดงถึงลักษณะการปฏิบัติตัวโดยเฉพาะฝ่ายหญิง เมื่อไปอยู่ที่บ้านสามี ปรากฏในภาคที่ 3 ภาคไปหางาน หรือไปค้าขาย เมื่อสามีไม่อยู่ขอให้ภรรยาเป็นผู้ดูแลบ้าน ให้ดูแลแม่ของสามีอย่างดี หุงข้าว ทำอาหารให้แม่สามีกิน ต้มเหล้าให้แขกของพ่อสามีดื่ม ให้ขยันช่วยพ่อแม่สามีทำไร่ ห้ามกินข้าวร่วมถาดเดียวกันกับคนอื่น หรือนอนหมอนหรือเสื่อเดียวกันกับคนอื่น เพราะจะถือว่าผิดผี ทำให้เกิดเคราะห์ร้าย นอกจากนี้ยังได้พูดถึงการปฏิบัติตัวของฝ่ายชาย เมื่อออกไปค้าขาย หรือออกไปอยู่ต่างบ้านต่างเมือง เช่น จะทำตัวอ่อนน้อม ไม่เก่งกล้าเกินหน้าเกินตาใคร จะไม่เป็นเชยของคนเมือง จะไม่ปล่อยผมยาวเหมือนคนไทยใหญ่ ไม่ตัดผมสั้นหรือโกนผมเหมือนพระ จะไม่ไปอยู่บนพื้นราบ จะไม่ทำฟันให้ขาวเหมือนแสงจันทร์ จะไม่ถอดตุ้มหูที่ใส่ รูใส่ตุ้มหูจะได้ไม่เล็กหรือตันเหมือนคนพม่า

3) จาริต ประเพณี จากเนื้อหาเลอซอมแอล ทั้ง 7 ภาค ได้แสดงให้เห็นแนวปฏิบัติตามจาริต ประเพณี โดยเฉพาะจาริตในการแต่งงาน และในงานศพ สามารถแยกรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

3.1) การแต่งงาน เลอซอมแอลที่แสดงให้เห็นพิธีงานแต่งงานที่ชัดเจน คือ **ภาคที่ 1 ความอยาก ความปรารถนา ความใฝ่ฝัน ในบทที่ 6 บทเตรียมงาน** ที่กล่าวถึงการเตรียมงานจัดงานแต่งงาน กล่าวคือ การจัดเตรียมอาหารสำหรับเลี้ยงแขกที่จะมางาน เนื้อควาย เนื้อหมู เหล้า ฤกษ์ดีที่เหมาะสม สำหรับวันแต่งงาน วันอังคาร ให้ถือเป็นวันที่ต้องรดน้ำดำหัวญาติผู้ใหญ่เพื่อบอกกล่าวก่อนแต่งงาน วันอาทิตย์ถือเป็นวันดี วันเสาร์จะเป็นวันไม่ดี ถือเป็นวันส่งเหล่า ขอบุญ ภายในงานแต่งให้จัดทำซุ้มไม้ไผ่แขวนด้วยน้ำเต้า เมื่อถึงกลางคืนจะต้องโยนน้ำเต้าให้แตก แล้วมีคนรอเหยียบน้ำเต้า นอกจากพิธีแต่งงานแล้ว ยังต้องจัดพิธีไหว้ผีปู่ย่า ตายายอีกด้วย

3.2) งานศพ เลอซอมแอลที่ใช้ในพิธีงานศพคือ **ภาคที่ 4 ภาคจาริต ประเพณี รวม 7 บท** ซึ่งการขอภาคนี้จะขอเฉพาะในพิธีงานศพเท่านั้น โดยเนื้อหาในการขอจะเรียงตามลำดับ เริ่มจากการแสดงความเสียใจต่อการได้ยืมข่าวร้ายว่ามีคนตาย ถ้ามถึงสาเหตุของการตาย ถ้ามถึงลงบอกเหตุร้าย เมื่อมีผู้เจ็บป่วย ได้ถามไถ่ว่าได้มีการเสี่ยงทายหรือไม่ ซึ่งมีหลายรูปแบบ เช่น เช่น การเสี่ยงทายด้วยนก กนก โหลก การเสี่ยงทายด้วยข้าวสาร การเสี่ยงทายด้วยกระดูกไก่ดำ หรือการไปหาหมอบัดเป่า จากนั้นได้ถามถึงการทำผิดผี หรือทำสิ่งใดผิดหรือไม่ เช่น การทำไร่ ได้ทำตามจาริตหรือไม่ หรือการเลี้ยงผี ได้เลี้ยงผีถูกต้องหรือไม่ จากนั้นจะแสดงถึงการปลอบใจว่า เมื่อคนในบ้านได้ตายไปแล้ว ก็อย่าเสียใจ อย่าหนีเตลิดไปไหน หรือดื่มเหล้า เล่นการพนัน ขออย่าให้เสียใจ เพราะมันเป็นโชคชะตา เมื่อเขาตายไปแล้วก็จะทำพิธีแยกผี แยกคน ผีอยู่ส่วนผี คนอยู่ส่วนคน ขออย่าให้หวนกลับมา อาจกล่าวได้ว่าเนื้อหาภาคที่ 4 เป็นลักษณะการแสดงความเสียใจ ถ้ามไถ่ด้วยความอ่อนน้อม สุภาพ รวมทั้งยังแฝงไปด้วยความเชื่อ หลักข้อห้ามต่าง ๆ ทั้งในการทำไร่ การเสี่ยงทาย และการเลี้ยงผี

4) **การทำมาหากิน** บทเลอซอมแล่ ที่แสดงถึงภูมิปัญญาในการทำมาหากินของชาวเลอเวีอะ ได้แก่ **ภาคที่ 1 ความอยาก ความปรารถนา ความใฝ่ฝัน บทพื้นไร่** เช่น ให้พื้นไร่ตรงที่ที่อุดมสมบูรณ์ มีดอกตัง พื้นไร่ที่มีไม้โกยฮ และไม้มะเดื่อขึ้นชุก พื้นไร่ในที่โล่ง สำหรับปลูกฝ้าย พื้นไร่ที่ข้างห้วยไว้ปลูกข้าวฟ่าง พื้นไร่ที่ข้างทาง ไว้ปลูกข้าวโพด ห้ามพื้นไร่ตรงที่มีต้นโพธิ์ ต้นไทร ห้ามพื้นไร่ตรงยอดดอยที่มีหญ้าชูลอง **ภาคที่ 3 ไปหางาน หรือไปค้าขาย** แสดงให้เห็นถึงความขยันทำงาน ออกไปค้าขาย เพื่อหาเงิน สร้างฐานะ สร้างครอบครัว ไม่ให้ฝ่ายหญิงได้อับอาย ขณะเดียวกันได้แฝงไปด้วยคำแนะนำในการปฏิบัติตนของฝ่ายหญิงเมื่อฝ่ายชายไม่อยู่บ้าน เช่น เมื่อฝ่ายชายไม่อยู่บ้าน แม้จะอดอยาก ก็อย่าไปขอจากใคร ให้รอเรากลับมา หากไม่สบาย ลมป่วย ก็อย่านั่งเฉย ให้บอกแม่หรือพ่อ ให้ไปเลี้ยงผี หายันต์มาติดไว้ที่บ้าน หากมีเรื่องร้ายในหมู่บ้าน ก็ขอให้ส่งข่าวมาบอก เราจะได้กลับมาเพื่อปกป้องครอบครัว เมื่อเราค้าขายได้เงินได้ทองมาแล้ว เราจะรีบกลับบ้าน ขอให้เธอรอต้อนรับเรา

5) **การทอผ้า** บทเลอซอมแล่ ที่แสดงถึงการทอผ้า ได้แก่ **ภาคที่ 1 ความอยาก ความปรารถนา ความใฝ่ฝัน บททำเครื่องม้วนฝ้าย** ได้กล่าวถึงอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า รวมถึงความเชื่อในการทอผ้า เช่น ให้ทอผ้านอกบ้าน ชานบ้าน หรือหน้าประตูบ้าน ไม่ให้ทอผ้าที่ได้ถุนบ้านหรือดินบันได ไม่ให้ทอผ้าที่ศาลาพิธีกรรม

6) **ภูมิปัญญาพื้นบ้านและความเชื่อ** จากความหมายเลอซอมแล่ ทั้ง 7 ภาค รวม 40 บท ได้แฝงภูมิปัญญาพื้นบ้านต่าง ๆ ไว้มากมาย ได้แก่

6.1) ภูมิปัญญาที่บอกวัน – เวลา ได้แก่

- เดือนขึ้น หมายถึง วันจันทร์ปราดา ถือเป็นวันไม่ดี
- เดือน 8 เป็นเดือนหน้าหนาว ไม่นิยมจับปลาหน้าฝน
- เดือน 5 – 6 เป็นเดือนที่หน่อไม้ออก
- วันเสาร์ เป็นวันไม่ดี เป็นวันสงเหล้า ขอบุญ
- วันอาทิตย์เป็นวันดี

6.2) ภูมิปัญญาเรื่องเงินตราของชาวเลอเวีอะ ได้แก่

- เงิน 1 เจียง (มีลวดลายเป็นวงกลม คล้ายเขากะทิง) เท่ากับ 6 เหรียญรูปี
- 1 เหรียญรูปี เท่ากับเงิน 100 แถบ
- คยาง เงิน สามสลึง

6.3) กำหนดค่าสินสอดมาตรฐานคือ เงินพดด้วง 13 เม็ด ให้ผู้หญิง 1 เม็ด ให้เซอมัง 1 เม็ด อีก 11 เม็ดให้พี่น้องของฝ่ายเจ้าสาว โดยให้พี่น้องที่เป็นผู้ชาย 2 เม็ด ที่ไม่มีตำหนิ เหลืออีก 9 เม็ด แบ่งให้พี่น้องคนอื่นคนละเม็ด หากมีพี่น้องมากกว่า 9 คนก็ต้องหาให้ครบ

6.4) ภูมิปัญญาเรื่องเหล้า เหล้าขาวเหนียว ดีกีสูง เหล้าขาวใหม่รสชาติหวานเหมือนน้ำผึ้ง เหล้าลูกเต๋อย ใช้เวลาต้มไม่นาน ถ้าดื่มเหล้าจนเมามาก ให้กินเหล้ากลอย ถ้าเมาจนตายลายให้กิน มะขามเปียก

6.5) ภูมิปัญญาด้านหน่วยวัด ได้แก่

- ข้าว แสนถึง เท่ากับ 100 ถึง
- ข้าว 1 กั้ว เท่ากับ 500 ถึง
- ข้าว 1 ล้านข้าว เท่ากับ 1 แสนถึง
- ข้าว 1 เลอโต เท่ากับ 2 ถึง

6.6) ภูมิปัญญาด้านการทำไร่

- นักเกลี้ยงแกล ร้อง บอกให้รู้ว่าถึงเวลาที่จะฟันไร่แล้ว

- นักเป่จอก (คล้ายเหยี่ยวตัวเล็ก ๆ) ถ้าได้ยินเสียงร้อง จะเป็นการเตือนให้รู้ว่าถึงเวลาหยุดข้าวแล้ว

- ไม่ให้ถางหญ้าทางขวาง ให้ถางขึ้นตามสันดอย เป็นแนว เป็นระเบียบ

- บีแครงให้ปลูกข้าวเพื่อนในหุบเขาที่มีต้น รุอ-อีญ อยู่ เพื่อไม่ให้วัชพืชขึ้นมา จะทำลายรากข้าว ไม่ให้ข้าวโต แย่งสารอาหารของข้าวกินหมด

6.7) ความเชื่อด้านการเลี้ยงลูก

- ไม่ให้ลูกกินข้าวข้างเตาไฟ จะทำให้ลูกกินข้าวจุ
- ไม่ให้ลูกกินผลเพกา จะทำให้ลูกขี้เกียจ ไม่ยอมลุกไปไหน คนอื่นจะนิทา

6.8) ภูมิปัญญาด้านการทำครก

- การทำครก ใช้ไม้โชม กยัง ทำเป็นแกน
- ไม่เจาะครกด้วยไม้รุอ-อีญ ซึ่งเป็นไม้เนื้ออ่อน จะทำให้ตำข้าวช้า
- ถ้าเจาะครกด้วยไม้เบล จะได้ข้าวละเอียดและเสร็จเร็ว
- สากครกกระเดื่อง ทำด้วยไม้โกยฮ

7) คำเรียกบอกสถานที่ พบคำเรียกบอกสถานที่ต่าง ๆ ได้แก่

- แม่แวน อยู่ใกล้บ่อหลวง
- ขุนกลัง ชื่อห้วย
- เลอชุม (เมืองขวม) หมายถึง เมืองแม่สะเรียง
- ขวง ฮมา-อีอ หมายถึง เมืองเชียงใหม่
- บ้านฮลัก เป็นชื่อหมู่บ้าน
- เลอ ปูญ หมายถึง ลำน้ำปิง
- เซอโฮยง หมายถึง สาละวิน

- แม่ ญะ นอ-แอ หมายถึง ห้วยแม่ยะน้อย
- แม่คอง (แม่คง) หมายถึง ชื่อน้ำสาละวิน
- เมืองลี หมายถึง เมืองลื้อ
- เมืองกอก หมายถึง กรุงเทพฯ
- เมืองบลาน หมายถึง เมืองพม่า
- ดอ-แอ สุเตบ หมายถึง ดอยสุเทพ
- แม่ คอ—แอ หมายถึง แม่น้ำโขง

นอกจากนี้ยังพบคำเรียกชื่อกลุ่มคนต่าง ๆ อีกด้วย ได้แก่

- แซม (คนไต) หมายถึง คนเมือง
- เจียะ (เจี้ยว) หมายถึง คนไทใหญ่
- ญ้าง หมายถึง คนกะเหรี่ยง
- เจก หมายถึง คนจีน
- กุลา หมายถึง คนฝรั่ง

8) คำเปรียบเปรย จากเนื้อหาความหมายของเลอซอมแล่ ได้ปรากฏคำเปรียบเปรย หรือ เปรียบเทียบในหลายลักษณะ เช่น

เปรียบเทียบความงามของผู้หญิง ดังประโยคที่ว่า

เธอคอกกว้างเหมือนต้นไม้เปกล้า จิตใจกว้างเหมือนตาน้ำ ใจดี และไม่โกรธ หน้าตางดงาม เหมือนเปลือกตาของจิ้งหรีด ผิวขาวแดง เหมือนขี้ขาวหมูตัน เรืองดงามเหมือนข้าวหมาก เธอมีพลังดีเหมือน ไก่ตั่ง (เมื่อไก่ตั่งขัน เสียงไก่จะเป็นตัวล่อให้ไก่ป่ามา) (ภาคที่ 1 บทที่ 2)

ดอกไม้เป้า ดอกไม้แดงเพิ่งออกดอก อยากจะเก็บเอามาทำตุ้ม ผลไม้เค็ม กำลังสุก งาม อยากจะยื่นมือไปเก็บกิน ดอกไม้เป้าที่บนเขาบานสะพรั่ง (เปรียบผู้หญิงงามเหมือนดอกไม้เป้า) (ภาค ที่ 2 บทที่ 1)

เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างชาย - หญิง ดังประโยคที่ว่า เธอกับฉัน อยู่ด้วยกัน แนบแน่น ถ้าจะขาด ก็ขาดด้วยกันเหมือนเชือกเส้นเดียวกัน (ภาคที่ 1 บทที่ 1)

เปรียบเทียบการดูแลทะนุถนอมผู้หญิง ดังประโยคที่ว่า จะทะนุถนอมเธอ เหมือนก้าน ดอกแย (ดอกไม้มีกลิ่นหอม) จะดูแลเธออย่างดี ไม่เอาเธอไปทำไม้กวาดปัดขยะ (เป็นทาส) (ภาคที่ 1 บทที่ 4)

เปรียบเทียบความขยันของผู้ชาย ดังประโยคที่ว่า เราจะไม่ว่างเหมือนคางคาวที่อยู่ ปากถ้ำ ไม่ว่างเหมือนม้าที่อยู่ปลายนา (ภาคที่ 1 บทที่ 7)

จะเห็นได้ว่าบทกวีเลอซอมแล่ของชาวเลอเวีอะ นั้นเต็มไปด้วยคุณค่าและความสำคัญต่อการ ดำรงชีวิตของชาวเลอเวีอะในอดีต ซึ่งแฝงไปด้วยคำสอนการดำเนินชีวิต การปฏิบัติตัว การสังเกตจาก

ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ รวมทั้งแนวปฏิบัติตามจารีตประเพณี หลักการครองเรือน ตั้งแต่การแต่งงาน การทำไร่ การค้าขาย การทอผ้า การเจ็บไข้ได้ป่วย การเลี้ยงผี นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงบทบาทของฝ่ายหญิงและฝ่ายชายที่พึงปฏิบัติต่อกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ความเป็นชาวเลอวีอะได้อย่างดี แม้ว่าปัจจุบันสภาพแวดล้อม สภาพสังคม จะมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก แต่ก็สามารถนำคติข้อคิดจากเลอซอมแม่มารประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

4. แนวทางการดำเนินงานร่วมกันของชาวเลอวีอะบ้านป่าแป๋ และบ้านละอูบ

แนวทางในการดำเนินงานร่วมกันของชาวเลอวีอะบ้านป่าแป๋และบ้านละอูบ ยังไม่เกิดแนวทางการทำงานที่ชัดเจนมากนัก เนื่องจากทั้งสองหมู่บ้านนี้มีระบบเสียงในภาษาเลอวีอะและการใช้ระบบตัวเขียนที่แตกต่างกัน อีกทั้งตัวแทนที่บ้านละอูบ ยังไม่พร้อมที่จะดำเนินงานร่วมกัน จึงมีข้อสรุปร่วมกันว่ารวบรวมและบันทึกเลอซอมแม์ที่บ้านป่าแป๋ก่อน จากนั้นจึงจะนำไปแลกเปลี่ยนและตรวจสอบดูความเหมือนและความแตกต่างกับที่บ้านละอูบ และเผยแพร่สู่หมู่บ้านอื่นๆต่อไป

5. ชุมชนและกลุ่มเยาวชนชาวเลอวีอะ ได้เกิดความตระหนัก เห็นคุณค่าและความสำคัญของเลอซอมแม์

ผลจากการทำงานโครงการวิจัยนี้ ทำให้ชุมชนและกลุ่มเยาวชนชาวเลอวีอะเกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของเลอซอมแม์ จะเห็นได้จากการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของโครงการวิจัย เช่น กิจกรรมการรวบรวมและบันทึกเลอซอมแม์ จะมีผู้สนใจมาเข้าร่วมฟังเวลาที่ปราชญ์ถ่ายทอดความรู้ หรือแม้แต่เยาวชนที่เกาะติดในทุกกิจกรรมได้มาช่วยเก็บข้อมูลปราชญ์ ช่วยเขียนเลอซอมแม์ ช่วยพิมพ์และแก้ไขเลอซอมแม์ให้ถูกต้อง การแต่งและฝึกร้องเลอซอมแม์ ตลอดจนการนำความรู้ คำสอนในเลอซอมแม์มาสร้างสรรค์ ผลิตเป็นสื่อใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย

บรรณานุกรม

- กิ่งแก้ว อัดถาการ. (2520). *คติชนวิทยา*. กรุงเทพฯ ฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู โรงพิมพ์คุรุสภา.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2518). *คติชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ขนิษฐา จิชนะกุล. (2545). *คติชนวิทยา*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอ.เอส. พรินต์เฮาส์.
- จิรพร ศรีบุญลือ. (2546). *การศึกษา “ผญา” สื่อบริการ : การสืบทอดและการสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนคนอีสาน*. วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารสื่อสารมวลชน) คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุปผา ทวีสุข. (2525). *คติชาวบ้าน : กระจุกส่องสังคม*. กรุงเทพฯ ฯ.
- ประเทือง คล้ายสุบรรณ. (2531). *วัฒนธรรมพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ ฯ : สุทธิสารการพิมพ์.
- ศิราพร จิตะฐาน ณ ถลาง. (2537). *ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น การศึกษาคติชนในบริบททางสังคมไทย*. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2558). *คู่มือระบบเขียนภาษาเลอเวี้อักษรไทย ฉบับราชบัณฑิตยสภา*. กรุงเทพฯ ฯ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ. (2547). *แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย*. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- เสนห์ บุญยรักษ์. (2527). *คติชนวิทยา*. ภาควิชาภาษาไทย คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม พิษณุโลก.
- Brunvand, Jan Harold. (1968). *The Study of American Folklore*. New York : W.W. Norton & Company.
- Corsicana Independent School District.
<https://www.cisd.org/cms/lib6/tx01917765/centricity/domain/753/poetry-analysis.pdf>
- MacEdward Leach. (1965). *The Standard Dictionary of Folklore Mythology and Legend*. New York : Funk & Wagnsils.
- Niramon Suwangard. (2007). *The analysis of Laviə? oral poetry : The Ləsom ʔə*. Phd. (Linguistic). Faculty of Graduate Studies. Mahidol University.
- _____. (2010). “Metaphors in the Laviə? Ləsom ʔə poetry” in *A Journal of Southeast Asian Languages and Cultures. Mon – Khmer Studies*. Volume 39. pp 75 – 88.
- Nore Dobby Irmawati. (2014). “Understanding how to Analyze Poetry and its Implication to Language Teaching” in *International Journal on Studies in English Language and Literature (IJSELL)*. Volume 2, Issue 11, November 2014, pp 35 – 45. (www.arcjournal.org)
- Stith Topmson. (1953). *Four Symposia on Folklore*. Bloming : Indiana University.
- William John Thoms. (1946). “Folk – Lore” in *California Folklore Quarterly*. Vol 5, No.4 (Oct., 1946), pp. 355 – 374. <https://www.jstor.org/stable/1495929>

เลอซอมแวล เลอเวือะ ภาคที่ 1

เลอ ซอม กาม คู-อิส (ความอยาก ความปรารถนา ความใฝ่ฝัน)

1.1 โบท กอ-แอ ลอง ซิด แซม (บทฝ่ายคนเมือง)

ฝ่ายชายเป็นผู้ร้อง มีลักษณะการเกี้ยวพาราสีฝ่ายหญิง เปรียบเปรยความรักของตนเองที่มีต่อฝ่ายหญิง

กอ-แอ ลอง ซิด แซม 'ญวด เลอ 'ญวด
ฝ่าย ดำ ย้อม คนเมือง

เกยอ-อิส โทะ ฮวด มะ 'มอ เลอ 'มอ
สาว น้อย ตาม แม่ (การเล่นคำที่จะขึ้นต่อบทอื่น)

อิด ฟิน เอะ เดส โรง เซอ 'นะ
แล้ว ได้ เรา แยก ลูกสาวคนโต

อิด ฟิน เอะ จะ กยะ เออ-อัญ โนง
แล้ว ได้ เรา แหว่แน่ ทาง กลับ เดียว

เซอโตง โกลง โจก 'มอ-อิน ชวง คยา-แอ
กั๋ง ห้วย ข้าม ก้าม เท้า ทองคำ

เลอไฮ โกลง จอง เซอ ลอง งา-แอ มา-อือ
ปลาขาว ห้วย จอง ลูกตา ตา เงิน

อิด ฟิน เอะ ฟัญ แอ เซอ โมะ
แล้ว ได้ เรา สวิง แร่ หิน

อิด ฟิน เอะ โระ โตะ เลอ อา-อุม
แล้ว ได้ เรา จับ ใน น้ำ

กวน กะ ฟิน ดิด ตอง ทุง โระ
ลูก ปลา ได้ ดิ้น ใน บ่อ ลึก

ดิด เลียก ปลอ ปลอ กอ เซอ เนียง
ดิ้น เข้า แร่ง แร่ง แข็ง กิ่ง ไม้ไผ่

กวน เกลียง ฟิน เฮมอ-อิด เลอ ลา-ลึง โคะ โซง
ลูก แร่ง ได้ จับ ใน ข้าวฟ้าง

ลา-แอ ฮะ แลน โปยจ 'ล้ง ชา-แอฮ์ นัง ซือ
กาง ดู ปีก ยาว เขียน หนังสือ

กวน มัว ฟิน โกยฮ์ โตฮ์ 'ดุม 'ล้ง
ลูก กระติง ได้ ต้อน สบ ดุม ยาว

ฟิน จา-อุบ ชา-แอ ฮัง ตัง ชา-แอ โอก
ได้ ชวม สาย หาง แทน สาย อก

ฟิน จา-อุบ ชา-แอ โอก เลียก ชา-แอ ชา-แอ
ได้ ใส่ สาย อก เข้า เรื่อยๆ

กวน ชัง เซอ ไปยา-แอ 'นา-แอ โบก เวียง
ลูก ช้าง วัย สาว ใน เมือง เชียงใหม่

อิด ฟิน ยวงกอก มอก อา-อึง ฆยุง
แล้ว ได้ บ้านกอก ฟัน ไร่ ไร่

มอก อา-อึง ฆยุง 'ล้ง โตฮ์ คยาง แจม
ฟัน ไร่ ไร่ ยาว สบ ร่อง แจม

กวน ชัง ฟิน ซอน เนอ-อุม เจียง ฮา-แอ
ลูก ช้าง ได้ สอน จาก เชียงราย

อิด ฟิน เอะ ทา-แอ บา-แอ ลอง โกด
แล้ว ได้ เรา ถ่าย ใบ แสตมภ์

อิด ฟิน เอะ ทา-แอ บา-แอ เซอ แตม
แล้ว ได้ เรา ถ่าย ใบ แสตมภ์

ทา-แอ บา-แอ เซอ แตม เคือฮ์ แซม ชา-แอฮ์
ถ่าย ใบ แสตมภ์ ให้ คนเมือง เขียน

ชา-แอฮ นอ-แอะ ชา-แอฮ นาน ฮมัน เลอ ซอม
เขียน น้อย เขียน หนั้น ยึด คำ พุด

กวน เจก กุลา เดก ทา โคะ
ลูก จิ้น ฝรั่ง ป้ม ตรา ไม้

พิน ดี ทา นาน ซาน บาน โทง
ได้ ป้ม ตรา กำนัน ศาล บ้านทุ่ง

มา-อือ แทบ ญื่อะ เกยอ-ฮิส แตม เอียก ดอก
เงิน แถบ บ้าน สาว ดี พี่ ลวดลาย

พิน ดอก เอียก ทา โคย-ฮิญ เซอเงะ
ได้ ป้ม พี่ ตรา ทุก วัน

อิด แรบ เซอ อ้าว เบยะ อิด โรม
แล้ว ติด สนิท ฟาง แล้ว มัด

ติด เมยะ โจง ทอง เลอ ชา-อิจ เมาะ บัฮ
ติด ยาง มุม ย่าม ล้าง ไม้ ออก

กัฮ นิง เว-อิจ ลอม หมอม เลอ เขื่อง
แยก ที่ ดาบ แหลม พร้อม ผักดาบ

ลอน ตา-แอฮ ฮอ-อิจ เฮละ เคะฮราม โนง
บาน เห็ด หลัง ฟัน หลังไม้ ขอน

เซอ เม ตอง กอ-อิจ เด ฮอ-อิจ โนง
มะขามป้อม โดนแดด หวาน ถึง เม็ด

กัฮ ฮมา เวื่อน แปล เลอ แ่ม โคย-ฮิญ เตะ
แก้ ดอก มัด คาน คื่น ทุก รอบ

คุด เมะ 'มา-แอ เอะ โมะ พวน เวื่อ
ขาด เธอ กับ เรา เชือก พัน เกลียว

ตา-อิด ละ กวน เจก เดก อา-อึง ทา
แจ้ง ให้ ลูก จิ้น ป้ม ไร่ ตรา

พิน ดี ทา โคะ ยัว โตฮ ฮราน
ได้ ป้ม ตรา ไม้ สัก สบ คาน

พิน ดี ทา โนง โลง เลอ เวื่อะ
ได้ ป้ม ตรา คนเดียว เรือ เลอ เวื่อะ

มา-อือ แทบ ญื่อะ เกยอ-ฮิส ดอก เอียก ทา
เงิน แถบ บ้าน สาว ป้ม พี่ ตรา

อิด ตอน เซอ แตบ โม-ฮิญ อิด ฮอ-อิจ
แล้ว มัน สนิท คำ แล้ว ผ่าน

อิด โรม เซอ ลัฮ เลอกัฮ เมาะ พิน
แล้ว มัด จะ แน่น แยก ไม้ ได้

ดอก บัฮ นิง โกะ เลอกัฮ เมาะ พิน
ต้องการ ที่ เธอ แยก ไม้ ได้

เอะ บัง ฅา-อิม กลา-แอฮ ตา-แอฮ อิด ลอน
เรา ถึง ห่วง กลับใจ เห็ด บาน เกิน

ปัง ญา-อิม เลอ เบ เซอ เม โอ-อิจ เปล-ออิ
ถึง คิด ไน้ม มะขามป้อม หมด ผล

ญัก เปอะ พิน กัฮ ฮมา เวื่อน แปล
ไม่ อาจ ได้ แก่ ดอก มัด คาน

กัฮ ฮมา เวื่อน แวะ เลอ แ่ม โคย-ฮิญ ญิยง
แก้ ดอก มัด ซ้าย คื่น ทุก เส้น

คุด โมะ พวน เวื่อ กา ญื่ออง พวน
ขาด เชือก พัน เกลียว ก่อนที่จะ พัน

อิด เคือ 'มา-แอ เมะ เซอเงะ พู-อี เฮอ-อิน
เสียเวลา กับ เธอ วัน คน เยอะ

เซอเงะ บาน เมือง กาญจน์ กอก
วัน บ้าน เมือง ก่อนที่จะ เรียก

เฟือฮ เบยะ โฮ-อิง มอก ชัน ตอก กยะ
หลัง ฤดู เก็บ เกี่ยว ไป หา ทาง (ญาติพี่น้อง)

เฟือฮ เบยะ 'รัง แก ชัน แมทุ-อี
หลัง ฤดู เก็บเกี่ยว ไป ชื้อ

ญะะ ฟิน เซอ ตา-อิด ดุโม่ะ พยาม
ไม่ ได้ ต่อ ขาด เชือก

ญะะอะ เอะ ฟิน มง ฮอาม 'รอง ญะะ
บ้าน เรา ได้ ผุ เสา บ้าน

เคอ-อิ มัม เคอ-อิ เออ-อิน เคอ-อิง โซม ฮา-ออก
เดือน ไหน เดือน เอย เดือน กิน ขึ้น

ติ เคอ-อิ โซม ฮา-ออก รา-ออกเมือน โทม
ยัง เดือน กิน ขึ้น จันทร์ปราคา

เหอ-อุม มัม เหอ-อุม เออ-อิน เหอ-อุม โซม โวก
ปี ไหน ปี ไหน ปี กิน ครบ

มัส เหอ-อุม โซม โวก เลอโยง เมียน คือ
ใช่ ปี กิน ครบ รุ่ง เหมือน คือ

เคอ-อิ โซม เลอ โซก บา-อือ เทีย แลฮ
เดือน กิน จะ ช้อน ทัด ดอก แลฮ

เหอ-อุม โซม เลอ แจฮ บา-อือ เทีย เทียง
ปี กิน แบก ทัด ดอก เทียง

เหอ-อุม โซม เลอเกียง อา-อิด ทิ ญะอะ
ปี กิน จะมา อยู่ หนึ่ง บ้าน

อา-อิด ทิ ญะอะ ระ จะ เลออัว
อยู่ หนึ่ง บ้าน ใหญ่ มีเตา 3 เตา

เมะ มง แลฮฮา-ออก เคอ-อิ ชัง ชัง
เธอ รอ ดู ขึ้น เดือน ชัง ชัง

ดัย เอะโยะ 'รัง เซอ ฆยัง โฮ-อิง โฮ-อิง
ถ้า เรา เห็น แสง ดาว ระยิบ ระยับ

จวน ตอฮ มิ เตอ-อี เกอ-อี กา-อีญ 'ยวง
เห็น แสง จุด ทาง ห้ว บ้าน

ชา-อุบ เตอ-อุ เอะ อา-อิด โจง ตะ เมียก
หา ไม่ เรา อยู่ มุม ลี ลับ

ชา-อุบ เตอ-อุ เอะ อา-อิด เฟียก ตะ วู
หา ไม่ เรา อยู่ มีด

เซอ อา-อิด ญะอะ กยอฮ นา-ออก โคญญ ชะ
จะ อยู่ บ้าน ค้าง เต็ม ทุก เข้า

โง-อี ญะอะ เลอเงะ นา-ออก โคญญ บู
อยู่ บ้าน เล่น เต็ม ทุก เย็น

เซอ อา-อิด ญะอะ อุ โคญญ พู เพยะ
จะ อยู่ บ้าน พุด ทุก เย็น

มอ โกะ เตอ-อุม ดิด เฟียะ รา-ออ ปยาง
รุ่น เรา มา ดีด ซึ่ง บน หลังคา

ฮอ-อิง ปลา-อิง ละ เอะ 'มา-ออง¹ รา-ออ ญะอะ
มา เป่า ให้ เรา ปี บน บ้าน

¹ เครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง สำหรับเป่า

ติด เพียะ จุม ชัม มวน กัม ดี
เล่น ชึ่ง ชุด สาม สุก ไฟเราะ

ดัย อิต สมอง ติด เพียะ รา-ออก ปยาง
ถ้า ได้ ยิน ดีด ชึ่ง บน หลังกา

ทู-อี สละ เลอปา-แอฮ กา-แอฮ อา-อิง กยาม
ชื้อ โบ ไม่กวาด กวาด ไว้ ขยะ

กา-แอฮ อา-อิง เคือช บา-ออก เญื่อะ ฮา-ออก 'มอ
กวาด ไว้ ให้ สะอาด บ้าน ขึ้น ร่น

โตโยง เญื่อะ อา-อิง ทิ เญื่อะ กอยฮ
ไม่รู้ บ้าน นอน หนึ่ง บ้าน นอน

โตโยง เญื่อะ ตา-อีญ ทิ เญื่อะ ชิญ
ไม่รู้ บ้าน ทอผ้า หนึ่ง บ้าน เย็บ

ดัย เอะ สมอง เชียก เซอ คลิส ฌา ฌา
ถ้า เรา ได้ยิน ร้อง นก

เตอ-อุม แปน เซอหมุมทุม เฌียง กยะ
มา เป็น นกกาเหว่า ริม ทาง

เตอ-อุม เตอ-อูก เตะ เอะ เฌียง เปอ เฌียง
มา จุง มือ ข้าย ข้าง

เลอ หนั เซอ วุง เฌียง เรอ-อูก เตะ
น้อง สาว ห่าง จุง ข้าง พา มือ

เปยะ เรอ-อูก พยุ ฮอบ ตา-อิม ตอบ แหนบ
รวม มา ผ้าห่ม แก้ว วา พับ

ดัย เมื่อน โม-อีญ แคย-อิจ ยุส ตะ เน
ถ้า เหมือน คำ กล่าว

เมะ เญือม กัม คู-อิส ทิ เซอ ยวก
เธอ เมื่อ เธอ ต้อง หนึ่ง การ

ติด เพียะ จุม ชี มวน ดิงาม
เล่น ชึ่ง ชุด สี่ สุก ไฟเราะ

เซอ เฟือก เลอ เลอ-อีญ เกล-อีญ เกอ 'มา-แอฮ
จะ หยิบ เลอ กังหัน ปั่นฝ้าย ที่ ชานบ้าน

กา-แอฮ กยาม ชวง โบง โฌง พู-อี ฮา-ออก
กวาด ขยะ บันได รั้ว คน ขึ้น

ดัย เมะโซม เตอ-อุม ทิ เซอ ตอยจ
ถ้า เธอ กิน ถึง หนึ่ง อย่างจิงจ้ง

'งอด สมอง เลอ เลอ-อีญ เกล-อีญ เอะ กอ-แอ
พัง เสียง กังหัน ปั่นฝ้าย เรา ฝ้าย

'งอด 'ลอ-แอฮ ปละ ตา-อีญ เหนอ-อุม กา-อีญ โบง
พัง เสียง ทอผ้า จาก หัว บันได

ดัย โอ สมอง จา ซอ ซา-อีญ ซา-อีญ
ถ้า ไม่ ยิน ร้อง อี้เห็น อี้เห็น

ฮอ-อิจ แปน พี บยะ อา-อิด เฌียง 'ยวง
มา เป็น ผี ขโมย อยู่ ข้าง บ้านเมือง

ฮอ-อิจ เฌียง เตะ ดอม ซอม เลอ อัว
มา จุง มือ ขวา งาม เท้า สาม

เลอ หนั เลอ เคะ เซอ เปยะ เรอ-อูก เคย-ออิง
น้อง สาว สุดท้อง จะ รวม มา เสื้อผ้า

ตา-อีญ ตอบ ตา-อีญ แตบ เลอ แชน โปย-อิจ ตัว
ทอ วา ทอ มัด กระเชอ ปีก ฟ้า

ดัย เมื่อน โม-อีญ เบย ซอม ตะ แหนต
ถ้า เหมือน คำ กล่าว ของ ผู้ดี

กอ-แอ ปลา-ออ คู-อิส เอีย เลีย เวส ฌะ
มี ไม่ อยากรุญ ความจริง

คู-อิส ปลา-ออ เลองะละ เคอ เหอ-อิน
อยาก ไม่ เล่น ไว้ เปล่าๆ

คู-อิส ปลา-ออ หึง มัฮ เกยอ-อิน พี ฮอ-อิจ
อยาก ไม่ ถึง ไซ พุด คน มา

คู-อิส ปลา-ออ หึง มัฮ ปอ-อิจ พี โทง
อยาก ไม่ ถึง ไซ เธอ ผู้ ดี

'ญัก คู-อิส ลัก รอก ฌิด 'มา-แอ เออ-อุม
หัก อยาก ข้าง จุม กับ เค็ม

'ญัก คู-อิส ลัก เหอ-อุม เหมอ-อุม มา-แอ หัด
หัก อยาก ข้าง จริง ปลุก กับ นาด

เลอ โดฮ ละ เมะ ฟิน หึง เยี่ยม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทฝ่ายคนเมือง

(ผู้ชายร้องตอบ)

สาวน้อยตามแม่ไปทุกที่ เปรียบเสมือนฝ่ายที่คนเมืองย่อม
เราได้แยกแม่จากลูกแล้ว เราได้พรากตอนที่เขาเดินทางคนเดียว
กุง² ห้วยจุก มีกำมทองคำ ปลาขาวในห้วย ที่มีตาเป็นสีเงิน เราได้สร้าง ไปร่อนหิน
เราได้จับปลาในน้ำลึก ลูกปลาที่ว่ายอยู่ในน้ำลึกจนแขนงแข็งเหมือนไม้ไผ่
ลูกอีแร้ง เราได้จับท่ามกลางต้นข้าวฟ่าง ทางปีกยาว มีลวดลายคล้ายหนังสือ
ไล่ต้อนลูกกระต๊องในสบน้ำดุม³ ได้สามสายออก สายหาง ลากลูกกระต๊อง
ข้างวัยรุ่นในเมืองเชียงใหม่ ชาวบ้าน บ้านกอกได้ล้อมรั้วไว้แล้ว
ได้ล้อมเป็นรั้วแนวยาวจนถึงสบแม่น้ำแจ่ม
ลูกช้างได้ฝึก ได้สอนจากเชียงราย เราได้จดทะเบียนช้างแล้ว
เราได้ถ่ายแสดมภ์ เสียภาษีแล้วให้คนเมืองเซ็น
ให้คนที่เขียนได้ (เถรน้อย – หนาน) แจ้งให้ลูกจีนปัมตราไว้
ได้ปัมตรา⁴ ไม่สักที่ศพห้วยคั่น ได้ปัมตราสารบ้านทุ่ง
ได้ปัมตราคนเดียว เรือละว้า
เงินแถบบ้านผู้หญิงที่ได้ลวดลายแล้ว⁵ เงินแถบบ้านสาวได้ดอกตราทุกวัน
คำที่ได้กล่าวมานี้ถือเป็นคำมั่นสัญญา มั่นคง แน่นสนิท
เหมือนมัดฟางข้างติดกัน ไม่สามารถแก้ได้ ยางไม้รักติดมูมยาม⁶
ผีमार เป็นผีไม่ให้มีลูก แม้จะแนกด้วยดาบที่คมกริบ ก็แยกไม่ออก
ถึงแม้เธอจะเปลี่ยนใจ ก็ไม่ทันแล้ว เหมือนเห็ดที่บานเน่า กินไม่ได้
ถึงแม้อยากจะโน้ม ก็เหมือนกิงมะขามป้อมที่ไม่มีผล
มะขามป้อมที่โดนแดดเผา จะหวานถึงเมล็ด
ไม่อาจแก้ไขได้เหมือนดอกมัต

² กล่าวถึง กุง ปลา ข้าง เปรียบเหมือนผู้หญิง เช่น ถ้าเธอเป็นช้าง ฉันจะทำรั้วไว้ไม่ให้ออกไปไหน

³ สบน้ำดุม คือ ชื่อลำน้ำ

⁴ ปัมตรา หมายถึง การแสดงความเป็นเจ้าของ

⁵ เปรียบผู้หญิง เหมือนเงินแถบ หมายความว่า ฉันจะตีตราเธอเป็นลวดลายที่สวยงาม

⁶ ยางไม้รัก ติดมูมยาม ติดแน่น ล้างไม่ออก

ถ้าแก้ดอกมัดด้วยมือซ้าย มันจะคืนทุกเส้น
เธอกับฉัน อยู่ด้วยกันแนบแน่น ถ้าจะขาด ก็ขาดด้วยกันเหมือนเชือกเส้นเดียวกัน
หลายคนเสียเวลากับเรามากแล้ว ก่อนวันที่บ้านเมืองจะเรียกมา
ถ้าหลังฤดูเก็บเกี่ยว จะไปสู้ออ ตอนที่แต่งเหลืงสุกจะไปสู้ออ
ต่อเชือกที่ขาดไม่ไหวแล้ว รอไม่ไหวแล้ว เหมือนเสาบ้านที่ผุ
เดือนข้างขึ้น ฉันจะไปขอเธอ ขออย่าให้มีวันจันทรุปราคา⁷ เพราะรอไม่ไหวแล้ว
ขออย่าให้มีอุปสรรค อย่าให้มีพายุ จนกลายเป็นไฟ
ถ้าถึงเดือนนั้น ขอให้เธอเอาดอกแลสไปทัดหู ปีนั้นจะทัดดอกเทียน
ฉันจะเลี้ยงมาอยู่บ้านผู้ชาย
อยู่บ้านหลังใหญ่ ที่มีเตาไฟ 3 เตา
เธอรอดูเดือนขึ้น⁸ ถ้าเราเห็นดาวประจำเมืองระยิบระยับ
ถ้าวันนั้นดี ฉันจะไปรับเธอ ขออย่าให้เธออยู่ในที่ลึกลับ หรืออยู่ในที่มีด
ขอให้เธอนอนที่บ้านทุกคืน อย่าไปนอนบ้านญาติคนอื่น
อยู่บ้านนั่งเล่นทุกคืน อยู่บ้านที่เราคุยกันทุกเย็น
ฉันจะมาติดซึ่ง ถ้าผู้หญิงมาเป่า 'ฆา-ออง' ติดให้เราได้ยินด้วยเสียงที่ไพเราะ
ถ้าได้ยินเสียง 'ฆา-ออง' บนบ้าน จะควักงัดหนัสน้ฝ้ายที่ซ่านบ้าน
จะเอาไม้กวาด กวาดบ้านไว้ กวาดขยะที่ติดบนใด ที่เป็นทางขึ้น ลง
(ผู้หญิงร้องตอบ)
ถ้าเธอยังไม่รู้เรานอนที่ไหน ขอให้ฟังเสียงกัณฑ์ที่เราปั่นฝ้าย
ถ้าไม่รู้เราอยู่ที่ไหน ให้ฟังเสียงกระตุกผ้า
ถ้าเราได้ยินเสียงนกร้อง ไม่ได้ยินเสียงอีเห็น จะมาเป็นนกกาเหว่าหมอบริมทาง
มาเป็นขโมยอยู่ข้างหมู่บ้าน มาจูงมือซ้ายข้าง ๑ มาจูงมือขวาอย่างสง่างาม
น้องสาวของฝ่ายชาย จะมาเก็บข้าวของฝ่ายสาว
เอาผ้าห่มมา 9 พับ ทอผ้าลวดลายปักไก่อ้า

⁷ วันจันทรุปราคา ถือเป็นวันไม่ดี

⁸ ถ้าเห็นเดือนขึ้น หมายความว่า เราเตรียมตัวจะมา “จับสาว”

1.2 โบท คู-อิช เอีย (บทปรารภนา)

ฝ่ายผู้หญิงจะมีความคิดว่า กลัวสิ่งที่พูด (ในบทที่ 1) จะไม่เป็นความจริง อาจเพราะฝ่ายชายเป็นคนปากหวาน หรือเป็นผู้รอบรู้ สิ่งทีพูดไปอาจจะไม่ได้จริง ฝ่ายชายจึงตอบโต้ในบทที่ 2 นี้

ดัย เมื่อน โม-อีญ แคย-อิจ ยุส ตะเน
ถ้า เหมือน คำ พูด ของ ตะเน

ดัย เมื่อน โม-อีญ เบย ชอม ตะแนต
ถ้า เหมือน คำ กล่าว ???

อะ เญือม กาม คู-อิช ทิ เซอ ยวก
เรา เมื่อ ความ ปรารภนา (อย่างหนักหนา)

อะ เญือม กาม ควก ทิ เซอ วิญ
เรา เมื่อ ความ (ปรารภนาอย่างตึงาม)

มัย เตอ-อุ คู-อิช เอีย เลีย เซอ ฆะ
ไม่ ใช่ ต้องการ เล่น ลวด จะ คลาย

คู-อิช เตอ-อุ เลอ งะ ละ เคอ เนอ-อิน
ต้องการ ไม่ เล่น ให้เป็น ธรรมเนียม

คู-อิช เตอ-อุ หนึ่ง มัย เกยอ-อิน พี ฮอ-อิจ
ต้องการ ไม่ ที่ เป็น พูด คล่อง/เก่ง

คู-อิช เตอ-อุ หนึ่ง มัย เลอ ปอ-อิจ พี โทง
ต้องการ ไม่ ที่ เป็น ? ?

คู-อิช เตอ-อุ หนึ่ง มัย เกยอ-อิน พี โยง
ต้องการ ไม่ ที่ เป็น คำพูด ผู้รู้

คู-อิช เตอ-อุ หนึ่ง มัย เลอ โฟง พี แกย
ต้องการ ไม่ ที่ เป็น คำพูด คนเป็น

คู-อิช ตาม ลัก รอก ฆิด 'มา-แอ เออ-อุม'⁹
ต้องการ ตาม ที่ (ฤทธิ์) ชุบ กับ เออ-อุม

คู-อิช ตาม ลัก เนอ-อุม ฆะ-อุม ออ-แอ ฆัด
ต้องการ ตาม ความ จริง ปลุก อ้อย สับประด

คู-อิช ตาม ลัก ตัด นาม ปัด จี
ต้องการ ตาม ที่ ชี ชาติ น้ำ มนต์

คู-อิช ตาม ลัก มี ปี่ ดอก ซอน
ต้องการ ตาม ที่ มี ปี่ ดอก สอน

คู-อิช ตาม ลัก ตอน ริด 'มา-แอ โกลง
ต้องการ ตาม ที่ มั่น จาริต และ กฎหมาย

ปือ ปลา-ออ เพยะ เบยอ-อุม โคย-อีญ เนอ-อุม โคะ
มาก เปล่า ป่า เหล่า ทุก กอ ไม้

ปือ ปลา-ออ กวน โปะ โคย-อีญ โฆะ พู-อี
มาก เปล่า ลูก ลุง(พ่อตา) ทุก ตัว คน

ปัง กอ-แอ กวน โปะ ฮละ เทื่อง ปอ
ถึง มี ลูก ลุง(พ่อตา) ไปตอง ทั้ง ม้วน
(ถึงจะมีลูกสาวของลุง)

ปัง กอ-แอ กวน กอ ฆอ โปะ ลัง
ถึง มี ลูก ป้า รุ่น(เรา) ที่ ควร

ฆอ อะ โทก พา-อุม ลา-อุม โอ ลัง
รุ่น เรา ถูก ใจ แกล้ง ไม่ ควร

ฆอ อะ โปะ ลัง เซอลิด ชัง ซอน
รุ่น เรา ผู้ ควร (เซอลิด) ช้าง สอน

ฟีน เตอ-อุ อะ ออน ซอน ชัง แซม
ได้ ไม่ เรา อ่อนข้อ สอน ช้าง ไต

⁹ เออ – อุม คืออย่างไม้ที่มีพิษ ใช้สำหรับทา / ชุบ ลูกศร สำหรับยิงสัตว์

มา-อิจ 'รอง 'มา-แอ แปล ทุ รา-ออก โปก
ดี/งาม เสา กับ คาน ดอย ป่า ไม่ก่อ

โปก พา-อุม เอะ เตียก เลียก เจน 'งา-แอ
ถูก ใจ เรา ? เข้า หนึ่งช่วง สายตา

อะ ตอก หนึ่ง เมะ ทิ เลอ ตัง
เรา ต้องการ ที่ เธอ (ทิลอตัง)

ปัง เมิน โอ ลัง ทิ ตะเหมือะ
ถึง แม้ ไม่ ควร (ทิตะเหมือะ)

เชอ จัฮ เชอ อัง ตัง เนะ โกะ
จะ เช่นด้วย กระตูก แทน เนื้อ

จัฮ โดย-อัญ โตะ เนียก เมียก โซม กัยก
เช่น-บน ทุก กิวเขา เมียก กิน ควาย

อะ ตอก หนึ่ง เมะ ทิ เลอ ตัง
เรา ต้องการ ที่ เธอ (ทิลอตัง)

ฮาน หนึ่ง เวือฮ เตือะ 'มา-แอ เลอ อา-อุม
ปรารถนา ที่ กว้าง ขุน กับ น้ำ

เกยะ ฮอ-อิจ ทุ ตะ ซา เลอ มอน
พอดี ถึง แขน - ขาว (เลอมอน)

ทุ ตะ เชอ เร โปง เบล ซา-แอฮ
แขน (เชอเร) เหมาะกับ กำไล แกะลวดลาย

เกยะ ฮอ-อิจ เฮลาะ 'งา-แอ แจ เลอ โอง
พอดี ถึง เปลือก ตา จิ้งหรีด ตะโกน

แกฮ ซา เชอ กัยก โคะ มัก ตาน
ข้าง ผีขาว แดง ควาย เขี้ยว หมู ตัน

โยะ แรฮ เรียง ๗ เอาะ เฌียง ทุ
เห็น ? ? ไม่ไผ่ ข้าง ภูเขา

มัส โอ-อิจ ลัก โปก พา-อุม เอะ เตียก
ใช้ หมด ที่ ถูก ใจ เรา ?

เลียก 'งา-แอ เชอ ลอง เลอ แกน 'รอง เวือด
เข้า ตา แก้วตา ลวดลาย เสา วัด

ปัง เมิน โอ เชอ-อิก ทิ ตะซัง
ถึง แม้ ไม่ ควร (ทิตะซัง)

เชอ มอก ปอน ภู เลอ ดู กวน ซัง
จะ ฆ่า กิน/กับ (ภู) ขนาด ลูก ข้าง

มอก อะ หนึ่ง ทุ ภู เลอ เลียก
ฆ่า/ฟัน เรา ที่ ยอดดอย (ภู) สับสน

เมียก โซม กัยก เพ-อัญ เลอ ฌัญ รัง เคอ-อิ
เมียก กิน ควาย เพือก ส่อง แสง จันทร

ตอก หนึ่ง เวือฮ ปัง 'มา-แอ โคะ เชือะ
ต้องการ ที่ กว้าง กอ กับ ไม่ เป้า

ตอก หนึ่ง มา-อิจ พา-อุม เญาะ เชอ 'มอ
ต้องการ ที่ ดี ใจ ไม่ ไกรธ

เกยะ ฮอ-อิจ ทุ ซาง ฮอน เชอ โฆยฮ
พอดี ถึง น่อง (ฮอนเชอโฆยฮ)

โปง เบล ซา-แอฮ แซม แตม เลอ เลียก
เหมาะกับ กำไล แกะลวดลาย คนใต้ ดี สลับ

เกยะ ฮอ-อิจ เลอ โฌง โพะ แกฮ อัส
พอดี ถึง ความสูง กับ เก่ง พุด

แกฮ ซา เชอ นาน คา-ออ พัน แม
ข้าง ขาว (เชอนาน) เขา ฟาน/แก้ง แม่

รอ-แอฮ เรอ-อุก พี ทุ ละ ฆู เตียน
เลือก เอามา ที่ หนา สำหรับ หล่อ เทียน

โยะ แร่ธ 'งอม ๆ ออ ชอม พุ
เห็น ? อ่อนโยน พี่ และ น้อง

รอ-แอธ เรอ-อุก พี่ เฮียง ละ เตียง เปื้ออะ
เลือก เอามา ที่ ฉลาด สำหรับ ครอง เรือน

ละ เตียง เปื้ออะ ระ จะ เลอ อ้าว
สำหรับ ครอง เรือน ใหญ่ เต่าไฟ สามเตา

อะ ตอก นึ่ง เมะ ทิ เลอ ตั้ง
เรา ต้องการ ที่ เธอ ? ? ?

ตอก นึ่ง 'งอม ๆ ชอม เซอ ลิต
ต้องการ ที่ นึ่ง ๆ งาม นิสัย

แกธ ชอม เซอ ลิต เลอ โกะ พิต เดอ-อุม
ช่าง งาม นิสัย ข้าวสาร ข้าวเหนียว แซ่น้ำ

ตอก นึ่ง มา-อิจ กิด 'มา-แอ แอ ตั้ง
ต้องการ ที่ ดี (กิด) กับ ไก่ ตั้ง

ฮาน นึ่ง มา-อิจ ฮัง จา-ออ เลอ ยุม
ปราณนา ที่ ดี หุ่น ขาว เมือง ยวม

มา-อิจ ฮัง มา-อิจ ฮุน คุณ เมือง กอก
งาม ร่าง งาม รูป หุ่น เมือง กอก

เลอ โดธ ละ เมะ ฟิน นึ่ง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทปรารภนาจริง

(ผู้ชายร้องตอบ)

ถ้าเหมือนดังคำพูด เมื่อเราปรารภนา ไม่ใช่พูดเล่น

ไม่ใช่คุยเพราะพูดคล้อง หรือช่างพูด ไม่ใช่พูดเพราะเป็นคำคม

ไม่ได้แกล้งหลอกเธอ เพราะเราเป็นคนมีความรู้

ฉันพูดตามความจริง เหมือนดังยาพิษที่มีฤทธิ์แรงไว้ฆ่าสัตว์

ต้องทำตามคำมั่นสัญญา ตามจารีตประเพณี

ปาที่ทำไมหนูนเวียน ปาทุกกอไม้

เราเห็นสาว เราจะไม่หลยใจ

ถึงจะมีลูกหลง ลูกป่าที่เหมาะสมกับเรา¹⁰ ฉันก็จะไม่สนใจใครอื่น

สาวที่ควรจะต้องงานกับเรา นิสัยยังไม่ถูกใจเรา

เราไม่อดทนพอที่จะสอนช้าง

ต้นเสาในป่ากอง งดงาม เป็นที่ถูกใจเราหมด เข้าตา เหมือนเสาวัดที่มีลวดลายงดงาม

เราต้องการเธอ ถึงจะไม่คู่ควรก็ไม่เป็นไร

เลี้ยงงูเพื่อป้องกันตัวจะเป็นผีกะ¹¹ จะเช่นด้วยกระดูก แทนเนื้อตัวเอง

จะเลี้ยงงูบนยอดเขา จะเลี้ยงทุกกิ่งเขา

ผีเมียก กินควายเผือก ส่องแสงจันทร์

เราต้องการเธอ เพราะคอกว่างเหมือนต้นไม้เปล่า

เราต้องการเธอ เพราะเธอจิตใจกว้างขวางเหมือนตาน้ำ

เราต้องการเธอ เพราะเธอใจดี และไม่โกรธ

เราต้องการเธอ เพราะรูปร่างงาม ทั้งแขนและน่อง

¹⁰ ชาวเลอเวีอะเชื่อว่า คู่ที่เหมาะสมกัน คือจะต้องแต่งงานกับลูกของลุง

¹¹ มีความหมายว่า ฉันจะดูแล และปกป้องเธอเป็นอย่างดี

แขนของเธอเหมาะสมกับกำไลที่คนเมืองท่าลวดลายซับซ้อน
หน้าต่างของเธอ งดงามเหมือนจิ้งหรีดชนิดหนึ่ง
ส่วนสูงของเธอพอดี และช่วงพุด
ผิวเธอขาวแดงเหมือนเขี้ยวหมูตัน
เห็นคนอื่น แกว่งไปมา ไม่อยู่นิ่ง เหมือนไม้ค้ำตอย
เลือกไม้ที่ถูกต้องที่สุด เพื่อหล่อเทียน
พี่และน้อง รอบคอบ สุขุม อ่อนโยน
เราเลือกคนที่ฉลาดมาครองเรือน สำหรับครองเรือนใหญ่ มีเตา 3 เตา
เธอช่างงาม เหมือนข้าวสาร ข้าวเหนียวที่แช่น้ำ¹²
ฉันต้องการเธอ เพราะเธอมีพลังดี เหมือนไก่ต้ง¹³
ฉันปรารถนาเธอ รูปร่างงาม เหมือนชาวบางกอก¹⁴

¹² ข้าวหมาก

¹³ ไก่ต้ง เมื่อส่งเสียงร้องขึ้น จะทำให้ไก่ป่ามา

¹⁴ คนกรุงเทพฯ ๙

1.3 โบท ระ รุติ (บทจารีตประเพณีใหญ่)

ดัส เมือง โม-อัญ แด-อิจ ยุสตะเน
ถ้า เหมือน คำ พุด คำจริง

เกยอ-อิช โทะ ระรุติ กวน เซอ มัง
สาวน้อย ใหญ่ จารีต ลูก ขุน

พอน รอย พอน โตง จา-ออ โลง นอย
ห่า ร้อย ห่า โตง เข้า เรือ เล็ก

อิต ฟิน เมะ โญน งวส เอะ เพียง
แล้ว ได้ เธอ ขยับขึ้น คำ เรา แพง

ชั้น เมะ ฟิน เดียม งวส เอะ โทะ
แล้ว เธอ ได้ ลด คำ ฉัน น้อย

เกยอ-อิช โทะ ฟิ งวส กยา-อึง มา-แอ โกละ
สาวน้อย ใหญ่ คำ ฆ้อง กับ กลอง

เกยอ-อิช โทะ ฟิน งวส โมะ มา-แอ ฮมา
สาวน้อย ได้ คำ เชือก กับ ดอก

งวส ชัง โตะ เจ โรวก เปย แลน
คำ ช้าง ใน เงิน มา พี่ชาย ดู

พวก เตอ-อุ หึง เอะ มิ โตะ ทัง
ตัด ไม่ กับ เรา สน ใน ถัง

พวก เตอ-อุ มิ โทน กา-อัญ เลอ อัง
ตัด ไม่ สน ที่ หัวผา

โยะ ตอม แอ เพยะ ซอ-อัญ อา-อึง โคะ
เห็น ไข่ ไก่ ป่า ตัด ไว้ ไม่

โยะ เกยอ-อิช กวน โปะ 'ริ อา-อึง มา-อือ
เห็น สาว ลูก พ่อตา หา ไว้ เงิน

ดัส เมือง โม-อัญ เบย ซอม ตะ แ่นด
ถ้า เหมือน คำ พุด อ่อน หวาน

เกยอ-อิช โทะ ระจัง แซม ตัง โลง
สาวน้อย ใหญ่ จ้าง ไทย บรรทุกเรือ

พอน รอย พอน มัต รุติ ตัด ซอง
ห่า ร้อย ห่า บาท จารีต ตัด ขุน

โญน งวส เอะ เพียง เลออัว เจียง มา-อือ
ตั้ง คำ เรา แพง สาม เจียง เงิน

เดียม งวส เอะ โทะ ฮา โกะ พู-อิ
ลด คำ เรา น้อย กว่า อื่น คน

งวส กยา-อึง มา-แอ โกละ เลอ โกะ 'ลอ-อัญ ฆอ
คำ ฆ้อง กับ กลองไม้ ผล ตลอดกาลเป็น
กรรมตลอดชีพ

งวส โมะ มา-แอ ฮมา ปอ กุม เจน
คำ น้อย กับ ดอก พอ หนึ่ง ชั่ว

งวส ชัง 'ยวง กอก มอก มา-อือ เพื่อน
คำ ช้าง บ้าน กอก พัน เงิน พัน

กอ-แอ เมือง เตื่อะ กลาง เสอ มุ ตัง มา-อือ
มี เหมือน ตัด กลาง หิน แทน เงิน

โลส โตว มิ บัง ชวง เลอ เลอ-อุง
ถอน ไม่ สน กอ ท้าย พื้นที่ราบ

ซอ-อัญ อา-อึง โคะ ระ พู-อิจ เลอ งอง
ตัด ไว้ ไม่ ใหญ่ ปลาย ใบมีด

'ริ อา-อึง ทิ ฮมวน กวน มา-อือ 'มัต
หา ไว้ หนึ่ง โอง ลูก เงิน บาท

‘ริ อา-อิง ทิ ชังต มา-อือ ‘มัด โนง
หา ไว้ หนึ่ง เสื่อ เงิน บาท เม็ด

‘ริ อา-อิง ทิ โกละ โละ ละ เปย
หา ไว้ หนึ่ง กล่อง เสีย ให้ พี่ชาย

ญืด โตะ เลอ อา-อุม ญะ แลน ทา
แซ่ ใน น้ำ ไม่ ดู ตรา

โตก เตอ-อุ เมะ ‘มากา วิด ปา-แอฮ
เผา ไม่ เรอ ไว้ ก่อน ประจบ แนวกันไฟ

โซม ทอ-แอ เซอมา กา เลอ จัว
จะ ดา สุมา ก่อน เงินค่าตัว

มา-อือ เคอ-อุ ญะเอะ เอียก ไสว รุง เวียง
เงิน บ้าน พี่ชาย ลวดลาย

จุด โตะ เซอ เตอ-อุก โรวก เปย แลน
ไว้ ใน ชันโตก เอาไป พี่ชาย ดู

กอก เปย โซม คยง¹⁵ ลัง เออ-อัญ คิต
เรียก พี่ชาย กิน คยง ควร กลับ คิต

กอก เปย เซอ มา-อุม งา-อุม เซอจวน
เรียก พี่ชาย พวง นั้ จ้องมอง

กอก เปย เซอ รุง โซง เซอเมียก
เรียก พี่ชาย ห่างๆ ยืน ส่องดู

กอก คุณ มา-แอ แควน แลน มา-อือ งวฮ
เรียก ขุน กับ กำนัน ดู เงิน ค่า

เซอมัง คำแซน เตอ-อุม แปน นา
ขุน คำแสน ถึง เป็น หน้า

‘ริ อา-อิง ทิ รุ่ย มา-อือ ‘มัด ทอ-แอ โละ
หา ไว้ หนึ่ง ร้อย เงิน บาท วาง เสีย

มา-อือ ทา คำ ชา-ออ กอ-ออ โอฮ พอน
เงิน ตรา คำ ชาว สิบ เลอ ห้า

มา-อือ เกียง ดอก ‘ญา ‘ญะ ทา รอยฮ
เงิน เกียง ดอก ญ้า ไม่ ต้อง เลือก

ปา-แอฮ วิด ปา-แอฮ เวียง ‘เดอ-อุม เปียง โตก
กวาด รอบ กวาด เวียง ค่อย จัดการเผา

ทอ-แอ หนึ่ง มา-อือ บลัว เลอจัว โซม ซอง
ดา ที่ เงิน ย่อย ค่าตัว กิน ขุน

มา-อือ เจียง ญะเอะ เอียก เลอ เวียง ‘เรอ-อุง มัว
เงิน เจียง บ้าน พี่ชาย รอบ เขา กระ ทิง

กอก เปย โซม เซจ รุ-แอฮ ทอง บัง
เรียก พี่ชาย กิน สลึง เลือก ทั้ง ขวด

เอิญ คิต เลอ แ่ม มา-อือ แฆ กา-อัญ
กลับ คิต คิ่น เงิน ชั่ง หั่ว

เคือฮ งา-อุม เซอ จวน บักบวน ญะเอะ
ให้ นั้ จ้อง มอง กลาง บ้าน

กอก เปย เอียก ‘ระ งา-อุม กะ กา-อัญ
เรียก พี่ชาย โต นั้ ห้วนอน

เซอมัง คำ นอย พอ-แอ โยง รุต
ขุน คำ นอย ชำนาญ รู้ จาริต

เซอมัง คำพัน ปา-อัญ คันโทง
ขุน คำพัน ถือ ชันโตก

¹⁵ คยง คือ เงินสามสลึง

เขอ-อีต กา-อีญ เญือม รา-ออ แซม โพะญื่อะ จัก นา เมือะ มา-อีฮ เลอ เวือะ โพะ 'ยวง
ญุก หัว เมือ โง่ คนเมือง พร้อมบ้าน ชัก หน้า จุง จมูก ละว่า ทัวหมู่บ้าน

เลอโตฮ ละ เมะ ฟิน นิง เยือม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บท จาริตประเพณีใหญ่

ถึงแม้จะเหมือนลูกเขมมึง ฉันก็จะรักเธอ
ถึงเธอจะมีราคาแพง เท่ากับค่าโดยสารเรือของคนเมือง
จาริตที่เขมมึง กำหนด 505 บาท เธอเพิ่มราคาของเธอให้สูงขึ้นได้แล้ว
(ผู้หญิงร้องตอบ)
เพิ่มราคาเราให้สูงขึ้น 3 เจียงเงิน¹⁶
ไม่คิดจะลดราคาให้ต่ำกว่าคนอื่น
ถึงแม้ราคาจะเท่ากับกลองมโหระทึก ไม่เป็นหนี้ชั่วอายุ
ถึงราคาสาว เป็นเชือกและเส้นดอก 1 ชั่วอายุคน
ราคาช้าง เอาให้พี่ชายทั้งหลายมาดู
ราคาช้าง บ้านกอก เท่าเงินพัน
ไม่ตัด ไม่เจาะไม่สน¹⁷ ถึงแม้มีขุนคลัง¹⁸ หินแทนเงิน
ไม่เจาะสนตันเดียวที่หน้าผา ไม่เจาะสนเป็นกอกที่พื้นราบ เห็นไขไก่ป่า ก็ตัดไม้ไว้
ลูกสาวของพ่อตา หาเงินไว้ 1 โอง เงินพดด้วง 1 เสือ¹⁹
หาไว้ 100 สำหรับเสียค่าปรับ หาไว้ 1 กอง สำหรับเสียค่าปรับให้พี่ชาย
เงินตรา 15 บาท ชุบลงในน้ำ ไม่ต้องดูตรา เงินเจียง ดอกหญ้าไม่ต้องเลือก
ไม่เผาป่าก่อนจะทำแนวกันไฟ ทำแนวกันพันธุ์ได้รอบถึงจะเผา
จะต้องขอขมาก่อน ส่งให้เขมมึง ส่งเงินฝอยให้เขมมึง
เอาเงินเจียง²⁰ ให้พี่ชาย เอาไปไว้ในขันโตก
ส่งให้พี่น้องผู้ชาย ฝ่ายเจ้าสาว ²¹ เรียกพี่ชายคนโต นั่งที่หัวนอน
เรียกขุน และกำนันมาดูเงิน
เขมมึง คำแสน มีหน้ามีตา เขมมึง คำพัน ถือขันโตก
เชิญเลอเวือะหมู่บ้านอื่นมาร่วมงานด้วย

¹⁶ 1 เจียง เท่ากับ 6 เหรียญรูป

¹⁷ คือไม้เกียะ ใช้สำหรับก่อไฟ

¹⁸ ชื่อหัวย

¹⁹ ค่าสินสอด มาตรฐานคือ เงินพดด้วง 13 เม็ด ให้ผู้หญิง 1 เม็ด ให้เขมมึง 1 เม็ด อีก 11 เม็ด ให้พี่น้องของฝ่ายเจ้าสาว โดยให้พี่น้องที่เป็นผู้ชาย 2 เม็ดที่ไม่มีตำหนิ เหลืออีก 9 เม็ด แบ่งให้พี่น้องคนอื่นคนละเม็ด หากมีพี่น้องมากกว่า 9 คน ก็ต้องหาให้ครบ

²⁰ เงินเจียง มีลวดลายวงกลม เหมือนเขากะทิง

²¹ เรียกญาติที่เป็นผู้ชาย ของฝ่ายหญิงมาดูเงินว่ามีตำหนิหรือเปล่า โดยต้องมานั่งดูตรงกลางบ้าน

1.4 โบท ดั่ง พิ โดง (บทแปลที่ขอ)

ดัย เมือง โม-อัญ แควย ยุส ตะ เน
ถ้า เหมือน คำ กล่าว

เอะ ญีอุม กาม คู-อิส ทิ เชอ ยวก
เรา เมื่อ ความปรารถนา หนึ่ง

'งอด เมะ หนึ่ง เอะ ชา-แอ มา-แอ โด-อัญ
คิด เธอ ที่ เรา ลาย กับ พัน

ญีอุม คู-อิส 'มา-อือ 'มา ญีอะ เอะ ระบุ
เมื่อ อยาก เขต ไร่ บ้าน เรา ใหญ่

กยะ ญีอะ เอะ เกียก โปะ เลียก พา-อุม
ทาง บ้าน เรา จน เพิ่ม สงสาร ใจ

คู-อิส เมะ เลอ เลียก เมอ-อัญ มา-อือ ตา-แอ
อยาก เธอ สลับ นับ เงิน ไทย

คู-อิส บิส หนึ่ง เอะ เชื่อม 'มา-แอ กลอง
อยาก แตก กับ เรา จาน กับ ถ้วย

คู-อิส โจก หนึ่ง เอะ โกลง โอ โกะ
อยาก ข้าม ถึง เรา แม่น้ำ ไม่มีความหมาย

คู-อิส ตอก หนึ่ง เอะ เกยอ-อิส โยะ 'ฮนัง
อยาก ได้ ที่ เรา สาว ไม่มี สร้อย

เคียบ โปะ งวส เพียง เลอ อัว เจียง มา-อือ
เพิ่ม ราคา แพง สาม (เจียง) เงิน

เอะ บัง มา-แอ โงก กวน เชอ โอ-อัญ
เรา ถึง หมาย คอ ลูก ทุ่ง

'ยอง เตอ-อู หนึ่ง เตะ ฐา-แอ แกม ลอ
วาง ไม่ ที่ มือ เหล็ก ผสม ตะกั่ว

ดัย เมือง โม-อัญ เบย ชอม ตะ แหนด
ถ้า เหมือน คำกล่าว ประกอบ งาม

เอะ ญีอุม กาม ควก ทิ เชอ วิญ
เรา เมื่อ ความยาก หนึ่ง

ตา-อิม เตอ-อู หนึ่ง เอะ โคย-อัญ มา-แอ เมอ-อัญ
จำ ไม่ ที่ เรา ทุก กับ นับ

คู-อิส เมะ ตอก กยะ ญีอะ เอะ เกียก
อยาก เธอ ขอ ทาง บ้าน เรา

คู-อิส เมะ โมะยะ โชม เฮาะ เลอ โกะ
อยาก เธอ แบ่ง กิน ข้าว สาร

คู-อิส เมะ เลอ 'มา-แอ จา-แอ มา-อือ เชอ-อิจ
อยาก เธอ ปนกัน จ่าย เงิน สลึง

คู-อิส กยอง หนึ่ง เอะ เลอ งอง 'มา-แอ 'มอ-แอ
อยาก ดำ ถึง เรา อีโต้ กับ ขวาน

โจก โกลง โอ โกะ เคียบ โปะ รั้ง
ข้าม แม่น้ำ ไม่มี เพิ่ม ให้ อีก

ตอก กยอ-อิส โยะ ฮนัง เคียบ โปะ งวส
ต้องการ สาว ไม่มี สร้อย เพิ่ม ราคา

เอะ บัง ปอ-อิจ เตะ กวน เชอ โปก
เรา ถึง ถอด มือ ลูก ดู ดวง

ติด เตอ-อู มา-แอ โงก เปยอ-อิส เทีย เบะ
ติด ไม่ กับ คอ บาน ดอก ส้มปี

กอ-แอ เตอ-อู ทิ เตียง เชอ เลียง โดฮ เตะ
มี ไม่ หนึ่ง คี กำไล ใส่แขน

เกอ-อุ ทุ เตะ โญก ตัง โพลก ชัง
ใช้ แขน มือ งาม แทน งา ข้าง

ยุฮ นึง ตา ฮนัง ฮวัง เลอเวีย
ทำ ที่ ยาว สร้อย เขี้ยว เสือ

ลอน ตัง พี โตง กวน โจร มะ
ถ้า แปลก ที่ ขอ ลูก แรก แม่

เลอ-อีกเลื่อ เอะ ละ เทื่อ เลอ ปญ
กล้าหาญ เรา ให้ เปิด น้ำปิง

พิญ เคอ-อิ เซอ เตะ เตอ-อุม เฮละ โจร
หาปลา เดือน แปร แรก ฝน ตก

ไบก ยไบก เมะ ละโตก ปอน โอง
พร้อมๆ เธอ เผา กิน ต่อ

โตก ปอน โอง โฆ-อิญ โบฮ จู เจียน
เผา กิน ต่อ ลาย มี ขาอ่อน

โตง แอฮ เลอ-อุม ลัง เลอ เบล ปยอม เตะ
ขอ เอา เซอ กุน ยาว อุ้ม คู่ มือ

โตง 'ฮนัง เซอ-อิจ ระบุ เซอเตะ โมะเตือะ
ขอ สร้อย เหยียด ใหญ่ แปร เส้น

อุ แอฮ พุก เจอ-อิจ เญียง กอ-แอ กลาว
เอา มัดหมี เส้น ต้าย

อุ เอฮ เบล เตียง เียง กอ-แอ คู
ให้ใส่ กำไล ข้าง ถึง มี คู่

เฮอ-อุ ทุ-อิ อังวะ เบล ระบุ งวฮ
ไป ซ้อม เมืองอังวะ กำไล แพง ราคา

เฮอ-อุ ทุ-อิ ตาฟัง ฮนัง กา-อิญ โอง
ไป ซ้อม ที่ตำบึง สร้อย หัว ต่อ

เซอ เกอ-อุ ฮา-อีก 'ลั้ง ตัง เลอ 'งา-แอฮ
จะ ใช้ ผม ยาว แทน การตกแต่ง

ยุฮ นึง 'ลั้ง เบล เขียน เม เตะ
ทำ ที่ ยาว กำไล หนัก ข้อม มือ

โตง ปอน ตอม กะ ระบุ เลออา-อุม
ขอ กิน ไข่ ปลา ใหญ่ แม่ น้ำ

เลอ-อีก รุญ เอะ ละพิญ เญือม เฮละ
กล้าหาญ เรา จับปลา หน้า ฝน

ลอน ตัง พี อัก จัก โจร เพือะ
ถ้า แปลก ที่ ขอ เด็ก แรก พ่อ

โตก ปอน โอง ซอเยียง ปอ พา-อุม
เผา กิน ต่อ ถึง พอ ใจ

กวน 'รา-ฮือ เียง โงง โตง แอฮ เลอ-อุม
ลูก เต่า สั้น เข้า ขอ เอา กำไล ข้อมเท้า

กวน เกยอ-ฮือ เลอ เคะ โตง แอฮ 'ฮนัง
ลูก สาว สุดท้อง ขอ เอา สร้อย

เซอ-อิจ ระบุ ตอม ตามเซือฮ เลอ โทม
เหยียด ใหญ่ ไข่ ปู ร้อย เรียบร้อย

เฮอ-อุ ทุ-อิ เมือง ลอ-แอ กลาว เซอโทะ
ไป ซ้อม เมือง ลอย เดิน ใหมพรม

เฮอ-อุ ทุ-อิ นึง เวียงเซอ เลียง แตม พยะ
ไป ซ้อม ที่ เชียงใหม่ กำไล ดี พระ

เฮอ-อุ ทุ-อิ นึง ควต เบล ลวด 'ลั้ง
ไป ซ้อม ที่ สอด กำไล ลวด ยาว

เฮอ-อุ ทุ-อิ จุมโตง เบล โปง เตะ
ไป ซ้อม ที่จอมทอง กำไล เหมาะ มือ

จา-อุบ เบล โปง ตะ เฮอ-อุ โห่ง 'หัง
ใส่ กำไล เหมาะ มีมือ ไป แกว่งแขน

ยุส หึง เลอ เลอ-อิญ ญัก เกอ-อิญ กอ-แอ
ทำ ที่ เครื่องปั่น ยาก กรอ ด้าย

ยุส หึง กอ-แอ ลง ญัก ดอง แหนส
ทำ ที่ ฝ้าย ดำ ไม่ ดอง แหนส²²

เฮอ-อุ กา เมะ ละ ที เฮอ-อุ นา-อิจ
ไป ค้า เธอ ให้ ไปเรื่อยเรื่อย

เลอ พิ เชื้อ กอม แกส ออม โกะ
เสื่อ ผู้หญิง ที่ สวยๆ

เลอ พิ ลง ปา-อือ 'ลอม มา-อือ ชา-อิจ
เสื่อ ดำ น้ำเงิน แลก เงิน สลึง

เตว ลัง กวน คุ พู โปง ตะ
กางเกง ลูก ครู หนา เหมาะสม

ญือม เมะ กัม คุ-อิส ที เซอ ยาก
เมื่อ เธอ ต้องการพูด หนึ่ง ประโยค

ดัย โกะ เอะ เตอ-อุม ที เซอ ตอ-อิจ
ถ้า เรา มา อย่างจริงจัง

ยุส ฮละ เลอเหมือ เคือส โตะ ตา-แอส
ทำ ไบ พลุ เสียเวลา เนื้อ เศษ

ยุส ฮละ เลอ ปา-แอส กา-แอส ตะ กยาม
ทำ ไบ ไม่กวาด กวาด มือ ขยะ

ยุส ปลาว หึง เอะ ดอ พุ-อิส เคอ-อิส
ทำ ที่ เรา เชือก ปวด ฟัน

จา-อุง ฮนัง โปง โงก เออ-อิญ โห่ง เน
ใส่ สร้อย เหมาะ คอ กลับ โห่งเน

ยุส หึง กอ-แอ เอ-อิญ เพ-อิญ แกม รัง
ทำ ที่ ฝ้าย ปั่น ขาว ผสม จืด

เลียง อา-อิง เฮอ-อิน เฮอ-อิน เกอ-อิน เซอ โทะ
เลียง ไว้ เยอะ เยอะ พญา ตัวใหม่

เฮอ-อุ ทุ-อี ที แลบ เลอ พิ แกบ ชิว
ไป ชื้อ หนึ่ง พับ เสื่อ ลายลาย

เลอ พิ เชื้อ แฮ แกดำ นวด
เสื่อ กำนัน ตำรวจ

แกส เจียก ญัว โอง โปง เตว ลัง
ข้าง เล็ก เอว ต่อ เหมาะ กางเกง

ดัย เมือน โม-อิญ แคยจ ยุส ตะ เน
ถ้า เหมือน คำกล่าว

คุ-อิส ตอก หึง เอะ ที เลอ ดัง
อยาก ได้ ที่ เรา

ยุส ปลาว หึง เอะ ฮละ เลอเหมือ
ทำ ที่ เรา ไบ พลุ

ยุส ปลาว หึง เอะ ฮละ เลอ ปา-แอส
ทำ ที่ เรา ไบ ไม่กวาด

ญัก เอะ เลอ 'ฮม้ง 'ม้ง เทีย เกยะ
ยาก เรา ทำ แทน ดอก หอมแย้

ยุส ปลาว หึง เอะ เม-อิ โตย เฮงาะ
ทำ ที่ เรา สาก ดำ ข้าว

²² พี่ชชนิดหนึ่งที่ให้สี่ธรรมชาติ

เลอ โดย เลอ เมะ ฟิน นิง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่บท ร้อง

บท แปลกที่ขอ

ถ้าเหมือนดังคำพูด
เมื่อเราไฟฝัน เธอไม่ต้องคิดมากเรื่องอื่น ๆ
เราจำไม่ได้ทุกครั้งที่นับ
เมื่อฝันว่าเราจะมีไรแดนติดกัน อยากจะเป็นเครือญาติกัน
จะต้องญาติกับคนจน จะได้เพิ่มความสงสาร²³
เธออยากจะแบ่งข้าวเปลือก ข้าวสารให้เรากิน
เธออย่าสลับนับเงินไทย เธอมีเงินจ่ายด้วยกัน ใช้อย่างกัน
มิดกับขวาน อยากจะทำด้ามด้วยกัน
อยากข้ามห้วยที่ไม่มีปลา ไม่มีสัตว์ ยิ่งปลาไม่มี ยิ่งหมดไฟ²⁴
เหมือนสาวที่ต้องการเรา เราไม่มีสร้อยใส่
ถ้าเธอเพิ่มราคาแพง 3 เจียงเงิน มันจะทำให้เธอสิ้นเปลือง
(ผู้ชายร้องตอบ)
ถึงแม้ไม่มีอะไรที่มีมือ ไม่มีกำไลเงิน
ถึงจะมีคอ แต่ไม่มีสร้อยใส่ หรือมีสร้อยเพียงเส้นเดียว ไม่มีดอกไม้ติดที่คอ
ไม่มีกำไลใส่ข้อมือ แม้แต่ข้างเดียว แต่อาศัยมีองาม แขนงาม รวากับงาช้าง
อาศัยผมยาว แทนเครื่องประดับ ไม่ต้องมีสร้อยยาว ดังเขี้ยวเสือก็ได้
เธอสวยอยู่แล้ว ไม่ต้องมีกำไลหนักข้อมือก็ได้
ถ้าหากลูกของแม่ เรียกร้องสิ่งที่แปลก ๆ
ต่อไปลูกคนแรก ก็จะขออะไรแปลก ๆ²⁵
ขอกินไข่ปลา หน้าหน้านอง²⁶ พยายามกล้ำหาญเหมือนเปิดว่ายน้ำข้ามแม่น้ำปิง
เรากล้ำหาญจับปลาหน้าฝน ไข่สวิงซ่อนปลาเดือน 8²⁷
รอให้อยู่พร้อมหน้า จะเผาลูกต่อให้กิน
ถ้าได้ลูกต่อตัวเล็ก ตัวอ่อนมาเผากินแล้ว ยังไม่พอใจ
ขอเอากำลึงน้อง ใส่ลูกเต่าสั้น ใส่กำไลเท้า ขอเอากำไลข้อมือ
ลูกสาวสุดท้องขอเอาสร้อยคอลูกปัด 8 เส้นคืบ²⁸
ผ้าชิ้นลายมัดหมี่ ผ้างาม ย้อมสวย
ให้ใส่ผ้ามัดหมี่ลายสีดำ
ไปซื้อไหมที่เมืองลาว

²³ ผู้หญิงพูด มีความหมายว่า ถ้าฉันจน เธอยังต้องการฉันไหม

²⁴ ห้วยไม่มีปลา มีความหมายว่า ไม่มีเงิน จนมาก

²⁵ ลูกคนแรกอยากได้อะไร ก็จะขยันหาให้

²⁶ หน้าฝน

²⁷ เดือน 8 เป็นเดือนน้ำเยอะ

²⁸ สร้อยเหรียญสลึง

กำไล²⁹ ไปซื้อที่เมือง ที่มีพระแกะสลักกำไล
 ไปซื้อกำไลราคาแพงที่พม่า ไปซื้อกำไลที่ฮอด
 ไปซื้อที่ทำฝั ง ไปซื้อกำไลที่จอมทอง ใส่กำไลที่เหมาะสมมือ จะทำให้ดูสวย
 ใส่สร้อยคอ เหมาะกับคอ จะสวยงาม
 เอากังหันมาทำไม มันเป็นภาระที่จะปั่นฝ้าย³⁰
 เอาฝ้ายดำมาทำไม มันยากที่จะย้อมกับอ้อม
 ต้องเลี้ยงตัวไหมเยอะ ๆ เราจะเอาไปขาย ไปซื้อเสื้อทันสมัยให้ใส่
 ไปซื้อเสื้อลาย 1 พับ ไปซื้อเสื้อทรงผู้หญิง ใส่เสื้อเหมือนข้าราชการ
 เสื้อดำ น้ำเงิน ลวดลาย เป็นเงินสลึง
 เอวบางเหมือนตัวต่อ เหมาะกับกางเกงขายาว
 การเกงที่ดี ราคาแพง หนาจนถึงปลายเท้า
 (ผู้หญิงร้องตอบ)
 ถ้าเหมือนคำกล่าว
 เมื่อเธอต้องการเราอย่างหนักหนา ถ้าต้องการเราอย่างจริงจัง
 จะเอาเราไปทำใบตองห่อเนื้อ แยกเนื้อเช่นไร
 จะเอาเราไปทำไม้กวาด³¹
 (ผู้ชายร้องตอบ)
 เราจะไม่เอาเธอทำเป็นไม้กวาดปัดขยะ
 (ผู้หญิงร้องตอบ)
 อาจจะไม่ทนุถนอม เหมือนดอกผักหอมแย
 เอาเราไปทำเชือกสะพายปืนหรือเปล่า
 เอาเราไปเป็นสัตว์ ครกตำข้าว หรือเปล่า

²⁹ กำไลอันเดียว ไม่มีคู่

³⁰ หมายความว่า ไม่จำเป็นต้องปั่นฝ้าย ให้ซื้อเลย

³¹ หมายความว่า จะเอาไปเป็นทาส

1.5 โบท เอส เลอ ฮม้ง (บทพระนุถนอม)

ดัย เมือง โม-อีญ แคย-อิจ ยุส ตะ เน
ถ้าเหมือน คำ พุด ที่กำหนด

ดัย โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา เมื่อ เขา เขิญ

ยุส เตอ-อู หึง เมะ ฮละ เลอเหือ
ทำ ไม่ ที่ เธอ ไบ ต้อง

ยุส เตอ-อู หึง เมะ ฮละ เลอ ปา-แอฮ
ทำ ไม่ ที่ เธอ ไบ ไม่กวาด

ดัย โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา เมื่อ เขา เขิญ

เอส ฮม้ง เอส เคอ-อิ ฮลัด เกยอ-อิ โญง
ทนุถนอม ไปหาพินกลัว ถูก เหว

ตา-อิง เคอ-อิ บัว ชัง นา-ออก วัง 'รอง
เผา(ก่อไฟ) พิน ลาก ช้าง เต็ม หว่าง เสา

โคะ โทง เหืออะ เยียก เลอ โฌง บวน โบยก
ไม้ สำหรับ ทำ พิน ตั้ง ไว้ริม บ้าน

ดัย โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา

เอส ฮม้ง เอส-อู อา-อุม ฮลัด ปลา-อุม เคียด
ไม่ ให้ ไป ตัก น้ำ กลัว ทาก กัด

เซอ ยุส อา-อิง ตัว ชัว เลอ อา-อุม
จะทำ ราน้ำไว้ให้น้ำไหลริน

ดัย โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา

ดัย เมือง โโม-อีญ เบย ชอม ตะ แ่นด
ถ้า เหมือน คำ กล่าวของตะ (สิ่งที่กำหนด/ชะตา)

เซอ เอส เลอ ฮม้ง มัง เทีย เกะ
จะ ทนุถนอม เหมือนก้านดอกผักหอมแย้

ยุส ฮละ เลอเหือ เคือโคะ ตา-แอฮ
ทำ ไบ ต้อง ห่อ เนื้อ

ยุส ฮละ เลอ ปา-แอฮ กา-แอฮ พู-อี กยาม
ทำ ไบ ไม่กวาด ปัด คน ขยะ

เซอ เอส เลอ ฮม้ง มัง เทีย เกะ
จะ ทนุถนอม เหมือนก้านดอกผักหอมแย้

นา-ออง โตะ เลอ พิม โคะ ยุม ยัว
กาน³² ใน สวน ไม้ ตาย แห่ง

ตา-อิง เคอ-อิ ตั้ง บยอง นา-ออก 'รอง เหืออะ
พิน ต่าง ม้า เต็ม เสา บ้าน

เมะ เตอ-อุม เออ-อีญ เขยาะ เซอ เกลาะ ตอน โรม
เธอ มา เก็บ กอง ไว้ให้เป็นไต้ถุนบ้าน

เซอ เอส เลอ ฮม้ง มัง เทีย เกะ
จะ ทนุถนอม ไม่ให้ ทำงาน หนัก

เคียด ปลา-อุม เซอ งา โชะ ฮา ยุม
ตัว ทาก สีเขียว กัด เจ็บ ยิ่งกว่าตาย

จัก ขอม นาม เมือง โจย เคื่อง ปอน
ขุด ทั้ง ลำ เหมือง ให้น้ำไหลลงหม้อแกง

เซอ โคส ลูก จัง ตั้ง กวน โกะ
จะ หา ลูกจ้างทำงาน แทนลูกตัวเราเอง

³² การทำให้ต้นไม้ตายโดยการลอกเปลือกไม้ออก

เชอ จัง เลอ อา คยา โตย เฮงาะ
จะ จ้าง สอง คน ทาส ตำข้าว

เคือฮ กอ-แอ หนึ่ง เมยาะ เคอ-อิ โชม ตา-อิง
ให้ มี ฟิน ไว้ ที่ กองฟิน ฟิน สำหรับก่อไฟ

ดัย โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เชอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา

เมะ เตอ-อุม เออ-อีญ กา-อีฮ ฮัก ละ ช้ง
เธอ มา กลับ ยืน หนึ่งรองหลังช้าง

โม่ะ เมอ-อูก ญื่อะ เหยียก โคย-อีญ ขวง ลัก
เชือก วัว บ้าน พี่ ครอบ ทุก หลัก

โม่ะ บยอง ญื่อะ เหยียก โคย-อีญ 'รอง ญื่อะ
เชือก ม้า บ้าน พี่ ครอบ เส้า บ้าน

เตอ-อุม ญื่ออม เชอ ญุก ฅาะ ตุก จา-แอ
มา เมื่อ สนุก ไม่ ทุกข์ ใจ

เมะ เตอ-อุม เชอ เกล-อีฮ เชอเงะ โตะ ปยัง
เธอ มา แหวก ตะวัน ช้อง หลังคา

เตอ-อุม งา-อุม หนึ่ง โจก มะ โหมก ลอง
มา หนึ่ง ที่ โจก (ผู้หญิงคนนั้น)

เตอ-อุม งา-อุม ขวง เตอ-อีญ มอง เมอ-อีญ มา-อือ
มา หนึ่ง ติด ผนังบ้าน รอ นับ เงิน

เตอ-อุม เมอ-อีญ มา-อือ 'หอ-แอ ทิ รอ-แอ แทบ
มา นับ เงิน ย่อย หนึ่ง ร้อย แถบ³⁴

'รอ-แอฮ เตะ เชอ โง-อิจ งา-อุม โฟ-อิจ เทีย
นิ้วมือ ที่ เรียว หนึ่ง คัดเอาเศษ ที่ดอกฝ้าย

เชอ จัง เลอ อัว จัว เราะ เคอ-อิ
จะ จ้าง สาม ทาส ขน ฟิน

เคือฮ กอ-แอ โตะ จะ เลอ ปลา-อิง โชม แปะฮ
ให้ มีไว้ ที่เตาไม้ ไม้(ท่อน)สำหรับ เป่าไฟ

เมะ เตอ-อุม เออ-อีญ โตย คิช ละ กัยก
เธอ มา กลับ ตำ เกลือ ให้ควาย

เมะ เตอ-อุม เออ-อีญ จอง ตั้ง ละ เมอ-อูก
เธอ มา กลับ ยืน ตั้ง³³ ให้วัว

โม่ะ กัยก ญื่อะ เหยียก โคย-อีญ ขวง 'รอง
เชือก ควาย บ้าน พี่ ครอบ ทุก เส้าบ้าน

ดัย โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เชอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา

เตอ-อุม งา-อุม เชอ บา-แอ นา-แอ ญื่อะ ระ
มา หนึ่ง สบาย ใน บ้าน ใหญ่

เมะ เตอ-อุม เออ-อีญ แปน หนึ่ง มอง ญื่อะ
เธอ มา กลับ เป็น นาง ผ้า บ้าน

เตอ-อุม งา-อุม หนึ่ง จอง มอง ทอง เปอ-อีญ
มา หนึ่ง ที่เตียง รอ ยามที่มีทอง มีของมีค่า

เมอ-อีญ มา-อือ เลอ โซก เมือง โตก รอ-แอ
นับ เงิน ที่ซ้อนกัน ยังไม่เป็นร้อย

เตอ-อุม เมอ-อีญ มา-อือ เพื่อน แม เอือน คาม
มา นับ เงิน พัน แม่ เรือน คำ

เลอ เทือก เตะ เค เบย โชม ญีม
ฝ่ามือ - ปรุงอาหาร อร่อย

³³ ที่อยู่หลังวัว

³⁴ หน่วยของเงิน

ดัย โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา

คู-อัญ นิง รา-อิบ แรม ส้มก แคม ปลอง
เบื้อ ที่ หนูฯ ดายหนูฯ ชื่อหนูฯชนิดหนึ่งผสมกับ
หนูฯคา

เออ-อัญ มง ญื่อะ เยียก ปลอง เฮงาะ ชิก
มา รอ บ่าน ฟี ออกรวง ข้าว นา

เซอ เอส เลอ ฮม้ง ฆัง เทีย เกะ
จะ ทนุณอม เหมือน ก้านดอก หอมแย้

ดัย ตัง เลอ โบฮ โบฮ นิง แด
ถ้า ทำ ที่สำหรับนวดข้าว ดี ที่ ลานกว้าง

ดัย โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา

จ้ง ญ้ง เซองงา-แอ โปก 'งา-แอ กาน
จ้ง กะเหรี้ง ไกล ฎก ตา งาน

เฒาะ เมะ 'เลอ-อัญ เคอ-อิ 'เลอ-อัญ เลอ งา-แอ
ไม่ เธอ นาน เดือน นาน

ลอน พา-อุม เลอ ควน วู-อิ เตอ-อุม เทียก
เลย ใจ เผ้ารอก พ้ามืด ร้อง

ควน 'เนอ-อุม เคอ-อิ แลฮ โอ-อิจ โม-อัญ ๑
ครวญ ตั้งแต่ เดือน หก หมด ----

โต มัย เพลีย โทะ เลอพิ เตะ โนง
ก็ เป็น หนุ่ม น้อย เสื่อ เราคนเดียว

เลอ เมะ ฮรัก เพื่อะ โยะ เลอ นาน
ชายเธอ รัก พ่อ ปราศจาก น้องสาว

คู-อัญ เมะ นิง ออฮ คู-อัญ นิง เออ-อิจ
เบื้อ เธอ ที่ โนน เบื้อ ที่ นี

คู-อัญ เมะ นิง มง ปลอง เลอ ยวน
เบื้อ เธอ ที่ รอ รวงข้าว ออกบ้งไม่ออกบ้ง ออก
ไม่พร้อมกัน

ดัย โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา

เคือฮ เตอ-อู เมะ โยะ คอน 'มา-แอ มา-เอาะ
ให้ ไม่ เธอ เห็น ค้อน กับ เครื่องมือรูดข้าว

โปก นิง ตาลัง เฒาะ กัง ชัด
ดีข้าว ที่ ตาราง³⁵ ไม่ ชิง เสื่อ

เซอ โดฮ ลุก จ้ง ญ้ง เซองงา-แอ
จะ ใส่ ลุก จ้ง กะเหรี้ง ไกล

จ้ง แซม 'มา-แอ บลาน ยุส กาน ชิก
จ้ง คนเมือง กับ พม่า ทำ งาน นา

ตู ตา-แอ เทีย เปอ-อิด อา-อิจ เมะ มอน
เหี้ยว ดอก เก็บ ไว้ เธอ เล่น

ควน 'เนอ-อุม เคอ-อิ พอน ลอน โล-อิจ ๑
ใคร่ครวญ ตั้งแต่ เดือน ห้า จนเลยไป

โต มัย เพลีย โทะ โทะ เตะ ทิ
ก็ เป็น หนุ่ม น้อย ตัว เราคนเดียว

เลอปวน นิง โฆละ เฒาะ กอ-แอ เตะ
กบ ที่ หนองน้ำ ไม่ มี มือ

บ้ง กอ-แอ ทิ โทะ โทะ 'ล้ง เรียง
ถึง มี หนึ่ง คน น้อย อยู่

³⁵ บริเวณสำหรับนวดข้าว เวลาตีข้าวที่ลานกว้าง จะชิงเสื่อไม่ให้เมล็ดข้าวกระเด็น

เลอ นาน ทิ เตียง เมือง แอฮ ตา-อิง
น้องสาวของเรา หนึ่งใน คัดเอง สำหรับก่อไฟ

เมือง ตา-อิง โดก ๆ โบก 'มา-แอ เบียน
ตัด ก่อไฟ ไม่ก่อ กับ ก่อ(เล็ก)

มอง โชม อา-อุบ เกอ-ฮือ เซอ เรอ-อุ เลอ-ฮือ ซา-ฮือ
รอ กิน ข้าวสวย หุง สะเพร่า นาน สุก

มอง หมอก ทอง ตา-ฮือ เซอ เรอ-อุ เลอ-ฮือ โฮ-ฮือ
รอ สะพาย ย่าม ทอ สะเพร่า นาน เสร็จ

โคะ มัฮ อิด โฮ-ฮือ โฟ-ฮือ 'ลึง เทีย
คิดว่า มัน แล้วเสร็จ ยังคัดเศษจากดอกฝ้ายอยู่

โคะ มัฮ อิด ฮือ บิฮู 'ลึง กอ-แอ
คิดว่า มัน แล้วเสร็จ เย็บ เกลียว อยู่ ฝ้าย

ปัง กอ-แอ ตัว ฮา-อุม เคียด แอฮ โญะ
ถึงแม้ มี รินน้ำ อาบ ตักน้ำเอง ต้ม

ปัง กอ-แอ โตะ โป-ฮือ เบย แอฮ ปอน
ถึงแม้ มี เนื้อ ยิง ปรง เอง กับข้าว

ปัง กอ-แอ เฉือด ตอก กอก แอฮ โชม
ถึงแม้ มี ญาติ ผูก เรียบ เอง กิน

ปัง ควด โญะ ปลา-แอ ฮา-ออง แอฮ โญะ
ถึงแม้ ยาก ต้ม เหล้า ต้ม เอง กิน

กอ-แอ กะ เลอ ปา-ออง ปลา-แอ ฮา-ออง แซม
มี หิ้งวางของที่อยู่บนเตาไฟ เหล้า ต้ม คนใด³⁶

โญะ ปลา-แอ ฮา-ออง แซม เลอเวือะ แกม ตา-แอ
ต้ม เหล้า ต้ม คนใด เลอเวือะ ปน ใด

ทอง หมอก เฟลีย โทะ ดอฮ โคย-ฮือ โจง
ย่าม สะพาย พี่ชาย ขาดเป็นรู ทุก มุม

เมะ เตอ-อุม เซอโกง ทิ โฆง เกะ
เธอ มา ปักเย็บ หนึ่งใน แท่ง เข็ม

พยุ ฮอบ เฟลีย โทะ ดอฮ โคย-ฮือ ปัก
ผ้าห่ม ห่ม หนุนน้อย ขาดเป็นรู ทุก ผืน

เมะ เตอ-อุม เออ-ฮือ โพละ เซอ โทะ เมือง เนื้อ
เธอ มา กลับ ปะผ้า ไหมพรม เมืองเนื้อ

เซอ โทะ เมือง เนื้อ โคยะ เลือ ปยา-ฮิม
ไหมพรม เมืองเนื้อ ใหม่ กว่า เดิม

เลอ โคฮ ละ เมะ ฟิน นิง เยียม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บท ทนุถนอม

(ผู้ชายร้องตอบ)

ถ้าเหมือนดังกล่าว

ถ้าตัวเธอมา จะทนุถนอมเหมือนก้านดอกหอมแย³⁷

ไม่เอาเธอไปทำใบตองแยกเนื้อ ไปเซ่นผี

ไม่เอาเธอไปทำไม้กวาดปัดขยะ

ถ้าตัวเธอมา จะทนุถนอมเหมือนก้านดอกหอมแย

ถนอม ไม่ให้ไปหาพิน เพราะกลัวจะเจ็บเอว

เราจะกันไม้ไผ่สวนให้ตายแห้ง เพื่อเอาไปทำพิน

³⁶ คนเมือง

³⁷ ผักพื้นบ้านมีกลิ่นหอม

จะก่อไฟด้วยฟืนที่ช่างลากมา ให้เต็มระหว่างเสาบ้าน
 ไม่ตั้งบ้านพื่ออยู่เต็มลานบ้าน ให้เธอมาเรียงกองฟืนไว้
 จะทูลถนอมเหมือนก้านดอกหอมแย
 จะทูลถนอมไม่ให้ไปตักน้ำ เพราะกลัวทากจะกัด
 ถ้าทากสื้เขี้ยวกัด จะเจ็บทรมาณกว่าตาย
 ถ้าทำท่อน้ำ จะทำให้น้ำไหลใกล้บ้าน จะได้ไม่ต้องไปตัก
 จะทำท่อน้ำเหมือน³⁸ ไหลถึงหม้อ
 จะจ้างคนอื่นแทน ไว้ทำงาน ให้ดูทุกอย่างเดียว
 จะจ้าง 2 คน เป็นทาสตำข้าว จะจ้าง 3 คนให้ชนพื้น
 ให้มีกองฟืนที่จะใช้ ให้มีในเตาไฟ ให้มีปล้องเป่าไฟ
 เธอมาตำเกลือให้ควาย เธอมาเย็นหนัง³⁹ เป็นเปลือกไม้
 เธอมายกตัง⁴⁰ ให้วัว เชือกวัวบ้านพี่ทุกหลักเส้า⁴¹
 มาบ้านคนรวย ไม่ต้องทุกข์ใจ มานั่งสบายในบ้านใหญ่
 มาแหวกหลังคา ให้แสงอาทิตย์ส่องแสง
 เธอมาเป็นนางเฝ้าบ้าน นั่งเก้าอี้
 เฝ้ายามเงิน ยามใหญ่ ๆ ที่มีของมีค่า
 มานั่งข้างฝารอนับเงิน
 มานับเงินย่อย 100 แดบ⁴² มานับเงินพัน ทองคำ
 ใช้นิ้วเรียวยของเธอตัดฝ้าย ใช้ฝ่ามือสวย มือสะอาด มาทำกับข้าวให้อร่อย
 เธอไม่ต้องรอญาติาคาให้สูงเท่ากัน เพื่อที่จะตัดแล้ว
 ให้เธอเฝ้าบ้านพี่ ข้าวนา กำลังออกผล
 เราจะทูลถนอม เหมือนก้านเทียน
 ไม่ให้เธอเห็นซ่อน กับ เครื่องมือรูดข้าว
 ให้ตีข้าวที่แคร⁴³ ไม่ต้องกางเสื่อกันข้าวกระเด็น
 ถ้าจะมาไม่ต้องรอเช้า ดอกที่พี่เด็ดเก็บไว้มันเหี่ยวแล้ว
 จนมืดครึ้ม กบร้อง อยากให้ถึงเดือน 5 เดือน 6⁴⁴ เก็นรอ
 ไม่มีน้องสาว เหมือนลูกอ๊อดที่ไม่มีมือ
 มีน้องสาว 1 คน ยังเล็กอยู่ แร้งยังน้อย
 ตัดไม้ ตัดฟืน ต้องทำเอง
 รอกินข้าว ก็รอนานกว่าจะหุงข้าวเสร็จ
 รอย่ำยาม ก็นานกว่าจะเสร็จ
 เห็นกำลังตัดฝ้าย นี่กว่าเสร็จแล้ว

³⁸ น้ำที่กินได้

³⁹ หนังรองหลังช้าง

⁴⁰ ที่ใส่ของ

⁴¹ มีวัวหลายตัว

⁴² 100 แดบ เท่ากับ 1 เหรียญรูป

⁴³ สมัยก่อนตีข้าวบนดิน

⁴⁴ เดือนที่หน่อออก

นี่กว่าเย็บแล้ว แต่กำลังปั่นผ้า
ถึงจะมีน้ำริน ก็ต้องตักน้ำเอง
ถึงแม้จะยิงเนื้อได้ ก็ต้องปรุงเอง
ถึงแม้จะมีแขกมา ก็ต้องกินข้าวคนเดียว
ถึงแม้จะกินเหล้า ก็เป็นเหล้าที่คนเมืองต้ม
กินเหล้าคนเมือง ผสมลัวะ
ยามที่สะพายก็ทะลุทุกมุม เธอโปรดมาเย็บยามให้หน่อย
ผ้าห่มที่ห่ม ก็มีรอยขาด เธอโปรดมาปะผ้าห่มด้วยไหมเมืองเหนือ ทำให้ใหม่กว่าเดิม

1.6 โบท ฮัง 'นา (บทการเตรียมงาน)

เป็นบทคำร้องขอของฝ่ายชาย ให้ฝ่ายหญิงไปบอกกับแม่ของตนเอง

เมื่อฝ่ายชายมีใจให้กับฝ่ายหญิง ฝ่ายชายจะเอาของฝากให้ฝ่ายหญิง โดยใช้ใบตองห่อ ประกอบด้วย บุหรี่ ให้พี่ชายหรือน้องชายฝ่ายหญิง ยาสูบ ใ้ปู้ย่า ตายาย เมียงให้คนเฒ่าคนแก่ เพื่อให้คนในครอบครัว และญาติพี่น้องได้รับรู้ ฝ่ายชายจะให้ 3 ครั้ง ให้ครั้งที่ 1 ฝ่ายหญิงยังไม่รับของ ให้ครั้งที่ 2 ฝ่ายชายจะขอความเห็นใจ ให้ครั้งที่ 3 ฝ่ายชายจะเพิ่มของกำนัลให้ โดยเพิ่มเงิน 3 เหรียญรูป

หากจะแต่งงาน ฝ่ายชายจะต้องไปจับสาว โดยมีเพื่อนของฝ่ายชายไปหาฝ่ายหญิง ไปจับฝ่ายหญิงมาให้ฝ่ายชาย พ่อแม่ของฝ่ายหญิงจะออกมาเจรจา ถ้าฝ่ายหญิงตกลง เพื่อนของฝ่ายชาย จะปลอบใจว่า “อย่าตกใจนะ” แล้วก็มีคนเฒ่าคนแก่มาช่วยปลอบ คนเฒ่าคนแก่จะถามว่า “รักกันจริงหรือเปล่า จะแต่งงานกันจริงหรือเปล่า” ถ้าฝ่ายหญิงตกลง ฝ่ายชายจะฆ่าหมูตอนนั้นเลย รุ่งเช้า ฝ่ายชายจะทำพิธีขอขมาผีบ้านฝ่ายหญิง (ใช้ 4 เหรียญรูป และเงิน 3 บาท) ถ้าขอขมาครบ ก็จะไปวางขันขอขมา ฆ่าหมูเลี้ยง ชาวบ้านจะได้เหล้า 2 ขวด ถ้าน้องสาวแต่งงานก่อนพี่สาว ฝ่ายชายต้องให้หาหมูพี่สาว ฝ่ายชายต้องเอาเงินมาให้ฝ่ายหญิง ผู้เฒ่าผู้แก่ของฝ่ายหญิง จะมาดูสินสอดโดยเอาตาชั่งมาชั่ง เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายหญิงจะกลับมาเยี่ยมพ่อแม่ ต้องเอาของใส่กำไลมาฝากพ่อแม่ตัวเองด้วย ปัจจุบันยังใช้พิธีนี้อยู่ในกลุ่มชาวเลเวือะบ้านป่าแป๋ ที่นับถือศาสนาพุทธ

ดัย เมือง โม-อัญ แควย ยุธ ตะเน
ถ้า เหมือน คำ พุด ของ ตะเน

ดัย เมือง โม-อัญ เบย ชอม ตะเนด
ถ้า เหมือน คำ กล่าว (ชอมตะเนด)

อะ เญือม กาม คู-อิช ทิ เซอ ยวก
เรา เมื่อ ความ ต้องการ (ทิเซอยวก)

อะ เญือม กาม ควก ทิ เซอ วิญ
เรา เมื่อ ความ ปรารถนา ??

คู-อิจ เวียก ควด โชม เจียก นา-อัญ ตอง
หิว ท้อง อยาก กิน หยิก น้องผัว เผา

ฮา-อิจ กยา-ออง ควด โญะ เลอ มอก งอ ลอน
แห้ง คอ อยาก ดื่มน้ำ ไฟ ลาม

เลอ ตา-อิด ละ มะ ระ โดง เญือม
บอก ขาว ให้แม่ใหญ่หม้อตั้ง

เคือฮ เญือม รา-อัญ ญ เลอ โอ กา-อัญ ชัง
ให้ ตั้ง (รา-อัญ) กะโหลก หัว ข้าง

เลอ โอ กา-อัญ ชัง วิด บัง บอ
กะโหลก หัว ข้าง พัดหมัน วงกลม

เลอ ตา-อิด ละ เพือะ ปอด เลอ เปอ-อิน
บอก ขาว ให้ พ่อ ทำพิธี หญิง

เคือฮ ปอด เฮอ-อิน ญ เลอ เปอ-อิน มา-อิจ พา-อุม
ให้ ทำพิธีแต่งงานให้หลายๆหญิง ดี ใจ

เลอ ตา-อิด ละ เพือะ ลัฮ อา-อิง โคะ
บอก ขาว ให้ พ่อ ถาก ไม้ ไม้

เซอ โตะ⁴⁵ นิง 'นอง จอง อา-อิจ เมอ-อิน
เซอ โตะ ที่ ดง เตียง นอนลูกสะไภ้

จอง อา-อิจ เมอ-อิน ฮรัก มา-แอะ ชัก เลือ
เตียง นอน สะไภ้ รัก ไม้ สัก เลือ

⁴⁵ ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง

ลัษ โคะ มา-แอะ เกียง รา-ออ เวียง เหือ
ถากไม้ ไม้ เกียง บน เวียง เหือ

ลัษ อา-อิง เตอ-อิญ กลา-อุบ เลอ ลา-อุบ กวน โอง
ถาก ไร่ ฝ่า กันห้อง ตลับ/แผ่น ลูก ต่อหลุม

ทุ-อิ อา-อิง กัยก โปก โกง เมือง บอ
ซื้อ ไร่ ควาย ผู้ คอ เหมือน ครก

ทุ-อิ กัยก เมือง แวน ทิ แชน มา-อิอ
ซื้อ ควาย เมืองแวน หนึ่ง แสน เงิน

เออ-อิญ พุก 'มา-แอะ ขั้ว ปัว ทุ-อิ แลน
กลับมา ผู้ก กับ ขานบ้านขอ คน ดู

ดัช โอ กุม โตะ โปะ หนึ่ง เลอ-อิจ
ถ้า ไม่ พอ เนื้อ เพิ่ม ที่ หมู

โปะ หนึ่ง เลอ-อิจ ชัง บัด เลอ อา-อิฮ
เพิ่ม ที่ หมู สาว หลาย น้ำมัน

ตา-อิต ละ เวียก โทะ ทุ-อิ เลอ ขวง
บอก ให้ พี่ชาย คนรอง ซื้อหมอน

เลอขวง มอน พา อา แลฮ โซก
หมอน หมอน ฝ่า เจ็ด ชั้น ซ้อน

รอ-แอฮ พิ ชีญ โจก นา เปอ นา
เลือก ที่ เย็บ ปัก หนา และ หนา

ลอน โชะ เคะ เอะ เมือง เลอ โตง
หาควนวาย หลังเราเมือง ส่วน เรา

โชะ เมือง จา-ออ ตา-แอะ คัด ปลา-แอะ โญะ
ควนวาย เมือง ชาว ไต ห้าม เหล้า ดื่ม

เคือฮ เตอ-อุ ฌัง เมือะ เฟือะ ยุม กยอ-อิจ

ลัษ โคะ มา-แอะ เฮือ เลือ โฆง แชน
ถากไม้ ไม้ เรือ เลือ ยืนคนเมือง

ตา-อิต ละ เวียก ระ ทุ-อิ อา-อิง กัยก
บอก ให้พี่ชายคนโตซื้อ ไร่ ควาย

ทุ-อิ กัยก หนึ่ง ลา 'งา โฮฮ พอน
ซื้อ ควาย ที่ แม่ลา ยี่สิบ ห้า

เออ-อิญ พุก 'มา-แอะ ลัก กัยก โปก เมือง
กลับมา ผู้ก กับ หลัก ควาย ผู้ เมือง

พุก 'มา-แอะ นัก เนอ-อิน กัยก เฮอ-อิน โตะ
ผู้ก กับ ต้น ขนุน ควาย มาก เนื้อ

โปะ หนึ่ง เลอ-อิจ เซฮ เมลฮ เลอ มาน
เพิ่ม ที่ หมู ฝ่า โหก น้ำ มัน

ตา-อิฮ ๗ จุม ๗ ฌิม เซอนวน
ลอย ๗ จม ๗ ได้ ซ้อน

เคือฮ ทุ-อิ เลอ ขวง ลวง เลอ ยุม
ให้ ซื้อ หมอน ทาง เมืองยวม

เลอขวง มอน โสก โซก พอน ๗
หมอน หมอน หก ซ้อน ห้า ๗

รอ-แอฮ พิ ชีญ พา นา เลอขวง
เลือก ที่ เย็บฝ่า น้ำ หมอน

โชะ เมือง เลอ โตง โฮรง โคะ ฮรา-แอะ
ควนวาย เมือง ส่วนเราตาย ไม่ คาย

คัด โอ-อิจ เจก ฮา-แอะ ปลา-แอะ เลอ เวือะ
ห้าม หมด แจก ไฮ เหล้า เลอเวือะ

เคือฮ เตอ-อุ รัง รัต ตัด กาม พู
ไม่ ให้ พलगพลาตตามคำกล่าว

โซม ลอด ทุ-อี ทา ซาน เลอ ยุม
จะ เลยไป ชื้อ ตรา ศาล เมืองยวม

ทุ-อี เรอ-อุก เลอ อา เญื่อะ ญา ฟิน
ซื้อ เอามา สอง บ้าน นาง ฟิน

เดอ-อุม เปียียง เลอ แม่ ชวง แม เออ-อีญ
ถึงจะ เตรียม คิ่น เท้า – กลับมา

เคือฮ อา-อีต เซอ เฌอ-อุม งา-อุม เงอ-อุม ปลา-แอ
ให้ อยู่ พร้อม นั้ง ต้ม เหล้า

เงอ-อุม ปลา-แอ เสงาะ โคยะ เด โกะ แส
ต้ม เหล้า ข้าว ใหม่ หวาน น้ำผึ้ง

เงอ-อุม หมอม ปลา-แอ โซง เยื่อ โยง ฮอ-อิจ
ต้ม ทั้ง เหล้า ข้าวฟ่างย่างรู้ ถึง

เซอ เงะ วาน ซา-ออ ตา-ออ ปลา-แอ บัว
วัน วัน เสาร์ ส่ง เหล้า ขอ

เซอ เงะ วาน ติด ทอ-แอ ริด เมือง
วัน วันอาทิตย์ วาง(ตา) จาริต เมือง

ตะ ๆ ชัด ๆ อุม หนัด โปะ
ดำ ๆ หวี ๆ อำนาจ พ่อตา

ตะ หนึ่ง เปียง จอม เซอ งอม 'งา-แอ แลน
ตะ ที่ ถ้วย จอม ไส้ ตา ดู (ถ้วยไม้ทึบ)

ตะ หนึ่ง ซาม บัว เลอ อัว พัก นาม
ตะ ที่ ส้ม ป่อย สาม ผัก นาม

กอม จา-อุบ เคย-อิง แฌฮ สละ แจฮ กา-อีอ
อย่า นุง เสื้อผ้า ฉีกขาด ไบตอง ลม ฉีก

เฮอ-อุ ทุ-อี ทา ปลา-แอ เญื่อะ นา-แอ เอ-โอ
ไป ชื้อ ตรา เหล้า บ้าน นาย เอว

เดอ-อุม เปียียง เลอ เทื่อฮ กา-อีฮ ชวง แม
ถึงจะ เตรียม หนั กลับ ยืน เท้า คิ่น

เทื่อฮ ตา-อีต ละ มะ โซก เออ-อุม ๆ
กลับ บอก ให้ มะ (ต้มเหล้าได้แน่นอน)

เงอ-อุม ปลา-แอ เสงาะ พิด เซียน เลอ โมะ
ต้ม เหล้า ข้าว เหนียวหนัก ดีกรี

เงอ-อุม ปลา-แอ เซอ พิ เซอ ติ เยื่อ โยง
ต้ม เหล้า ลูกเต๋อย ไกลง่าย รู้

ดัส อิต กุม ปลา-แอ ลา-แอ เซอ เงะ
ถ้า แล้วพอ เหล้า ทบทวน วัน

ตา-ออ ปลา-แอ บัว 'มุน เดอ-อุม ฟิน ริด
ส่ง เหล้า ขอ บุญ ถึงจะ ได้ผ่าน จาริต

เซอ เงะ อังกาน ปา-อีญ คาน ตะ
วัน อังคาร ถือ พาน/ขัน ดำหัว

เคือฮ โปะ เหนอ-อุม 'นะ ตะ เลอ กา
ให้ พ่อตา น้ำ ดำ ก่อน

ตะ หนึ่ง กลอง คยา-แอ เปย นา-แอ เญื่อะ
ดำ ที่ ถ้วย ทอง พี่ชาย ใน บ้าน

ดัส โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัวเธอ มา---

กอม จา-อุบ เคย-อิง ปา-อีอ ซา-อีอ หนึ่ง แหฮ
อย่า นุง/ใส่ เสื้อผ้า เบื่อน/หม่น ขุน ที่ ฮ้อม

โอง แอฮฺ เคยอ-อิง โดยะ เหนอ-อุม โตะ ปอม
ออก ใส่ ผ้า ใหม่ จาก ใน ปอม⁴⁶

เลอ พิ คืด ปอด ฮอด เลอ เซฮ
เสื่อ คืด ปอด ด้าย เส้นขนาดเล็ก

กอม ชู-อัญ แชญ ฮา-อิก ชู ลา-อิก 'นอง
อย่า รุง รัง ผม ชู ลา-อิก ดง

ทอฮ ตะ เรอ-อัญ กา-อิง อา-อิง เลอ โมะ
แทะ/ถาก ดำ เรอ-อัญ ป่า ไว้ กลิ่น/หรือฝน

โลฮ ฮา-อุม เคียง คยา-แอ นา-แอ เลอ พิม
ถอน อาบ ขม้น ทอง ใน สวน

เคือฮ ซอม 'มา-แอ เบลอ-อุง (เซอ) กัง กวน มัว
ให้ เหมาะ กับ ตั้ง เซอ กัง ลูก กระทั่ง

คืด ปอด เอาะ ชัง 'ล้ง เลอ ฮา
ลอด ปอด ไม้ โกง ยาว ปล้อง

เทือน เลอ โทง แสล เออ-อัญ แม ปลา-ออ
โยน น้ำเต้า แสล กลับ คิ่น เปลา

กอม เตอ-อุม โกะ ปลา-ออ ดอก มา-ออ ฮละ
อย่า มา ตัว เปลา เหมือน ถือ ใบตอง

ฮอ-อิจ 'มา-แอ พิ เคือฮ เลอ เมือฮ โตะ ตา-แอฮ
มา กับ ของ ให้ แยก เนื้อ (เช่น)

ติด 'มา-แอ ตอม ชา-อัญ เคือฮ นา-อัญ ตา-ออ
ติด กับ ไข่ สุก ให้ น้องสาวผัว ส่ง

เคือฮ โปะ ตะ กัฮ จัฮ กา-อัญ โปง
ให้ พ่อตา เรา แยก เช่น หัว บันได

แอฮ เลอ พิ ลอง โตะ ทอง ระ
ใส่ เสื่อ ดำ ใน ยาม ใหญ่

ตัฮ โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา ???

'ญัว ฮา-อิก ละ เยียก ทอฮ ตะ เรอ-อัญ
เรียบรีน ผม ให้ พี แทะ ดำ เรอ-อัญ

โญก โกะ ละ เยียก โลฮ ฮา-อุม (เซอ) เคียง
ดี/งาม ตัว ให้ พี ถอน อาบ ขม้น

เคือฮ ซอม 'มา-แอ คืด (เลอ) ปอด กวน ชัง
ให้ เหมาะ กับ คืด ปอด ลูก ช้าง

คืด ปอด เอาะ จัว (เซอ) ฌัว รา-ออ ปยัง
ลอด ปอด ไม้ไผ่ อ่อน แขนว บน หลังคา

คืด ปอด เยือง เพือฮ เทือน เลอ โทง
ลอด ปอด ยังไม่ สว่าง โยน น้ำเต้า

ตัฮ โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา ???

เตอ-อุม 'มา-แอ พิ เพาะ ฮละ เลอ เมือ
มา กับ ของ ห่อ ใบตอง ? ?

เตอ-อุม 'มา-แอ อา-อูป พิด เลอ ติด 'มา-แอ ตอม
มา กับ ข้าวเหนียว ติด กับ ไข่

เตอ-อุม 'มา-แอ อา-อูป พิด เลอ ติด 'มา-แอ โตะ
มา กับ ข้าวเหนียว ติด กับ เนื้อ

ตัฮ โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา ? ?

⁴⁶ ภาชนะใส่เสื่อผ้า

เตอ-อุม 'มา-แอ ฮละ เปอ-อีต บอ เลอโยง
มา กับ ใบตอง เก็บ ครก รุ่ง⁴⁷

ฮอ-อิจ 'มา-แอ กอก โฮลง เลอ ซาม โง เลอ-อิจ
มา กับ ก้วย รอง สลับ หัวเข้า หมู

เตอ-อุม 'มา-แอ โบ พู-ฮิส 'ยวง เซอ เคียง
มา กับ ก้วยตาถี่ สะพาย/แบก บ้าน ขมิ้น

ฮอ-อิจ 'มา-แอ เคอ-อิ เมียง 'เยียง เลอ งอง
มา กับ ฟิน ตัด 'เยียงเลอ งอง⁴⁸

เตอ-อุม 'มา-แอ ปลอง ตอ-แอฮ เซียน เลอ บู-ฮิส
มา กับ หนุ้าคา เกี้ยว หนัก เลอบู-ฮิส

ญื่อะ ระ ญื่อะ 'เยียก ฮลา-ออง 'เหอ-อูก โจก
บ้าน ใหญ่ บ้าน ฟี สูง คือ เจาะ

เซอ เอาะ ญื่อะ 'เยียก โพลก ชัง แซม
ไม้ ก่อน บ้าน ฟี งา ช้าง ไต/คนเมือง

เมะ เตอ-อุม เออ-อีญ ซอด เลอ ปอด ญื่อะ ฮลา-ออง
เธอ มา กลับ ฟุง⁴⁹ (เลอปอด) บ้าน สูง

เออ-อีญ ซอด ลอซอ ออ 'มา-แอ นา-อีญ
กลับ ฟุง สลับ ฟี กับ นา-อีญ

เออ-อีญ เวื่อน เลอ เลียก 'เยียก 'มา-แอ เชือก
กลับ มัด/ผูก สลับ ฟีไชย กับ น้องเขย

เตอ-อุม มัฮ กะ โปง โญด เมะ ระ
ถึงจะ เป็น ที่ ควร ยศ เธอ ใหญ่

เลอ โตฮ ละ เมะ ฟิน หนึ่ง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่บทขอ

บท เตรียมงาน

(ฝ่ายชายร้องตอบ)

เมื่อท้องหิว อยากกิน คอแห้ง หิวน้ำ เหมือนกับเรากำลังดับไฟป่า

บอกให้แม่หุงข้าวหม้อใหญ่ เท่ากับกะโหลกช้าง

ให้ตั้งหม้อข้าวใหญ่ ๆ ใช้ไฟแรง หมุนหม้อเป็นวงกลมบอย ๆ จนข้าวสุก⁵⁰

บอกให้พ่อรู้ว่าเป็นเรื่องราวของผู้หญิง อยากให้ญาติผู้ใหญ่ได้รับรู้

บอกให้พ่อเป็นผู้ถามไถ่ไวกั้นห้อง

ทำเตียงด้วยไม้ไซโตะ ให้คนเมืองเลื่อยหาไม้

บอกให้พี่คนโต หาควายเป็นสิ่ขงแกที่จะมาร่วมงาน

หาควายเป็นสิ่ขง แก่กับครกตำข้าว

ถ้าซื้อที่แม่ลา 25 บาท ถ้าซื้อที่แม่แวน⁵¹ 1 แสนบาท

ถ้าเนื้อควายไม่พอ เอาเนื้อหมูมาเพิ่ม

ถ้าเป็นหมูตัวผู้ น้ำมันหมูจะหก ถ้าเป็นหมูตัวเมีย น้ำมันไหล

บอกให้พี่คนที่สอง ซื้อหมอน

ถ้าหากบ้านเมืองวุ่นวาย ไม่ให้ต้มเหล้า ต้องหาวิธีแก้ไข

⁴⁷ ครกรุ่ง คือ บ้านอุมลองหลวง

⁴⁸ ชื่อไม้สำหรับทำฟืน

⁴⁹ เป็นการส่งหนุ้าคา ให้คนกำลังมุงหลังคา

⁵⁰ วิธีหุงข้าว

⁵¹ อยู่แถวป่าหลวง

เจ็กไฟ⁵² ก็ต้มไม่ได้เหมือนกัน อย่าทอดยอ ให้จัดงานให้ได้
 จะไปซื้อตราสารที่เมืองยวม⁵³ ไปซื้อบ้านนายเอว⁵⁴ ไปซื้อบ้านนางพิน
 เมื่อได้ใบอนุญาตเสร็จก็กลับมาที่บ้าน กลับมาบอกให้แม่สบายใจ
 เหล้าข้าวเหนียว ดิกรีสสูง เหล้าข้าวใหม่ รสชาติหวานน้ำผึ้ง
 เหล้าลูกเดือย ใช้เวลาต้มไม่นาน
 เหล้าข้าวฟ่าง ต้มได้เร็ว ไม่ต้องรอนาน
 ถ้าเหล้าครบ ให้ดูวันที่ทั้งสองฝ่ายจะจัดงานวันอะไร
 วันเสาร์ เป็นวันไม่ดี ถ้าจะเป็นวันเสาร์ จะส่งเหล้า ขอบุญ
 วันอาทิตย์ เป็นวันดี วางจารีตเมือง
 วันอังคาร ถือน้ำดำหัว⁵⁵ ดำหัวพ่อตา น้ำ พี่ชาย พี่สาว นำส้มป่อย 3 ผัก⁵⁶
 ถ้าเธอมา ห้ามใส่ผ้าฉีกขาด ลมพัดฉีกขาด เหมือนใบตอง
 ห้ามใส่ผ้าเปื้อน เหมือนซุบฮ้อม ต้องใส่ผ้าใหม่จากในปอม
 ใส่เสื้อดำในยามใหญ่ เสื้อคนแต่งงาน
 ถ้าเธอมาอย่าทำให้ผมยุ่งเหมือนนก ชูลา-อิก ที่อยู่ในป่า
 ให้สระผมด้วยเปลือกเถาวัลย์ เระ – อัญ ทาตัวให้หอม
 อาบน้ำด้วยน้ำมัน ให้ตัวเป็นสีทอง
 ให้เหมาะกับงานแต่ง เดินลอดผ่านแขนงไม้ไผ่ในพิธีแต่งงาน
 เอาน้ำเต้าแขวนตรงซุ้มลอด
 พ่อบ่าวสาวเดินลอด ต้องโยนให้น้ำเต้าแตก แล้วมีคนรอเหยียบ⁵⁷ (ทำตอนกลางคืน)
 ถ้าตัวเธอมา อย่ามาตัวเปล่า เหมือนถือใบตองเปล่า
 ให้เอาของห่อใบตองมาด้วย ให้แยกห่อ ห่อหนึ่งใส่เนื้อ อีกห่อใส่ข้าวเหนียวกับไข
 ให้ผีปู่ย่า ตายายส่วนหนึ่ง ให้คนกินส่วนหนึ่ง
 เอาไขสุก ให้น้องสาวสามี เอาข้าวเหนียวห่อเนื้อ ให้พ่อตา⁵⁸
 ไปเก็บใบตองที่ครกรุ่ง เอาหมูใส่ถ้วยตาห่าง เพื่อแบ่งให้ญาติพี่น้อง
 ถ้วยตาถี่ สำหรับใส่ของชิ้นเล็ก ๆ
 ให้ตัดพิน เยี่ยงเลื่ององ ให้เกี้ยวหย่า 1 หาม
 บ้านพี่สูง ให้ใช้ไม้ก่อน (ไม้สำหรับผูกมัดหย่าคา)
 ถ้าเธอมา เธอจะต้องส่งหย่าคาให้คนทำหลังคา
 สลับกับน้องสาวสามี สลับกับพี่เขย น้องเขย
 ถ้าทำแบบนี้จะได้เป็นคนที่อยู่ในครอบครัวได้ ไม่ทะเลาะกัน⁵⁹

⁵² คนจีน

⁵³ แม่สะเรียง

⁵⁴ นายเอว เป็นคนที่ทำใบอนุญาต

⁵⁵ ดำหัวก่อนแต่งงาน

⁵⁶ ใช้ส้มป่อยใส่ขมิ้น สำหรับรดน้ำดำหัว เชื่อว่าจะปลอดภัยไม่ดี

⁵⁷ ปัจจุบันยังมีบางตระกูลทำอยู่

⁵⁸ พ่อตา จะแยกส่วนหนึ่ง วางไว้ตรงหัวบันได ล้างเชื้ผีปู่ย่า ตายายมากิน

⁵⁹ เสมือนการได้ทำงานร่วมกัน

1.7 โบท มอก 'มา (บทพ่นไร่)

เป็นบทที่กล่าวถึง วิธีการทำไร่

ตั๊ฮฺ เมื่อน โม-อีญุ แคย-อิจ ยุส ตะเน
ถ้า เหมือน คำ ขีด/พูด ของ ตะเน

โยะ โกะ เมะ เตอ-อุม ทิเชอ ตอ-อิจ
เห็น ตัว เธอ มา

แรรน เปละ นึ่ง เมะ เมาะะ ฟิน อา-อีต
ขยัน ไต ที่ เธอ ไม่ได้ อยู่ (อยู่นึ่ง)

เมาะะ อา-อีต เลอ ตอง บยอง กา-อีญุ ชิก
ไม่ นึ่งเปล่า ? ม้า หัว นา

แตม อา-อิง เลอ สลัก เลององ ลัก เงอ-อุ
ดี ไว้ ? มีด พัน ต่อไม้

เยื่อม ชา-อิม เปอ จอก เซอ ตอก เอะ โม
ร้องให้ นก เปอ จอก เนะ/สอน เรา ทิมดิน
ยอดข้าวที่ไร่

บิส เมยอ-อิ โม 'ลั้ง เปอ-อุ กยัง ลง
ตัด ไม้ทิมดิน ยาว บิน นกกดดำ

เมะ แปน กวน เลอ-อี เกอ-อี เออ-อีญุ พิต
เธอ ปั้น ลูก กระแต เดิน มา หยอดข้าว

เลอ-อิฮฺ รา-แอฮฺ ขวง ฉัว ชัว เลอ เลอ-อุง
ลง เขี่ย เขิงเขา แกว ที่ราบ

เลอ เลอ-อุง เลอ ลา-แอฮฺ ปา-แอฮฺ มอน โกลง
ที่ราบ (คล้าย) กวาด เล่น ห้วย

โฆง โตะ ลอน ๆ โอ-อิจ พอน แชน
สันเขา ? ล้วน ๆ หมด ห้า แสน

ตั๊ฮฺ เมื่อน โโม-อีญุ เบย ชอม ตะ แนด
ถ้า เหมือน คำ ว่า/กล่าว อย่างดิงาม?

แรรน พา-อุม นึ่ง เมะ เมาะะ ฟิน เฮะ
ขยัน ใจ ที่ เธอ ไม่ได้ ถนอม?

เมาะะ โง-เอ เลอ สลัก บลัก โโม-อีญุ ปอง
ไม่ นึ่งเปล่า ? ค้างคาว ปาก ป่อง(หน้าต่าง)

โง-เอ 'มา-แอ เลอ โซฮฺ ชอม เลอ แตม
อยู่ กับ กระบอกเป่าไฟ ทั้ง ข้อนดีเหล็ก

เยื่อม ชา-อิม เกลียง แกล ดวน เมะ มอก
ร้องให้ นก เกลียง แกล ใช้ เธอ พัน

บิส อา-อิง เมยอ-อิ โม⁶⁰ เฟื่อง โโม ฮลา-อง
ตัด ไว้ ไม้ทิมดิน บน ดอย สูง

ฮมอง 'ลอ-แอฮฺ เมยอ-อิ โโม เลอ เทือบ
ได้ ยินเสียง ไม้ทิมดิน ดอย ตรงข้าม

เมะ แปน กวน กิด ยึด เลอ-อิฮฺ รา-แอฮฺ
เธอ เป็น ลูก กระทา ยึด ลง เขี่ย

มอก 'มา เพยะ เฮลอ-อุง เลอ เลอ-อุง อา-อิจ ชัง
พัน ไร่ ป่าอุดม ที่ราบ นอน ข้าง

มอก 'มา เวือสโลง โฆง เซอ ตะ
พัน ไร่ พื้นที่กว้าง สันเขา แปด

โอ-อิจ พอน แชน กัว เลอ อัว ลาน เฮงาะ
หมด ห้า แสน ข้าวฟ่าง สาม ล้วน ข้าวเปลือก

⁶⁰ ไม้สำหรับกระทุ้งดินให้เป็นหลุม เพื่อยอดข้าว

ดัส โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา ???

โปฮ เตอ-อุม ละ เมะ เพยะ กอ-แอ คยู-อิ
เบิด ไม่ ให้ เธอ ป่า มี ต้นโพธิ์

มอก โมง กอ-แอ โกยฮ เลอ-อิฮ ทิม เม
พัน สันเขา มี ไม่โกยฮ มากด้วย สุก มะเดื่อ

มอก ดิบ เซอเพีย เปยอ-อิฮ เทีย รอด
พัน ที่ลาดชัน แจ้ง บาน ดอกฝ้าย วาน

มอก 'มา เฌียง โกลง เฌอ-อุม โซง เบ-อิญ
พัน ไร่ ข้าง ห้วย ปูลุก ข้าวฟ่าง ชาว

เลียงหมอม เกยอ-อิฮ โวก โลก เฌืออะ ตา-อิฮ
เข้า ทั้ง หมี่ ควาย หุบเขา (ริม) กระท่อม

เออ-อิญ จับ กา-อิญ โมง โวง 'มา-แอ พู-อิญ
มา เกาะ หัว สันเขา นกโหว่ กับ นกทู-อิญ

ดัส โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา ???

กอม เคือฮ กวน กละ โซม เฌียงงอ
อย่า ให้ ลูก กินจุ กิน ข้าง เต่าไฟ

ปอนดัก เลอเวีย โซม เบีย โกฮ
กับ ลิ่น เสือ กิน ลี้ม ลูก

ตา-แอแม พู-อิ ฮมอง โคย-อิญ ฮลอง บู
เล่า อีก คน ได้ยิน ทุก ยามเย็น

ดัส โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา ???

เมะ เตอ-อุม ตาน ๆ งา-อุบ เลอ ซอฮ
เธอ มา ตาน ๆ เข้า เคลื่อนไหว ?

มอก เตอ-อุม ละ เมะ โมง กอ-แอ เระ
พัน ไม่ ให้ เธอ สันเขา มี ต้นไทร

เซอ มอก โมง เกอ-อิฮ เลอ เงอ-อิฮ ทิม โบฮ
จะ พัน สันเขา แก่ มากด้วย สุก ดอกตำ

มอก ดิบ เซอ ปลังละ กา-อิญ เทีย
พัน ที่ลาดชัน โลง สำหรับ ลูกฝ้าย

มอก เตอ-อุม หนึ่ง พู รา-ออก ชูลอง
พัน ไม่ ที่ ยอดเขา ป่า อ้อดำ

เลียง เกยอ-อิฮ มะ กวน เลอ แกลน โพะ ฮละ
เข้า หมี่ แม่ ลูก หักพับม้วน ทั้ง ไบ

มอก 'มา เฌียง กยะ เลอ เซอ-อุง โคะเค
พัน ไร่ ข้าง ทาง มากด้วย ไม่ตัดกิ่ง

เซอ เงอ-อิ ชวง พู-อิญ เซอ กยัก ชวง โวง
สีเหลือง ดิน นกทู-อิญ สีแดง ดิน นกโหว่

กอม เคือฮ กวน เกละ แรม เฌียง กยะ
อย่า ให้ ลูก ชี้เกียด ดายหญ้า ข้าง ทาง

โซม โพะ เลอ-อิญ ชัก ปอน ฮัก ตอง
กิน แถม นาน อิ่ม กับ หนึ่ง เผา

จัก แม พู-อิ เจีย โคย-อิญ พิ ลา-แอ
เล่า อีก คน นิทาน ทุก คน ไปมา

อู แม พู-อิ เฌือฮ โคย-อิญ เพือฮ เพยะ
ลือ อีก คน เยาะ ทุก เข้า ตูรู้

เมะ เตอ-อุม โดก ๆ งา-อุบ เลอ อัน
เธอ มา โดก ๆ เข้า เลออาณ

เกอ-อิฮ อา-อุบ โซม กอ เฌือม เกลือง แกล
หุง ข้าว กิน แม่ผัว ร้องให้ เกลือง แกล

เงอ-อุม ปลา-แอญะ โปะ เลอเอาะ แอ โรง
ต้ม เหล้า ต้ม พ่อผัว ไก่ขัน แรก

เมะ ตอ-อุม เออ-อีญ พู รัง เซอโม-อีญ
เธอ มา กลับ คำ แสง ดาว

เออ-อีญ รัง เคอ-อิ ดู เซอ เพียญ โคย-อีญ ชา-อุม
กลับ แสง จันทรเพ็ญ สว่าง ทุก คืน

เฮอ-อุ โชม อา-อุบ ชะ โลก ดอ-แอ ชัง
ไป กิน ข้าว เข้า หุบเขา ดอย ช้าง

เฮอ-อุ โชม อา-อุบ ชะ คยัง เซอ โฌยง
ไป กิน ข้าว เข้า ผัง สาละวิน

ปอก โชม นิง ฮละ แจฮ โคย-อีญ บู
ตก กิน ที่ ใตตอง ฉีก ทุก คำ

เฮอ-อุ โชม อา-อุบ ชะ เวียง ขวง ฮมา-ฮือ
ไป กิน ข้าว เข้า เมือง ขวง ฮมา-ฮือ
(เชียงใหม่)

ชวน ฮา-ออก งอ กา-อิง ลอน โล-อิจ ๑
เห็น ขึ้น ไฟ ป่า ลาม เรื่อยๆ

กอม เลอ-ฮิส เลอจา-อิจ แรม รา-อิบ นอ
อย่า ลง น้อย ใจ ดาย หน้ำ รก

ฮา-ฮิก กลา-อุม บุงเบียง เจริญ เซอ ตะ
มม ม้วย ขาวเมือง สั้น หาง

ดัส โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา ? ? ?

กอม เคือฮ 'มา ระ โอ-อิจ นิง เตื่อม
อย่า ให้ ไร่ ใหญ่ หมอ เพราะ ทั้ง

เมะ เตอ-อุม งา-อุบ เฮอ-อุ เปอ-อุ เลอ ฮม้ง
เธอ มา เข้า ไป บิน นกเลอฮม้ง

เออ-อีญ รัง เซอโม-อีญ ตอฮ โคย-อีญ บู
กลับ แสง ดาว ระยิบ ทุก คำ

เฮอ-อุ โชม อา-อุบ พู ทุ ดอ-แอ โตก
ไป กิน ข้าว เย็น ภูเขา ดอย ตก

เฮอ-อุ โชม อา-อุบ พู ทุ แม่วัง
ไป กิน ข้าว เย็น ดอย แม่วัง

เกอ-ฮิส โชม นิง โฮลฮ เลอโปลฮ โคย-อีญ ชะ
หุง กิน ที่ ได้ เปลี่ยน ทุก เข้า

เฮอ-อุ โชม อา-อุบ พู ทุ ดุง เตียง
ไป กิน ข้าว เย็น ดอย สันสะเทือน

ชวน เฟียก ขวงเฮละ พู มา-อิง ๑
เห็น มีด ดิน ผน หนา มีด ๑

เมะ กอม เบฮเปละ แรม เฮละ ระ
เธอ อย่า อ่อนไต ดายหน้ำ ผนใหญ่

'มา มอก เอะ อา-อิง ตอก เฌียง เบยะ
ไร่ พัน เรา ไร่ ติด ข้าง ป่า

ฮา-ฮิก กลา-อุม 'ยวง ฮละ ระ เลอ เคือฮ
มม ม้วย บ้าน ตอง ใหญ่ ม้วน

กอม เคือฮ 'มา เวือฮ โอ-อิจ นิง ละ
อย่า ให้ กว้าง หมด เพราะ ละ

โมะ โรฮ ฟิน เชือน เวือน โคะ เค
เครือ เขา ได้ ยื่น เกาะ ไม้ ตัดกิ่ง

โง-เอ 'มา-แอ เลอ เบ 'ลอ-อิจ โตะลอง
อยู่ กับ โนม หวาย โตะลอง

เตอ-อุม ลอ-แอ 'มา-แอ กอ โมะ ฆอ-แอ ตอง
มา ตัด กับ แม่ผัว เครือ ฆอ-แอ ตอง

ลอ-แอ โมะ เลอเฮอ-อิ กา เปลล-อิ แก
ตัด เครือ เลอเฮอ-อิ ก่อน ออกผล แดง

ลอ-แอ 'มา-แอ กอ โรง ลวด โอง เบ-อิญ
ตัด กับ ป้า แรก ลวด โอง ผีอก/ขาว

พิน เตอ-อู เซอ เมียก เปียก ชวง เฮงาะ
ไม่ ได้ ส่อง ดู เปียก ดิน ขาว

ปัง รา-อิบ ปัง ระ ตะ 'ล้ง แรม
ถึง หยั่ว จะ ใหญ่ ยัง จะ ถาง

แรม ทิ เบอ-อู 'ล้ง ตัง โตะ เปยะ
ถาง หิ้ง แถบ ยาว กล้า ผัก ผัด

ควฮ เมิน หิง 'มา ตัง เซอ ปรุ-อิ
งอก ช่างมัน ที่ ไร่ กล้า มะเขือ

ดัฮ โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา ? ? ?

กอม แรม ทุเทื่อะ เวื่อะ หิง โลก
อย่า ถาง สะเพร่า ผักกูด ที่ หุบเขา

เมะ เปียน 'มา ฆอ เมียง เลอ เพื่อ
เธอ เปลี่ยน กับ รุ่น ข้าง เลอ เพื่อ?

โอ เปียน 'มา-แอ หา-แอ เออ-อิญ เลอ เคะ
กอให้ เปลี่ยน กับ น้องผัว กลับ ข้างหลัง

เอะ เออ-อิญ เลอ เลียก เปียก 'มา-แอ เชือก
เรา กลับ สลับ พี่เขย กับ น้องเขย

ดัฮ โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา ? ? ?

ลอ-แอ โมะ ฆอ-แอ ตอง กา ลอง เตะ
ตัด เครือ ฆอ-แอ ตอง ก่อน ดำ ดิน

ลอ-แอ 'มา-แอ กอ ควด ตัง ลวด โอง
ตัด กับ ป้า แก่ กล้า ลวด โอง

แรม รา-อิบ เฟื่อง ทุ พู ตะ เมียก
ตาย หยั่ว ยอด ดอย หนา หัก หนา

ปัง รา-อิบ ปัง นอ ดิ ปอ ละ
ถึง หยั่ว จะ รก ยังไม่ เต็มใจ ละ

ตะ 'ล้ง แรม ตอ-อิจ โอ-อิจ ฆอม ตัง
ยัง จะ ถาง ถอน หมด ทั้ง กล้า

ควฮ เมิน หิง เจียก ตัง เซองา
งอก ช่างมัน ที่ กั่ว กล้า สีเขียว

ควฮ หิง 'มา มอก ตัง ตอก ดอย
งอก ที่ ไร่ พัน กล้า เหมือนสาบเสือ

กอม เตอ-อุม แรม เกอ-อิ เซอ เงอ-อิ ตัง เวื่อะ
อย่า มา ถาง ขวาง? เหลือง กล้า ผักกูด

เมะ เตอ-อู แรม ฮา-ออก รา-ออก เซอ เตียง
เธอ มา ถาง ขึ้น ท่ามกลาง ไม่เซอเตียง

กอม เตียง เออ-อิญ โหง 'มา เซองา-แอ
อย่า ขึ้น กลับ เตียว ไร่ ไกล

เคือฮ เออ-อิญ เลอ ซอ ออ 'มา-แอ หา-อิญ
ให้ กลับ สลับ? พี่สาว กับ เมียของอ้าย

เตอ-อุม มัฮ กะ โปง พา โรง มะ
ถึง เป็น ที่ เหมาะ/ควร สะไ้แรก แม่

เลอโดฮ ละ เมะ ฟิน หนีง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ คำ ร้อง

บท ฟินไร่

เห็นตัวเธอมา ภูมิใจที่เธอมา ทำให้เรามีแรงทำงานได้เต็มที่
ไม่อยู่หนึ่งเหมือนค้ำคาวที่อยู่ปากถ้ำ ไม่อยู่หนึ่งเหมือนม้าที่อยู่ปลายนา
ตีสัตว์ไว้ เพื่อที่จะตัดไม้ นกเกลี้ยงเกล⁶¹ ร้อง บอกให้เรารู้ว่าถึงเวลาแล้วที่จะฟันไร่
นกเป๋อจอก⁶² เตือนให้เราว่า ถึงเวลาหยุดข้าวแล้ว
ตัดไม้ เตรียมไว้บนยอดดอย ตัดไม้ให้ยาวพอกับเหยี่ยวบิน
ไต่ยีนเสียงไม้กระทุ้ง เธอมาเป็นลูกกระแต มาหยุดข้าว
เธอมาเป็นลูกนกกระทา เป็นผู้เขี่ยดิน ที่ซานไร่ (เชิงเขา)
ฟินไร่ ฟินที่ราบ⁶³ อุดมสมบูรณ์
จะฟันไร่ กว้าง 8 สันดอย สันดอยที่ลึก จะหมดพันธุ์ข้าว 5 แสนถึง⁶⁴
หมด 5 แสนกว่า 3 ล้านข้าว⁶⁵
ถ้าตัวเธอมาจริง ไม่ฟันไร่ตรงที่มีต้นไทร⁶⁶ ไม่ให้เธอไปฟันไร่ตรงที่มีต้นโพธิ์⁶⁷
ให้ฟันไร่ที่อุดมสมบูรณ์ มีดอกตัง⁶⁸ ให้ฟันที่ป่าแก⁶⁹
ฟันไร่ที่มีไม้โกยฮ และไม้มะเดื่อขึ้นชุกชุม
ให้ฟันที่โล่ง สำหรับปลูกฝ้าย ฝ้ายจะขึ้นดี
ไม่ฟันที่ยอดดอย ที่มีหญ้าฉูลอง⁷⁰ขึ้น
ให้ฟันไร่ที่ข้างห้วย ไว้ปลูกข้าวฟ้าง⁷¹
หมีมาทั้งตัวแม่ ตัวลูก จะทำลายข้าวฟ้าง
ให้ฟันไร่ข้างทาง ตัดกิ่งต้นไม้ใหญ่ ไว้ปลูกข้าวโพด
นกทู-อิจ นกโวง มาเกาะที่หัวสันดอย จะดูสวยงาม
ตีนนกทู-อิจ สีเหลือง ตีนนกโวง สีแดง
ถ้าตัวเธอมา ไม่ให้ลูกเกียจคร้าน ให้ตายหญ้าข้างทาง
ไม่ให้ลูกกินจุ กินข้าวข้างเตาไฟ⁷² ถ้ากินใกล้ไฟนาน ๆ ไฟจะเผาหนัง
ถ้ากินผลเพกา จะไม่ยอมลุกไปไหน เดี่ยวคนอื่นจะนินทาทุกเช้า เย็น

⁶¹ มีลักษณะคล้ายเหยี่ยวตัวเล็ก ๆ

⁶² เรียกว่า นกสะบ้า มีเสียงร้องตอนกลางคืน

⁶³ อยู่บริเวณตีนดอย หรือริมห้วย

⁶⁴ เท่ากับ 500 ถึง

⁶⁵ กว่ เท่ากับ 500 ถึง , 3 ล้านข้าว เท่ากับ ข้าว 3 แสนถึง

⁶⁶ มีผี วิญญาณ เจ้าที่

⁶⁷ เชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์

⁶⁸ บริเวณที่มีดอกตังขึ้น แสดงว่า เป็นที่ที่มีดินดี สมบูรณ์

⁶⁹ ป่าที่ไ่มานาน มีดินสมบูรณ์

⁷⁰ เป็นหญ้าที่ฆ่าไม่ตาย

⁷¹ ข้าวฟ้าง สำหรับทำขนมในพิธีกรรม

⁷² ลูกจะกลายเป็นคนตะกะระ

ถ้าตัวเธอมา
 เธอมาด้วยความขยัน จะต้องตื่นเช้า ขยันทำมาหากิน
 หุงข้าวให้แม่สามีกินแต่เช้า เวลาที่นกเกลือกแลร่อง
 ให้ต้มเหล้าให้พ่อสามี ตอนที่ไก่อ้วนตอนเช้า
 เธอไปไร่แต่เช้า เหมือนนกเลอฮม้ง
 เธอต้องกลับค่ำ ท่ามกลางแสงดาวระยิบทุกคำ
 กลับทางที่มีแสงเดือนทุกคำ
 ไปกินข้าวเย็นที่ดอยตก ไปกินข้าวเช้าที่หุบเขาตอยเช้า
 ไปกินข้าวค่ำที่ดอยแม่วัง ไปกินข้าวเช้าที่ร่องสาละวิน
 ปहुขั่วที่กระบอกไม้ไผ่ทุกเช้า ตากข้าวที่ใบตอง แล้วฉีกทิ้งทุกเย็น
 ไปกินข้าวเย็นที่ดอยสันสะเทือน ไปกินข้าวเช้าที่เมืองเชียงใหม่
 เห็นฝนจะมาแต่ไกล เห็นควันไฟที่กำลังไหม้ราม
 เธออย่างน้อยใจที่จะต้องถางหญ้ารก เวลาฝนตก
 อย่างฝันใจที่จะต้องดายหญ้ารก ไร่ที่เราฟันไว้ จะต้องเริ่มทำข้างไร่ก่อน
 ผมมวยของคนกลุ่มหนึ่ง ทางสัน ผมมวยบ้านใบตอง มันใหญ่
 ถ้าเธอมา อย่าปล่อยทิ้งไร่ให้กว้าง หยิบต้นเถาว์วัลย์ที่พันต้นไม้
 ถ้าเธอมา ให้มาเกี่ยวเถาว์วัลย์กับแม่สามี
 เกี่ยวเถาว์วัลย์ ฆอ-แอตอง⁷³ ตัดเถาว์วัลย์ เลอเฮอ-อิ ก่อน แดงกวาจะออกผล
 ดายหญ้ากับพี่สาวของแม่สามี ให้เธอตัดหญ้ากับพี่สาวของแม่สามี
 เอาหญ้าน้อยดอย ท่ามกลางมีดฝน
 เราไม่สามารถที่จะแหวกดูโคนต้นข้าว
 ถึงแม้หญ้าจะรก ก็อย่าละทิ้ง ถ้าหญ้าจะใหญ่ ก็ต้องพยายามดายหญ้า
 จะถากถางหญ้าจนหมดเกลี้ยง แม้แต่ต้นกล้าของหญ้า
 ถางหญ้าสักพักใหญ่ ผักเผ็ดป่าจะงอก
 ถึงแม้หญ้าจะงอกที่ไร่กล้ามะเดื่อ งอกที่ไร่ไถ่ ไร่กล้าสามเสื่อ
 ถ้าเธอมา ไม่ให้ถางหญ้าทางขวาง ให้ถางขึ้นตามสันดอย
 ให้ถางหญ้าเป็นแนว เป็นระเบียบ
 เธอมาถางหญ้าที่บริเวณไม้เซอเตียงขึ้นชุกชุม
 เธอเปลี่ยนกับพี่ช้างเลอเพื่อ⁷⁴
 ถ้าไปไร่ไกล อย่างกลับคนเดียว ให้กลับกับน้องสามี จะได้ปลอดภัย
 ให้กลับสลับกับน้องสาวสามี กลับสลับกับพี่ชาย น้องเขย ถึงจะคู่ควรสะไภ่คนแรกของแม่

⁷³ เถาว์วัลย์มีกลิ่นเหม็นมาก

⁷⁴ เขตที่จะต้องถางในแต่ละวัน

1.8 โบท พวก บอ (บทเจาะครก)

ดัยเหมือน โม่-อัญ แดย-อิจ ยุษ ตะเน
ถ้าเหมือน คำพูด ของ (ตะเน)

เอะ ญ่อม เลอ เจะ เขียน ลา-อิจ ะ
เรา เมื่อ ใฝ่ฝัน อย่างหนักหนา

ตอฮ นอ-อุม เอะ ยุษ กอ-อิจ โห-อิจ เฮละ
ส่องแสง จริ่ง เรา ทำ แดด เสรีจ ฝน

เคียง นอ-อุม เอะ ยุษ ตะ อัว ะ
แห่ง จริ่ง เรา ทำ ดิน (อัว ะ)

มะ เตอ-อุม ตอฮ ตา-อึง ลา-อึง นอ-อุม เฮละ
เธอ มา ขน ก่อไฟ กลาง ปี ฝน

มะ เตอ-อุม โตฮ โหะ เลอ โกะ คา-ออ จา-ออ
เธอ มา คำ ขาย ข้าวสาร ข้าว เจ้า

โตฮ ตา-ออ ทิ พวง ลวง เลอ ยุม
คำ ส่ง หนึ่ง กระบุง ด้าน เมือง ยวม

ดัย โกะ มะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา ? ? ?

แหรน เปละ หนึ่ง มะ เมาะ ฟิน อา-อิด
ขยัน ไต ที่ เธอ ไม่ได้ อยู่

เซอ กัฮ เบียง 'ลา-แอ กา-แอ ตอม เซอ-อิ
หวิ พัน/เขี้ยว กระรอก เคาะ/หวิ ไซ เหา

เลอ จา-แอ ตา-อัญ รับขับ เลอ อา
กระ ดั่ง สาน (ลวดลาย) สอง

ดัย โกะ มะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา ? ? ?

ดัยเหมือน โม่-อัญ เบย ขอม ตะแนด
ถ้าเหมือน คำกล่าว (ขอมตะแนด)

เอะ ญ่อม เลอ จา-อิจ ซา-แอฮ วิญ ะ
เรา เมื่อ ปรรณนา อย่างดีงาม

เฟือฮ นอ-อุม เอะ ยุษ เบยะ เรียง ะ
ผ่านพ้น จริ่ง เราทำ ปาเหล่า (เรียง ะ)

เคอ-อิ เมยะ กอ ระ ตอก เลอ อัง
ฟิน กอง ป้า เหมือน ผา

เฮงาะ ซาน กอ มัง คัย เลอ ยุม
ข้าวเปลือก ? ? ? ฝ่าง แม่ ยวม

มะ เตอ-อุม โตฮ ตา-ออ เลอ โกะ คา-ออ ลวง
เธอ มา คำ ส่ง ข้าวสาร ข้าว หลวง

โตฮ ตา-ออ ทิ แชน เตอ-อุม แปน มา-อือ
คำ ส่ง หนึ่ง แสน ถึงจะ เป็น เงิน

แหรน พา-อุม หนึ่ง มะ เมาะ ฟิน เฮะ
ขยัน ใจ ที่ เธอ ไม่ ไม่ (ถนอม)?

เซอ ฮอด เซอ กัฮ ญ่อม มา-อิจ 'จา-แอ
จะ รัต/ขัด หวี เมื่อ ดี ตา

เซอ ตา-อัญ เลอ จา-แอ ญ่อม มา-อิจ ตะ
จะ สาน กระดั่ง เมื่อ ดี มือ

เซอ รับ ตา-อัญ ตา-อับ อา แลฮ
กระปุก สาน (ลวดลาย) เจ็ด

โซม พวก บอ โตฮ ลาย โซม กัย
จะ เจาะ ครก คำ แกน ไม่โซมกัย

เออ-อีญ โตษ บุง บั้ง เกยอ-อิส 'ลั้ง เบล
มา ตำ บุงบั้ง สาว ยาว กำไล

พวก บอ โคะเบล เยื่อ เก เฮงาะ
เจาะ ครก ไม้ (เบล) ง่าย ละเอียด ข้าวเปลือก

ดัย โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา ? ? ?

กอม เตอ-อุม เฮอ-อู อู เออ-อีญ เมื่อ ชะ
อย่า มา ไป พุด/คุย กลับ เมื่อ เข้า

เอาะ แอ ญีอม โรง โงง เซอ ณะ
ไก่อ ชัน เมื่อ แรกเที่ยงวัน

โตษ เฮงาะ สอก กอ บอ เลอ คิต
ตำ ข้าว ตาก กอ/แม่ผัว ครก เลอคิต

วิด เฮงาะ เลอโต โคย-อีญ พู เพยะ
ตำ ข้าว เลอโต ทุก คำ

กอก เกยอ-อิน 'มา-แอ โปะ ชวง โบยะ ญีอะ
เรียก พุด/คุย กับ พ่อผัว ชายคา บ้าน

ลอน กอ บลัวๆ ญีอม จัว โชะ
ถ้าหาก แม่ผัว บ่นเรื่อยเปื่อย เมื่อ เจ็บป่วย

ลอน โปะ เลอ โชะ ญีอม โญะ ปลา-แอ
ถ้าหาก พ่อผัว ตำว่า เมื่อ ตี๋ม เหล้า

ลอน โยะ เลอ โช-อิจ โร-อิจ 'มา-แอ เล
ถ้าหาก เห็น ทะเลาะ นกฟัด กับ นกแก้ว

โอ โตษ บลัว ๆ กัว เซอ ตอก
ก็ ให้ ละเอียด ค่อย สั่งสอน

ปอก เฟือะ เลอปีญ เลอ ฌีญ กอ-อิจ จัว
โงม ลิง น้ำปิง ส่องแสง แดด อ่อน

พวก เตอ-อู บอ เ'รอ-อีญ มัก เ'ลอ-อีญ เก
เจาะ ไม้ ครก ไม้(เรอ-อีญ มัก นาน ละเอียด

รวน หมอม เมยอ-อิ โตษ โกยส เฟือง ทุ
เหลา ทั้ง สากครก ตำ ไม้โกยส บน ดอย

กอม เตอ-อุม เฮอ-อู เลอ-อิม เออ-อีญ เมื่อ พู
อย่า มา ไป เที้ยว กลับ เมื่อ คำ

โรส เซาะ เลียง เตียก แอ เลอ แอ
เห่า หมา เลียงเตียก ? ? ?

พู เพยะ เปอ เจียง เปียียง เลอ-อิส โตษ
ยาม คำ ? ? เตรียม ลง ตำ

เมะ เตอ-อุม เออ-อีญ วิด เฮงาะ เลอโต
เธอ มา กลับ ขยับ ข้าวเปลือก เลอโต

กอก เกยอ-อิน 'มา-แอ กอ ชวง บอ โตษ
เรียก พุด/คุย กับ กอ/แม่ผัว ตื่น ครก ตำ

เคือส พู-อี ตั้ง ญีอะ เตือะ เลอ เว-อีญ
ให้ คน ต่าง เรือน ? อิจฉา

บลัวๆ แดดๆ เคียด โอ โยะ
บนๆ น้อยๆ ทำเหมือน ไม่ เห็น

เลอ โชะ บู-อี ๆ เคียด โอ สมอง
ตำว่า มากน้อย ทำเหมือน ไม่ ได้ยิน

ลอน โยะ เลอ เจ เปย เลอนาน
ถ้า เห็น วิวาท พี่ชาย น้องสาว

โอ โตษ บลอก ๆ เลออา-อุม ปอก เฟือะ
ก็ ให้ พล่ำๆ? น้ำ โงม? ลิง

เตอ-อูก เรอ-อูก เตะ เยียก ฮอ-อิจ กะ กา-อีญ
จุง พาไป แชน พี่ชาย ถึง หัว นอน

เตอ-อุก เรอ-อุก เตะ นา-อีญ ฮอ-อิจ กา-อีญ โปง
จุง พาไป แขน น่องผัว ถึง หัว บั้นได

ลอน มอ 'ญ-อิจ โชะ โญะ ปลา-แอ กลัง
ถ้าหาก รุน เม่า หนัก ตี๋ม เหล้า กลัง

ลอน 'ญ-อิจ เซอ วิญ ชู-อีญ ซิญ 'งา-แอ
ถ้าหาก เม่า ตา

เตีย อา-อิ้ง เลอ ลอ-แอ กอ-แอ ทิ กลอง
โค่น ไว้ มะ ขาม มี หิ้ง ถ้วย

เลอ โดฮ ละ เมะ ฟิน หิง เยื่อม
บอกกลาง ให้เธอ ที่ บท ร้อง

บท เจาะครก

เมื่อตัวเธอมา

เราทำให้แดดออกหลังฝนได้ งานที่ไรทำเสร็จหมด โลงอกโล่งใจ

งานที่เราทำสำเร็จทุกอย่าง

เราทำให้ดินแห้งได้ สำเร็จลุล่วง

ที่แม่สามีกองฟืนไว้ เหมือนหน้าผา

เธอเอาฟืนกองนั้นมาก่อไฟในหน้าฝน

เธอมาขายข้าวสาร ข้าวเจ้า ข้าวเปลือกฝังบักขาม

เธอมาตามส่งข้าวสาร ข้าวหลวง⁷⁵

ตามส่ง 1 กระบุง ส่งที่แม่สะเรียง

ตามส่ง 1 แส่น ถึงเป็นเงิน

ถ้าตัวเธอมา ขยันใจที่เธอไม่เสียดายแรง ขยันไตที่เธอไม่อยู่หนึ่ง

หิวเสียด จะรัดหิวด้วยฝ้าย เมื่อตาดี

หิวเขี้ยวกระรอก กวาดไข่เหา

จะสานกระดั่งเมื่อมือดี จะสานกระดั่ง มีสองลาย

กระปุกใส่ของมีลวดลาย ลาย 7

ถ้าตัวเธอมา

จะเจาะครกตามแกนไม้โซม กยัง

จะเจาะครกตำข้าว ด้วยแกนไม้โซม กยัง

เสียงครกดังบุงบั้ง

ไม่เจาะครกด้วยไม้เรอ-อีญ เป็นไม้เนื้ออ่อน ตำข้าวช้ากว่าจะเสร็จ

เจาะครกด้วยไม้เบล จะได้ข้าวละเอียด เสร็จเร็ว

เหลาไม้ทำสากครกกระเดื่องด้วยไม้โกยฮ

ถ้าตัวเธอมา

อย่าไปเที่ยว แล้วกลับค่ำ อย่าพูดคุย จนต้องกลับตอนเช้า

เดี๋ยวหมาจะเห่า จะมีคนนินทา

ไปเที่ยวตอนเช้า กลับตอนเย็น ไปเที่ยวตอนเย็น ให้กลับตอนเช้า

ไก่อ้วนเมื่อแรกตอนเที่ยงวัน ค่ำมาให้เตรียมลงมาตำข้าว ตำข้าวที่แม่สามิตาก

⁷⁵ ส่งข้าวให้หลวง

เธอมาตำข้าวเปลือกในเลอโต⁷⁶ ทุกคำ จะได้พูดคุยกับแม่สามิตอนตำข้าว
คุยกับพ่อสามี ที่ชายคาบ้าน ให้คนข้างบ้านอิจฉา
ถ้าแม่สามีบ่นเรื่อยเปื่อย ให้ทำเหมือนไม่ต้องสนใจ
ถ้าพ่อสามีบ่นมาก เวลาตีแม่เหล่า ให้ทำเป็นไม่ได้ยิน
ถ้าเห็นนกพีดกับนกแก้ว⁷⁷ ทะเลาะกัน
ถ้าเห็นพี่ชายทะเลาะกับน้องสาว
ให้ค่อย ๆ พูด ค่อย ๆ จากัน ให้ใจเย็น
เหมือนน้ำที่รินไหล ในน้ำปิง ส่องแสง เมื่อแดดอ่อน
ให้จูงมือพี่ชายถึงหัวนอน จูงแขนน้องสามีไปถึงหัวบันได
ถ้าหากสามีตีแม่เหล่า จนเมามาก ให้กินเหล้ากลอย
ถ้าเมาจนตาลาย ให้เตรียมมะขามเปียกไว้ 1 ถ้วย

⁷⁶ 1 เลอโต = 2 ถัง

⁷⁷ นกพีดกับนกแก้ว แย่งกันกินข้าวเปลือก

1.9 โบท ทอฮ เลอ เจอ-อุง⁷⁸ (บททำเครื่องม้วนฝ้าย)

เอะ ญี๋อม เลอ เจะ เขียน ลา-อิจ
เรา เมื่อ ฝั่ ฝั่น อย่าง หนักหนา

ตั๊ย โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา ? ? ?

รวน อา-อิง เลอ โชก โพลก ชัง แซม
เหลา ไว้ (เลอโชก) งา ช้าง ไต

รวน อา-อิง โคะ มัว ยัว เลอ ยุม
เหลา ไว้ ไม้ พาน ไม้สีก แม่ ยวม

ลัฮ อา-อิง เลอ ชา-อิญ อุก เอียก กา-อิอ
ถาก ไว้ เลอ ชา-อิญ ? ? ลม

ชวน เหนอ-อุม ลวง เฝียง เขียง เซอ งา
มอง จาก ด้าน ช้าง แสง สีเขียว

โปง โปละ โพลก ชัง ตาอิ๊ก ฮันง ตอฮ
เหมาะกับ ตุ่มหู งา ช้าง ร้อย ลูกปัด ระยิบ

ตั๊ย โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา ? ? ?

เตอ-อุม 'มา-แอ เลอ งอง ปอง เออ-อิญ มอก
มา กับ มีด เติรียม กลับ ฝั่น

'ลอก เออ-อิญ ตา-อิญ เตอ-อุง เลอ เลอ-อุง ญี๋อะ พยอม
เติรียม กลับมา ทอ กะแทก ฝั่นราบ บ้าน ไม้

เตอ-อุม ตา-อิญ เกอ โปง ชาน โดง แหนฮ
มา ทอ นอกบ้าน ยาน ม้อ ฮ้อม

เอะ ญี๋อม เลอ จา-อิจ ชา-แอฮ วิญ ำ
เรา เมื่อ ปรารถนา อย่างดีงาม

ทอฮ อา-อิง เลอ เจอ-อุง เรอ-อุง มัว โปก
ถาก ไว้ (เลอเจอ-อุง) เขา กระทิง ผู้

ทอฮ อา-อิง ตอ ตา-อิญ ฮัก กา-อิญ มัว
แล้ว ไว้ ตอ ตา-อิญ หนึ่ง หั่ว กระทิง

เซอ ลอ ญี๋อะ ตี๋ม แกฮ ซิม พา-อุม
สอด บนตัก ช้าง อ่อน ใจ

ชวน ตอฮ โปละ บา-อิอ 'ยวง เซอ เงะ
มองเห็น ระยิบ ตุ่มหู ใส่หู กรด อาทิตย์

ชวน เหนอ-อุม ลัก กา นา โปง โปละ
มอง จาก ทาง หน้า ใบน้้า เหมาะกับ
ตุ้มหู

ฮันง อา-อุบ เซอ ออฮ ตอฮ เลอ ฅิญ
ลูกปัด ข้าว แห้ง สะท้อน แสงระยิบ

กอม เตอ-อุม โกะ ปลา-ออ ตอก ฆา-ออ ฮละ
อย่า มา ตัว เปลา่ เหมือน ถือ ใบตอง?

เรอ-อุก ปละ เลอ เคือบ 'ลอก เออ-อิญ ตา-อิญ
เอามา ปละ เลอเคือบ เติรียม กลับ ทอ

ตา-อิญ เตอ-อุ เกอ เตะ ชาน ปละ โปง
ทอ ไม้ ญันบ้าน ยาน ซี้ บานใด

ตา-อิญ เตอ-อุ ญี๋อะ 'ญ ชาน ดู 'ยวง
ทอ ไม้ (ญี๋อะ 'ญ) ยาน ? หมูบ้าน

⁷⁸ ใช้สำหรับขึงฝ้าย

ดัย โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา ? ? ?

กอม เตอ-อุม ตอ-แฮฮ ปละ ฮละ ชัดชัง
อย่า มา ตัด ไม่กะแตก ใบ ดอก กุก?

ตา-อัญ ชุด พา กัง นา-ออก วัง 'รอง
ทอ มั่ง ผ้า ทาง เต็ม ระหว่าง เสา

ตา-อัญ ชุด พา แดม เกยอ-อิช แซม เวียง
ทอ มั่ง ผ้า แด้ม สาว ไต เวียง

ดัย โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา ? ? ?

กอม เคือฮ เพลีย โทะ อา-อิจ โยะ พยุ
อย่า ให้ หนุ่ม น้อย นอน ปลอด ผ้าห่ม

ตา-อัญ อา-อึง พยุ ฮอบ เซอ ตา-อิม ตอบ แหนบ
ทอ ไร่ ผ้าห่ม ห่ม แก้ว วา พับ

ตา-อัญ พยุ แซ่ ลอง ปอง แฮฮ ฮอบ
ทอ ผ้าห่ม ลายตั้ง สีดำ เตรียม เอ็ง ห่ม

พยุ แซ่ เซอ กัยก รุด ลัก 'เยียก
ผ้าห่ม ลายตั้ง สี แดง ยืน ด้าน พี่

กอม เคือฮ เพลีย โทะ โยะ เลอพิ
อย่า ให้ หนุ่ม น้อย ปลอด เสื้อ

ตา-อัญ อา-อึง เลออา ชา เกอลัด
ทอ ไร่ สอง (ชา เกอลัด)

วัด นึง เลอ โบก โวก เมาะ นาน
โยน ที่ ราว พาด ไม่ อยู่

กอม เคือฮ เพลีย โทะ เฮอ-อุ โยะ เฟีย
อย่า ให้ หนุ่ม น้อย ไป ปลอด ทางเก็ง

ตา-อัญ อา-อึง เฟีย ฟุด รุด เลอ'นะ
ทอ ไร่ ทางเกง (ฟุด) ผ่าน น้ำค้าง

กอม เคือฮ เพลีย โทะ เฮอ-อุ โยะ ทอง
อย่า ให้ หนุ่ม น้อย ไป ปลอด ย่อม

ตา-อัญ อา-อึง ทอง โจก โวก เลอ เลียก
ทอ ไร่ ย่อม (โจก) พาด สลับ

เคือฮ 'เยียก เมะ หมอก ดอก ทอง แซม
ให้ พี่ชาย เธอ สะใภ้ เหมือน ย่อม ไต

เลอ ไคย ละ เมะ ฟิน นึง เยียม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ คำ ร้อง

บท ทำเครื่องม้วนผ้า

ถ้าตัวเธอมา เราจะถากไม้ทำให้ฝ้ายตั้ง

ม้วนฝ้ายให้กลม เหมือนตะกร้อ

จะชิงฝ้าย ด้วยงาช้าง

จะแลหนึ่งหัวกระทิง คาดเอว สำหรับทอผ้า ทำให้เส้นด้ายตั้ง

ตั้งฝ้ายให้ตั้งเวลาทอผ้า

ไม้สำหรับพาดเส้นด้ายให้เป็นเส้น ปั่นฝ้ายเสร็จ

เมื่อมองเห็นต่างหูที่เหน็บหู เหมือนพระอาทิตย์ทรงกลด

มองจากด้านข้าง มีแสงสีเขียว มองจากด้านหน้า ใบหน้าเหมาะกับต่างหู

ต่างหูข้าง ร้อยลูกปัดจากด้านหลัง จะมีแสงระยิบ

ลูกปัดขาวแห่ง สะท้อนแสงระยิบ

ถ้าตัวเธอมา
ห้ามมาตัวเปล่า เหมือนคนถือใบตอง ให้มากับมิด เตรียมฟันไว้
เอา ปละ เป็นไม้สำหรับกระแทกเส้นด้ายให้แน่นมาด้วย
เตรียมทอผ้า กระแทกพื้นบ้านไม้หลังใหญ่
ไม่ให้ทอผ้าที่ได้ถุนบ้าน หรือที่ตีนบันได
ต้องทอนอกบ้าน ชานบ้าน หน้าประตูบ้าน ก่อนเข้าห้องนอนหรือห้องครัว
ไม่ทอผ้าที่ศาลาพิธีกรรม
ถ้าตัวเธอมา อย่ามาตัดไม้ดอกกุ๊กมาทอเล่น
ทอมุ้ง ให้ใช้ผ้าชิงระหว่างเสา ทอมุ้งเป็นลาย เหมือนคนเมือง
ถ้าตัวเธอมา อย่าให้ผู้ชายนอนไม่ห่มผ้า
ให้ทอผ้าห่ม 9 วา พับ ให้ทอผ้าลายตั้ง สีดำ ไว้ห่มเอง
ผ้าห่มลายสีแดง ไว้วางทางสามมี
อย่าให้หนูม ไม่มีเสื่อใส่ ให้ทอผ้าสักหลาดไว้ 2 ผืน
ผ้าสักหลาดจะลื่น หากตากบนราวตากผ้า จะหล่นลงมา
อย่าให้หนูม ไม่มีกางเกงใส่
เวลาเดินอย่าให้โดนน้ำค้าง กางเกงจะเปียกน้ำค้าง
อย่าให้หนูมไปโดยไม่มียาม ทอยามตื่นจกไว้ใช้สะพาย
อยากให้ผู้ชาย มียามสะพาย เหมือนคนอื่น

1.10 โบท มอก เลอ พิม (บทพื้นสวน)

เอะ เญื่อม เลอ เจะ เขียน ลา-อิจ ๗
เรา เมื่อ ใฝ่ฝั่นอย่างหนักหนา

โยะ โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
เห็น ตัว เธอ มา ? ? ?

แรรน พา-อุม นึ่ง เมะ เมาะะ ฟิน สะ
ขยัน ใจ ที่ เธอ ไม่ ได้ อยู่เฉย

เมาะะ โง-เอ เลอ สลัก บลัก โม-อัญ ปอง
ไม่ นึ่ง (เปล่า) ค้างคาว ปาก หน้าต่าง

มอก เอาะ เพือก สมา ตา-อัญ อา-อิจ อุ
พัน ไม่ไผ่ จัก(เหลา) ดอก สาน ไว้ เบล

ตา-อัญ อา-อิจ เลอ อา อุจา นอ-แอ
สาน ไว้ สอง เบล ลูกน้อย

เยื่อม จัก นึ่ง เตะ เลอ เบือบ เมะ เขือน
ร้องให้ ลูกรัก ที่ มือ ยื่น เธอ รับ

ดัย โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา ? ? ?

แรรน เมาะะ นึ่ง เมะ เมาะะ ฟิน อา-อิด
ขยัน ใจ ที่ เธอ ไม่ ได้ นึ่งเฉย

แตม อา-อิจ ทิ บัง ฮนัง มา-อื้อ ญอ-แอ
ดี ไว้ หนึ่ง ขวด ลูกปัด เงิน ย่อย

แตม อา-อิจ ลาน คยา-แอ เทีย บา-แอ โรง
ดี ไว้ ตุ่มหู ทองคำ ดอก พัก แรก

โซะ โกะ เมะ นึ่ง โบละ โซม บา-อื้อ
รักษา เธอ ที่ ตุ่มหู จะ ทัดหู

เลอ เจะ เลอ จา-อิจ ซา-แอฮ วิญ ๗
เมื่อ เรา ปรารถนา ? ? ?

โยะ โกะ เมะ ฮอ-อิจ ทิ เซอ จุม
เห็น ตัว เธอ มา และ ขณะ?

แรรน เมาะะ นึ่ง เมะ เมาะะ ฟิน อา-อิด
ขยัน ใจ ที่ เธอ ไม่ ได้ อยู่หนึ่ง

เมาะะ อา-อิด เลอ ดอง บยอง กา-อัญ ชิก
ไม่ อยู่ ลำพัง ม้า หัว นา

มอก เอาะ นึ่ง ทุ เตอ-อัญ อุจา
พัน ไม่ไผ่ ที่ ดอย สาน เบล

ลอน เยื่อม ออ-แอ ๗ นอ-แอ เลอ เมะ
ถ้าหาก ร้องให้ ออ-แอ ๗ ลูกน้อย ชาย

ดัย เมะ อิด เขือน เตอ-อุม เมื่อน 'ญิด
ถ้า เธอ แล้ว รับ ถึงจะ รับ หยุด

แรรน พา-อุม นึ่ง เมะ เมาะะ ฟิน สะ
ขยัน ใจ ที่ เธอ ไม่ ได้ อยู่เฉย

โง-เอ 'มา-แอ เลอ โซฮ ขอม เลอ แตม
อยู่ กับ เครื่องเป่าไฟ ทั้ง เครื่องมือตีเหล็ก

แตม อา-อิจ ซา-แอ ซอ-แอ กอ-แอ เลอ อา
ดี ไว้ สาย สร้อย มี สอง

ลอน กาน เลอ เปอ-อิน โรง เลอ เคะ
ถ้า ลูก หญิง แรก ที่หลัง

ลอน กาน เลอ เมะ โรง เลอ กา
ถ้า ลูก ชาย แรก ก่อน

ฮักซา เอะ นึ่ง มา-ฮือ โชม จา-แอ
รักษา เรา ที่ เงิน จะ จ่าย

ตั๊ฮ โกะ เมะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เธอ มา ? ?

มอก อา-อิง เลอ ฟิม ฮอ-อิจ ชิม ญื่อะ
พัน ไว้ สวน ถึง ใต้ถุน บ้าน

เมอ-อุม อา-อิง โจฮ ปยัง กัง เลอ โพละ
ปลูก ไว้ ชาย คา ลาน พลุ

เมอ-อุม อา-อิง ขวง โปยะ โคะ เปล-ออิ อา-อิม
ปลูก ไว้ ชายคา ตัน หมาก ดิบ

เมอ-อุม อา-อิง โคย-อัญ เจือ โคะ ฟือ แซม
ปลูก ไว้ ทุก อย่าง ตัน มะพร้าว ใต้

เมอ-อุม อา-อิง โก-เอ ดิบ ดิบ กา-อัญ 'ยวง
ปลูก ไว้ กล้วย ทิพ ที่ลาดชัน หัว บ้าน

เมอ-อุม อา-อิง โก-เอ นวน โชม กวน จัก
ปลูก ไว้ กล้วย นวล กิน ลูก รัก

เมอ-อุม เลอ เมะ ลอง 'นอง 'ยวง อา-อิด
ปลูก อ้อย ดำ ดง บ้าน อยู่

เมะ เตอ-อุม เออ-อัญ อิด แปน นาม ออ-แอ
เธอ มา กลับ ไร่ เป็น น้ำ อ้อย

นาม ออ-แอ ญื่อะ 'ยียัก กอ-แอ ทิ แซน
น้ำ อ้อย บ้าน พี่ มี หนึ่ง แสน

เลอ โตย ละ เมะ ฟิน นึ่ง เยี่ยม
กล่าว ไว้ ให้ เธอ ที่ บท ขอ

บท ฟินสวน

เมื่อเห็นเธอมา ทำให้ฉันมีความขยัน อยู่เฉยไม่ได้ ต้องทำสวนแล้ว
อยู่เฉยไม่ได้ เหมือนม้าที่อยู่ปลายนา
พันไม้ พันตอก เอามาทำอุ้ให้เด็กนอน
พันไม้ มาทำเปลให้เด็กนอน สานไว้ 2 เปล
ถ้าหากผู้ชายร้องไห้ในมือของพี่ เธอต้องมารับลูกด้วยมือเธอ
ถ้าหากรับลูกไป ลูกก็จะหยุดร้อง
ถ้าเธอมา ฉันจะมีกำลังใจทำงาน ฉันจะอยู่กับเครื่องตีเหล็ก เครื่องเป่าไฟ
ฉันจะมีสร้อยเงิน เตรียมไว้ 2 เส้น
ฉันจะตีต่างหูทองไว้ เหมือนดอกผักเขียว
ถ้าหากมีลูกผู้หญิงคนโต จะให้แม่ดูแลเครื่องแต่งกายของผู้หญิง
ถ้าหากมีลูกผู้ชายคนโต จะรักษาเงินทองไว้ให้ลูกชาย
ถ้าเธอมา เราจะถางสวนถึงใต้ถุนบ้าน
จะปลูกใบพลู⁷⁹ ถึงชายคา จะปลูกต้นหมากใกล้ชายคา
จะปลูกต้นมะพร้าวทุกชนิด จะปลูกกล้วยทิพย์⁸⁰
จะปลูกกล้วยนวล ให้เด็กกิน
จะปลูกอ้อยดำ ให้หนากิน ฉันจะให้เธอคั้นน้ำอ้อย น้ำอ้อยบ้านพี่มี 1 แสน

⁷⁹ ใช้สำหรับกินหมาก

⁸⁰ เป็นยา แก้กท้องร่วง

เลขขอมแวล เลขเวือะ ภาคที่ 2

เลข ขอม เรอ-อุก เฮอ-อุ (เอาไป / พาไป)

2.1 โบท เทีย เชือะ เทีย กยา-อิญ (บทดอกไม้ป่า ไม้แดง⁸¹)

อะ ฮมอง โม-อิญ ฌา-อิจ ชา-อิจ เลอ ออม อะ ฮมอง โม-อิญ ตอม ขอม เลอ อัว
เรา ได้ยิน คำ พุด ที่แน่นนอน เรา ได้ยิน คำ กล่าว ที่ดีงาม

เทีย เชือะ เทีย กยา-อิญ เดอ-อุม ชวง ฐา-ออก คู-อิช เตะ เซอ ฐยา-ออก ฮา-ออก เปส ฐา-อิช
ดอก ไม้ป่า ดอก ไม้แดง พึ่ง ดอก ดก ปรารถนา เรา ไว้ที่อุ้งมือ ขึ้น เต็ด ทัดหู

เปลอ-อิ ปลา-ออก เปลอ-อิ เออ-อุม เดอ-อุม โพง โล-เอ คู-อิช เตะ เซอ โฌ-เอ โก-เอ เปส โชม
ผล มะเดื่อ⁸² ผล ไม้เค็ม⁸³ พึ่ง สุก งอม ปรารถนา เรา ยื่นมือ ค่อย เก็บ กิน

เทีย เชือะ หนึ่ง ฑู เปยอ-อิช เลอ โทม เทีย โฌม โตะ เจียก เปยอ-อิช เลอ ฌือช
ดอก ไม้ป่า ที่ บนเขา บาน สะพรั่ง ดอก ไม้(โฌม)⁸⁴ ใน กิ่วเขา บาน บานเป็นพวง

เจียก ฐา-อิช เลอ ฌือช ฐัง เฟือช โนก
เด็ด⁸⁵ ทัดหู เป็นพวง (ช่วงทำพิธีเลี้ยงผี)

เจียก ฐา-อิช เลอ โชก เทีย 'ลอม คำ
หยิก ทัดหู ข้อนกัน ดอก ดาวเรือง

เจียก ฐา-อิช เลอ ชาม 'ลอม คาม ตา-แอ
หยิก ทัดหู ----- ดอก คำ ใต้

เทีย เชือะ ฐัง ฐา-แอ เปยอ-อิช ฌือม โสรง
ดอก⁸⁶ ไม้ป่า ไม้ค้าย⁸⁷ บาน เมื่อ เขียว

'ลอม คาม ลา-แอ โลง เฟือช ฐัง เบยะ
ดอก ดาวเรือง บานหลง เสร็จ การเก็บเกี่ยว

เทีย ออช เทีย เออ-อิช ชาน โอ ฐา-อิช
ดอก โนน ดอก นี้ จะ ไม้ ทัดหู

ฐา-อิช 'ลอม เซอ ลิต ติต 'ลั้ง กัง
ทัด ดอก สลิต ติต ยัง ไร่⁸⁸

ฐา-อิช เทีย เซอ-อุม ฌึง โชก 'ลั้ง ฮละ
ทัด ดอก เซอ-อุม ฌึง ช่อ อยู่ ไบ

⁸¹ (ดอกไม้ป่า มีลักษณะเป็นพวง มีสีครีม, ไม้แดง เป็นไม้เนื้อแข็ง นิยมใช้ทำเสาบ้าน ดอกของไม้แดงเป็นดอกไม้หอม อยู่สูง เปรียบกับผู้หญิงสวย)

⁸² ผลมะเดื่อ ผลไม้เค็มกำลังสุกงอม

⁸³ ไม้เค็ม เป็นไม้มีพิษชนิดหนึ่ง ยางของไม้เค็มเป็นยาพิษใช้ยิงสัตว์

⁸⁴ (ดอกไม้โฌม เป็นไม้เนื้อแข็ง สำหรับทำเสาบ้าน เหมือนไม้ป่า ไม้แดง)

⁸⁵ แบบหยิก

⁸⁶ ต้นไม้กำลังผลัดใบ อีกไม่นานดอกไม้จะออกดอก

⁸⁷ ไม้ค้าย เปลือกไม้ค้ายจะลอกออกฤดูแล้ง

⁸⁸ ดอกสลิต เป็นเครือ เป็นเถา)

บา-อือ 'ลอก แหมน พยะ ระบุ อาม หัด
หัด ดอก บาน เยืน ใหญ่ อำนาจ⁸⁹

เจียก บา-อือ เทีย เซอ-อุม ฮละ เ'นอ-อุม เตะ
หยิก หัด ดอก ขำ ไบ ดิด ดิน

เทีย เซอ-อุม 'ยวง ฮลัก กัก เลอ เตะ
ดอก ขำ บ้านฮลัก⁹¹ กิง แปดสิบ

เทีย ออส เทีย เออ-อิช ซาน โอ บา-อือ
ดอก โนน ดอก นี้ จะ ไม่ หัดหุ

เทีย เอื่อง ตัก ฮรา-แอ เซอ รา-แอ มา-อิจ โมง
ดอก เอื่อง ไม่คาย (คำส่ง) งาม ก้าน

โตะ ชวก บา-อือ ลาน ซาน บา-อือ เทีย
รู หุ หัด ตุ่มหุ ตั้งใจ หัด ดอก

เจียก บา-อือ เทีย เทียง โชก เฉียง โกลง
เด็ด หัด ดอก เทียง ออกช่อ ข้าง ห้วย

เปอ-อูก ปอน โฟง 'ลา ฮา โฟง โตก
หัก กิน หน่อ ไม่เหียะ ดีกว่า หน่อ ฝั(โตก)⁹²

บิยัก ออส บิยัก เออ-อิช ซาน โอ ลา-แอ
ลานบ้าน โนน ลาน/บ้าน นี้ จะ ไม่จร/เทียว

เจียก เตอ-อู ปอน กลา-อิช เจียก ปอน ฮลา-อิน
เด็ด ไม่ กับ/กิน กลา-อิช⁹³ เด็ด กิน ผักอีหลิ้น

เฮะ เตอ-อู เวื่อง พู-อี เฮะ เวื่อง เมะ
ทนุ ไม่ ถนอม คนอื่น ทนุ ถนอม เธอ

เทีย ออส เทีย เออ-อิช ซาน โอ บา-อือ
ดอก โนน ดอก นี้ จะ ไม่ หัดหุ

เจียก บา-อือ เทีย เกยะ เฟือส เบยะ โรง
หยิก หัด ดอก หอมแย⁹⁰ เสร็จเก็บเกี่ยวแรก

เทีย เกยะ 'ยวง โมง โมง เลอ ตา-อิม
ดอก หอมแย บ้าน สันเขา ก้าน แก้วสิบ

เจียก บา-อือ เทีย เอื่อง โชก เมือง ตา-แอ
เด็ด หัด ดอก เอื่อง ออกช่อ เมือง ใต้

เจียก บา-อือ ทิ โมง โมง 'มา-แอ ชวก
เด็ด หัดหุ หนึ่ง ก้าน เหมาะ กับ หุ

เทีย ออส เทีย เออ-อิช ซาน โอ บา-อือ
ดอก โนน ดอก นี้ จะ ไม่ หัด

โพง ออส โพง เออ-อิช ซาน โอ เปอ-อูก
หน่อ โนน หน่อ นี้ จะ ไม่ หัก

เปอ-อูก ปอน โฟง โตก ปา-แอ เลอ ปา-แอ
หัก กิน หน่อ ฝั(โตก) -----

ลา-แอ บิยัก 'ยวง ขอ เอื่อง ปอ พา-อุม
เทียว ลาน/บ้าน บ้าน รุน ยังไม่ พอ/สะ ใจ

ฮลา-อิน รอด ฮลา-อิน เฉอ-อุม เ'นอ-อุม โคะ เค
ผักอีหลิ้น หวาน ผักอีหลิ้น ปลูก โคนต้น ไม่ตัดกิ่ง

เฮะ เวื่อง เซอ เฉะ ขอ เฮะ พา-อุม
ทนุ ถนอม (คำส่ง) รุน ถูก ทนุ ใจ

⁸⁹ (หัดดอกบานเยืนเหมือนผู้ยิ่งใหญ่)

⁹⁰ ดอกหอมแย ขึ้นช่วงเกี่ยวข้าวแล้ว

⁹¹ (บ้านฮลัก เป็นชื่อหมู่บ้าน)

⁹² ไม้ฝืนเนื้อแข็งนิยมใช้ทำกลองยาสูบ

⁹³ พืชชนิดหนึ่งใช้ไล่ความชื้นในนาข้าว

ขอ เฮะ พา-อุม เวือง โอ-อิง เทือง เมะ
รุ่น หนู ใจ ถนอม หมด ที่ เธอ

'ญวดๆ กวน เคื่อง ลา-อิง ชวง เฮงาะ
ยี้ด ๆ ลูก หนู ท่ามกลาง ต้น ข้าว

เคือฮ เตอ-อุ เลอ-อิง โลฮ โกลฮ เลอ เลอ-อุ
ให้ ไม่ หนู ขุด/คุ้ย หลุม พื้นที่ ราบ

เคือฮ เตอ-อุ จัก เปือม ทิ โฆง กัว
ให้ ไม่ กวาง กิน หนึ่ง ต้น ข้าวฟ่างหางหมา⁹⁴

เลียง เลอ-อิง 'มา มอก โฆฮ ฮมอง กลา-อิก
เข้า หนู ไร่ พัน เคาะ/ตี ได้ยีน เกรา

โฆฮ กลา-อิก⁹⁵ เลอ อา-อุม เปือม ซา-อุม เบยะ
เคาะ/ตี เกรา น้ำ ยาม คำ คื่น

ยุฮ อา-อิง เพีย เทือง ละ เคื่อง เออ-อิญ
ทำ ไว้ กับดักหนู (ข้าม) สำหรับ หนู มา

ยุฮ เพีย เปือม หลอ-แอฮ เคื่อง ตอ-แอฮ เฮงาะ
ทำ กับดัก ง่าย ลั่นเร็ว หนู กัด/แทะ ข้าว

ตอ-แอฮ เตอ-อุ ทิ เหนอ-อุม เฮงาะ เตอ-อุม ตา-ออก
กัด/แทะ ไม่ หนึ่ง กอ ข้าว ฟัง นำมาปลูก

เฮงาะ เพื่อน ลอง ชวง¹⁰⁰ โดก เลอ โดก
ข้าว เพื่อน ดำ โคนต้น --- -----

'ญวดๆ กวน ตัว ลา-อิง ชัว เฮละ
ยี้ดๆ ลูก นกขวา ท่ามกลาง หยอด ฝน

'ญวดๆ ตัง เออ-อิง 'ญวด ตัง เออ-อิง
ยี้ด ๆ กล้า เปือก ยี้ด กล้า เปือก

'ญวดๆ ตัง ฮา-อิน 'ญวด ตัง ฮา-อิน
ยี้ด ๆ กล้า มัน ยี้ด กล้า มัน

เคือฮ เตอ-อุ มัว เปือม เลอ อัว โฆง เฮงาะ
ให้ ไม่ กระทิง กิน สาม ต้น ข้าว

โฆฮ ฮมอง กลา-อิก โทง โคย-อิญ โฆง 'มา
เคาะ/ตี ได้ยีน เกรา ตัง ทุก สันเขา ไร่

คัด อา-อิง เซอ ฐา-ออ⁹⁶ จัก โฆม เทือง
ดัก ไว้ กับดัก กวาง จะ ข้าม

ยุฮ อา-อิง เพีย เตอ-อิญ เคื่อง เออ-อิญ ตอ-แอฮ
ทำ ไว้ กับดัก ดัก หนู มา กัด/แทะ

เปือม⁹⁷ จัก เฮงาะ มอง กา ปลอญ เพยอ-อุม
กิน กวาง ข้าว ที่เฝ้า ก่อน ออกรวง ครอบ

เฮงาะ เพื่อน⁹⁸ เตอ-อุม ตา-ออก⁹⁹ ดิบ ฐา-ออก เ'รือ-อิญ
ข้าว เพื่อน ฟัง ปลูกครั้งแรก หุบเขา ที่ดังไม่ เ'รือ-อิญ

เคือฮ เตอ-อุ ฮาน¹⁰¹ โทก กา โฆก ฮละ
ให้ ไม่ ฮาน โทก ก่อน แดก ใบ

⁹⁴ ข้าวฟ่างหางหมา เป็นพวงเป็นพุ่มเหมือนหางหมา

⁹⁵ กลา-อิก คล้ายครกกระเดื่อง ป้องกันไม่ให้สัตว์เข้ามา ทำให้สัตว์ตกใจ

⁹⁶ คมแหลม มีลักษณะเหมือน หอก ทำด้วยไม้ไผ่ ใช้เป็นเครื่องดักสัตว์พวกกวาง หมูป่า

⁹⁷ เปือม แปลว่า กิน ใช้กับสัตว์

⁹⁸ ปลูกข้าวเพื่อนในหุบเขาที่มีต้น เ'รือ-อิญ อยู่

⁹⁹ เตอ-อุมตา-ออก คือฟังได้มาปลูก ครั้งแรก ปีแรก

¹⁰⁰ โคนต้นของข้าวเพื่อนมีสีดำ

¹⁰¹ ฮาน คือวัชพืช มีลักษณะเหมือนว่าน ขึ้นในไร่ข้าว

เคือฮ เตอ-อุ โทก¹⁰² ลา-อิญ กา-อิญ เพยะ เค
ให้ ไม่ โทก คลุม หัว ไรที่ ป่าไม่ดี

เคือฮ เตอ-อุ ฟุด พัด กา-อิอ¹⁰³ เลอ แ่ม
ให้ ไม่ (ลมพัดไปมา) ลม คื่น

เคือฮ เตอ-อุ ฮญง ฮญัง คยัง เลอ อา-อุม
ให้ ไม่ (ล้มระเนระนาด) ร่อง น้ำ

ตั้ง ไบย-อิจ เลอ ยุม ฅอ-อุม อา-อิ้ง ตา-อิบ
กล้า พริก แม่ยมม ปลุก ไร่ ไร่¹⁰⁴

ฅอ-อุม อา-อิ้ง เคือฮ ตา-อิบ เตอ-อุม มา-อิจ เปลอ-อิ
ปลุก ไร่ ให้ ไร่ ถึงจะ ดี ผล

โตฮ เตอ-อุ ฅอ-อุม เชือ เคือ เซอ เงะ
จะ ไม่ ปลุก ห่าง เสียเปล่า วัน

ฃึก ฃะ 'งอน เหนอ-อุม เกอ-อุม อา-อิ้ง ตอน
กริด ยางรัก¹⁰⁵ กลาง ปี ดอก¹⁰⁶ ไร่ แน่น

เกอ-อุม เตอ-อุ เซอ รอย กอฮ แม กา-อิอ
ดอก ไม่ สะเพร่า พัด อีก ลม

ญืออะ ตา-อิอ ฟิน เบลอ-อุง 'รูง เซอ 'นะ
บ้าน กระท่อม ได้ ตั้ง/ปลุก เสา กลาง

เคือฮ เตอ-อุ ชัง ลอก ดอก 'งอน เหนอ-อุม
ให้ ไม่ ช้าง ถูก/รื้อ เมื่อ กลาง ปี

เคือฮ เตอ-อุ เลอ เลอ-อุม เหนอ-อุม โวฮ โรุง
ให้ ไม่ ล้ม ลง ปี สร้าง แรก

ดัย เมือง โม-อิญ แคย-อิจ ยุฮ ตะ เน
ถ้า เหมือน คำ พุด

ดัย เมือง โโม-อิญ เบย ขอม ตะ แ่นด
ถ้า เหมือน คำ กล่าว

เลอ เวือก¹⁰⁷ นิง บยุ-อิ 'ญัว ลา-อิจๆ
เลอเวือก ที่ ริม ไร่ ไร่ๆ

เรอ-อุก มะ เตะ ชีญ ฟิญ ตา-อิบ 'งา-แอ
เอามา แม่ เรา ถัก สวิง ไร่ ตา

โซก ลา-แอ เฟือง ทุ แกลด เรียงๆ
ช่อ/ยอด ต้นดอกกัง¹⁰⁸ ยอด ดอย -----

เรอ-อุก เฟือะ เตะ ตา-อิญ เนะ กา-อิญ ลอง
เอามา พ่อ เรา สาน กุ๊บ/หมวก หัว คำ

ตา-อิญ เนะ กา-อิญ ลอง ฅาะ ตอง กอ-อิจ
สาน กุ๊บ/หมวก หัว คำ ไม่ เพา แดด

ฆัดซอง นิง บยุ-อิ ญิม เลอ โอฮ
มะเชื้อพวง ที่ ริมไร่ ไร่ ร้อย เข้มข้น ไร่ ร้อยมาก

¹⁰² โทก คือวัชพืช มีลักษณะเป็นเส้นเล็ก ๆ ไม่มีใบ

¹⁰³ ลมคื่นเป็นลมปลายนกตุณใน ลมหนาว ป้องกันไม่ให้ลมพัดเข้าล้ม

¹⁰⁴ จะปลุกพริกให้ไร่ ๆ ถึงจะได้ผลดี

¹⁰⁵ ยางไม้รัก มีสีดำ แทนสีเคลือบ

¹⁰⁶ ดอก ที่รองยางให้มันคง

¹⁰⁷ ผักเลอเวือกขึ้นที่ริมไร่, หญ้าชนิดหนึ่งกินได้

¹⁰⁸ ต้นดอกกังขึ้นที่ยอดดอย

เรอ-อุก มะ เตะ โดฮ โลฮ เลอ เลียง
เอามา แม่ เรา ตำ อร่อย แกงข้าวคั่ว

กยะทิญ ฟิน ดอก ลา-อิง เฮอ-อิน พู-อิ
ทาง หลวง ได้ เชื่อม ท่ามกลางเยอะ คน

เคือฮ เตอ-อุ ชุน ซา-แอ เลอ ลา-แอ โหะ เมือง
ให้ ไม่ สับ สน ระหว่าง วุ่นวาย เมือง

ปัง อัส 'มา-แอ เมะ มัส แนฮ เฮอ-อิน
ถึงแม้ ว่า กับ เธอ เป็น เรื่อย มาก

เกยอ-อิน ลวง เซอ โม-อัญ ฌะระ กอ-แอ ฌยา-แอ
พูด เรื่อง ดวงดาว ไม่ มี หาย

เจียก ปอน ลัก โคยะ โตะเซองา
เด็ด กิน ที่ ใหม่ แกง/ต้ม

โซม เบลิฮ กอ-แอ 'เมอ-อุ เฮอ-อุ เกียงๆ
จะ ปล่อย ฝ่าย ม้วนกลม ไป โจน

เบลิฮ ขอม บยอง เลียง เฟือม ฌีเยง กยะ
ปล่อย ทั้ง ม้า เลียง เล็มหญ้า ข้าง ทาง

เฟือม ฐา-อิบ ญา วัง คยัง เซอ ฌียง
กิน หญ้า หญ้า วัง¹¹¹ ผัง สาละวิน

เบลิฮ ขอม ชัง ออ-แอ เฟือม ดอ-แอ ทุ
ปล่อย ทั้ง ข้าง เลียง กินหญ้า บน ดอย

กอม บยะ คี ฌู-อิ ชัง ทุ-อิ โคยะ
อย่า ลัก ขโมย ข้าง ซื่อ ใหม่

แปยฮ อา-อิง ละ 'เยียก งอ เมะ รั้ง
ก่อ ไว้ ให้ พี่ ไฟ เธอ สว่าง

โดฮ ทิ บอ เตียง เลอ เลียง กวน แฮ
ตำ หนึ่ง ครก¹⁰⁹ แกง ข้าวคั่ว ลูก ผึ่ง

เคือฮ เตอ-อุ ญญะ ฮละ เลอ ลา-แอ
ให้ ไม่ สูญหาย ไป ต้องกัง

ดัส เมือง โม-อัญ แคย-อิจ ยุส ตะเน
ถ้า เหมือน คำ พูด

ปัง เกยอ-อิน 'มา-แอ เมะ มัส แนฮ 'ลั้ง
ถึงแม้ กล่าว กับ เธอ เป็น เรื่อย ยาว

ตา-แอ ลวง ฟิ ญอ-แอ ฌะระ กอ-แอ ลอ-อิจ
พูด เรื่อง ที่ ย่อย/มาก ไม่ มี จบ/สิ้น

เคียด โญะ ลัก ฮงา เลอ อา-อุม กา เฮละ
ตก ดิม ที่ ใหม่ น้ำ ก่อน ผน

โซม ฌีเยง เลอ เลาะ เออ-อัญ ฌีเยง โคยะ
จะ เปลี่ยน สำเนียง มาเป็น เสียง ใหม่

เฟือม ฐา-อิบ เลอ ฌอลฮ โกลฮ ฌีเยง อัง¹¹⁰
กิน หญ้า งาม ตาม ฌีเยง อาง

เฟือม ฐา-อิบ ญา ซา-แอ นา-แอ ซิก ฌาม
กิน หญ้า หญ้า ทวาย ใน นา คนไต

เฟือม โดก โซม ทุ ทุ ตะเขอ-อัญ
กินหญ้า ตอน ใกล้เคียง คำ บนดอย ชื่อดอยที่ใช้เลี้ยงผี

เคือฮ เตอ-อุ พู-อิ เลง เตง กา-อัญ 'ยวง
ให้ ไม่ คน ซี่ เสียงกระดัง หัว บ้าน

แปยฮ งอ เมะ รั้ง เซอ ปลั้ง ดอฮ เตอ-อัญ
ก่อ ไฟ เธอ แจ้ง โลง ทะลุ ฝา/ผนัง

¹⁰⁹ ครกกระเดื่องที่ใช้ตำข้าวนี้

¹¹⁰ บริเวณน้ำขังที่มีหญ้าขึ้น

¹¹¹ หญ้าวัง คือ หญ้าชนิดหนึ่งคล้ายต้นข้าว

เคือฮ เวียก รั้ง เฮอ-อุ ชับ เลอ โดง
ให้ พี่ สว่าง เติ่น ---- สำหรับ

ฮา-อิก 'ลั้ง เกยอ-อิส โทะ เลอ มั่ง บิน เตะ
ผม ยาว สาว รong/น้อย (ดวงวิญญาญ ปู่ ย่า
ตั้งเดิมมอบให้)

อา-อิง เวียก เมะ เลน เปน ซีซอ
ไว้ พี่ เธอ เล่น เป็น ซีซอ

เบี่ยง ลอง เกยอ-อิส โทะ เลอ ซอง ไปย-อิจ แง
พัน ดำ สาว รong/น้อย (สวียงาม) ปีก แง

อา-อิง เวียก เมะ ซี แปน แก-ออ เกาะ
ไว้ พี่ เธอ แกะ เป็น แก้ว กรอบ

เตะ ซีก เตะ เตอ-อุ เฮอ-อุ ฮาม แลน
ดิน นา ดิน ถม ไป ลอง ดู

ยม ดิ อา-อิม ดิ กวน ทิ มะ
ตาย ด้วยกัน เป็น ด้วยกัน ลูก หนึ่ง แม่

ติก เพอ-อุ ทิ ซะ กะ โซม 'ยู
แค่ ตายหมด หนึ่ง เข้า ปลา กิน หางหลาย

ซอด เฟลียฮ เตะ เฮอ-อุ ลอก เงอ-อุ นาม¹¹³
ฟุ้ง หอก เรา ไป ถูก ตอ นาม

โซง โม มา-อิจ กา-แอร่า-แอ¹¹⁴ ฟิน โอ-อิจ
ยีน ภูเขา มา-อิจ กา-แอร่า-แอ ฟิน โอ-อิจ

เคือฮ เวียก รั้ง เออ-อัญ โฆง เลอ เทือบ
ให้ พี่ สว่าง กลับ สันเขา ตรงข้าม

กอม เคือฮ พู-อิ ตอ-อิจ ตอ-อิจ ทิ เบี่ยง
อย่า ให้ คน/เขา ถอน หลุด/ออก หนึ่ง เส้น

ซี ซอ โพลก ชั่ง เออ-อัญ กัง โฮง
ซี ซอ งา ช้าง กลับ กลาง โรง

กอม เคือฮ พู-อิ กอฮ ฆอฮ ทิ ซี
อย่า ให้ คน/เขา ถอน หลุด หนึ่ง ซี

แก-ออ เกาะ ทิ ทุน เซอลิด ฮุน แชม
แก้ว กรอบ หนึ่ง องค์ รูปร่าง หุ่น คนใด

เจียง แชน เจียง ฮา-แอ เลอ 'มา-แอ ฮาม ดิ
เขียง แสน เขียง ราย ปะ ปน กัน ก่อน

ซัก ดิ ปลา-อัญ ดิ กะ ทิ ทุง
อิม ด้วยกัน หิว ด้วยกัน ปลา หนึ่ง วัง

ติก เพอ-อุ ทิ พู โซม 'ยู เตียง
แค่ ตายหมด หนึ่ง คำ กิน หลาย¹¹² ทุบ

เลอ เขือฮ ตอก พยาม นาม พอน ซอบ
แตก ออก/แยก เหมือน พยายาม นาม ห้า กำมือ

เลอ โดฮ ละ เมะ ฟิน นึง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ คำ ร้อง

¹¹² หลาย ต้นไม้ที่ใช้เปื้อปลา

¹¹³ นาม เป็นไม้ที่เขาให้คนตาย ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ตั้งรวมไว้สถานที่หนึ่งในป่าช้า

¹¹⁴ รา-แอ คือชื่อคนที่ฟุ้งหอก

บทดอกไม้เป่าไม้แดง

ดอกไม้เป่า มีลักษณะเป็นพวง มีสีครีม, ไม้แดง เป็นไม้เนื้อแข็ง นิยมใช้ทำเสาบ้าน ดอกของไม้แดงเป็นดอกไม้หอม อยู่สูง เปรียบกับผู้หญิงสวย
ดอกไม้เป่า ดอกไม้แดงเพิ่งออกดอก อยากจะเก็บเอามาทำตุ๊ก
ผลไม้เคี้ยว ผลไม้เคี้ยว กำลังสุกงอม
อยากจะทำมือไปเก็บกิน
ดอกไม้เป่าที่บนเขาบานสะพรั่ง
ดอกไม้โม้ม ในกวีเขาบานเป็นพวง
เด็ดทำตุ๊กเป็นพวง (ช่วงทำพิธีเลี้ยงผี) เด็ดดอกดาวเรืองทำตุ๊ก เด็กดอกคำใต้ทำตุ๊ก
ดอกไม้เป่าไม้คายบานเมื่อเหี่ยว ดอกดาวเรืองบานหลังเสร็จฤดูเก็บเกี่ยว
ดอกโน้นดอกนี้จะไม่เก็บทำตุ๊ก ทำตุ๊กสลิด ทำตุ๊กบานเย็น ยิ่งใหญ่เหมือนผู้มีอำนาจ
ดอกโน้นดอกนี้จะไม่เก็บทำตุ๊ก เด็ดดอกชบาไปติดดิน เด็ดดอกหอมแย้มทำตุ๊ก ดอกชบาบ้านสลัก กิ่งแปดสิบ ดอกหอมแย้ม
บ้านสันเขากันเก่าสืบ
ดอกโน้นดอกนี้จะไม่เด็ดทำตุ๊ก เด็ดดอกเอื้องออกซอกที่เมืองใต้ทำตุ๊ก ดอกเอื้องไม้คายกันงาม เด็ดทำตุ๊กหนึ่งก้านเหมาะ
กับหู หนูที่ตัดตุ๊ก ตั้งใจตัดดอกไม้
ดอกโน้นดอกนี้จะไม่ตัด เด็ดดอกเอื้องที่ออกซอกข้างหัว
หน่อโน้นหน่อนี้จะไม่หัก หักกินหน่อไม้เหี่ยวดีกว่าหน่อไม้โต
ลานบ้านโน้น ลานบ้านนี้จะไม่ไปเที่ยว ไปบ้านไหนก็ยังไม่พอใจเหมือนไปบ้านเธอ
ไม่กินผักกลา-อ้อ กินผักอีหลินแทน ผักอีหลินที่หวานปลูกที่โคนต้นไม้ตัดกิ่ง
ไม่ทนุถนอมคนอื่น ทนุถนอมเธอคนเดียว ทนุถนอมคนที่ถูกใจ จะทนุถนอมดูแลเธออย่างดีที่สุด
ลูกนกขวา เปียก หนาวสั่น ขดตัวท่ามกลางสายฝน ลูกหนูอยู่ท่ามกลางทุ่งข้าว
กล้าของเผือกกำลังจะงอกออก ไม่ให้หนูขุดพื้นที่ราบให้เป็นหลุมขรุขระ ไม่ให้หนูขุดคุ้ยกินเผือก
กล้าของมันกำลังจะงอกออก
ไม่ให้กวางมากินข้าวฟ่างหางหมา ไม่ให้กระต่ายมากินต้นข้าว 3 ต้น
หนูป่าเข้ามาในไร่ข้าวเราดีเถาะ ป้องกันไม่ให้หนูมากินข้าว
ดีเถาะได้ยืนทุกสันเขา ดีเถาะ-อ้อ ยามค่ำคืน ดักกับดักไว้ไม่ให้กวางข้าม
ทำกับดัก ดักหนูไว้ ไม่ให้หนูมากัดแทะข้าว
เผ้า ไม่ให้กวางมากินข้าวก่อนออกรวง
พันธุ์ข้าวที่นำมาปลูกปีแรก หนูไม่ได้กัดกินสักกอ
ข้าวเพื่อนเพิ่งได้มาปลูกครั้งแรก ปีแรก ปลูกข้าวเพื่อนในหุบเขาที่มีต้น 'เรอ-อัญญา' อยู่
โคนต้นของข้าวเพื่อนมีสีดำ
ไม่ให้วัชพืชขึ้นมา จะทำลายรากของข้าว ไม่ให้ข้าวโต แย่งสารอาหารของข้าวกินหมด
ป้องกันไม่ให้โทกขึ้นคลุมหัวไร่ ป้องกันไม่ให้ลมพัดข้าวล้ม ป้องกันไม่ให้ข้าวล้มระเนระนาดที่ร่องน้ำ
กล้าพริกที่ปลูกไว้ ปลูกไว้ให้ถี่ ๆ ถึงจะได้ผลดี จะไม่ปลูกห่าง จะได้ไม่เสียเวลา
กรีดยารักกลางปี ดอกไว้แน่น หากดอกกระบอกรองรับยางรักไม่แน่นเดี๋ยวลมจะพัดไป
ถ้าปลูกกระต้อมในนา จะต้องมีเสาตรงกลาง จะได้แข็งแรง
ไม่ให้ช้างมารื้อกระต้อม ป้องกันไม่ให้ล้มลง ไม่ให้พัง
ผักเลอเวือกขึ้นที่ริมไร่ เอามาให้แม่เราถักสวิงตาถี่
ต้นดอกกังขึ้นที่ยอดดอย เก็บให้พอเอามาสานหมวก สานหมวกกันแดดกันฝน

มะเขือพวงที่ริมไร่ เอามาให้แม่ ทำแกงข้าวคั่ว ใส่ลูกผึ่ง
ทางหลวงเชื่อมคนมากมาย ทั้งหมู่บ้าน
ระหว่างที่บ้านเมืองสับสนวุ่นวาย แม้จะมีอะไรเกิดขึ้น เราจะไม่แยกจากกัน
ถึงแม้เราจะว่า กล่าว จะเป็นเรื่องมากและยาวไปเปล่า ถึงแม้ว่าจะพูดไปก็มากความเปล่าๆ
ถึงแม้จะกล่าวกับเธอเป็นเรื่องยาว
พูดเรื่องดวงดาวไม่มีหาย พูดละเอียดมากเกินไปก็ไม่มีวันจบสิ้น
....เหมือนปล่อยผ้าแล้วสวยเหมือนนกบินโฉบ จะเปลี่ยนเป็นเรื่องใหม่
ปล่อยทั้งผ้าเลี้ยงเล็มหญ้าข้างทาง กินหญ้างามบริเวณที่มีน้ำขัง กินหญ้าวังฝังแม่น้ำสาละวิน กินหญ้าทรายในนาคนโต
ปล่อยทั้งช้างเลี้ยงกินหญ้าบนดอย กินหญ้าตอนใกล้ค่ำบนดอย ตะเเขอ-อีญ
อย่าลืยกขโมยช้าง ไม่ให้คนขี่ไป
เธอก่อไฟไว้ให้พี่จะได้สว่าง สว่างทะเลให้เห็นได้ชัด ให้ไฟสว่างเมื่อพี่เดินทาง
ทางสว่าง พี่จะได้เดินทางกลับสะดวก
ผมยาวของเธอไม่ให้ใครดึง ไม่ให้ใครถอน ไม่ให้ใครม้วนเหมือนเส้นขอ
พันที่ย้อมสีดำสวยเหมือนปีกแมลงแก ไม่ให้ใครถอนพันแม้แต่ซี่เดียว
เก็บพันไว้ให้พี่จะเอาไปใส่กรอบ เอาไปกรอบแก้วเหมือนองค์พระห้อยคอ เก็บไว้บูชา
จะร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน จะตายก็ตายด้วยกัน อืมก็อืมด้วยกัน หิวก็หิวด้วยกัน ยังไงก็ตายครั้งเดียว

2.2 โบท ฆยา-แอ 'มอ-แอ เมือง เคอ-อิ (บทหวานตัดฟันหาย¹¹⁵)

อะ ฮมอง โม-อิญ ญา-อิจ ชา-อิจ เลอ ออม
เรา ได้ยิน คำ กล่าว (ที่แน่นอน)

อะ ฮมอง โม-อิญ ตอม ชอม เลอ อัว
เรา ได้ยิน คำ ผากคำ (ที่ตึงาม)

ฆยา-แอ 'มอ-แอ เมือง เคอ-อิ ชา-อุบ ฆะโยะ
หาย ขวาน ตัด ฟัน หา ไม่ เห็น

ฆยา-แอ ฆะโย-อิ โตฮ เฮงอะ เลอ โค ฆะโยะ ฟิน
หาย สากครก ตำ ข้าว ชิง ไม่ ได้คืน

มะ เหนอ-อุม บยุฮ ๆ ดุส เลอ บวด
แม่ ยาย บ่น ๆ ตก น้ำ ตา

โปะ เหนอ-อุม ชวด ๆ เลอ-อิฮ เลอ จา-อิจ
พอ ตา เจียบเนย ลง น้อยใจ

ติก โปะ เฮอ-อุ ชา-อุบ งา-อุบ เมื่อ ชะ
แค่ พ่อตา ไป หา พรุ่งนี้ เมื่อ เข้า

ติก ละ เยื่อม มะ ปอก จะ โชม
แค่ ให้ ร้องให้ แม่ ข้าง เตาไฟ กิน

อะ เรอ-อุก มะ เฮอ-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อิญ
เรา นำเอา เธอ ไป หมุน กัง หัน

เชอ บวด 'มา-แอ อะ กะ ฮวด โหง
ให้ร่วมทาง กับ เรา ปลา ตาม ขอนไม้

เชอ โปยง 'มา-แอ อะ โอง เฮอ-อิญ เลียก
ให้ร่วมทาง กับ เรา ตัวต่อ กลับ เข้าหลุม

ติก เปย มะ ปอ-อิจ ฮนัง ฮา โงก
แค่ พี่ชายเธอ ปลด สร้อย จาก คอ

ปอ-อิจ ฮนัง ฮา โงก ปลอ-แอ เปลียง ๆ
ปลด สร้อย จาก คอ ว้าง เปล่า ๆ

ติก เปย มะ โอก เบล ฮา เตะ
แค่ พี่ชาย เธอ ออก กำไล จาก แขน

โอก เบล ฮา เตะ ชา-ออง แสบ ๆ
ออก กำไล จาก แขน เบา (แสบ ๆ)

*อะ เรอ-อุก มะ เฮอ-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อิญ
เรา นำพา เธอ ไป หมุน กัง หัน

ติก พู-อิ โซง เคะ ละ เซอฮัง
แค่ คนเขา ส่ง ตามหลัง หอยเบี้ย กระดุก¹¹⁶

โซง ละ เซอฮัง โคโย-อิญ ปัง โคะ
ส่ง หอยเบี้ย กระดุก ทุก กอ ไม่

ติก พู-อิ ตา-ออ เคะ ฆยั้ง เซอ ตวง¹¹⁷
แค่ คนเขา ส่ง ตาม ฆยั้ง สะตวง

ตา-ออ ฆยั้ง เซอ ตวง¹¹⁸ ควาส 'ยวง อา-อิ๊ด
ส่ง ฆยั้ง สะตวง นอก บ้าน อยู่

โชม ลอด ปา-แอ หา ปา เซอ วา-แอ
จะ เลื่อย ไป ข้างหน้า ปลา สวย

*เญื่อม เรอ-อุก มะ เฮอ-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อิญ
เมื่อ พา เธอ ไป หมุน กัง หัน

¹¹⁵ ผู้ชายจะพาผู้หญิงหนี เหมือนของหาย พ่อแม่เป็นห่วง

¹¹⁶ หอยเบี้ย กระดุกเป็นของใช้บางอย่างในพิธีสงเคราะห์ร้าย

¹¹⁷ ฆยั้ง เซอตวง สานด้วยไม้ไผ่สำหรับใส่ของเมื่อส่งเคราะห์ร้าย

¹¹⁸ สะตวงที่ใส่ของสำหรับส่งเคราะห์ร้ายนอกหมู่บ้าน

เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เลียก นา-แอ เซอ นาม
พา เรอ ไป เข้า ใน เมือง

เลียก นา-แอ เซอ นาม จาม แม เข
เข้า ใน เมือง จำใจ เหลียว มอง

แม เข ที ชะ มะ 'มา-แอ โปะ
เหลียว มอง หนึ่ง เข้า แม่ กับ พ่อตา

เข ที เคือฮ ตาน เลอ นาน 'มา-แอ เปย
เหลียว ให้ มัน จนเบือ น่องสาว กับ พี่ชาย

*ญี๋อม เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อีญ
เมื่อ พา เรอ ไป หมุน กัง หัน

เฮอ-อุ เลียก 'มา-แอ เมะ ทุง เจียก โ๊ะระ
ไป เข้า/ตาม กับ เรอ วังน้ำ กัวเขา ลึก

เลียก ทุง เจียก โ๊ะระ เซอ-อีต โปะ ฮัน
เข้า/ตาม วังน้ำ กัวเขา ลึก เก็บ เพิ่ม ลูกปัด

รือ-แอฮ เรอ-อุก ที 'ลั้ง ของ โตะ โชก¹¹⁹
เลือก เอามา อันที่ ยาว (กระดุกคนป่า)

เรอ-แอฮ เรอ-อุก ที โญก ละ โพลก บรา-อี
เลือก เอามา อันที่ ดีงาม สำหรับ ต่างหู ใส่หู

เอะ เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อีญ
เรา พา เรอ ไป หมุน กัง หัน

เรอ-อุก เตอ-อุ เฮอ-อุ เลียก ทุง บอ-แอ แบ¹²⁰
พา ไม่ ไป เข้า วังน้ำ บอ-แอ แบ

เลียก ทุง บอ-แอ แบ จุม แม เลาะ
เข้า วังน้ำ บอ-แอ แบ จม ข้ำ เต็ม

เฮอ-อุ แก 'มา-แอ เมะ เซอ แซล อา-อีต เกล-อิน
ไป ดู กับ เรอ ถ้ำ อยู่ ทุ่ง หลาม

เซอ แซล อา-อีต เกล-อิน เมอ-อิน โรง มะ
กระจก อยู่ ทุ่ง หลาม สะไ้ แรก แม่

*เอะ เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อีญ
เรา พา เรอ ไป หมุน กัง หัน

เฮอ-อุ แลน 'มา-แอ เมะ เลอ อา-อุม ลัก โ๊ะระ
ไป ดู กับ เรอ น้ำ ที่ ลึก

เฮอ-อุ แลน 'มา-แอ เมะ เซอ โมะ ลัก ฮลา-ออง
ไป ดู กับ เรอ หิน ที่ สูง

ลือ พู-อี เลอ อา-อุม โอ-อิจ นาม โ๊ะระ
ข่าวลือ คนเขา น้ำ หมด ที่ ลึก

ลือ พู-อี เซอ โมะ โอ-อิจ นาม ฮลา-ออง
ข่าวลือ คนเขา หิน หมด ที่ สูง

ลือ พู-อี เลอ อา-อุม ปอ กาน ชัง
ข่าวลือ คนเขา น้ำ จน แพ้ ข้าง

ลือ พู-อี เลอ อัง ปอ คัง แกฮ
ข่าวลือ คนเขา หน้าผา จน ค้าง เลียงผา

ติก ละ บยัญ ฮลา-ออง ปลา-ออง โกลง ฮละ
(อาจแค่) เท้าเทียม สูง ต้นเลอปลา-ออง ห้วย ฮละ

ติก ละ บยัญ โ๊ะระ ทุง โตฮ แจม
(อาจแค่) เทียบเท้า ความลึก วังน้ำ สบ น้ำแจ่ม

โ๊ะระ ทุง โกลง แอฮ แซลฮ พอน เจน
ลึก วังน้ำ ห้วย แอฮ หกสิบ ห้า ช่วง

¹¹⁹ เลอของโตะโชก.เขาเล่าว่าเป็นกระดุกคนป่า เขาตัดเป็นท่อนยาวประมาณหนึ่งข้อมือใส่ที่สร้อยคอที่ทำด้วยเงิน

¹²⁰ วังน้ำวนที่อันตรายที่สุด

กอ-แอ ทิ เจน จา-ฮีส ฆัว เลอ ลัง
มี หนึ่ง ช่วง ฟุ้งขึ้น ลำไม้ ข้าวหลาม

ทิ เจน จา-ฮีส เจาะ เอาะ เซอ มา-แอ¹²¹
หนึ่ง ช่วง ฟุ้ง ขึ้น ไม้ไผ่ เซอ มา-แอ

ทิ เจน ลอ-อิจ 'งา-แอ รุา-แอ กวน ฆุเลียง
หนึ่ง ช่วง สุด สายตา เดิน ลูก อีแร้ง

ทิ เจน ตาม เมอ-อุก 'หั่ว เปอ 'หั่ว
หนึ่ง ช่วง กระโดด วัว (คำคล้องจอง)

ทิ เจน ตาม มัว โงฮ เปอ โงฮ
หนึ่ง ช่วง กระโดด กระทิง (คำคล้องจอง)

ยุฮ ทิ เลอ ฆัม แมนามคง
ข้าม หนึ่ง กระโดด แม่น้ำสาละวิน

*ญีอม เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เปอ-อุ เลอ เลอ-ฮีญ
เมื่อ พา เธอ ไป หมุน กัง หัน

เฮอ-อุ มอก 'มา-แอ เมะ เอาะ เลอ แกน
ไป พัน กับ เธอ ไม้ไผ่ พาด กัน

มอก เอาะ เลอ แกน ฆะระ แลน 'งา-แอ
พัน ไม้ไผ่ พาด กัน ไม้ ดู ตา

เฮอ-อุ แลน 'มา-แอ เมะ เลอ แกน โคะ เพื่อ
ไป ดู กับ เธอ พาดกัน ไม้ (ต้น) มะพร้าว

รอ-แอฮ โซม พี เลื่อ เพื่อ เซอปา-ออ¹²²
เลือก กิน อันที่ ดีกว่า มะพร้าว เซอปา-ออ

*ญีอม เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เปอ-อุ เลอ เลอ-ฮีญ
เมื่อ พา เธอ ไป

เฮอ-อุ แลน 'มา-แอ เมะ เลอ ปีญ เวือฮ สอง
ไป ดู กับ เธอ น้ำปิง กว้าง ร่อง

เลอ ปีญ เวือฮ สอง 'นอง ลัก เตื่อะ
น้ำปิง กว้าง ร่อง ปาดง ทาง ขุน(ต้นน้ำ)

เตื่อะ ลัก นอง แซ พลึง แส มา-ฮือ
ขุน(ต้นน้ำ) ทาง นอง แซงอก แร่ เงิน

เฮอ-อุ แลน 'มา-แอ เมะ เซอ ฆุยง จา-ฮิต คยัง
ไป ดู กับ เธอ สาละวิน เลว ร่อง(ลำ)

เซอ ฆุยง จา-ฮิต คยัง ตั้ง ลัก โตฮ
สาละวิน เลว ร่อง ต่าง ที่(ทาง) บันจบ(สบห้วย)

โตฮ เมือง ภู ลา เลอ อา-อุม พา โปยก
บรรจบ ที่เมือง ฝรั่ง น้ำ ผ่าน หมู่บ้าน(ลาน
บ้าน)

เลอ โตฮ ละ เมะ ฟิน หนึ่ง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

ความหมายรวม

ขวานตัดฟันหาย (ผู้ชายจะพาผู้หญิงหนี เหมือนของหาย พ่อแม่เป็นห่วง)

ขวานผ่าฟันหายหาไม่เจอ/ไม่เห็น

สาครรดข้าวหายหาไม่ได้คืนมาอีก

แม่ยายบ่นๆจนน้ำตาไหล

¹²¹ ลีกลักษณะช่วงของการฟุ้งขึ้นของไม้ไผ่

¹²² ชื่อพันธุ์มะพร้าว

บ้าน เคยตักน้ำดำข้าว หาฟืน เมื่อลูกสาวไปอยู่บ้านสามี เปรียบเหมือนขวานหาย สากครกตำข้าวหาย
พ่อตาเป็นคนเงิบขริ้มไม่เป็นคนพูดมาก ทำให้น้อยใจ เมื่อลูกสาวออกจากบ้านไป
พรุ่งนี้ตอนเช้าจะตามหาลูกสาว ที่ห่มพาไป
แม่อีกร้องไห้ขณะกินข้าวริมเตาไฟ
เราพาเธอไป
ให้เธอตามเราไปเหมือนดังปลาว่ายน้ำเลียบขอนไม้
ให้เธอตามเราไปเหมือนดังตัวต่อหลุมเข้าหลุมตามกันไป
ก็แค่พี่ชายของเธอปลดสร้อยคอออกจากคอเธอ
ปลดสร้อยออกจากคอเธอจนคว้างเปล่าไม่มีสร้อยใส่
แค่พี่ชายเธอเอากำไลออกจากแขนเธอ
เอากำไลออกจากแขน ๆ ว้างเปล่าเพราะไม่มีกำไลแขนใส่
เราพาเธอไป
แค่คนเขาส่งหอยเบี้ยตามเรา
ส่งหอยเบี้ยตามเราทุกกอไม้
แค่คนเขาส่งขมยั้ง เซอตวง ตามเรา
ส่งขมยั้ง เซอตวง นอกหมู่บ้าน
แค่ส่งเคราะห์ให้ใหญ่ที่แยกทางหลวง
เราจะไม่คิดย้อนหลัง จะไปข้างหน้าเรื่อย ๆ เหมือนดังปลาว่าย
เมื่อเราพาเธอไป
พาเธอเข้าไปในเมือง เข้าในเมืองจำใจเหลียวมองข้างหลัง มองทางบ้านให้เบื้อ
เหลียวมองแม่ พ่อ มองน้องสาว พี่ชาย ให้จนเบื้อ
พาเธอไปเหมือนหมุนรถถีบที่หมุนไปข้างหน้า
พาเธอไปดำน้ำที่วังน้ำลึก พาเธอไปดำน้ำ เก็บลูกปัดที่อยู่ใต้น้ำมาให้เธอเพิ่ม
เลือกอันที่ยาวมาร้อยให้เธอ
เลือกเอาอันที่ดงามสำหรับต่างหูใส่หู
เมื่อเราพาเธอไป
ไม่พาเธอไปเข้าวังน้ำ บอ-แอ แบ (วังน้ำวน ถ้าพาไปวังน้ำนี้จะจม)
ไปดูที่อยู่งูหลามในถ้ำกับเธอ (ผู้หญิงไม่เคยเห็น)
ไปดูที่อยู่งูหลาม กับลูกสะใภ้คนแรกของเธอ
เราพาเธอไป
ไปดูน้ำที่ลึกกับเธอ ไปดูหินที่สูงกับเธอ
ข่าวลือว่าน้ำที่เราไปดูลึกที่สุด
ลือกันว่าหินสูงกว่านี้ไม่มีอีกแล้ว
ลือกันว่าน้ำที่เราไปดูนั้นน้ำลึกน้ำเขียวจนข้างข้ามไม่ได้
ลือกันว่าหน้าผาที่เราจะไปดูสูงจนเลียงผาไปไม่ได้
อาจแค่สูงเท่าต้นเลอปลา-ออง ห้วยฮละ
อาจเท่าความลึกวังน้ำสบน้ำแจ่ม

น้ำลึกหกสิบห้าช่วงไม่วัดขนาดความลึก
ความลึกของน้ำจากใต้เท้าถึงเหนือเท้ามีแค่หนึ่งช่วงของการพุ่งขึ้นของไม้ข้าวหลาม
ลึกแค่หนึ่งช่วงของการพุ่งขึ้นของไม้ไผ่ (เซอมา-แอ)
ความลึกของน้ำไกลสุดตาจนมองลูกอีแร้งไม่เห็น
เมื่อพาเธอไป
ไปฟันไม้ไผ่กับเธอ ฟันไม้พาดกันแล้วไม่มองดู ไม่ระวังไม่จะทิ่มตา
ไปดูต้นมะพร้าวขึ้นสลับทับซ้อนกันกับเธอ
เลือกกินมะพร้าวอันที่ตีกว่า
เมื่อพาเธอไป
ไปดูแม่น้ำปิงลำน้ำมันกว้างกับเธอ
ลำน้ำปิงกว้างทางต้นน้ำเป็นป่าดง
ต้นน้ำปิงอยู่ที่หนองเสมี่แร่เงินอกขึ้นมา
ไปดูลำน้ำสาละวินคดงอขรุขระกับเธอ
สาละวินคดงอขรุขระที่บรรจบสบห้วยมันต่าง
บรรจบที่เมืองฝรั่งน้ำผ่านลานบ้าน

2.3 โปด เทื่อง เลอ เตื่อง โกลง ระ (บทข้ามแม่น้ำใหญ่)

ดัส เมือง โม-อัญ แคว-อิจ ยุส ตะเน
ถ้าเหมือน คำ พูด/กำหนด ของ ตะเน

เญ่อม เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อัญ
เมื่อ พา เธอ ไป หมุน กังหัน

เรอ-อุก เตอ-อุ เกยอ-อิช โทะ ฆิ เซอ อัง
พา ไม่ สาว น้อย ไม่เท่า กระตุก

เรอ-อุก เตอ-อุ ยุม 'มาม พยาม เซอ โมะ
พา ไม่ ตาย ไหลน้ำ ติดอยู่ที่ หิน

เรอ-อุก เตอ-อุ ยุม ดู-อิช อา-อุม เคอ-อิ กละ¹²³
พา ไม่ ตาย เอ่อ/นอง น้ำ เตือน กละ

เรอ-อุก เตอ-อุ ยุม สะ ตีม¹²⁴ รัง ปลอ-แอ
พา ไม่ ตาย ไหม ไร่ ฤดูแล้ง

เญ่อม เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อัญ
เมื่อ พา เธอ ไป หมุน กังหัน

ตะ ฟิน เลอ มัก กัก เซอ มา-แอ
คิดว่าจะ เกาะ-เกี่ยว กิ่ง/แขนง ไม่ไผ่

*เญ่อม เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อัญ
เมื่อพาเธอไป

เทื่อง กา โซม สะ แม ญะ นอ-แอ
ข้าม ก่อน กิน ข้าวเช้า แม่ ยะ น้อย

เทื่อง 'มา-แอ กะ ฆอ-แอ ฮลอ-แอ ฮลุก เฮลียก
ข้าม กับ (ซื้อปลา) พลิก ตัวคว่ำหงาย

ดัส เมือง โโม-อีย เบย ชอม ตะ แ่นด
ถ้าเหมือน คำ กล่าว (ที่ดิงาม)

เรอ-อุก เตอ-อุ เกยอ-อิช โทะ โยะ เลอ เยื่อะ
พา ไม่ สาว น้อย เห็น ความลำบาก

เรอ-อุก เตอ-อุ เกยอ-อิช โทะ ฮนัง เลอ บวด
พา ไม่ สาว น้อย ลูกปัด/สร้อย น้ำตา

เรอ-อุก เตอ-อุ เลอ โจะ โทะ เลอ อา-อุม
พา ไม่ รวม ใน น้ำ

เลอ อา-อุม เคอ-อิ กละ ดึก 'ลอ-แอ ๆ
น้ำ เตือน สิงหา นอง (และเขี้ยว)

เลอ ตีม รัง ปลอ-แอ ปอ-แอ วู-อิจ ๆ
เลอ ตีม ฤดูแล้ง ลมแรง-ไฟแรง

ตะ ตะ ฟิน เจอ-อุบ หนีง เรอ-อุบ บัยก
คิด เรา จะ ได้ ครอบ/คลุม ที่แห ตะกั่ว

กอ-แอ นา-แอ เฟลีย โทะ โระ เลอ อา-อุม
อยู่ใน หนุ่ม น้อย ลึก น้ำ

เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เทื่อง เลอ เตื่อง โกลง ระ
พา เธอ ไป ข้าม ทำข้าม ห้วย ใหญ่

เทื่อง 'มา-แอ กวน เพอ-อิ เฮลียก ฮลอ-แอ ๆ
ข้าม กับ ลูก นาก/บัว พลิกตัวว่ายน้

เทื่อง 'มา-แอ โมะ โรฮ โคย-อัญ โตฮ โกลง
ข้าม กับ เถาวัลย์ ทุก สบ ห้วย

¹²³ ช่วงฤดูฝน เดือนสิงหาคม

¹²⁴ เป็นพื้นที่ตัดไม้ ตากแห้งเตรียมเผาสำหรับทำไร่

เทื่อง 'มา-แอ กวน โอง โกลง เวือฮ
ข้าม กับ ลูก ตัวต่อ ข้าม พื้นที่กว้างใหญ่

โกลง ระบุ 'ยวง เอะ เลอ 'มาม กวน แซม
ห้วยใหญ่ บ้าน เรา ไหลพัดพา ลูก คนใด

ยุม กวน เพอ-อิ ลอง มอง เลอ อา-อุม
ตาย ลูก นาก ดำ เฝ้า น้ำ

เทื่อง เตื่อง ซาม ซุป ลุบ เลอ อา-อุม
ข้าม ทำ สาม สบ ราบ น้ำ

ตอก เอะ เทื่อง รุด กุด เซอ โขยง
สอน เรา ข้าม ผ่าน ตัด น้ำสาละวิน

ญื่อม เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อัญ
เมื่อ พา เธอ ไป

เทื่อง กะ มา-อิจ สอง ตา ปอง แอ-ออ
ข้าม ที่ ดี ร่อง ทำ เท้าเทียม เหว

เซอ เกอ-อุ 'รือ-แอฮ กัง ตั้ง โคะ มิ
จะ ใช้/อาศัย นิ้ว กลาง ต่าง/แทน ไม่ เท้า

จัง โปก ชัง พอ กอ เลอ อา-อุม
จ้าง ชี ข้างน้ำ แข็ง/เขียว น้ำ

โซม จัง จา-ออ ตา-แอ ละ ฟา-แอ โลง
จะ จ้าง ชาว ไต่ ให้/สำหรับ พาย เรือ

ตึก โอ ฟิน เทื่อง เลอ เตื่อง โกลง ระบุ
ถ้า ข้าม ได้ ข้าม ทำน้ำ ห้วยใหญ่

คัด แป เอาะ ชัง ขัว 'ล้ง โตก
ขัด/ผูก แพ ไม่ไผ่ ชัง เล่ม/ท่อน ยาว -

เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เทื่อง เตื่อง โกลง ระบุ
พา เธอ ไป ข้าม ทำ ห้วยใหญ่

โตฮ แจม 'มา-แอ ดุม ยุม กวน เพอ-อิ
สบ น้ำแจ่ม กับ น้ำแม่ตุม ตายลูก นาก

เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เทื่อง เตื่อง ซาม ซุป
พา เธอ ไป ข้าม ทำ สาม สบ

กวน 'ลา-แอ แกฮ กยอก เซอ ตอก เอะ เทื่อง
ลูก กระรอก ช่าง ร้อง สอน/แนะ เรา ข้าม

ตอก เอะ เทื่อง โนง เซอ โขยง เวือฮ สอง
สอน เรา ข้าม เตี้ยว น้ำสาละวิน กว้าง ร่อง

เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เทื่อง เตื่อง แม คอง
พา เธอ ไป ข้าม ทำ แม่น้ำสาละวิน

ตึก โอ ฟิน เทื่อง เตื่อง โกลง ระบุ
ถ้า หากไม่ ได้ ข้าม ทำ ห้วยใหญ่

เซอ เกอ-อุ 'รือ-แอฮ ก็ ตั้ง มา-แอะ ทอ
จะ ใช้/อาศัย นิ้ว ชี แทน ไม่ ไม่พาย

ตึก โอ ฟิน เทื่อง เลอ เตื่อง โกลง ระบุ
ถ้าหาก ไม่ ได้ ข้าม ทำ ห้วยใหญ่

ฟา-แอ งา-อุม ฟา-แอ โซง โลง เซอ ปา-ออ
พาย นั้ง พาย ยืน เรือ เรือยนต์

โซม จัง จา-ออ ลัด¹²⁵ ละ คัด แป
จะ จ้าง ชาว ลัด ให้/สำหรับ ขัด/ผูก แพ

คัด แป เอาะ โตก โญก เกยอ-อิฮ ตัว
ขัด/ผูก แพ ไม่ไผ่ โตก ดี/งาม สาว ข้าม/ชี

¹²⁵ ลัด คือ คนเก่ง มียศถาบรรดาศักดิ์

ไฉน เกยอ-อิส เออ-อิญ ตัว เลอ ฮอน ขัว 'ล้ง
ดีงาม สาว กลับ/มา ข้าม/ซี ห้าสิบ ท่อน ยาว

ดัส โอ ฟิน เทียง เลอ เตื่อง โกลง ระ
ถ้า ไม่ ได้ ข้าม ทำ ห้วย ใหญ่

เฮอ-อุ กยะ แม เตีย เวีย เลอ อา-อุม
ไป ทาง แม่ เตีย เวิน น้ำ

ฉา-อิม พา-อุม ฮลัก กอ เลอ 'มาม ทอ เทีย
ห้วง ใจ เสียตาย ไหลกับน้ำ กระบุง ดอกฝ้าย

'มาม ทอ โหง เปลอ-อิ เซียน ลา-อิจ ๗
ไหลกับน้ำ กระบุง เมล็ด หมาก หนัก (เสียตาย)

ฉา-อิม เอส เลอ ฮม้ง ขึง เทีย เกยะ
อยาก จะ ถนอม ก้าน ดอก หอมแย้

ญีอุม เรอ-อุ เมะ เร-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อิญ
เมื่อ พา เธอ ไป หมุน กังหัน

โหนก มอม จาวตี พี คุม เตะ
เลี้ยง ทั้ง เจ้าที่ ผี เจ้าของ ดิน

เดือส แลน เซอ เมยะ เอะ เมือง โอ-อิจ
ให้ ดู รักษา เรา ทั้งหมด

เลอ โดฮ ละ เมะ ฟิน ینگเยียม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บท ข้ามแม่น้ำใหญ่

เมื่อพาเธอไป ไม่พาเธอไปที่ลำบาก

จะไม่พาเธอเดินทางอย่างลำบากเดินล้มลุกคลุกคลาน

ไม่พาเธอไปทรมานจนหน้าตาไหลเป็นเส้นเหมือนดั่งสร้อยคอ

ไม่พาเธอไปไหลกับน้ำตาย (ร่อนน้ำ) ค้างอยู่ที่ท่ามกลางก้อนหิน

ไม่พาเธอไปตายไหลน้ำ หน้าหน้านอง

ไม่พาเธอไปตาย เพราะโดนไฟไหม้

เมื่อพาเธอไป

คิดว่าจะปกป้องเธอได้ เหมือนคลุม/ครอบ ด้วยแห

คิดว่าจะเกาะเกี่ยว จับไม่ให้หลุดเหมือนกิ้งกิ้งไม้ไผ่

ถึงน้ำจะลึกเราจะรับผิดชอบ (เราก็จะดูแลเธอ)

เมื่อพาเธอไป พาเธอไปข้ามท่าข้ามห้วยใหญ่

กินข้าวเข้าก่อนข้ามห้วยแม่ยะน้อย

ว่ายน้ำข้ามไปกับลูกนก ข้ามกับปลากะ ฆอ-แอ พลิกตัวคว่ำหงาย

ข้ามกับเถาว์วัลย์ทุกสบห้วย ข้ามกับลูกตัวต่อ ข้ามพื้นที่โล่งกว้าง

พาเธอไปข้ามท่าห้วยใหญ่ ห้วยใหญ่เคยพัดพาลูกคนไต่ไปกับสายน้ำ

สบน้ำแจ่มกับแม่น้ำตูมมีลูกนกตาย ลูกนกสีดำตายเฝ้าแม่น้ำ

พาเธอไปข้ามท่าสามสบ

หญ้าข้างห้วยน้ำป่าพัดเรียบ /ราบ

ลูกกระรอกช่างร้อง สอนเราข้ามผ่านน้ำสาละวิน

เมื่อพาเธอไป พาเธอไปข้ามท่าแม่น้ำสาละวิน

หาที่จะข้ามง่ายที่ลำห้วยกว้างและอาจจะลึกถึงแค่เอว

ถ้าหากข้ามน้ำห้วยใหญ่ไม่ได้ จะใช้น้ำกลางแทนไม่เท่า (ใช้น้ำกลางแทนไม่เท่า เปรียบผู้ชายเก่ง)
จะใช้น้ำขึ้นแทนไม้ก่อพายบังคับแพ จ้างช้างข้ามแม่น้ำ
ถ้าหากข้ามทำน้ำห้วยใหญ่ไม่ได้ จะจ้างคนโตให้พายเรือ
ถ้าข้ามทำน้ำห้วยใหญ่ได้ จะจ้างชาวลัดให้ผูกแพ
ใช้ไม้ไผ่ซังท่อนยาวมาผูกแพ ใช้ไม้ไผ่โตกมาผูกแพสาวขี่ข้ามไป
ถ้าข้ามทำน้ำห้วยใหญ่ไม่ได้ ก็ไปทางพื้นดิน
เสียตายถ้าหากกระบุงฝ้ายล่อน้ำไป (เปรียบว่า ถ้าเธอหายไป จะรู้สึกเสียตาย)
กระบุงที่หนัก ล่อนน้ำไปก็จะเสียตาย ให้เราดูแลรักษาทั้งหมด

2.4 โปด เลียก เมือง พู-อี (บทเข้าเมือง)

ตั๊ฮ เมือง โม่-อีญ แคย-อิจ ยุส ตะ เน
ถ้า เหมือน คำ พุด ? ? ?

เงือม เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อีญ
เมื่อ พา เธอ ไป หมุน กังหัน (รถจักรยาน)

เรอ-อุก เตอ-อุ เกยอ-อิฮ โทะ ฮนัง เลอ บวด
พา ไม่ สาว น้อย ลูกปัด น้ำตา

เรอ-อุก เตอ-อุ เมะ แปน เซอ ลา ฟู โม่-อีญ
พา ไม่ เธอ เป็น ทนาย ว่า ความ/สุคดี

เรอ-อุก เตอ-อุ เมะ งาน ซาน เลอ ยุม
พา ไม่ เธอ แหงนหน้า ศาล เมืองแม่สะเรียง

เรอ-อุก เตอ-อุ เมะ โง-เอ พยอม ญื่อะ จา-ออ
พา ไม่ เธอ อยู่ ใน บ้าน เจ้านาย

เรอ-อุก เตอ-อุ ฮนวด โงก หึง เว-อิจ ลอม
พา ไม่ ขาด คอ ที่ ดาบ คม

เซอ งา-แอ ตะ บวง 'ยวง โชม เฮอ-อุ
ยัง ไกล หมู่บ้าน จะ ไป

เกยอ-อิน แชม มา-แอ บหลาน ชัน เอียก เลอ-อิฮ
คำพูด คนไต กับ พม่า จะ พี่ ตอบ

ซาน เอียก กอก เกเล เลอ โพง
พยายาม พี่ จะ เถียง นกแก้ว

เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ โจก ไบยก แชม เวียง
พา เธอ ไป เหยียบ/เดิน เมือง คนไต เมือง

ตั๊ฮ เมือง โม่-อีญ เบย ชอม ตะ แหนด
ถ้า เหมือน คำ กล่าว ? ? ?

เรอ-อุก เตอ-อุ เกยอ-อิฮ โทะ ฆิ เซอ อัง
พา ไม่ สาว น้อย ไม่ ทำ กระดุก

เรอ-อุก เตอ-อุ เมะ แปน เซาะ ฮวด กา
พา ไม่ เธอ เป็น สุนัข ตาม อีเห็น

เรอ-อุก เตอ-อุ เมะ โซง ชวง โบง ซาน
พา ไม่ เธอ ยืน ตื่น บันได ศาล

เรอ-อุก เตอ-อุ เมะ ลอก แย่ ซาม ชุม
พา ไม่ เธอ ถูก โช้ สาม ชุม?

เรอ-อุก เตอ-อุ ดุด ญัว หึง โมะ โจก
พา ไม่ ขาด เอว ที่ เขือก ผูก/บ่วง

โระ โกลง โชม โจก ดุยส เลองา-แอ
ลี้ก แม่น้ำ จะ ข้าม ลี

โต โยง เกยอ-อิน ญึง เจียะ ตองชู
ไม่ รู้ คำพูด ไทใหญ่ ตองชู

ซาน เอียก กอก เลอ-อิฮ ทิ เตอ-อิฮ ตะ
พยายาม พี่ จะ ตอบ หนึ่ง ฟ้า ผ่า

เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ ปิน เตะ เซอ โตก
พา เธอ ไป เหยียบ ดิน ถิ่นไกล

เฮอ-อุ ฮอ-อิจ เมือง พู-อี ทุ-อี โชม เมือง
ไป ถึง เมือง คน/ชา ชื้อ กิน เมือง

ทุ-อี โชม เมือง ระ พะ อิน ทอง¹²⁶

ชื่อ ก็น เมือง ใหญ่ พระ อินทอง

ชี ดี นอน กา-ออ กาน จา-ออ ลง

ชื่อ ที่ นอน เก่า ลูก เจ้า หลวง

เวีย เรอ-อุก เลอ อา ชา ฟิน โกละ

ยืม เอาไป สอง ฉิ่ง สมดุล กลองกบ

โฆส เคือส เลอ โอส เตะ มะ ลง

ตี ให้ ดัง ทัว ดิน ฟ้า

ชี ขอม กวาน ชุบ ลุบ สละ ชวง

ชื่อ ทั้ง ถูงเท้า ใส่ คลุม ใบ เท้า

กาน โค๊ะ เตียะๆ เจียะ นิง ลา

เด็ก เล็กๆ เจี้ยว(ไทใหญ่) ที่ แม่ลา

โค-เอ พา เลอ มอน ออน ตู ตา-แอ

สวม ผ้า เลอมอน อ่อน หนุ่ม

เลอ โฌง จา-ออ ลัด กา-อีญ กัด มัว

(ส่วนสูงต่ำ เจ้าลัด หัว ตลาด มัว (ใหญ่))

เฮอ-อุ ฮอ-อิจ ลัก จา-อุบ เหนอ-อุก เลอ โค

ไป ถึง ที่ สวม ชื่อ จั้วบ้าน

เฮอ-อุ ฮอ-อิจ ลัก เบลอ-อุง 'รุง ดิน จี

ไป ถึง ที่ ปัก/ตั้ง เสาดิน จี

โก เวียด วิฮาน ซาน เมือง กอก¹²⁷

ก่อ วัด วิหาร ศาล เมือง กอก

เรอ-อุก เตอ-อุ เฮอ-อุ อา-อีต ญือะ เลอ ฟิม

พา ไม่ ไป อยู่ บ้าน สวน

ฮอ-อิจ โตง ญา ลี ชี ดี นอน

ถึง ทุ่ง หญ้า ลี ชื่อ ที่ นอน

เฮอ-อุ ฮอ-อิจ เมือง เจียะ เวีย เรอ-อุก ชา

ไป ถึง เมือง เจี้ยว(ไทใหญ่) ยืม เอาไป ฉิ่ง

เฮอ-อุ ฮอ-อิจ เมือง ลี ชี กอง โกบ

ไป ถึง เมือง ลี ชื่อ กลอง กบ

เฮอ-อุ ฮอ-อิจ เมือง บลาน ชี กวาน ชุบ

ไป ถึง เมือง พม่า ชื่อ ถูงเท้า

จา-อุบ กวาน เมือง ฮอ ตอ เมาะ พลา-อีอ

ใส่ ถูงเท้า เมือง ฮ้อ วัง ไม่ หกล้ม

โค-เอ พา เลอ-อุง จี มา-แอ ชี ออน

สวม ผ้า โสร่ง ใหม่ สี อ่อน

แกฮ ออน ตู ตา-แอ ฐา-แอ กอง กัด

ช่าง อ่อน หนุ่ม เดิน ถนน ตลาด

ญืออม เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อีญ

เมื่อ พาไป เธอ ไป หมุน ?

เฮอ-อุ ฮอ-อิจ ลัก โก เวียด เตะ ตอง

ไป ถึง ที่ ก่อ วัด ดิน เผา

เฮอ-อุ ฮอ-อิจ ลัก โก เวียด วิฮาน

ไป ถึง ที่ ก่อ วัด วิหาร

ญืออม เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อีญ

เมื่อ พา เธอ ไป หมุน ?

อา-อีต ญือะ เลอ ฟิม ฆิม ฮัว ฟา-แอ

อยู่ บ้าน สวน ใต้ หัว ฝาย

¹²⁶ ชื่อพระที่บวช

¹²⁷ กรุงเทพฯ

เรอ-อุก เตอ-อุ เฮอ-อุ อา-อิด ฌิม ปยัง เวียด
พา ไม่ ไป อยู่ ใต้ หลังคา วัด

อา-อิด ฌิม ปยัง เวียด นา-แอ เซอ นาม
อยู่ ใต้ หลังคา วัด ใน สนาม

เลอ โตอ ละ เมะ ฟิน นิง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทเข้าเมือง

เมื่อพาเธอไป ไม่พาเธอเดินอย่างทรมาน จนใช้กระดูกเธอแทนไม้เท้า
ไม่พาเธอไปทรมานจนหน้าตาไหลยาวเหมือนดั่งสร้อยคอ/ลูกปัด
จะไม่พาให้เธอเป็นคนโง่ ถูกหลอกเหมือนหมาตามอีเห็น (อีเห็นฉลาดกว่า)
จะไม่ทำให้เธอมีเรื่องเดือดร้อนเจอทนายความ จะไม่พาเธอไปที่บันไดศาล
ไม่พาเธอไปเงยหน้ามองศาลเมืองยวม (จะไม่พาเธอไปเข้าใกล้/เงยหน้ามองศาลที่แม่สะเรียง)
ไม่พาเธอไปถูกโซ่ ไม่พาเธอไปอยู่ในบ้านเจ้านาย
ไม่พาเธอขาดด้วยเชือก ไม่พาเธอขาดด้วยดาบคม
แม่น้ำลึกจะข้าม ยังไกลหมู่บ้าน จะไป ไม่รู้คำพูดไทยใหญ่ คำพูดพม่า พี่จะตอบ
พี่จะพยายามตอบเหมือนฟ้าผ่า พี่จะพยายามเถียงเหมือนน้ำแก้ว
พาเธอไปเหยียบดินถิ่นไกล พาเธอไปเหยียบดินถิ่นคนไต
ไปถึงเมือง เช้าที่นอน ชื้อกินที่เมืองใหญ่
ถึงทุ่งหญ้าสี ชื้อที่นอนเก่าลูกเจ้าหลวง (ซื้อที่นอนเก่าที่เจ้าหลวงเคยใช้)
ไปถึงเมืองเจี๋ย (ไทยใหญ่) ยืมฉิ่ง มา 2 อัน
ไปถึงเมืองลื้อซื้อกล่องกบ ดีให้ตั้งทั่วดินฟ้า
ไปถึงเมืองพม่าซื้อถุงเท้า ใส่คลุมเท้า ใส่ถุงเท้าเมืองฮ้อ วังไม่หกล้ม
เด็กไทยใหญ่ตัวเล็ก ๆ ที่แม่ลา สวมผ้าโสร่งไหมสีอ่อน สวมผ้าเลอมอนอ่อนนุ่ม เดินที่ถนน ตลาด
เมื่อพาเธอไป ไปถึงที่สวมซื้อจั่วบ้าน
ไปถึงที่ก่อวัดดินเผา ไปถึงที่ปักเสาหินจี ไปถึงที่ก่อวัดวิหารเมืองกรุงเทพ
เมื่อพาเธอไป ไม่พาเธอไปอยู่บ้านสวน ไม่ให้อยู่คนเดียว ไม่พาเธอไปอยู่ใต้หลังคาวัด

2.5 โบท โชม เคอ โนม หนึ่ง กัด (บทกวีที่ตลาด)

ดัส เมื่อน โม-อัญ แเคย-อิจ ยุส ตะ เน
ถ้า เหมือน คำ พุด ? ? ?

ญูอม เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อัญ
เมื่อ พา เธอ ไป ปั่น/หมุน กังหัน

เรอ-อุก เตอ-อุ เฮอ-อุ ปอ-อิจ หนึ่ง โยะ ตา-อัญ
พา ไม่ ไป ปลอดภัย ที่ ไม่มี ผ่าทอ

เรอ-อุก เตอ-อุ โชม ญูเอะ เคด เวื่อะ โกลง
พา ไม่ กิน (ข้าวเปล่า) ผัก กูด ห้วย

ปัง กอ-แอ เลอ โกะ เขียน เวียก เรอ-อุก
ถึง มี ข้าวสาร หนัก พี่ เอาไป

ญูอม เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อัญ
เมื่อ พา เธอ ไป

บิต ปอน เทือง ญูเอะ เลอ เคื่อะ เจียงฮา-แอ
กินน้ำ กิน ทั้ง บ้าน (เลอเคื่อะ) เขียงราย

เทื่อะ ปอน เซอ ปยา-แอ เลอ ฮา-แอ เตอ-อุม ฮา-ออก
เหวี่ยงแห กิน ปลารุ่น ปลาขาว ฟัง ขึ้น

เฮอ-อุ ปอน 'มา-แอ เมะ ปา โฮ-เอ นอ-แอ
ไป กิน กับ เธอ ปลา ห้วย น้อย

เฮอ-อุ แอฮ 'มา-แอ เมะ โฮ-อิจ เลอ พา-อุม
ไป กิน กับ เธอ ให้ พอใจ

เฮอ-อุ ปอน 'มา-แอ เมะ โกะ โคย-อัญ โกลง
ไป กินกับ กับ เธอ สัตว์น้ำ ทุก ห้วย

ดัส เมื่อน โม-อัญ เบย ชอม ตะ แ'นด
ถ้า เหมือน คำ กล่าว ? ? ?

เรอ-อุก เตอ-อุ เกยอ-อิช โทะ โยะ เลอ เยื่อะ
พา ไม่ สาว น้อย ประสบ ธรรมชาติ

เรอ-อุก เตอ-อุ เฮอ-อุ ปลา-อัญ ลา-อิ่ง เฮอ-อิน พู-อี่
พา ไม่ ไป อด/อยาก ท่ามกลาง มาก คน

เรอ-อุก เตอ-อุ โชม โนง ปอน โงง นะ
พา ไม่ กิน โดดเดียว กับข้าว นอ สัม

ปัง กอ-แอ โตง เตะ เซอ เกยะ เวียก กลอม
ถึง มี หม้อ ดิน ภาชนะ พี่ แบก

เฮอ-อุ บิต 'มา-แอ เมะ ปอน เลอ เคื่อะ¹²⁸
ไป บิต กับ เธอ กิน แด

เฮอ-อุ เทื่อะ 'มา-แอ เมะ ปอน เลอ ฮา-แอ¹²⁹
ไป เหวี่ยงแห กับ เธอ กิน ปลา

เฮอ-อุ โญะ 'มา-แอ เมะ นาม โฮ-เอ นา
ไป ดืม กับ เธอ น้ำ ห้วย นา

เฮอ-อุ โชม 'มา-แอ เมะ ทิม เลอ ญู-อิจ
ไป กิน กับ เธอ สุข งาม

เฮอ-อุ โชม 'มา-แอ เมะ ทิม โคย-อัญ โคะ
ไป กิน กับ เธอ ผลไม้สุก ทุก ต้น

เฮอ-อุ โชม พี่ เยื่อ ลัก เมือง บลาน
ไป กิน ของ ฟรี ทาง เมือง พม่า

¹²⁸ บิตปากน้ำหาปลา คือบิตน้ำข้างหนึ่งให้น้ำไหลอีกข้างหนึ่ง ให้น้ำแห้งเพื่อเขาจะได้จับปลา

¹²⁹ ปลาเลอฮา-แอ คือปลาชนิดหนึ่ง อร่อยที่สุด

เฮอ-อุ โชม พี ตาน พยะ เซอ ตู
ไป กิน ของ ถวายเณร พระ

โตฮ โยะ เวือด บลาน กิน ตาน แซม
พบ/เจอ เห็น วัด ม่าน/พม่า กิน ทำทาน คนไต

โยะ เวือด กู ลา คี ฮา พู-อี
เห็น วัด แยก/ฝรั่ง เห็นอกว่า (วัดของผู้อื่น)

ชา-อุบ กุม อา-อุบ พิต เมาะ ติด เตะ
หา บิณฑบาต ข้าว เหนียว ไม่ ติด มือ

โระ โกลง โชม โจก ดู-ฮิส เลองา-แอ
ลี้ก ห้วย จะ ข้าม น้ำนอง ?

ฉา-อิม เอสเลอ ฮม้ง มั่ง เทีย เกะ
ห้วง ถนอม พวง ดอก หอมแย้

จวน เหนอ-อุม หนึ่ง กอง กลอง เคอ โนม
มองเห็น จาก ที่ ถนน ถ้วย ขนม

วิธ เคียด เอะ ละ โญะ เลอ อา-อุม
แวะ ตัก เรา ให้ ดื่ม น้ำ

โชม เคอ โนม บัด นา-แอ กัด มั่ว
กิน ขนม ปาด ใน ตลาด ใหญ่

โอ-อิจ เมิน เลอ ฮอน 'งอน เซอ เงะ
หมด ข้างมัน ห้าสิบ ครั้ง วัน

เมาะ 'เยียก คิต 'ลา-แอ และ 'มา-แอ มา-อือ
ไม่ พี่ชาย คิต เฉลี่ย เบี้ย และ เงิน

กอ-แอ 'ล้ง โตะ แอบ แทบ รู เปีย
มี อยู่ ใน กระปุก แทบ รูเปีย

อิด ฟิน เซอ ฝือ หนึ่ง โม่-อัญ จอก
แล้ว ได้ ชี้นะ ที่ คำ (สอน)?

โตฮ โยะ เวือด เงียะ โชม พี ตาน
พบ/เจอ เห็น วัด เงี้ยว กิน ของ ทำทาน

โตฮ โยะ เวือด ชี กิน ปี มา-แอ
พบ/เจอ เห็น วัด สี(ที่ทาสีใหม่) กิน ปี ใหม่

เซอ ตู บาน ลุม ชา-อุบ กุม อา-อุบ
พระ บ้าน ไต้ ไป บิณฑบาต ข้าว

เญือม เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อัญ
เมื่อ พา เธอ ไป หมุน ?

เซอ งา-แอ ตะ บวง กยะ เฮอ-อุ หมอ
ไกล ----- ทาง เดิน ร่น/เธอ

จ้ง โบก รด ชา-แอ ฐา-แอ ตาม กอง
จ้ง ชี รถ สาย เที้ยว ตาม ถนน

วิธ ุบิจ เอะ ละ เบือ เลอ โยะ
แวะ ไน้ม เรา ให้ เพราะ (ส้มเลอโยะ)

วิธ โชม 'มา-แอ เมะ เคอ โนม หนึ่ง กัด
แวะ กิน กับ เธอ ขนม ที่ ตลาด

ตีก โอ-อิจ มา-อือ 'งา กา โชม ชะ
แค่ หมด เงิน ยี่สิบ ก่อน กิน ข้าวเช้า

ตีก โอ-อิจ เลอ เตะ เอะ ที่ มู
แค่ หมด แปดสิบ เรา หนึ่ง กลุ่ม

กอ-แอ 'ล้ง หนึ่ง ญัว 'งา 'จัว แทบ
มี อยู่ ที่ เอว ยี่สิบ สามสิบ แทบ

เญือม เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อัญ
เมื่อ พา เธอ ไป หมุน ?

อิด ฟิน เซอ ตอก หนึ่ง กาม เียง
แล้ว ได้ สอน ที่ ความ ฉลาด

เฮอ-อุ กยะ ชวง ฅเ-อิน ฅเาะ เกยอ-อิน ระ
ไป ทาง ตีน ดอย/ภูเขา ไม่ พุด ดัง

เฮอ-อุ กยะ ดอ-แอ โตก ทุ-อี โนก แอ
ไป ทาง ดอย ตก ชื้อ เลี้ยงผี ด้วยไก่

ทุ-อี โนก แอ ระ ตะ ชวง ฮมา-อือ
ชื้อ เลี้ยงผี ด้วยไก่ ใหญ่ ผีตะ ตีน ฝอย

ทุ-อี โนก แอ เพ-อีญ บัญญ เลอ เหนอ-อีฮ
ชื้อ เลี้ยงผี ด้วยไก่ ขาว เสมอ เดื่อย

โนก ฆอม จา-ออ ดี พี คุม ตะ
เลี้ยง ทั้ง เจ้า ที่ ผี เจ้าของ ดิน

เคือฮ แลน เซอ เปยะ อะ เทือง โอ-อิจ
ให้ ดูแล รักษา เรา ทั้ง หมด

เฮอ-อุ กยะ เมือง เจียะ เวีย เรอ-อุก ชา
ไป ทาง เมือง ไต ยิม เอาไป ฉิ่ง

เวีย เรอ-อุก เลอ อา ชา ฟิน โกละ
ยิม เอาไป สอง ฉิ่ง เข้า กับ กลองกบ

เฮอ-อุ กยะ เมือง ปา-แอ วา-แอ เรอ-อุก ทัด
ไป ทาง เมือง ปาย ไหว้ เอาไป พระธาตุ

วา-แอ ทัด เตอ โกง แกฮ โปง 'มูน
ไหว้ พระธาตุ ตะ โกง เก่ง ให้ พร/บุญ

โปง 'มูน 'ล้ง อา-อิม เซอ ตา-อิม เจน ทุ-อี
ให้ บุญ ยาว เป็น อายุ แก้ว ชั่ว คน

เลอ โตฮ ละ เมะ ฟิน หนึ่ง เยื่อม
บอก ให้ เธอ ที่ บท ซอ

บทกินขนมที่ตลาด

เมื่อพาเธอไป ไม่พาเธอไปทรมาน ไม่พาเธอไปอด อยาก ทำมกลางคนมากมาย

ไม่พาเธอกินข้าวเปล่า ผักกูดริมห้วย ไม่พาเธอกินข้าวหน่อไม้โตดเดี่ยว

ถึงมีข้าวสารหนัก พี่จะเอาไป ถึงมีหม้อดินเป็นภาระ พี่จะแบก

เมื่อพาเธอไป ไปปิดแคกับเธอ

ไปเหวี่ยงแหกับเธอ กินปลาเลอฮา-แอ เหวี่ยงแหกินปลาขาว

ไปต้อนน้ำห้วยกับเธอ ไปกินปลาห้วยกับเธอ

ไปกินกับเธอร่อยที่สุด ไปกินกับเธอให้พอใจ

ไปกินผลไม้สุกทุกต้น ไปกินสัตว์น้ำทุกห้วยกับเธอ

ไปกินของฟรีทางเมืองพม่า ไปกินของที่เขากวายเป็นสามเณร และพระสงค์

พระบ้านไต้ไปบิณฑบาตข้าว ข้าวเหนียวใส่บาตรจะไม่ติดมือ

เมื่อพาเธอไป เดินทางไกล จะห้วงถนอมเธอเหมือนดอกหอมแย้

จ้างขี่รถสายเที่ยวตามถนน มองจากถนนเห็นถ้วยขนม

เราแวะไปกินขนม เราแวะหยุดพักต้อนน้ำ

แวะกินขนมที่ตลาด แวะกินขนมปาดในตลาดใหญ่

หมดเงินแค่ 20 ก่อนกินข้าวเช้า หมด 50 ช่างมันแค่ครึ่งวัน

หมดแค่ 80 เราหนึ่งกลุ่ม พี่ไม่คิดเฉลี่ยเบี้ยและเงิน

มีอยู่ที่เอาจ 20 30 มีอยู่ในกระปุกปูเปีย

เมื่อพาเธอไป ได้ชี้แนะคำสอน ได้สอนให้ฉลาด

ไปทางดินเขาไม่พุดเสียงดัง

ไปทางดอยตกซื้อไก่เลี้ยงผี เลี้ยงผี ตะ ที่ตีนดอยฝอย ด้วยไก่ใหญ่
ซื้อไก่ขาวเลี้ยงผี ทั้งผีเจ้าที่ ผีเจ้าของดิน
ให้ดูแลรักษาเราทั้งหมด
ไปทางเมืองไต ไปยืมฉิ่ง ยืมไปสองฉิ่ง เข้ากับกลองกบ
ไปทางเมืองปาย ไปไหว้พระธาตุ ไหว้พระธาตุตะโกงโก่ง ให้พร ให้บุญยาว 9 ชั่วคน

2.6 โบท เลอ เทือฮ เออ-อีญ (บทหันกลับ)

เอะ ฮมอง โม-อีญ ฌา-อิจ ซา-อิจ เลอ ออม
เรา ไต้ยีน คำ ดี ฝาก จะ ตะเกียง

ญืออม เรอ-อุก เมะ เฮอ-อุ เบอ-อุ เลอ เลอ-อีญ
เมื่อ พา เรอ ไป แกว่งเครื่องปั่นฝ้าย

อิต ลอ-อิจ ยุส โจก โปยยก แซม เวียง
ถึง สุด ทำ ข้าม พร้อม คนเมืองเชียงใหม่

เยือม ขอ-แอ โอก เฮร-อุจ ปอ-แอ เลอ พา-อุม
ร้องให้ กิ่งกำ ออก ปลายฝน ปลิว จะ ใจ

ฮมอง อีต กลังลอง ลา-อิง รังเคอ-อิ
ไต้ยีน ร้อง อินทรี ท่ามกลางแสงเดือน

ฌา-อิม คู-อิฮ เตะ โนก 'รา-แอ เซอ 'รา-แอ
แหวน อยากรู้ได้ มือ เลี้ยงผี 'รา-แอ เซอ 'รา-แอ

เตะ โนก เลอเทือฮ กา-อิฮ ชวง แม
มือ เลี้ยงผี หันกลับ ยื่น เท้า ย้อน

กอ-แอ 'ลั้ง 'ริด มะ กา-อิฮ ตะ โบง
มี อยู่ จาริต แม่ ยื่น ปู่ บั้นได

กอ-แอ 'ลั้ง อา-อุม กะ ฮละ เลอโวง
มี อยู่ รู้สึก ปลา ใบ ต้นกล้วย

ฌา-อิม คู-อิฮ เออ-อีญ แคย-อิจ ฮละ เตะ โนก
แหวน อยากรู้ได้ กลับ กำหนด ใบ มือ เลี้ยงผี

เทือฮ ละ ย่วง อา-อิด เวือฮ เลอปัง
หัน ให้ หมูบ้าน อยู่ กว้าง มั่นหมู

'ยวง ตั้ง โลมโลม โบลม ชุดวู
หมูบ้าน แบก ลม ลม กลาง เมฆ

เอะ ฮมอง โโม-อีญ ตอม ชอม เลอ อัว
เรา ไต้ยีน คำ ไข่ หล่อ สาม

อิต ลอ-อิจ ยุส บิน เตะ เซอโตก
ถึง สุด ทำ เขยิบ มือ จะ เผา

โซก โยะเคอ-อิ กละ จา-อิฮ เซอ ฆลอ-แอ
หยวกกล้วย เห็น ฟัน กะโหลก ไม้ไผ่ ผืน คิดถึง

ดัย ฮมอง เยือม เลส จา-ออ โตะ ฮนัง
ถ้า ไต้ยีน ร้องให้ จักจั่น เข้า เนื้อ สร้อย

อีด กลัง เลอโวง โลง เพะเวือฮ
ร้อง เขยิบ ต้นกล้วย ใน ป่า กว้าง

ฌา-อิม คู-อิฮ โโม-อีญ วา-แอ กอ-อิจ เซอ กอ-อิจ
แหวน อยากรู้ได้ คำพูด ใหญ่ ร้อน จะ ร้อน

เตะ โนก เลอแม่ม ชวง แมเออ-อีญ
มือ เลี้ยงผี คืบ เท้า ย้อน กลับ

กอ-แอ 'ลั้ง โกลง เพือะ โลง พู-อิ ปยา-อิม
มี อยู่ แม่น้ำ พ่อ ในป่า คน เก่า

กอ-แอ 'ลั้ง โตะ โจง โฌง เลอโยะ
มี อยู่ ใน มุม ไม้ ส้ม

ฌา-อิม คู-อิฮ เออ-อีญ เบย เลอโบก เตะ โชม
แหวน อยากรู้ได้ กลับ ประกอบ รวดตากผ้า มือ กิน

แม ละ ย่วง ตั้ง กัง เลอ-อุม คยา-แอ
ย้อน ให้ หมูบ้าน แบก สะกั ทอง

เทือฮ ละ ย่วง อา-อิด ปัก ฮรังโฮร
หัน ให้ หมูบ้าน อยู่ ทางตลิ่ง ชัน มาก

แม ละ กยา-อ โขม เลอโอส บา-อิง บอ
ย่อน ให้ ยุงข้าว กิน ชัดเจน เย็น ครก

เทือส ละ รา-อิบ เพือม โชก เลอโอส
หัน ให้ หญ้า กิน หยวกกล้วย แตกใบ

แม ละ ตัวฮา-อุม โจส เลอ เลอ-อุง
ย่อน ให้ ก้อนน้ำ อาบ ตก ที่ราบ

เทือส ละ ย่าง อา-อิด ตา-อิด ละ เนอ-อุม
หัน ให้ หมูบ้าน อยู่ ต่อย ให้ ปี

แม ละ แหส เมอ-อุม เนอ-อุม ชวง แร่ร
ย่อน ให้ ใบฮ่อม ปลุก ต้น ทำ ราก

เออ-อือญ เจียก เลอแมส แหส เกล-อุม ฮละ
กลับ เต็ด จะ (คำคล้องจอง) ฮ่อม ตก ใบ

เรอ-อุก มะ ตะ ดุง ลอง กอ-แอ ซัก
เอามาให้ แม่ เรา หมัก/ดอง สีด้า

เซอ กยัก กอ-แอ ฮุน คุณ เมือง กอก
สีแดง มี รูปร่าง ขุน เมือง กอก

เลอโดส ละ เมะ ฟิน นิง เยือม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ คำ ร้อง

บทหันกลับ

เมื่อพาเธอไป ถึงที่สุดแล้วเหยียบดิน
ถึงสิ้นสุดแล้วข้ามถนนคนเมืองโขก
เพิ่งเห็นเดือนเจ็ดขวนคิดถึง
กึ่งก้าวออกมาร้องให้ปลายฝนใจปลิว
ถ้าได้ยินเสียงจักจั่นร้องจะรู้ทุกปัด
ได้ยินอินทรีร้องท่ามกลางแสงจันทร์
ได้ยินเสียงเหยี่ยวร้องในป่ากว้าง
คิดอยากขอ 'รา-แอ เซอ 'รา-แอ (ไม่มีในภาษาไทย)
คิดอยากได้คำไหว้จนจะร้อน
ขอหันกลับก้าวเท้าหันมา
ขอหันกลับ จึ่งก้าวเท้ากลับ
แมยังมีจารีตอยู่ที่บันได
พ่อยังมีแม่น้ำของคนเก่า
มีอยู่ที่ป่าต้นกล้วย
ไม้สั้มยังมีอยู่ในมุม
อยากกลับไปฉีกใบตองสำหรับเลี้ยงผี
อยากกลับมาทำกับข้าวให้เรากิน
กลับไปอยู่หมู่บ้านกว้าง
กลับไปหมู่บ้านตั้งสะกัทอง
บ้านตั้งอยู่ร่มกลางเมฆ
กลับไปหมู่บ้านทางชันมาก

กลับไปที่ยังข้าวจะเอาข้าวไปตำ
กลับไปถางหญ้าที่แตกใบ
ย้อนกลับไปอาบก๊อกน้ำตกที่ราบ
หันให้บ้านอยู่แจ้งให้สูง
กลับไปให้อ้อมช้าได้ทองหลัง
เอามาให้แม่เราหมัก/ ดอง สีดำ
สีแดงมีรูปร่างขุนเมืองกอก

เลอซอมแวล เลอเวือะ ภาคที่ 3

เลอ ซอม เฮอ-อุกา (ไปหางาน)

3.1 โบท โอ-อิจ คอง เพือะ (บทหมดของพ่อ¹³⁰)

เอะ เญือม เลอ เจะ เขียน ลา-อิจ ๗
เรา เมื่อ ใฝ่ ฝั้น อย่าง หนักหนา

เอะ เญือม เลอจา-อิจ ซา-แอฮ วิญ ๗
เรา เมื่อ ปรารถนา อย่างดีงาม

เญือม คืด 'มา-แอ เมะ เลอ ปอด¹³¹ กวน ช้ง
เมื่อ ลอด กับ เรอ เลอปอด ลูก ช้ง

เญือม เบลอ-อุง 'มา-แอ เมะ เซอ กัง กวน มัว
เมื่อ ตั้ง กับ เรอ เซอ กัง ลูก กระทิง

โอ-อิจ ๗ คอง เพือะ เหนอ-อุม เญือะ โจร
หมด ๗ ของ พ่อ ปี แต่งงาน แรก

โอ-อิจ คอง เจน ตะ ลวส ชะ ลอง
หมด ของ สมัย ปู่ แกน ไม่ก่อ ดำ

โอ-อิจ คอง เจน ตะ ลวส เฆะ อา-อิม
หมด ของ สมัย ทวด แกน ไม่รัก¹³² สด

โอ-อิจ ทิ บัง ลอง คอง พา ญ
หมด หนึ่ง ขวด¹³³ ดำ ของ ตระกูล

เญือม เอะ 'เญือฮ มอก เมือง เซอ โญ-เอ
เมื่อ เรา ลง หนึ่ง เมือง เซอ โญ-เอ

เญือม เอะ โง-เอ อา-อิด ทุ เซอ เกอ-อิจญ
เมื่อ เรา หนึ่ง อยู่ ดอย ชิง

วิต 'ล้ง เทีย เปอ-อิช เยื่อง กุม เกล-อิจญ
ขาด อยู่ ดอกฝ้าย ดิด ยัง พอ ปั้น

วิต 'ล้ง มา-อือ เมอ-อิจญ เยื่อง กุม จา-แอ
ขาด อยู่ เงิน นับ ยังไม่ พอ จำย

ฉา-อิม เอะ ซา-อุบ โปะ ตา-อิจญ เยื่อง นา-ออก
ใคร เรา หา เพิ่ม ผ้าทอ ยังไม่ เต็ม

คุ-อิช เอะ เลอ 'นา-ออก โชม เยื่อง ชัก
อยาก เรา เพิ่มเต็ม กิน ยังไม่ อิ่ม

ฉา-อิม คุ-อิช เฮอ-อุ กา ทิ เฮอ-อุ นา-อิจ
ใคร อยาก ไป ค้า และ ไป ขาย

ฉา-อิม คุ-อิช เฮอ-อุ อา-อิ เญือม มา-อิจ เมือง
ใคร อยาก ไป นอน เมื่อ ดี เมือง

กา เญือม ระ ทิน เยื่อ ฟิน มา-อือ
ค้า เมื่อ ใหญ่ ทุน ง่าย ได้ เงิน

เฮอ-อุ กา ลัก ควด ทิ ลวด แลง
ไป ค้า ทาง ฮอด หนึ่ง ฤดู แลง

¹³⁰ มรดกของพ่อหมด ใช้ในงานแต่งงานหมด

¹³¹ เลอปอด คือ ชุ่มประตู่ทำจากก้านไม้ไผ่ ใช้ในพิธีแต่งงาน

¹³² ยางไม้รัก นำมาทาสี

¹³³ ขวดดำ คือ ไหใส่เงิน

กา ลัก เลอ แสง¹³⁴ ที แลง กอ-อิง
คำ ทาง เลอ แสง หนึ่ง แล้ง แดด

โกยฮ เมอ-อุก เตะ เฮอ-อุ เลอ-อุ เลอ ปิญ
พา วัว เรา ไป ล่อง น้ำ บึง

เฮอ-อุ ทุ-อี คิส ปอน ลอน มิด กา
ไป ชื้อ เกลือ กิน เลย มิด กา

ทุ-อี เฮงาะ เซอ มา ตา อิม โคง
ชื้อ พันธุ์ข้าว ปลุก ทำ ริม น้ำสาละวิน

เลอ โดฮ ละ เมะ ฟิน หนึ่ง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทหมดของพ่อ (มรดกของพ่อหมด ใช้ในงานแต่งงานหมด)

เมื่อเราต้องการสาวคนนั้นอย่างหนักหนา

เรามีความปรารถนาที่ดีกับเขา

ลอดซุ้มประตูกับเธอเหมือนลูกช้าง

ลอดซุ้มประตูกับเธอเหมือนลูกกระทิง

ลูกแต่งงานคนแรก ทำให้มรดกของพ่อหมด

แกนไม้ ของเก่าของแกสมัยปู่ก็หมด

ไม่รัก เป็นทรัพย์สินสมบัติสมัยทวดก็หมด

เมื่อเรานั่งคิดอยู่ที่บ้าน เมื่อเรานั่งนั่งอยู่บนดอย

ยังขาดดอกฝ้ายที่จะปั่นเป็นเส้นด้าย ขาดเงิน ไม่มีพอจ่าย

ทอฝ้ายยังขาดฝ้ายอยากหาเส้นด้ายมาเพิ่มมาทอให้เต็ม

อยากหามาเพิ่มเพื่อจะได้กินให้อิ่ม

อยากไปค้าขาย อยากจะไปนอนตอนบ้านเมืองสงบ

เมื่อมีทุนเยอะก็จะได้เงิน ได้กำไรเร็วๆ

ไปค้าแถวฮอดในช่วงฤดูแล้ง

ไปค้าแถวเลอแสงในช่วงฤดูร้อน

พาวัวไปบรรทุกของด้วยแถวบริเวณแม่น้ำบึง

ไปซื้อเกลือกินที่มีดกา ไปซื้อพันธุ์ข้าวเอาไว้ปลูกที่ทำริมน้ำคง (แม่น้ำสาละวิน)

¹³⁴ เลอแสง อยู่แถวต้นน้ำสาละวิน

3.2 โบทคองเฮงาะ (บทเก็บข้าว)

อะ เญือม เลอ เจะ เซียน ลา-อิจ ๑
เรา เมื่อ ใฝ่ ฝั้น อย่าง หนักหนา

มะ บัง เลอ เวียง เคือบ เลอจา-แอ
เธอ ถึงแม้ ตัด วงกลม ขอบ กระดัง

พิน เตอ-อุ โง-เอ อา-อิด ทุ เซอ เกอ-อัญ
ได้ ไม่ นิ่งเฉย อยู่ ดอย ชิง

เญือส มอก เคะ อะ เมือง เซอ โญ-เอ
ลง นิ่ง หลัง เรา เมือง ไกล

อา-อิด เฟื่อง เงอ-อุ โม อา-อิด เรียง ๑
อยู่ บน ตอไม้ ตัด อยู่ ?

เคะ อะ เฮอ-อุ กา ทิ เฮอ-อุ นา-อิจ
หลัง เรา ไป คำ และ ไป ขาย

มะ กัว เซอ เบือะ เญืออะ เคะ ขอ
เธอ ค่อย ดูแล บ้าน หลัง รุ่ง

เฮอ-อุ เตอ-อุ ฮลา-อิด โชะ มา-อัญ ตะ มา-อัญ
ไป ไม่ หูหนวก เจ็บ ? ? ?

คอง อา-อึง ละ มะ เฮงาะ แปน แชน
ครอง ไว้ ให้ เธอ ข้าว เป็น แสน

แฮรุน มา-อื้อ แปน อิด อิด ฆะเฮะ เฮอ-อุ
ไว้ เงิน เป็น หีบ ขัน ไม่ ไป

มะ กอม ชา-อุบ บิน จัง โคย-อัญ โลง
เธอ อย่า หา เหยียบ จ้าง ทุก เรือ

มะ กอม ชา-อุบ โปส เลอ เวือะ โคย-อัญ ของ
เธอ อย่า หา เปิด ประตู ทุก บิด

มะ บัง เลอ มัก กัก เทีย เทียง
เธอ ถึงแม้ เกาะ เกี้ยว กิ่ง ดอก เทียง

พิน เตอ-อุ เญือส มอก เมือง เซอ โญ-เอ
ได้ ไม่ นิ่ง เมือง ไกล

เคะ อะ เฮอ-อุ กา ทิ เฮอ-อุ นา-อิจ
หลัง เรา ไป คำ และ ไป ขาย

โง-เอ อา-อิด เคะ อะ ทุ เซอ เกอ-อัญ
นึ่ง อยู่ หลัง เรา ดอย ชิง

โง-เอ ฆิม กาม เตียง ลา-อึง ชุดู
อยู่ ใต้ คำ กำหนด ท่ามกลาง เมฆ

มะ กัว เซอ เปยะ เฮงาะ เคะ เฟือะ
เธอ ค่อย เก็บเกี่ยว ข้าว หลัง ลิง

อะ บัง เฮอ-อุ กา ทิ เฮอ-อุ นา-อิจ
เรา ถึงแม้ ไป คำ และ ไป ขาย

เฮอ-อุ เตอ-อุ งา-อัญ โชะ งา เซอ งา
ไป ไม่ งง หนัก ???

แฮรุน อา-อึง ละ มะ มา-อื้อ แปน อิด
เก็บ ไว้ ให้ เธอ เงิน เป็น หีบ

เคะ อะ เฮอ-อุ กา ทิ เฮอ-อุ นา-อิจ
หลัง เรา ไป คำ และ ไป ขาย

มะ กอม ชา-อุบ โญง โปง โคย-อัญ เญืออะ
เธอ อย่า หา เหยียบ บันได ทุก เรือน

บัง วิด เทีย เปอ-อื้อ เยื่อง กุม เกลอ-อัญ
ถึงแม้ ขาด ดอกฝ้าย ตีดยังไม่ พอ บัน

บั้ง วัด มา-อื้อ เมอ-อึ้ง เยื่อง กุม จา-แอ
ถึงแม้ ขาด เงิน นับ ยังไม่ พอ จำ

อะ เญื่อม เฮอ-อุ กา ทิ เฮอ-อุ นา-อิจ
เรา เมื่อ ไป คำ และ ไป ขาย

พา อา-อึ้ง เลอ ฮอ-อิจ ลอม เลององ
ฝน ไว้ คม/ขาว คม มีดพร้า

กอ-แอ 'ล้ง โจส ปยัง บั้ง มา-อื้อ แทบ
มี อยู่ ขายคา ขวด เงิน แถบ

เคะ อะ เฮอ-อุ กา ทิ เฮอ-อุ นา-อิจ
หลัง เรา ไป คำ และ ไป ขาย

โง-เอ อา-อิด เคะ อะ ทุ เซอ เกอ-อึ้ง
นึ่ง อยู่ หลัง เรา ดอย ชิง

โง-เอ เงอ-อุม ละ โปะ ปลา-แอ โญะ ญ
อยู่ ต้ม ให้ พ่อสามี เหล้า ต้ม แขก

ลอน พู-อี เตอ-อุม เกบ คยัง 'มา-แอ เจียง
ถ้าหาก เขา มา เก็บ คยัง กับ เจียง

เคะ อะ เฮอ-อุ กา ทิ เฮอ-อุ นา-อิจ
หลัง เรา ไป คำ และ ไป ขาย

เซอ เตอ-อุก ชวง คยา-แอ โปง 'มา-แอ โญด
ชั้น โตก ตื่น ทอง เหมาะ กับ ฐานะ

เออ-อึ้ง โปส เญื่อะ เยียก กา-อิจ โพลก ชัง
กลับมา เปิด บ้าน พี่ กระบอก งา ช้าง

มอง จา-แอ มา-อื้อ เรอ-อุก เตอ-อุก เกอ ชี¹³⁵
รอ จำ เงิน เอามา เต็ม เกอชี

พวก โชม อา-อึ้ง ละ ลอม เลอโป-อิจ
ซุบ คม ไว้ ให้ คม สิว

กอ-แอ 'ล้ง ชวง โปยะ โตะ มา-อื้อ คยัง
มี อยู่ ขายคา หลุม เงิน กิ่ง¹³⁶

เลอ วัด ชวง 'รอง คอง เพอ ญ
รอบ ตื่น เสอ ของ ตระกูล

เญื่อส มอก เคะ อะ เมือง เซอ โญ-เอ
อยู่ นึ่ง หลัง เรา เมือง ไกล

อา-อิด เกอ-อึ้ง ละ กอ อา-อุบ โชม แซม
อยู่ หุง ให้ แม่สามี ข้าว กิน คนใด

ลอน เตอ-อุม กาน คุ เญื่อะ 'ญู 'ยวง
ถ้าหาก มา ลูกครู ศาลา หมู่บ้าน

โपोยะ ฮอ-อิจ จา-ออ ลวง เวียง ชวง สมมา-อื้อ
ข่าวว่า มา เจ้า หลวง เวียง ตื่น ฝอย

กอม โชม เญื่อะ พู-อี ทาก¹³⁷ มอก ตา-อึ้ง
อย่า กิน บ้าน เขา ทาก ไม่งาม สาน

กอม โปส เญื่อะ พู-อี กา-อิจ¹³⁸ เอาะ โตก
อย่า เปิด บ้าน เขา กระบอกไม้ไผ่ -

กอม คุง เญื่อะ พู-อี แนส นึ่ง อัง
อย่า ดอง บ้าน เขา ส้อม ที่ อ่าง/โอ่ง

¹³⁵ เกอชี คือ ผ้าที่มัด มีรู มีไว้สำหรับใส่เงินเหรียญของคนสมัยก่อน

¹³⁶ เงินกิ่ง คือ ครึ่งหนึ่งของเงินเจียง มีน้ำหนัก 3 เหรียญรูปเปี๊ยก

¹³⁷ เหมือนกระดัง สานด้วยเส้นตอกสำหรับตักข้าวใส่เมื่อกินข้าวทุกคนจะกินข้าวในที่นั้นพร้อมกัน) (อย่ากินข้าวในทว
กบ้านเขา มันไม่สวยงาม

¹³⁸ กา-อิจ เป็นกระบอกทำด้วยไม้ไผ่สำหรับใส่เกลือ

อั่ง ตั่ง เวียก เรอ-อุก เลือ อั่ง คยา-แอ กอม ปอน เญื่อะ พู-อี จอน เซอ มา-แอ
อ่าง ต่าง พี่ เอามา เหนือ อ่าง ทอง อย่า กิน บ้าน เขา ช้อน ไม้ไผ่

จอน คยา-แอ เญื่อะ เวียก เลอ 'มา-แอ โม-อีญ กลอง กอม เชือส เญื่อะ พู-อี ฮนัง โกบ โตะ
ช้อน ทอง บ้าน พี่ รวมกัน ปาก ถ้วย อย่า ร้อย บ้าน เขา ลูกปัด คับแคบ รู

เออ-อีญ เชือส เญื่อะ เวียก เซอ เลอ-อุ โตะ ทิ เลอ โตส ละ เมะ ฟิน หนึ่ง เยื่อม
กลับมา ร้อย บ้าน พี่ ขนาด เท่า กัน บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทเก็บข้าว

ถึงเธอเหนียวรั้งเราไม่ให้ไปค้าขาย ถึงแม้เธอตัดวงกลมขอบกระดัง

เรานั่งอยู่ที่บ้านไม่ได้ เรานิ่งเฉยอยู่ที่บ้านไม่ได้

หลังเราไปค้าและไปขาย

ให้นั่งอยู่กับบ้านหลังจากเราไปค้าขายที่เมืองไกล

นั่งอยู่หลังเราที่คอยขิง ให้อยู่ทางบ้านอย่างที่เราได้แนะนำ

ให้อยู่ภายใต้คำที่เราสั่งสอน

หลังเราไปค้าและไปขาย

เธอค่อย ๆ เก็บเกี่ยวข้าวหลังลึง (ลึงไปเล่นที่ไร่ข้าว จะทำให้ข้าวล้ม เธอต้องค่อย ๆ เก็บข้าวด้วยความอดทน)

ให้เธอดูแลบ้านหลังสามปีไปแล้ว

ถึงแม้เราไปค้าและไปขาย ไม่ได้ไปอย่างคนหูหนวกตาบอด

เราไม่ได้ไปอย่างคนไม่รู้อะไร เราจะเก็บข้าวไว้ให้เป็นแสน (ร้อยถึง)

เราจะเก็บเงินไว้ให้เธอเป็นหีบ

หลังเราไปค้าและไปขาย เธอไม่ต้องทำงานรับจ้างตามเรือ

เธอไม่ต้องไปเหยียบบ้านคนอื่นทุกหลังคาเรือน ห้ามไปขออะไรจากบ้านคนอื่น

เธออย่าไปเปิดประตูบ้านคนที่ปิดอยู่

ถึงแม้จะมีดอกฝ้ายไม่พอปั่น ถึงแม้จะมีเงินไม่พอจ่าย

ให้เธอเอาเงินจากเราไปจ่าย

เมื่อเราไปค้าและไปขาย สอนให้เธอมีความฉลาดคมเหมือนลั่ว

ฝนไว้ให้คมเป็นสีขาวเหมือนมีดพร้า

เรามีเงินกึ่งฝั้วไว้ในดินอยู่ที่ชายคา

เรามีเงินแถบใส่ขวดฝั้วไว้ในดิน อยู่ที่ชายคา

มีของที่ฝั้วอยู่รอบดินเขาของตระกูล

หลังเราไปค้าและไปขาย ให้เธออยู่บ้าน

ให้เธออยู่คอยขิง อยู่หุงข้าวให้แขกของแม่เรากิน

อยู่ต้มเหล้าให้แขกของพ่อเราดื่ม

ถ้าหากลูกเจ้านายมาพักที่ศาลาพิธีกรรม

ถ้าเขามาเก็บเงินคย้ง เงินเจียง (เก็บภาษี) (ถ้าหากเขามาเก็บเงินภาษี)

ถ้าได้ยืมเจ้าหลวงมาจากเมืองเชียงใหม่
หลังเราไปค้าและไปขาย
อย่ากินข้าวในถ้วยบ้านเขา มันไม่สวยงาม
ให้กินข้าวใส่ขันโตก เหมาะสมกับฐานะของเธอ
อย่าเปิดกระบอกไม้ไผ่ใส่เกลือบ้านเขา
ให้กลับมาเปิดกระบอกงาช้างที่บ้านเรา
อย่าเอาผ้าห่อมไปหมักที่โถงบ้านเขา ให้เอาผ้าห่อมมาหมักที่อ่างทองบ้านเรา
อย่ากินข้าวบ้านเขาด้วยช้อนไม้ไผ่ ให้กินด้วยช้อนทองบ้านเราที่รวมอยู่ในถ้วยเดียวกัน
อย่าร้อยลูกปัดบ้านเขาที่มีรูแคบ ให้กลับมาร้อยบ้านพี่ขนาดเท่ากัน

3.3 โบท จัวโซะ (บทอ่อนเจ็บ (เจ็บป่วยเล็กน้อย))

อะ เญีอม เลอ เจะ เขียน ลา-อิจ ๆ
เรา เมื่อ ไข้/ฝน อย่าง หนักหนา

อะ เญีอม เลอ จา-อิจ ซา-แอฮ วิญ ๆ
เรา เมื่อ ปรรณนา อย่างดั่งาม

เคะ อะ เฮอ-อุ กา ทิ เฮอ-อุ นา-อิจ
หลังจาก เรา ไป คำ และ ไป ขาย

เคะ อะ เฮอ-อุ อา-อิจ เญีอม มา-อิจ เมือง
หลังจาก เรา ไป นอน เมื่อ สงบ บ้านเมือง

ลอน เซอกุน¹³⁹ เมะ บอ-อิจ ฮอ-อิจ เญีอะ เลอ-อุม
บอก เซอกุน เธอ ไหล/หลุด ถึง สัน เท้า

บอ-อิจ นิง จัว โซะ เฮียก เลอ เฮียก
หลุด เพราะ เจ็บ ป่วย

บอ-อิจ นิง เลียก โซะ แสงน เลอ แสงน
หลุด เพราะ เข้า เจ็บป่วย ? ? ?

บอ-อิจ แสงน เลอ แสงน แลน เมาะ ฟิน
หลุด ? ? ? ดู ไม่ ได้

เมะ กอม เซอ 'มอ-อุม ทิม เซอ งา
เธอ อย่า ปก ปิด สุก เขียว

เมะ กอม ฟุ จา กอ-อิจ ลอง เตะ
เธอ อย่า ปิด บัง แดด ดำ ดิน

เลอ ตา-อิด ละ กอ มัฮ พิ โยะ
บอก ให้ แม่สามี เป็น ผู้ เห็น/รู้

เลอ โฮงะ ละ โปะ มัฮ พิ ฮมอง
บอก ให้ พ่อสามี เป็น ผู้ ได้ยิน

เคือฮ กอ ฌัว ๆ ซา-อุบ เซอ โปก
ให้ แม่สามี ถือ หา เสี่ยงทาย

เคือฮ โปะ โฌก ๆ ซา-อุบ โนก โตฮ
ให้ พ่อสามี ไป หา เสี่ยงผี ไถ่?

เมะ อา-อิด 'ยวง กอ-อิจ เมาะ เมื่อน โมะ
เธอ อยู่ บ้าน เดือด/ร้อน ไม่ เหมือน ดังเดิม

เมะ อา-อิด 'ยวง โคยะ เมาะ เมื่อน ปยา-อิม
เธอ อยู่ บ้าน ใหม่ ไม่ เหมือน เก่า

เฮอ-อิน แอฮ เซอ ทุม ทุม เฌียง กยะ
มาก ด้วย นกแซงแซว หมอบ ข้าง ทาง

เฮอ-อิน แอฮ พิ กะ บยะ โคก 'งอม
มาก มาย ผี กะ ขโมย กิน เจียบ

พิ กะ เลอ เหน-อิช เปย-อิช เลอ คู-อิ
ผีกะ มีเดือย บาน หงอน

พิ กะ เลอ คู-อิ โคก พู-อิ อา-อิม
ผีกะ มีหงอน กิน คน เป็น ๆ

เลอ ตา-อิด ละ นา-แอ วาน เลอ โกะ
บอก ให้ น้องสามี หว่าน ข้าวสาร

เคือฮ วาน เลอ โกะ โตะ เญีอะ แด-เอาะ
ให้ หว่าน ข้าวสาร ใน เรือน เล็ก

¹³⁹ (เซอกุน เป็นเครื่องประดับทำด้วยผ้าหยาดด้วยยางรัก สำหรับใส่ที่น่อง (เท้า))

ตา-อิด ละ เยียก โทะ แปยฮ กอ-แอ ลอง
บอก ให้ พี่ชาย เป่า ฝ่าย ดำ

เคือฮ แปยฮ กอ-แอ ลอง จอง หึง เหนอ-อุก
ให้ เป่า ฝ่าย ดำ วางไว้ ที่ ชื่อบ้าน

เคือฮ กัง เลอ เจอ-อุบ เอ-อุบ กะ กา-อิญ
ให้ กาง ใต้รอบ แห(ที่จับปลา) ที่ ห้วนนอน

ปาน มา-ออ เญือะ เยียก กา-ออ โฮฮ พอน
ยันตร์กันผี บ้าน พี่ ลิบ ห้า

ตา-อิก หึง กะ กา-อิญ บลา-อิญ เญาะ เยียบ
แขวน ไว้ หัวที่นอน ลืมตา ไม่ หลับ

เชอ กา-อิญ เญือะ เยียก บลา-อิญ ตอก ญาณ
หลังคา บ้าน พี่ ฝ่ายยันตร์ผีใหญ่ เหมือนฝ่ายยันตร์

ตา-อิก อา แลฮ จาน ญาณ คาม พี่
แขวน สอง ชั้น ฝ่ายยันตร์ กัน ผี

เลอ โดฮ ละ เมะ ฟิน หึง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทอ่อนเจ็บ (เจ็บป่วยเล็กน้อย)

หลังจากเราไปค้าและขาย

เชอกุนเธอไหลหลุดถึงสันเท้า เพราะเจ็บป่วย

เธออย่าปิดบัง ให้เธอบอกให้แม่ฉันรู้ ให้เธอบอกให้พ่อฉันได้ยิน

ให้แม่ฉันไปเสืงทาย ให้พ่อฉันไปเสืงผี

เธออยู่บ้านเมืองที่เดือตร้อน ไม่เหมือนเดิม เธออยู่บ้านใหม่ ไม่เหมือนบ้านเก่า

มีนกแขวแขวมอบอยู่ข้างทาง มีผีเกะมากมายขโมยกินอยู่เจียบ

ผีเกะมีเดือย มีหงอนบาน ผีเกะมีหงอน กินคนเป็น ๆ

บอกให้น้องฉันหว่านข้าวสารที่ไ้คาถาเป่า ป้องกันผี ให้หว่านข้าวสารในเรือนเล็ก

บอกให้พี่ชายเป่าฝ่ายดำ (ฝ่ายดำที่ เป่าด้วย คาถา คล้องคอ ป้องกันผี)

ให้เป่าฝ่ายดำวางไว้ที่ชื่อบ้าน (ให้ผีกลัว)

ให้กางแหไว้ที่ห้วนนอน ให้แขวนยันตร์ 15 อันไว้ที่บ้าน

ให้แขวนไว้ที่ห้วนนอนจะได้นอนหลับ

ให้แขวนยันตร์ 15 อันไว้ที่บ้าน

ให้แขวนบล่า-อิ้อ ไว้บนหลังคา ป้องกันผี (ฝ่ายยันตร์ผีใหญ่) แขวง 2 ชั้น ป้องกันผี

3.4 โบท โหะเมือง (บ้านเมืองไม่สงบ)

อะ เอื้อม เลอ อะ เซียน ลา-อิจ ๆ
เรา เมื่อ ต้อง การ อย่าง หนัก หนา

อะ เอื้อม เลอ จา-อิจ ชา-แอฮ วิญ ๆ
เรา เมื่อ ปรารถนา อย่าง ดีงาม

เคอะ อะ เฮอ-อุ กา ทิ เฮอ-อุ นา-อิจ
หลัง เรา ไป คำ และ ไป ขาย

เคอะ อะ เฮอ-อุ อา-อิจ เอื้อม มา-อิจ เมือง
หลัง เรา ไป นอน เมื่อ ดี เมือง

ลอน โหะ เคอะ อะ เมือง เลอ โตง
ถ้าหาก ไม่สงบ หลัง เรา เมือง ส่วนเรา

โหะ เมือง เลอ โตง โสรัง โคะ ตาน
ไม่สงบ เมือง ส่วนเรา ตาย ต้น ตาล

โหะ เมือง 'มา-แอ ullan เซอ นาน เลอ-อิบ เตะ
ไม่สงบ เมือง กับ พม่า สะเทือน ทั่ว ดิน

ฮอ-อิจ ullan กู นะ จะ โชม เมือง
มาถึง พม่า กู นะ แย้ง กิน เมือง

จะ โชม เมือง เพื่อ ฮอ-อิจ เตื่อะ เทียน
แย้ง กิน เมือง พ่อ ถึง ขุน เขา

ลอน โหะ เพื่อะ อา-อิด ตา-อิด เยียก โยะ
ถ้าหาก ไม่สงบ บ้าน อยู่อาศัย สง่ขาว พี่ เห็น

ลอน โหะ กยา-ออ พยอม เลอ โหะเยียก สมอง
บอก พี่ ได้ถ้าหาก ผุพัง ยุ่งขาว - ยิน

โฆฮ โมะ ชา-แอ ตอง สมอง เซอ ลอ-อิจ
เคอะ เชือก สาย ตอง ได้ยิน ถึงที่สุด

โฆฮ ฮอ-อิจ เมือง ปา-แอ นา-แอ โจฮ จา-ออ
เคอะ ถึง เมือง ปาย นาย คนใช้ เจ้า

อา-อิด เตื่อะ เลอ ปิญ โฆฮ สมอง โกละ
อยู่ ขุน น้ำ ปิง เคอะ ได้ยิน กลองกบ

อา-อิด โตะ เซอ โมะ เลอ โหะเยียก สมอง โมะ-อิจ
อยู่ ใน หิน (บ่อหลวง) บอก ได้ยิน คำ/บอก

*อะ เอื้อม เฮอ-อุ กา ทิ เฮอ-อุ นา-อิจ
เรา เมื่อ ไป คำ และ ไป ขาย

เฮอ-อุ เตอ-อุ ฮลา-อิด โหะ มา-อิจ ตะ มา-อิจ
ไป ไม่ หนวกหู หนัก หนา ???

เฮอ-อุ เตอ-อุ งา-อิจ โหะ งา เซอ งา
ไป ไม่ งามาย ? หนัก - ???

เฮอ-อุ ฮอด อา-อิจ ญัน ปอง กาน เซก
ไป ปลุกเสก ไว้ ยัน ป้อง กัน ขำศึก

ฮอด ญัน เซอ โฆยง พะ โคง ตาม
ปลุกเสก ยัน สาละวิน พระ โคง ดำ

เซอ เรอ-อุก พิ คาม นาม พอน รอ-แอ
จะ เอามา อันที่ คงกระพัน มาตราฐาน ห้า ร้อย

เฮอ-อุ เฮียน พิ โยะ ทิ พิ โยง
ไป เรียน เพื่อเห็น และ เพื่อ รู้

เฮียน ขอม เกอ ทา ทิ เกอ โทง
เรียน ทั้ง คา ถา และ คา ท่อง

เคื่อฮ เตะ คาม โคง โคง เลก ลอด
ให้ ตัวเรา คาม โคง¹⁴⁰ ลูก เหล็ก ลอด

¹⁴⁰ คามโคง คือ ยังไม่ออก ฟันไม่เข้า

เคือฮ เตะ แซ ซอด ภูน ลอด เมือง
ให้ ตัวเรา (เอาตัวรอด) คาถา ลอด เมือง

เซอ เคือฮ เตะ เลือ พู-อิ เทือง โอ-อิจ
จะ ให้ ตัวเรา เหนือ คน ทั้ง หมด

เฮอ-อุ เฮียน ละ เลิง เจิง เลอ เลียก
ไป เรียน สำหรับ (ไปทั่ว) เชน สับสน (สลับ)

เฮียน เจิง เลอ กอน นาม พอน รอ-แอ
เรียน เชน นคร มาตรฐาน ห้า ร้อย

เออ-อีญ ฟอน เลอ เกียง เฌียง เฌืออะ ขอ
กลับ ฟอน ลาย เอียง ข้าง บ้าน รุน

ด้ฮ เอะ เลอ แ่ม ขวง แม เออ-อีญ
ถ้า เรา คิ่น ทำ เลี้ยว กลับ

กลอม เรอ-อุก พอน ๗ คอน เซอ นา-ออ
แบก เอามา ห้า ๗ ค้อน ยื่น

ลอน ฮา-ออก เหนอ-อุม เซฮ เจียะ เมือง ตา-แอ
ถ้าหาก ขึ้น จาก ได้ ไทยใหญ่ เมือง ไต

กอ-แอ 'ล้ง โตะ ทอง ซิบ ซอง หัด
มี อยู่ ใน ยาม สิบสอง หัด

เมอ แตบ นาม 'ยา เฌาะ ทา รอ-แอฮ
แกบป็น น้ำยา ไม่ ต้อง เลือก

โป-อีญ กวน โม ลา-ออ 'ลอ-แอฮ กา-ออ เตะ
ยิง ลูก พวก ลาว ดัง สิบ หัด

เคือฮ ตา-แอ โอ๊ก แตก เจียะ เลอ กอน
ให้ ตาย อก แตก ไทยใหญ่ นคร

เซอ เคือฮ เตะ ฟิน ภูน โคย-อีญ เจือ
จะ ให้ ตัวเรา ได้ คาถา ทุก อย่าง

เฮอ-อุ ฮอ-อิจ เลอ ปูน โยะ ฮุน เจิง¹⁴¹
ไป ถึง ลำพูน เห็น หุ่น เชน

เฮียน เจิง โตะ เจียก เพลีย เฌียก พู
เรียน เชน ใน กัวเขา หนุม พี่ น้อง

เฮอ-อุ ฮอ-อิจ เลอ กอน ฟอน เลอ เกียง
ไป ถึง นคร ฟอน ลาย เอียง

*ด้ฮ เอะ เลอ เทือฮ กา-อีฮ ขวง แม
ถ้า เรา หั้น กลับ ยื่น ทำ คิ่น

เทือฮ เตอ-อุ โกะ ปลา-ออ ตอก ฆา-ออ ฮละ
กลับ ไม่ ตัวเปล่า เหมือน ถือ ไปตอง

กลอม เรอ-อุก กา-ออ ๗ เซอหัด รูป เชก
แบก เอามา สิบ ๗ ป็น รบ ขำศึก

อะ เลอ-อีฮ เหนอ-อุม 'ลา-ออง นา-แอ โบก บยอง
เรา ลง จาก เหนือ นาย ขี่ ม้า

กอ-แอ 'ล้ง โตะ ลับ กับ เมอ แตบ
มี อยู่ ใน กระบี่ ตลับ แกบป็น

จา-อุบ หนึ่ง เซอหัด ละ โป-อีญ เชก
สวม ที่ ป็น สำหรับ ยิง ขำศึก

เซอหัด บาน กัง ฮัง ยุส 'ยวง
ป็น บ้านกลาง ร้าง ทั่ว บ้าน

เคือฮ ยุม เลอ ฮอน ลอน โบก ลอ-แอ
ให้ ตาย ห้า สิบ (ท่ามกลางหมู่บ้าน)

¹⁴¹ ฟอนเจิง

เคือฮ ยูม ทิ รอ-แอ ลอ-แอ โปยก เลอ-อิม
ให้ ตาย หนึ่งร้อย (ที่เดินไปมาตามหมู่บ้าน)

*ดัย เอะ เลอ เทือฮ ชวง กา-ฮือ แม
ถ้า เรา หันกลับ เท้า ยื่น คืบ

ดัย เอะ เลอ แม ชวง แม เออ-ฮือ
ถ้า เรา คืบ เท้า กลับมา

จัก เรอ-อุก ตา ฮาน เหนอ-ฮุม ชาน ควด
พา เอามา ทหาร จาก ศาล -

จัก เรอ-อุก ตามหวด เหนอ-ฮุม บาน โทง
พา เอามา ตำรวจ จาก บ้านทุ่ง

จัก เรอ-อุก พี่ ระ ละ นาม นา
พา เอามา ผู้ใหญ่ สำหรับ นำ หน้า

จัก เรอ-อุก เลอ อา นาม นา กยะ
พา เอามา สอง นำ หน้า ทาง

จัก เรอ-อุก พี่ ระ ละ รูป เช็ก
พา เอามา ผู้ใหญ่¹⁴² สำหรับ รบ ข้างศึก

เลอ โดฮ ละ เมะ ฟิน นิง เยี่ยม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทบ้านเมืองไม่สงบ

หลังเราไปค้าและไปขาย

ถ้าหากบ้านเมืองไม่สงบมีความวุ่นวาย มีเสียงปืนดังสนั่นหวั่นไหว

พม่ามาถึง มาแย่งเมือง ตั้งแต่เมืองหลวงถึงขุนเขา

ถ้าบ้านเมืองไม่สงบ ให้ส่งข่าวให้พี่รู้

ถ้าบ้านและยังชั่วผู้พัวพันเสียหาย บอกให้พี่ได้ยิน

เกาะเชือกสายตองให้ได้ยิน (ให้ส่งโทรเลขให้พี่ได้ยิน)

ให้ไปรษณีย์โทรเลขไปส่งถึงเมืองปาย

ให้ตีกลองมโหระทึก ให้ได้ยินไปถึงต้นน้ำปิง

บอกให้ได้ยินถึงบ้านบ่อหิน (บ้านบ่อหลวง)

เมื่อไปค้าและไปขาย

เอาฝ้ายอันไปปลูกเสกไว้ป้องกันข้าศึก เอาฝ้ายอันไปปลูกเสกที่สาละวินให้ยิงไม่เข้า

ฝ้ายอันราคามาตรฐาน 500

ไปเรียนเพื่อเห็นและเพื่อรู้ เรียนทั้งคาถาและคาถ่อง ให้ตัวเราอยู่ยงคงกระพัน

ให้ตัวเรามีคาถาไว้เอาตัวรอด ให้เรามีคาถาความรู้ป้องกันตัว จะให้ตัวเราเหนือคนทั้งหมด

ไปถึงลำพูน เห็นร้านค้าป้องกันตัว ไปเรียนร้านค้า สำหรับไปหลาย ๆ ที่

สองคนพี่น้องไปเรียนที่กัวเขา ค่าขึ้นตั้งสำหรับสอน 500

ไปถึงเมืองฟ่อนท่าเอียง กลับมาที่บ้านฟ่อนท่าเอียงข้างบ้านน้องสาว

ถ้าเราหวนกลับมาบ้าน ถ้าเราคืนเท้าเสียกลับ

เราจะไม่กลับมาตัวเปล่าเหมือนถือใบตอง แบกเอาค้อนมาห้า แบกเอาปืนมาเป็นสิบ ๆ รบข้าศึก

¹⁴² ผู้ใหญ่สำหรับรบ คือ คนที่ยศ มีตำแหน่ง

ถ้าขึ้นมาจากทางใต้ ที่มีคนไทใหญ่ คนเมือง เราจะขี่ม้ามาจากทางเหนือ มาสู้กับข้าศึก
มีกระสุนปืนอยู่ในยาม 12 นัด มีตลับใส่ลูกปืนอยู่ในกระเป๋ามีน้ำยาใส่ปืนแกป
เอาไวใส่ปืนสำหรับยิงข้าศึก ยิงคนลาวดั่ง 10 นัด ยิงจนทำให้หมู่บ้านร้าง ให้ข้าศึกแตกพ่ายหนีไป
ให้ตาย 50 อยู่ในหมู่บ้าน ให้ตาย 100 ที่เดินอยู่ตามหมู่บ้าน
ถ้าเราหันกลับ ถ้าเราคืนเท้ากลับมา จะเอาทหารกลับมาด้วย
จะเอาตำรวจมาจากบ้านทุ่ง จะเอาผู้นำ/ หัวหน้านา มา เอาผู้นำมานำทางเรา เอาผู้นำมารบข้าศึก

3.5 โบท พู-อี ฌา-อิม (บทซื้อแหวน)

อะ เอื้อม เลอ เจะ เซียน ลา-อิจ ๑
เรา เมื่อ ต้อง การ อย่าง หนัก หนา

คะ อะ เฮอ-อุ กา ทิ เฮอ-อุ นา-อิจ
หลัง เรา ไป ค้า และ ไป ขาย

กอม เปอะ เซียน เตะ มอก เมะ 'มา
อย่า เธอ หนัก มือ พัน เธอ ไว้

กอม อา-อิจ 'มา-แอ พู-อี 'ลอก ทิ เบอ-อี
อย่า นอน กับ เขา ครั้ง ที่ นอน

แปน ปลา-ออ ละ อะ คะะ 'มา-แอ นาม
เป็น เปล้า ให้ เรา เคารพ กับ นาม

แปน ปลา-ออ ละ อะ เกยอ-อิส ลอม เสรีย
เป็น เปล้า ให้ เรา หมี คม เล็บ

แปน ปลา-ออ ละ อะ ชัง ลอม โพลก
เป็น เปล้า ให้ เรา ช้าง คม งา

โลง ปลา-ออ ยุษ จา-แอ คยา-แอ เซอ โหมยง
หลง เปล้า ของ จำย ทอง สาละวิน

โดย เตอ-อุ เฮอ-อุ ชา-อีส เคอ-อิ เซอ โปลม
จะ ไม่ ไป ก่อไฟ ฟืน ขนานติดกัน

โดย เตอ-อุ เฮอ-อุ โพยม แซม 'ลั้ง กยะ
จะ ไม่ ไป ประชุม คนใต้ ระหว่าง ทาง

*อะ เอื้อม เฮอ-อุ กา ทิ เฮอ-อุ นา-อิจ
เรา เมื่อ ไป ค้า และ ไป ขาย

โดย เตอ-อุ จา-แอ กา ฮา โพะ ฆอ
จะ ไม่ ใจ กล้า กว่า เพื่อน รุ่น

อะ เอื้อม เลอ จา-อิจ ชา-แอฮ วัญ ๑
เรา เมื่อ ประรณหา อย่าง ดี งาม

มะ กอม เลอ โม-อีญ เลียก มะ เพยะ
เธอ อย่า สะเพร่า เลือก เธอ ป่า

กอม โซม 'มา-แอ พู-อี เลอ-อุ ทิ รอก
อย่า กิน กับ เขา ใน หนึ่ง ถาด

'ลอก ทิ เบอ-อี 'ลั้ง เกอ-อี เลอ พวง
ครั้ง ที่ นอน ยาว ขวาง หมอน

แปน ปลา-ออ ละ อะ กาม 'มา-แอ เวน
เป็น เปล้า ให้ เรา กรรม และ เวร

แปน ปลา-ออ ละ อะ เลอ เวีย ลอม ฮวัง
เป็น เปล้า ให้ เรา เสือ คม เขี้ยว

ดุด ปลา-ออ ยุษ ทิน กา เซองา-แอ
ขาด เปล้า ของ ทุน ค้า ไกล

*อะ เอื้อม เฮอ-อุ กา ทิ เฮอ-อุ นา-อิจ
เรา เมื่อ ไป ค้า และ ไป ขาย

ชา-อีส เคอ-อิ เซอ โปลม เช็ก อา-อีญ ๑
ก่อไฟ ฟืน ขนานติดกัน ข้าศึก อื่น ๑

โพยม แซม 'ลั้ง กยะ 'มา-แอ มา-อิก ๑
ประชุม คนใต้ ระหว่าง ทาง ปะปน

โดย เตอ-อุ จา-แอ แคง แดง เลก กา
จะ ไม่ ใจ แข็ง แทง เหล็ก กล้า/แข็ง

โดย เตอ-อุ เฮอ-อุ กลอม 'มอ-แอ เกียง ๑
จะ ไม่ ไป แบก ขวาน เอียง ๑

กลอม 'มอ-แอ เกียงๆ ชา-อุบ เมือง เคอ-อิ
แบก ขวาน เอียงๆ หา ตัด ฟืน

โตฮ เตอ-อุ เฮอ-อุ เมือง เคอ-อิ กอ-แอ อา
จะ ไม่ ไป ตัด ฟืน มี แมลงชนิดหนึ่ง

แปน พา มะ แซม เฒาะ แรม รา-อิบ
เป็น เขย แม่ คนไต ไม่ ถาง หญ้า

โตฮ เตอ-อุ เฮอ-อุ เวียง ฮา-อิ๊ก เตะ 'ลั้ง
จะ ไม่ ไป ปล่อย ผม เรา ยาว

โตฮ เตอ-อุ เฮอ-อุ จู เตะ เลอ เลอ-อุง
จะ ไม่ ไป อาศัย ดิน พื้นราบ

ตอน ฮา-อิ๊ก เตะ เจริง เบยียง 'มา-แอ พยะ
ตัด ผม เรา สั้น เท่า(เรา) กับ พระ

เกลียง เบียง เตะ เพ-อิญ ฌิญ รัง เคอ-อิ
ฝน พัน เรา ขาว ระยิบ แสง จันทร

โตฮ ชวก เตะ เตียะ เจียะ ชูป ฮาน
ลด รุหุ เรา เล็ก ไทยใหญ่ สบ หาน

ฮลอ-อิจ ชวก เตะ ตาน บลาน เซอ-บละ
ลด รุตุ้มหุ เรา ปิด พม่า ล้วนๆ

เฮอ-อุ กา ลัก เวียง ชี เชียง โจอ
ไป ค้า ทางเมืองซื้อ ดิน/ลาย จก

มะเหอ-อุม จัก 'งา-แอ บลา-อิญ เฒาะ โยะ
แม่ยาย บอด ตา ลีมตา มอง ไม่เห็น

ตอฮ ทา ตอฮ กวง 'ยวง เซอ เงะ
ระยิบ ตรา ระยิบ กรอบ ทรงกรด ตะวัน

ควด โพะ ดีก เจอ-อุ เฮอ-อุ เฒาะ แกฮ
แก่ ข้าเดิม หย่อน ขา(เข่า) เดิน ไม่ ได้

เมือง เคอ-อิ เจียง โกลง แซม โปง เนะ
ตัด ฟืน ข้าง ห้วย คนไต เหมาะกับ ก๊ับ(หมวก)

โตฮ เตอ-อุ เฮอ-อุ แปน พา มะ แซม
จะ ไม่ ไป เป็น เขย แม่ คนไต

*อะ เฌื่อม เฮอ-อุ กา ทิ เฮอ-อุ นา-อิจ
เรา เมื่อ ไป ค้า และ ไป ขาย

เวียง ฮา-อิ๊ก เตะ 'ลั้ง เจียะ ตอง ชู
ปล่อย ผม เรา ยาว ไทยใหญ่ ตองชู

โตฮ เตอ-อุ เฮอ-อุ ตอน ฮา-อิ๊ก เตะ เจริง
จะ ไม่ ไป ตัด ผม เรา สั้น

โตฮ เตอ-อุ เฮอ-อุ เกลียง เบียง เตะ เพ-อิญ
จะ ไม่ ไป ฝน พัน เรา ขาว

โตฮ เตอ-อุ เฮอ-อุ โตฮ ชวก เตะ เตียะ
จะ ไม่ ไป ถอด หู เรา เล็ก

โตฮ เตอ-อุ เฮอ-อุ ฮลอ-อิจ ชวก เตะ ตาน
จะ ไม่ ไป ลด(หุบ) หู เรา ปิด

*อะ เฌื่อม เฮอ-อุ กา ทิ เฮอ-อุ นา-อิจ
เรา เมื่อ ไป ค้า และ ไป ขาย

มะเหอ-อุม โอก แอฮ แกฮ โชม เป็ง
แม่ยาย ออก ใส่ ชั่ง จะ เหมาะ

ทุ-อิ เรอ-อุก แวน ตา อา-แลฮ กวง
ซื้อ เอามา แวน ตา เจ็ด กรอบ

โปะเหอ-อุม ควด โกะ โพะ ดีก เจอ-อุ
พ่อตา แก่ ตัว ข้า หย่อน ขา(เข่า)

เฮอ-อุ โอ เฒาะ แกฮ แอฮ โคะ ฌิ
เดิน ไม่ - ได้ เอา ไม่ เท่า

บิฮฺ เรอ-อุก โคะ ฆิ เกอ-อี เลอ อัง
ตัด เอามา ไม้ เท้า ตาม หน้าผา

โคะ ฆิ เอาะ โตก พา โปยก เวียง
ไม้ เท้า ไม้ไผ่ (โต๊ก) ผ่าน กลาง เวียง

เฮอ-อุ ทุ-อี หนึ่ง เวียง เมือง ญอ-แอ มัด
ไป ซื่อ ที่ เวียง เมือง ย่อย มัด

ลัก โชม อา-อุบ เอาะ ฌะ ทา โฆ-อีญ
เอาะ กิน ข้าว ไม้ไผ่ ไม้ ต้อง เคี้ยว

โยะ จา-ออ คุณ หลวง โชะ กวง คยา-แอ
เห็น เจ้าขุน หลวง ขาย วงแหวน ทอง

ทุ-อี เรอ-อุก ทิ จุม กุม โคย-อีญ 'รือ-แอฮ
ซื่อ เอามา หนึ่ง ชุด ครบ ทุก นิ้ว

ปอ-อิจ ละ กะ กา-อีญ ulla-อีญ โคย-อีญ โกฮ
ถอด ไว้ หัว นอน ลืมตา ทุก ดิ้น(ลุก)

ทุ-อี กอ-แอ เซอ กยัก เหนอ-อุม บาน ตาน
ซื่อ ฝ่าย สีแดง จาก บ้าน ตาน

ทุ-อี กอ-แอ เซอ งา ตา ฮิม โคง
ซื่อ ฝ่าย สีเขียว ทำ ริม คง

ทุ-อี เรอ-อุก กอ-แอ เพ-อีญ บิญญ เลอ เซฮ
ซื่อ เอามา ฝ่าย ขาว เทียบเท่า เส้นเล็ก

เฮอ-อุ ฮอ-อิจ ทอง ชู-อี ทุ-อี เรอ-อุก โญน
ไป ถึง ทอง ชู-อี ซื่อ เอามา จักร

ทุ-อี เรอ-อุก ทิ แลบ เลอพิ แกบ ชี-อุ
ซื่อ เอามา หนึ่ง พับ เสื้อ แกบ ชี-อุ

บิฮฺ เรอ-อุก ทิ บัง มา-แอะ ชัง คาม
ตัด เอามา หนึ่ง กอ ไม้ ขาง ทอง

มะ เหนอ-อุม เอาะ วอบ อุม ลอบ เมือง
แม่ยาย เรา หุบปาก อม ตลอด เมือง

มะ เหนอ-อุม โอส เบียง โชม เหยียง บลัก
แม่ ยาย พันหลอ พัน กิน ชี ค้างคาว

**รัก เระ แอฮ นา-แอ ควด แอฮ ฌา-อิม
ร้อน รน เอา น้องสามี ยาก เอา แหวน

ทุ-อี เรอ-อุก ละ นา-แอ ฌา-อิม 'งา-แอ แก-ออ
ซื่อ เอามา ให้ น้องสามี แหวน ตา แก้ว

จา-อุบ หนึ่ง 'รือ-แอฮ แชน แลน โคย-อีญ คอ-อิจ
สวม ที่ นิ้ว ก้อย ดู ทุก ล้างหน้า

**รัก เระ แอฮ นา-อีญ ควด แอฮ กอ-แอ
ร้อน รน เอา น้องสาวสามี ยาก เอา ฝ่าย

ทุ-อี พา เลอ ฮาน¹⁴³ เหนอ-อุม บาน ตา
ซื่อ ฝ่าย เลอ ฮาน จาก บ้าน ทำ

ทุ-อี เรอ-อุก กอ-แอ ลอง สอง เลอ ปิญ
ซื่อ เอามา ฝ่าย ดำ ร่อง น้ำ ปิง

**รัก เระ บิญญ พา-อุม ควด แอฮ ฌะ
ร้อน รน เทียบเท่า ใจ ยาก เอา เข็ม

ทุ-อี โญน จง เจียน เลียน ชีญ แชน
ซื่อ จักร ชิก แชน ไว(เร็ว) เย็บ คนใด

เลอ พิ ลอง ปา-อือ 'ลอก มา-อือ เซอ-อิจ
เสื้อ ดำ น้ำเงิน ดอก(ลาย) เงิน สลึง

¹⁴³ ผ้าเลอฮาน เป็นผ้าเนื้อดี ทำเสื่อกางเกง

เลอ โดย ละ เมะ ฟิน หิง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทซื้อแหวน

หลังเราไปค้าและไปขาย
เธออย่าสะเพร่าเวลาเลือกพื้นที่ทำไร อย่าเป็นคนขี้เกียจทำงาน ฟันไร
อย่ากินข้าวกับคนอื่นร่วมถาดเดียวกัน
อย่านอนกับคนอื่นบนเสื่อผืนเดียวกัน
ห้ามนอนกับคนอื่นครึ่งเสื่อครึ่งหมอน
จะทำให้เกิดเคราะห์ร้ายกับเรา จะเป็นเวรกรรมกับเรา
จะทำให้เราเจอคมเขี้ยวเสือ จะทำให้เราเจอคมงาช้าง
จะทำให้เราขาดทุนเมื่อไปค้าขายที่เมืองไกล จะทำให้เราขาดทุน

เมื่อเราไปค้าและขาย
จะต้องไม่ไปก่อพินชนานติดกัน (วางพิน 2 อันเท่ากัน ถ้าวางติดกันจะทำให้ไปติดรุกราม)
ถ้าทำผิดจะมีข้าศึก ศัตรูหรือสิ่งไม่ดีมา
จะไม่ไปประชุมกับคนเมืองระหว่างทาง จะไม่ไปประชุมปะปนกับคนเมือง

เมื่อเราไปค้าและไปขาย
เราจะไม่ทำตัวเป็นคนแข็งดั่งเหล็กกล้า จะไม่ทำตัวใจกล้ากว่าเพื่อนรุ่นเดียวกัน
จะไม่ไปแบกขวานเอียงๆ จะตัดพินข้างห้วยคนเมืองเหมาะกับหมวก
จะไม่ไปตัดพินมีแมลงชนิดหนึ่ง จะไม่ไปเป็นเชยของคนเมือง
ถ้าเป็นเชยคนเมืองจะไม่ถางหญ้า

เมื่อเราไปค้าและไปขาย
เราจะไม่ปล่อยผมยาว เหมือนคนไทยใหญ่ ต้องชู
จะไม่ไปอยู่บนพื้นราบ จะไม่ไปตัดผมเรสสั้น จะไม่โกนผมเหมือนพระ
จะไม่ไปทำให้ฟันขาวเหมือนแสงจันทร์
จะไม่ถอดตุ้มหู จะทำให้รู้เจาะสำหรับใส่ตุ้มหูเล็กลง
จะไม่ทำหูให้เล็ก เหมือนไทใหญ่บ้านสบหาน
จะไม่ไปลดตุ้มหูจนทำให้หูตันเหมือนคนพม่า

เมื่อเราไปค้าและไปขาย
เราไปค้าในเมือง จะซื้อผ้าชิ้นลายจก พอแม่ม่ายใส่ จะเหมาะกับแม่ม่าย
แม่ม่ายตาบอด มองไม่เห็นอะไร จะซื้อแว่นตามาให้ 7 อัน
กรอบแว่นสวย เหมือนดวงอาทิตย์ทรงกรด
พอตาแก่แล้ว เข้าไม่ดี เดินไม่ได้ ต้องใช้ไม้เท้า

ตัดไม้จากหน้าผามาทำไม้เท้า ไม้เท้าทำจากไม้สีทอง ใช้ไม้โตกผ่านกลางเมืองทำไม้เท้า
แม่ยายหุบปาก ขอบอมเมียง ไปซื้อเมียงเป็นมัดที่เมือง
แม่ยายไม่มีฟัน กินซี่ค่างควา เจาะกินข้าวไม้ไผ่¹⁴⁴ ไม่ต้องเคี้ยว
น้องสามมือยากจะใส่แหวน เห็นเจ้าขุนหลวงขวยวงแหวนทอง
ซื้อแหวนมาให้น้องสามมี ซื้อแหวนให้ครบทุกนิ้ว
สวมที่นิ้วก้อย ดูทุกครั้งทีล้งหน้าจะได้ดูแหวน
ถอดแหวนไว้ที่หัวนอน ตอนตื่นจะได้เห็น
น้องสาวสามมือยากได้ฝ้าย ซื้อฝ้ายสีแดงจากบ้านตาน
ซื้อผ้าเลอฮาน จากบ้านท่า ซื้อฝ้ายสีเขียวจากกริมน้ำสาละวิน
ซื้อฝ้ายสีดำถ่านน้ำปิงมาให้ ซื้อฝ้ายสีขาวเส้นเล็ก ขนาดเท่ากัน
เมียร้อนรนอยากได้เข็ม ไปตอง ชู-อี ซื้อจักรเย็บผ้า ซื้อจักรซิกแซกเย็บแบบคนเมือง
ซื้อเสื้อคอปก 1 พับ ซื้อเสื้อลายดอกเหมือนเหรียญเงิน เหรียญสลึง

¹⁴⁴ ภายในปล้องไม้ไผ่จะมีน้ำนาน ๑ จะแข็งตัวเป็นวุ้น (เจาะปล้องไม้ไผ่ กินวุ้น)

3.6 โบท เลอ เทือฮ เออ-อีญ (บทหนักลับ (1))

เอะ ญี๋อม เลอ เจะ เซียน ลา-อิจ ๆ
เรา เมื่อ ฝั่ฝั้น (อย่างหนักหนา)

เซอ ลิด เปอ-อุ เล กา-อีญ เลอ อัง
สวยงาม บิน นกแก้ว หวี หน้าผา

เปอ-อุ กยัง 'มา-แอ ฆี๊ยก เลียก โตะปอง
บิน นกกก กับ นกกกเล็ก เข้า หน้า ต่าง

เลอ เลียก ฆุลา-อีญ ขยง เออ-อีญ ของ หา-แอ
สับสน กระดิ่ง/หอก ม้า กลับมา ขุน นาย

เปอ-อุ 'มา-แอ ฆา-อีญ 'ล้ง กวน ชัง หอ-แอ
บิน กับ แหวน ยาว ลูก ช้าง น้อย

ลอน โยะ ฐา-อุม แส ทิ ฐา-อุม ฆี๊ยก
ถ้า เห็น ตอม ฝั้ง และ ตอม ขนาดเล็กคล้ายฝั้ง
ชาญณรงค์

ฐา-อุม โง¹⁴⁶ 'มา-แอ อา-อีญ¹⁴⁷ กา-อีญ ขอ โตฮ
ตอม ต่อหลุม กับ ต่อรัง หวี ครก ตำ

กอม เปอะ เพียก โซะ แสงน เลอ แสงน
อย่า เธอ ดูถูก เจ็บ ? ? ?

กอม เปอะ เซอ หา หนีง ตะ โนก
อย่า เธอ แข่ง ด้วย ฝี่เลี้ยง

ลอน โยะ ฟุด พัด กา-อีญ เลอ แ่ม
ถ้า เห็น พัด ไป มา ลมคีน¹⁴⁸

เอะ ญี๋อม เลอ จา-อิจ ชา-แอฮ วีญ ๆ
เรา เมื่อ ปรารถนา (อย่างดั่งาม)

เซอ ลิด เปอ-อุ กยัง ฆิม ปยัง เวือด
สวยงาม บิน นกกก ใต้ หลังคา วัด

เลอ เลียก ฆุลา-อีญ ชัง เออ-อีญ กัง กอง
สับสน กระดิ่ง/หอก ช้าง กลับมา กลาง ถนน

เปอ-อุ 'มา-แอ ฆา-อีญ ชา-แอฮ ปา-แอฮ กา-อีญ ชัง
บิน กับ แหวน ลวดลาย ปัด-กวาด หวี ช้าง

เปอ-อุ โง เปอ-อุ โตก โลก ทุ ทิญ
บิน ตัวต่อ บิน นก หุบเขา ดอย หลวง

ฐา-อุม แส 'มา-แอ โง เกอ โง¹⁴⁵ ตา-อีญ
ตอม ฝั้ง กับ ตัวต่อ นอกบ้าน ทอผ้า

กอม เปอะ เตอ-อิ โซะ เฮมียก เลอ เฮมียก
อย่า เธอ ตำนิ/ตำว่า เจ็บ ? ?

กอม เปอะ เซอ โบท หนีง แอ กา
อย่า เธอ แข่ง ด้วย ไข่ ย่าง

มัส เกยอ-อีญ เอะ ลอก ญี๋อม ตอก พา-อุม
เป็นว่า พุด เรา ถึง เมื่อ คิด ถึง

ลอน โยะ ฮญง ฮญัง คยัง เลอ อา-อุม
ถ้า เห็น ระเน ระนาด ทาง น้ำ ไหล

¹⁴⁵ เกอโปงคือนอกบ้านหน้าประตู ในบ้านคือหลังประตู

¹⁴⁶ โง ทำรังในหลุม

¹⁴⁷ อา-อีญ ทำรังบนต้นไม้

¹⁴⁸ ลมคีน คือ ลมแรงที่มีช่วงเกี่ยวข้าว ปลายฤดูฝน

มัส แอส โชม เออ-อีญ เพลีย เวล-อีญ เฮอ-อู
เป็นอันว่า จะ กลับ หนุ่น นาน ไป
(แสดงว่าเราจะกลับมา)

เออ-อีญ เวหน-อุม เซอ เรุ คยา-แอ เซอ โฌยง
กลับ จาก ร่อน ทอง สาละวิน

กอม โง-เอ เลอ ฮลัก บลัก โม-อีญ ปอง
อย่า อยู่หนึ่ง ? ? ค้างคาว ปาก ปอง

โอ โดฮ ฮัง 'นา กา เฌื่อง เตอ-อุม
ก็ ให้ เตรียมต้อนรับ ก่อน ยังไม่ มา/ถึง

เลียง อา-อิง เลอ-อิจ ปอน นา-ออก พอน ขอบ
เลียง ไว้ หมู กิน เต็ม ห้า กำมือ

โดฮ เฮอ-อู เลอ ซึง ฮัก เลอ ฮัก
ให้ ไป รอคอย ? ? ?

ซึง 'มา-แอ บัง เป็อน เซียน เลอ ปัก
รอคอย กับ ขวดเหล้า ? ? ?

ซึง 'มา-แอ มัก ชูป อูป ลา-แอ ตอง
รอคอย กับ หมาก ปรง กระปุก ลาย ทอง

เลอ ซึง 'มา-แอ บยัง คยัง โชม เออ-อีญ
รอคอย กับ ลา ทาง จะ กลับมา

ดัย เตอ-อุม เมื่อ เฮละ เปียียง เรอ-อูก จอง
ถ้า มา หน้า ฝน เตรียม เอามา ร่ม

เปียียง เรอ-อูก เหนะ เจอ-อูป เลอ เฆล-อูป ฮละ คยู-อี
เตรียมเอามา กุ๊ป/หมวก โดก/ฟุ่ม ใบโพธิ์

เฮอ-อู อา-อิด ละ เอะ ฆัฮ กยะ ทีญ
ไป อยู่ ให้ เรา แยก ทาง หลวง

เฮอ-อู โง-เอ ละ เอะ เตื่อะ เลอ เลอ-อุง
ไป อยู่ ให้ เรา ห้า พันราบ

เออ-อีญ เวหน-อุม เฮอ-อู ตั้ง บัง เลอ เอ
กลับ จาก ไป ตั้ง แคมป์ (สถานที่)

เร คยา-แอ เซอ โฌยง เฌาะ โยง โอ-อิจ
ร่อน ทอง สาละวิน ไม่ รู้ หมด

กอม อา-อิด เลอ ตอง บยอง กา-อีญ ซึก
อย่า อยู่ ? ? ม้า หัว นา

ฮัง อา-อิง ปลา-แอ โญะ นา-ออก โกละ พอน
เตรียม ไว้ เหล้า/สุรา เต็ม เต็ม กลองกบ ห้า

อิด มัส โชม เออ-อีญ เพลีย เวล-อีญ เฮอ-อู
เป็นอันว่า จะ กลับ หนุ่น นาน ไป

โดฮ เฮอ-อู เลอ ปัก เป็อง เลอ เป็อง
ให้ไปรอรับ คนที่กลับ

ซึง 'มา-แอ ปลา-แอ ปัก นา-ออก เลอ โต
รอคอย กับ สุรา บริจาค เต็ม ขวด

เลอ ซึง 'มา-แอ บยอง ฮอง อา-อุม ลาน
รอคอย กับ ม้า ลำน้ำ อมลาน

ดัย เตอ-อุม เมื่อ แลง เปียียง เรอ-อูก เหนะ
ถ้า มา หน้า แล้ง เตรียม เอามา กุ๊ป (หมวก)

เปียียง เรอ-อูก จอง กัง ปยัง เซอ เงะ
เตรียม เอามา ร่ม กาง มุง/บัง ตะวัน

เฮอ-อู โซง ละ เอะ โฌยง ฆัฮ กยะ
ไป ยืน ให้ เรา สันเขา แยก ทาง

เฮอ-อู อา-อิด ละ เอะ ชวง เลอ เคื่อะ
ไป อยู่ ให้ เรา ดิน/ห้วย แค(ทางน้ำ)

เลอ โดฮ ละ เมะ ฟิน หนึ่ง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทหนักลับ (1)

นกแก้วบินอย่างสวยงามบนหน้าผา นกกกบินสวยงามที่ได้หลังคาวัด

นกกก บินกับ นกกกเล็ก บินคู่กันเข้าหน้าต่าง

สลัษัซซันเหมือนเสียงกระดิ่งของช้างอยู่กลางถนน

เสียงกระดิ่งของม้ากลับมากับเจ้านาย

บินกับแหวนที่มีลวดลาย บินกับแหวนยาวลูกช้าง

เห็นตัวต่อ เห็นนก บินในหุบเขาตอยหลวง ถ้าเห็นตัวผึ้งตอม หรือ ตัวเขียวกตอม

ทอผ้าอยู่นอกบ้าน มีตัวต่อหรือตัวผึ้งมาตอม ตัวต่อหลุมกับต่อรังมาตอมเวลาตำข้าว

เธออย่าตำหน้าว่าเจ็บ เธออย่าบ่น เธออย่าแข่งด้วยไก่อ่าง เธออย่าแข่งด้วยผีทำให้คนอื่นเจ็บ

อาจจะเป็นเพราะว่าเราพูดถึงเธอ

ถ้าเห็นลมคีนพัดไปมาทั้งคืน

ถ้าเห็นต้นข้าวล้มระเนระนาดตามทางน้ำไหล

แสดงว่าเราจะกลับมา กลับมาจากการตั้งแคมป์

เมื่อไปร่อนทองคำที่สาละวิน ร่อนทองสาละวินไม่รู้หมด

อย่าอยู่นิ่งเหมือนค้างคาวปากถ้ำ อย่าอยู่เฉยๆเหมือนม้าที่อยู่หัวนา

ให้เธอเตรียมตัวต้อนรับก่อนที่จะมาถึง

เตรียมเหล่าไ่ว้ดัม 5 กลองกบ (โองใหญ่ ขนาดกลองกบ) เลี้ยงหมูให้ใหญ่เต็ม 5 กำมือ

แสดงว่าไปนานแล้ว จะกลับมา

ให้ไปรอรับ คนที่กลับ ให้ไปรอรับเราด้วยขวดเหล้าเต็มขวด

ให้รอรับเราด้วยหมากปรงที่ใส่ด้วยกระปุกลายทอง

รอคอยเรากับม้าที่ลำน้าอมลาน รอคอยเราด้วยลา ที่ทางที่เราจะกลับมา

ถ้ามาหน้าแล้ง ให้เตรียมหมวกกับมาด้วย

ถ้ามาหน้าฝนให้เตรียมเอาร่มมาด้วย เตรียมกางกันแดด

เตรียมหมวกใบใหญ่ จะได้เย็นเหมือนอยู่ใต้ร่มโพธิ์

ไปยืนรอที่ทางแยกสันเขา ไปรอที่ทางแยกทางหลัก

ไปรออยู่ที่ตีนทางน้ำ ไปรออยู่ที่ตีนตอยใกล้ ๆ พื้นราบ

3.6 โบท เลอ เทื่อส เออ-อีญ (บทหนักลับ (2))

เอะ ญื่อม เลอ เขียน ลา-อิจ ๑
เรา เมื่อ ไฟฝน (อย่างหนักหนา)

เอะ เจะ เลอจา-อิจ ชา-แอส วีญ ๑
ต้องการ ประรณนา (อย่างดีงาม)

สมอง 'ลอ-แอส คัว¹⁴⁹ ปา-อิง โบก เขียก ชัง
ไต้ยีน ดั่ง (คว) เป่า ชี พี่ ช้าง

โบก ชัง แมมุน¹⁵⁰ เออ-อีญ ฮุน กยะ
ชี ช้าง แมมุล กลับ ตาม ทาง

โบก เขียก ชัง ระ เซอตะ ปา-แอส เตะ
ชี พี่ ช้างใหญ่ หาง ปัด ดิน

บิจ โชม เลอโล¹⁵¹ กา ญื่อง 'ล้ง
โน้ม กิน ญั่ว ก่อน ยังไม่ ยาว

บิจ โชม เลอล้ง ชาง โบก เขียก พลึง
โน้ม กิน ไม่ข้าวหลาม ช้าง ชี พี่ กำลังออกหน่อ

บิจ โชม เลอนา¹⁵² ปุ งา งอน
โน้ม กิน ญั่ว ช้างผู้ งา งอน

*สมอง 'ลอ-แอส พัง ล้ง โกยส เขียก เมอ-อุก
ไต้ยีน ดั่ง เสียงพังล้ง¹⁵³ ไล่ พี่ยาย วัว

โกยส เออ-อีญ เลอ เฮอ - อุก เมอ-อุก เลอ ฮอน
ไล่/ต้อน กลับ ? วัว ห้าสิบ

โกยส เมอ-อุก เลอฮอน ตั่ง ลอน คิส
ไล่/ต้อน วัว ห้าสิบ บรรทุก ล้วน ๆ เกลือ

ตั่ง คิส เพอ เรอ-อุก ปอ เบอ-อุก โญง
ต่าง เกลือ และ เอามา จน หัก เหว

โญง พู-อี เพอ เออ-อีญ ทุ เปอ คา-ออ
เหยียบ คน/เขา (ขา) กลับ ดอย (ป่าเขา)

คยา-ออ ละ โคย-อีญ โมะ ควด โตะ 'ยวง
บอกข่าว ให้ ทุก คน คนแก่ ใน หมู่บ้าน

ชวน เลอ-อิส เลอ ปิญ ชัง เพ-อีญ โพลก
มองเห็น ลง น้ำปิง ช้าง ขาว งา

เออ-อีญ ฮอ-อิจ โตะ โปยก ตอ โอก ชวน
กลับ ถึง ใน บ้าน วัง ออก ส่อง/มองดู

ตอ โอก เลอ ยวน ชวน ชัง เออ-อีญ
วัง ออก ทอยออก ส่องดู ช้าง กลับ

เออ-อีญ ชิด 'มา-แอ ฆัว ฆัว เขือน เคยอ-อิง
มา จอดชิด กับ ชานบ้าน ยืน รับ ของ

กอม เขือน เซอ'มอ ทอ โนง เปลอ-อิ
อย่า ยืนมือรับ ด้วยความโกรธ กระบุง เมล็ด หมา

กอม วุด เขียะ เคอ-อิ ทอ เปลอ-อิ อา-อิม
อย่า วาง กอง ฟืน กระบุง หมา สด

¹⁴⁹ คัว ทำด้วยเขาสัตว์ เสียงดัง ไต้ยีนไกล หนุ่ม ๆ ขอบเป่าเวลาไปทำงานที่ไร่ข้าว และพวกชีช้างเวลาเดินทางไปกับช้างยามค้าคีน

¹⁵⁰ ชื่อช้าง

¹⁵¹ ชื่อหญ้าชนิดหนึ่ง

¹⁵² ชื่อหญ้าชนิดหนึ่ง

¹⁵³ เสียงดังเหมือนกระดิ่ง สำหรับไล่ควัว ควาย

ละ กะ กา-อัญ โปะ โมะ เปล-อิ ฮัว
วาง หัวที่นอน พ่อสามี สาย หมากร พวง

*อิด มัฮ เลอเทือฮ ขวง กา-ฮือ แม
แล้ว เป็น ย้อนกลับ เท้า ยื่น คืบ

อิด มัฮ เลอแม ขวง แม เออ-อัญ
แล้ว เป็น คืบ เท้า ? กลับ

เทือฮ 'มา-แอ เขียน เรอ-อุก กวน เมอ-อุก ตั้ง
กลับ ด้วย หน้า เอามา ลูก วัว ต่าง

เทือฮ 'มา-แอ เขียน ฮัง กวน ชัง แซม
กลับ กับ หน้า แบก ลูก ช้าง คนใต้

พี ฮา-ออก พี เลอ-ฮือ ปาน โหมก ลี
คน ขึ้น คน ลง ม้วน บุหรี

ปาน เคือฮ ดี ๆ โหมก ลี แซม
ม้วน ให้ ดี ๆ บุหรี คนไทย

ดัฮ ฮา-ออก พี ควด ลวด ทิ กับ
ถ้า ขึ้น ผู้ แก่ ออก หนึ่ง ของ

พี ควด อุม นิด ลวด กับ ญอ-แอ
ผู้ แก่ อำ นาง ออก ของ ย่อย

ดัฮ ฮา-ออก กวนโตะ ปาน นาม ออ-แอ
ถ้า ขึ้น เด็ก ปัน น้ำ อ้อย

นาม ออ-แอ เรอ-อุก เยียก กอ-แอ ทิ แซน
น้ำ อ้อย เอามา พี มี หนึ่ง แสน

อิด มัฮ เลอเทือฮ ขวง กา-ฮือ แม
แล้ว เป็น ย้อนกลับ เท้า ยื่น คืบ

เคือฮ เตอ-อุ โง-เอ 'งอม โยะ เงอ-อุม ปลา-แอ
ให้ ไม่ หนึ่ง เนย ปลอด กลิ่น สุรา

เบลอ-อุง อา-อิง เซอ ฐา-แอ เปียง ปลา-แอ โญะ
ตั้ง ไว้ หลาย (ถ้วย) แก้ว เหล้า ดื่ม

เคือฮ 'ลอ-แอฮ คลัง ๆ บัง 'มา-แอ เปียง
ให้ ตั้ง เสียงดัง ขวด และ ถ้วย/แก้ว

เคือฮ 'ลอ-แอฮ เคลียง ๆ เปียง เซอ เลอ-อุง
ให้ ตั้ง เสียงดัง ถ้วย/แก้ว ชัน

เรฮ โญะ เลอโจะ โปะ 'มา-แอ พา
ริน ดื่ม ร่วม พ่อตา กับ ลูกเขย

เรฮ โญะ เลอเลียง เยียก 'มา-แอ เชือก
ริน ดื่ม สลับ พี่เขย กับ น้องเขย

เลอตา-แอ 'มา-แอ โปะ ลา-แอ ลวง ริด
คุย กับ พ่อตา เรื่อง เรา จาริต

คิด ดี 'มา-แอ เชือก ลวง นาม กา
คิด ด้วย กับ น้องเขย เรื่อง สิ้นค้า

เปอ-อุก โคะ เรียก ฮมา นาม กา ญอ-แอ
หัก ไม่ หัก เส้นตอก¹⁵⁴ สิ้น ค้า ย่อย

เลอโคฮ ละ เมะ ฟิน หนึ่ง เยื่อม
บอก ให้ เธอ ที่ บท ซอ

¹⁵⁴ การขีดเลขของคนโบราณ จะหักไม้หรือเส้นตอก เพื่อช่วยในการคิด หรือช่วยในการจำ

บทหนักกลับ (2)

ถ้าพี่ช้างมาแล้ว ได้ยินเสียงคว
ช้างแม่มูล กลับมาตามทาง
พี่ช้างใหญ่ หางปัดดิน
ช้างแม่มูล โนมกินหญ้าเลอโล ก่อนที่หญ้าจะขึ้นสูง
ช้างที่พี่ กินไม้ไผ่ที่กำลังออกหน่อ
ช่วงตัวผู้วางอน โนมกินหญ้าเลอนา
พี่ชายไล่วัว ได้ยินเสียงกระดิ่งดัง
ไล่ต้อนวัว 50 ตัว วัว 50 ตัว บรรทุกเกลือหนักจนเอวหัก
คนเดินตามภูเขากลับขึ้นดอย
ให้บอกทุกคน คนแก่ในหมู่บ้าน
มองเห็นช้างงาขาวที่ล่องน้ำปิง
ให้วิ่งออกจากบ้านมาดู
ทยอยวิ่งออกมาดูช้าง
ช้างมาหยุดที่ลานบ้าน แล้วยื่นของให้คนมารอรับ
ห้ามรับ กระบุง เมล็ดหมากด้วยความโกรธ
อย่าวางกองฟืน กระบุง หมากสด
หมากพวง ให้วางที่หัวนอนของพ่อสามี
แล้วยื่นเท้ากลับคืน มาทางบ้าน
กลับมาด้วยวัวที่บรรทุกของหนัก
กลับมาด้วยลูกช้าง คนเมืองที่บรรทุกของหนัก
ถ้ามีคนมาหาที่บ้าน ให้ขึ้นบ้าน แล้วม้วนบุหรีดี ๆ ให้ เป็นบุหรีจากคนเมือง
ถ้าเป็นคนแก่ ให้บุหรีเขาหนึ่งซอง
ถ้าเป็นเด็กมาหา ให้แบ่งน้ำอ้อยให้
พี่เอน้ำอ้อยมาหนึ่งแสน
เราได้กลับมาถึงบ้านแล้ว
ไม่ให้แขกนั่งเฉย ๆ โดยไม่มีเหล้า
ให้ตั้งเหล้าให้ดื่มหลาย ๆ ขวด
ให้ถือเหล้า ถือแก้ว ถือขัน เสียงดัง
รินดื่มร่วมกับพ่อตา กับลูกเขย
รินดื่มร่วมกัน สลับกับพี่เขย กับน้องเขย
คุยกับพ่อตาเรื่องจารีต ประเพณีของเรา
คิดเรื่องการค้าขายกับน้องเขย หักไม้ หักเส้นตอก เพื่อช่วยคิด

เลอซอมแวล เลอเวือะ ภาคที่ 4
เลอ ซอมลวง ริด (จาริต ประเพณี)

4.1 โบท เปอ-อุ กลัง ตา-อีญ (บท เหยี่ยว บิน)

อะ โง-เอ เลอ สลัก ปลัก โม-อีญ ปอง
เรา นึ่ง เนย ค้างคาว ปาก ถ้ำ

อะ อา-อีต เลอ ดอง บยอง กา-อีญ ชิก
เรา อยู่ เนย ม้า หัว นา

ฮมอง อะ 'ลอ-แอฮ เมยอ-อิ ทิ 'ลอ-แอฮ บอ
ไต้ยีน เรา ตั้ง สากครก และ ตั้ง ครก

'ลอ-แอฮ เมยอ-อิ 'มา-แอ บอ 'ยวง นึ่ง ทุ
ตั้ง สากครก และ ครก บ้าน บน ดอย

ฮมอง 'ลอ-แอฮ กยา-อิง ทุ ญื่อะ'ญ¹⁵⁵ 'ยวง
ไต้ยีน ตั้ง กลอง ดี ที่ศาลา หมู่บ้าน

ฮมอง 'ลอ-แอฮ กยา-อิง ตา-อีก ตา-อีก โฮง ๗
ไต้ยีน ตั้ง กลอง แว่น ? โฮง ๗

ฮมอง 'ลอ-แอฮ โมง โฆฮ เลอ โอฮ กา-อีญ 'ยวง
ไต้ยีน ตั้ง หม้อ ดี ตั้ง/ไม่เรียบ หัว บ้าน

ฮมอง 'ลอ-แอฮ โมง ฆือ ตัว ทุ แอฮ¹⁵⁶
ไต้ยีน ตั้ง หม้อ ดี ไต้ ภูเขา แอฮ

ฮมอง 'ลอ-แอฮ โมง แม ตัว แอฮ 'ลั้ง
ไต้ยีน ตั้ง หม้อ กลับ ไต้ แอฮ ยาว

เคียด พา-อุม เลองา-แอ คยา-แอ โม-อีญ บัง
คิด/รู้สึก ใจ (ดีใจ) ทองคำ ปาก ขวด

ฆุน 'ลั้ง มัฮ แคย-อิจ ฮละ เมะ โนก
คิด ว่า เป็น การกรีด ไบตอง เธอ เลี้ยงผี

ฆุน 'ลั้ง มัฮ เบย เลอ โบก เมะ โชม
คิด ว่า เป็น การเตรียม เรียกขวัญ เธอ ให้กิน

มอง โชม อา-อุบ ฆยา-อิม ตวน ทิ ฮละ
รอ กิน ข้าว เครื่องเซ่น นึ่ง ห่อด้วยไบทอง

มอง ปอน โตะ ปละ ฮละ เซองา
รอ กิน เนื้อ ที่เธอแบ่งปัน ไบตอง¹⁵⁷ สีเขียว

ชวน เปอ-อุ กลัง ตา-อีญ ลา-อิง ชุดู
มองเห็น บิน เหยี่ยว(ตา-อีญ) ท่ามกลาง เมฆ

ลา-แอฮ อา-อิง เซอ เน ดี โชม ไป-อีญ
ชั้นสาย ไร่ หน้าไม้ กะว่า จะ ยิง

โยะ ฮอ-อิจ กาน ญ ตัว ทุ 'ยวง
เห็น มา ลูก แยก ไต้ ดอย บ้าน

เซอ เกยะ เคือฮ โพยม โม-อีญ โชม แล
รวบรวม ให้ พร้อม คำ ขอ

¹⁵⁵ ญื่อะ'ญ เป็นศาลาพิธีกรรม

¹⁵⁶ แอฮ เป็นชื่อแม่น้ำ / หัวยอยู่แถวบ้านช่างหม้อ

¹⁵⁷ ของกินส่วนมากจะห่อด้วยไบทอง

โยะ เตอ-อุม โคะ คิต โงฮ เลอ โงฮ
เห็น มา คนที่มาส่งข่าว ทำทางการเดินของคน

ตะ ฮมา-อิญ ชัก โชม ปอน โตม โตะ
คิดว่า จะถาม ถึง กิน เนื้อ กิน ตับ

เตอ-อุม แอส เลอ ตา-อิด ลา-อิง 'มา-แอ โละ
เป็นอันว่า มา ส่งข่าว เสีย(หาย) กับ เสีย
(การพนัน/ค่าปรับ)

เตอ-อิด เดีย โอ-อิง เอะ โตย เทีย ปา-อือ
ตกใจ หหมด เรา ตก ดอก ทัดหู

โตย โตะ เลอ อา-อุม เชื่อน ฌะะ โฮลย
ตก ใน น้ำ เอ้อม/คว่ำ ไม่ได้แล้ว

เลอ ปัก เผอ-อิน ชวง อา-อือ ฌะะ เคยอ-อุบ
ล้าหน้ากัน หัวแม่เท้า เท้า ไล่ ไม่ ท้น

เอะ เตอ-อุม โพโยะ ฮา-อิญ เลอ ฮา-อิญ
เรา มา ถาม (คำส่ง)

มัฮ เตอ-อุ กอ กา-อิญ ฮลา-อิญ เลอ อา-อุม¹⁵⁸
ไม่ ใช่ แข็ง หัว ตะพาน น้ำ

โกยง ชัง 'มา-แอ บยอง เซอ ปลัง ฮา-แอ ะ
รอย ช้าง กับ ม้า เปิดโล่ง ?

เอะ ฌา-อิม ฮมา-อิญ ฮมอง เออ-อุ เลอ เออ-อุ
เรา อยาก ถาม ได้ยิน ? ?

มัฮ แอส เซอ 'มอ-อุม ทิม เซอ งา
เป็น เอง บิดบัง สุข เขียว

เมะ 'ญัก เลอ เบือน 'มา-แอ กยัง โกก
เธอ (ใหม่) ผูกพันปรึกษา กับ นกนก ร้องใหม่

โยะ ฮอ-อิง โจยจา-แอ ลา-แอ เลอ ชา-อุม
เห็น มา คนที่ใช้ เดินทาง กลางคืน

ตะ ฮมา-อิญ กอ โชะ โคะ เลอ เซอ
คิดว่า จะถามถึงเด็ก ๆ ที่บ้าน อยู่สบายกันทุกคนไหม

ฮอ-อิง แอส เลอ โสงะ โชะ 'มา-แอ ยุม
(เป็นอันว่า) มา บอก เจ็บ กับ ตาย

โตย โอ-อิง ลา-อิง ะ ตา-อิง เทีย เปอ-อิด
ตก หหมด เกลี้ยง ร้อย ดอก เก็บ

ปา-อือ โย-เอ ปา-อิญ ตะ เฟือก ฌะะ นาน
หลุด/พลาด (โย-เอ) ถือ ด้วยมือ จับ ไม่ อยู่

ญือม โกะ เอะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิง
เมื่อ ตัว เรา มา ?

มัฮ เตอ-อุ กอ ลวฮ เชื้อะ 'มา-แอ กยา-อิญ
ไม่ ใช่ แข็ง แกน ไม่เข้า กับ ไม่แดง

กยะ ทิญ เฮอ-อุ เมอ-อุก โปฮ ลัง ะ
ทาง หลวง เดิน วัว เปิดกว้าง ?

เอะ ฌา-อิม โพโยะ ฮา-อิญ เลอ ฮา-อิญ
เรา อยาก ถาม (คำส่ง)

เมะ ญือม โชะ ชิม ฌิม ปยัง ญือะ
เธอ เมื่อ เจ็บป่วย อ่อนแอ ได้ หลังกา บ้าน

มัฮ แอส ฟุ จา กอ-อิง ลอง ตะ

เมะ 'ญัก เซอ โปก 'มา-แอ โลก เยื่อม
เธอ (หรือเปล่า) เสี่ยงตาย กับ โลก/นก ร้องให้

¹⁵⁸ คล้ายตะพานน้ำ

โพยะ โสม เลอ ปุน ฮุน แกส เวื่อ
ข้าว/ดั่ง หมอ ลำพูน หุ่น เป็น/แก่ง ยา รักษา

'ญัก เมะ ชา-อุบ เฮอ-อุ วิต เปอ เจียง
หรือเปล่า เธอ หา ไป รอบ ข้าง

'ญัก เมะ เทื่อง เออ-อัญ เวียง เลอ-อิบ เตะ
หรือเปล่า เธอ ข้าม มา รอบ ทั่ว แผ่นดิน

'ญัก เมะ ชา-อุบ เฮอ-อุ ละ จัง ซอ
หรือเปล่า เธอ หา ไป ให้/หา ข้าง ซอ¹⁵⁹

'ญัก เมะ ชา-อุบ เฮอ-อุ ละ มอ เวื่อ
หรือเปล่า เธอ หา ไป หา หมอ ยา

ญีอม ตัง พี โยะ ญีอม โซะ เมือง
เมื่อ แตกต่าง สิ่งที ประสบ/เห็น เมื่อ ไม่ได้ บ้านเมือง

ญีอม โซะ พี ฮมอง ญีอม ฮลอง เตะ
เมื่อ เจ็บ สิ่งที ได้ยิน เมื่อ ยามเย็น

โยะ กวน เซอ โอ-อัญ แกส โป-อัญ อัก
เห็น ลูก ูง เป็น/ได้ ยิง หน้าไม้

โยะ กวน เลอ 'จัก แกส ตัก โมะ
เห็น ลูก อีกา เป็น/แก่ง ทะ/ปลอก ปอ

ตัก โมะ ตอง ทุ พู เลอ อาน
ทะ ปอ ที่ ดอย รุสีก หนักใจ

ตัก โมะ ตอง กอ-อิจ เซอ พิต 'ลอ-อิจ เตอ-อุม
ทะ ปอ ที่ แดด เหนียว หวาย ช่น้ำ

บทเหี่ยววิน (เหี่ยววิน เหมือนมีลางบอกเหตุไม่ดี)

เราอยู่เฉยเห็นคางควาบินปากถ้ำ

เราอยู่เฉยเห็นม้ายืนนิ่งหวนา

เราได้ยินเสียงครกตำข้าวดั่ง

ได้ยินเสียงครกและสากครกดังที่บ้านบนดอย

ได้ยินเสียงกลองดังที่ศาลาพิธีกรรมหมู่บ้าน

ได้ยินเสียงกลองที่เขว้าวณดั่งโฮง โฮง

ได้ยินเสียงตีฆ้องดังกังวาลที่ห้วยบ้าน

ได้ยินเสียงตีฆ้องดังตามภูเขาคอยแอฮ

ได้ยินเสียงตีฆ้องสะท้อนกลับตามลำห้วยแอฮยาว

คิดว่าจะมีสิ่งดี ๆ เช่น การเลี้ยงผีประจำหมู่บ้าน

ได้ยินเสียง ฆ้อง เสียงกลอง คิดว่ามีการทำพิธีกรรมที่ดี แต่ไม่รู้ว่ามีคนตาย

คิดว่าเธอเตรียมของสำหรับเรียกให้ขวัญมากิน

คิดว่าจะมีคนเอาข้าว จากการเลี้ยงผีมาฝาก, คิดว่าจะได้กินข้าวที่คนมาส่ง ก็ไม่ได้กิน

คิดว่าจะมีคนเอาเนื้อที่เหลือจากการเลี้ยงผีห่อใส่ใบตองสีเขียวมาฝาก

เปรียบเทียบกับคนที่มาส่งข้าวนั้นเหมือนเหี่ยวที่บินอยู่กลางเมฆ, คนที่มาส่งข้าว เป็นข้าวร้าย

คิดว่าจะเตรียมหน้าไม้ไว้ยิงเหี่ยว ก็ไม่ได้ยิง

เห็นคนเดินมาเพื่อที่จะมาบอกข่าว

¹⁵⁹ คนที่ซอ บางคนเป็นหมอผี

เห็นคนที่ถูกใช้ให้เดินมาตอนกลางคืน

อัมกัหรือยัง

คิดว่า จะถามถึงเด็ก ๆ ที่บ้าน อยู่สบายกันทุกคนไหม

กลายเป็นว่ามาส่งข่าวเรื่องมีการสูญเสีย

กลายเป็นว่ามาส่งข่าวเรื่องการเจ็บการตาย

ตกใจมากจนดอกไม้ที่ตัดหอยุ่ร่วงลง

ดอกไม้เก็บ ไหมพรมที่ใช้เป็นเครื่องประดับตกหมด

ตกลงน้ำเอื้อมคว้าคืนไม่ได้แล้ว เหมือนคนที่ตายแล้วเอากลับคืนมาไม่ได้

พลาดจากมือ/หลุดจากมือ จับไม่อยู่ จุดไว้ไม่อยู่

เป็นการพยายามที่จะไล่คว้า แต่ก็ไม่ทัน วิ่งไล่ตามไม่ทัน รังไว้ไม่อยู่ (เปรียบเทียบกับคนที่ตายว่ารังไว้ไม่อยู่)

เมื่อตัวเรามาในบ้านงานศพ

เรามาได้ถามสาเหตุ

ไม่ใช่ใจแข็งเหมือนไม้แป๋ ไม้แดง แก้งถาม แต่มันมีความจำเป็นต้องถามได้ (ถามได้ถึงสาเหตุ เป็นธรรมเนียมของชาว
เลอเวือะ)

ไม่ใช่ใจแข็งเหมือนหัวฮลา-ฮิญ เลอ อา-อุม

เรามาแล้วเราต้องถามตามแนวทางนี้ / เป็นธรรมเนียมที่ต้องถาม

ถ้ามา เราต้องถามกัน เป็นอะไร

เราอยากถาม อยากรู้ อยากได้ยิน

เมื่อเธอเจ็บป่วยอ่อนแออยู่ในบ้าน

ไม่ได้บอกกล่าวให้ใครได้รู้

เธออาจจะไม่ได้ไปหาหมอ เธอไม่ประสานกับนกกก (คำส่งไปที่เสี่ยงทาย)

เธอไม่ประสานกับนกร้อง

ข่าวลือกันว่าหมอล่าพุนแก่งเรื่องการรักษาคนไข้

เธอได้ไปหาหมอหรือเปล่า

(เธอไม่ได้ไปหาหมอ ไปรักษาหรือเปล่า)

เธอไม่ไปหาช่างซอ หมอผีมีร่างทรง ผีเข้าทรงมาซอหรือเปล่า

เธออาจจะไม่ไปหาหมอยา

เมื่อมีคนเจ็บคนตายมันเหมือนกับว่าบ้านเมืองมีสิ่งที่ไม่ดี มีความเดือดร้อน

เมื่อตอนเย็นเห็นสิ่งแปลก (เหมือนเป็นลางบอกเหตุ)

เห็นลูกงูยิ้งหน้าไม้ได้หรือเปล่า (เปรียบเทียบกับสิ่งที่ผิดปกติ)

เห็นลูกอีกาปลอกปอเป็น (ปอที่ใช้ทำเชือก)

ซึ่งเป็นงานหนักของอีกา

ปอที่โดนแดดมีความเหนียวเหมือนหวายที่แช่น้ำ แต่ก็ยังเห็นว่าอีกาทำได้

4.2 โบท เซอ โปก (บทเสียงทาย)

อะ สมอง โม-อีญ ญา-อิจ ซา-อิจ เลอ ออม
เรา ไต้ยีน คำ พุด (ที่จริงจัง)

อะ สมอง โม-อีญ ตอม ชอม เลอ อัว
เรา ไต้ยีน คำ กล่าว (ที่ตังาม)

ญูอม โกะ อะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
เมื่อ ตัว เรา มา ? ?

มัย เตอ-อุ กอ ลวฮ เขื่อะ 'มา-แอ กยา-อีญ
ไม่ ใช้ แข็ง แกน ไม้แป้ และ ไม้แดง

มัย เตอ-อุ กอ กา-อีญ ฮลา-อีญ เลอ อา-อุม
ไม่ ใช้ แข็ง หัว ตะพานน้ำ

กยะ ที่ญ เฮอ-อุ เมอ-อุก โบฮ ลัง ๆ
ทาง หลวง เดิน วัว เปิด กว้าง

กยะ ที่ญ เฮอ-อุ ชัง เซอ ปลัง ฮา-แอ ๆ
ทาง หลวง เดิน ข้าง เปิด โลง

โซม โฟ แลน โยะ ฮา-อีญ เลอ ฮา-อีญ
จะ ไต้ ถาม เห็น/ดู ? ?

โซม ฮมา-อีญ แลน สมอง เออ-อุ เลอ เออ-อุ
จะ ถาม ดู ไต้ยีน ? ?

โฟ โยะ จัว โซะ เฮงียก เลอ เฮงียก
ไต้ถาม เห็น เจ็บ ป่วย ? ?

ฮมา-อีญ สมอง เลียก โซะ แสงน เลอ แสงน
ถาม ไต้ยีน เริ่ม เจ็บป่วย ? ?

เลียก แสงน เลอ แสงน แลน เฉาะ ฟิน
เมื่อเริ่มเจ็บป่วยเข้าไม่สามารถรักษาได้

มัย แอฮ เซอ เมอ-อุม ทิม เซอ งา
ใช้ว่า เธอ บิดบัง สุข เขียว

มัย แอฮ ฟูจา กอ-อิจ ลอง เตะ
เธอปล่อยทิ้งหรือเปล่า

'ญัก เมะ เลอ เบือน 'มา-แอ กยัง โกก
หรือเปล่า เธอ พัวพัน กับ นกกก¹⁶⁰ ร้อง

เลอ เบือน 'มา-แอ กยัง โกก 'ดู-อิฮ เรียง ๆ

'ญัก เมะ เซอ โปก 'มา-แอ โลก เยื่อม
หรือเปล่า เธอ เสียง ทาย กับ นกโหลก¹⁶¹ ร้อง/ขัน

'ญัก เมะ เซอ โปก โสุม 'ยวง แปะ
หรือเปล่า เธอ เสียงทาย หมอ บ้าน แปะ

โปก โสุม 'ยวง แปะ ฮา-แอ แม โซะ
เสียงทาย หมอ บ้าน แปะ หายแล้ว มา ป่วย อีก

'ญัก เมะ เซอ โปก โสุม 'ยวง โระ
หรือเปล่า เธอ เสียง ทาย หมอ บ้าน เฮาะ

โปก โสุม 'ยวง โระ โซะ เฉาะ ตัง
เสียงทาย หมอ บ้าน เฮาะ เจ็บป่วย ไม่ ต่าง

'ญัก เมะ เซอ โปก โสุม 'ยวง รัง
หรือเปล่า เธอ เสียงทาย หมอ บ้าน ดง

¹⁶⁰ เป็นนกที่ใช้ในการเสียงทาย

¹⁶¹ ตัวเล็กกว่านกกก

โปก โสม 'ยวง รัง เมอ-อิญ เลอ โกะ
เสียงทาย หมอ บ้าน ดง นับ ข้าวสาร

เมอ-อิญ โละ เมอ-อิญ โละ เลอ โกะ หา-ออก อัง
นับ เสีย นับ เสีย ข้าวสาร เต็ม อ่าง

'ญัก มะ เซอ โปก โสม 'ยวง โระ
หรือเปล่า เธอ เสียงทาย หมอ บ้าน เฮาะ

โปก โสม 'ยวง โระ บวก เซอ อัง
เสียงทาย หมอ บ้าน เฮาะ แทง/เสีย กระดุก

'ญัก เปอะ เซอ โปก 'มา-แอ โสม ญัง
หรือเปล่า เธอ เสียงทาย กับ หมอ กะเหรียง

โปก 'มา-แอ โสม ญัง ปา-อิญ มอ-แกะ
เสียงทาย กับ หมอ กะเหรียง จับ กระดุกปีกไก่

อิด โอ-อิจ แปน ตัง เซอ อัง แอ ลอง
แล้ว หมด เป็น เล้า กระดุก ไก่ ดำ

เซอ อัง แอ ลอง ฼าะ มอง อา-อิม
กระดุก ไก่ ดำ ไม่ รอ เป็น/รอดตาย

'ญัก มะ ชา-อุบ เฮอ-อุ วิด เปอ เจียง
หรือเปล่า เธอ หา ไป รอบ ข้าง

'ญัก มะ เทื่อง เออ-อิญ เวียง 'เลอ-อิบ เตะ
หรือเปล่า เธอ ข้าม มา รอบ ทั่ว ดิน

'ญัก มะ เซอ โปก โสม 'ยวง ดู
หรือเปล่า เธอ เสียงทาย หมอ บ้าน ตุน

โปก โสม 'ยวง ดู พู มา-อิง ๆ
เสียงทาย หมอ บ้าน ตุน หนา/ใจ หนักหนา

'ญัก มะ เซอ โปก โสม เซอ 'ลอง
หรือเปล่า เธอ เสียงทาย หมอ บ้านข้างหม้อ

โปก โสม เซอ 'ลอง ฼าะ มอง อา-อิม
เสียงทาย หมอ ข้างหม้อ ไม่ รอ เป็น/รอดตาย

'ญัก มะ เซอ โปก โสม 'ยวง เบี้ย¹⁶²
หรือเปล่า เธอ เสียงทาย หมอ บ้าน เบี้ย

โปก โสม 'ยวง เบี้ย เขีย โพะ เออ-อิญ
เสียงทาย หมอ บ้าน เบี้ย ซอ กลับ มา

'ญัก มะ ชา-อุบ เฮอ-อุ วิด เปอ เจียง
หรือเปล่า เธอ หา ไป รอบ ข้าง

'ญัก มะ เทื่อง เออ-อิญ เวียง 'เลอ-อิบ เตะ
หรือเปล่า เธอ ข้าม มา รอบ ทั่ว แผ่นดิน

โพยะ โสม เลอ ปูน ฮุน แกฮ 'เยื่อ
ข้าวลือ หมอ ลำพูน ฮุน เก่ง เรืองยา/รักษา

เซอ ตู เมือง เื่อ เลื่อ แกฮ บัด
พระ เมือง เหนือ ลือ เก่ง บัด¹⁶³

เซอ ตู กุม บัด แกฮ ตัด เกิด
พระ บิณฑบาต เก่ง ตัด เกิด

บัด เลอ อา คาน นาน โพยะ มา-อิช
บัด สอง ชันตั้ง หนาน¹⁶⁴ ดัง ชือ

เลอ โปฮ คาน ตัง พอน คยัง เจียง
ตั้งชัน ชันตั้ง ห้า เงิน เจียง

เลอ โดฮ ละ มะ ฟิน ึ่ง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

¹⁶² หย่อมบ้านหนึ่งของบ้านข้างหม้อ

¹⁶³ บัดเป่า เคาระห์ร้ายหรือสิ่งที่ไม่ดี

¹⁶⁴ ผู้บวชเป็นพระแล้วสึกออกมา

บทเสียงทาย

เมื่อตัวเรามา

ไม่กล้าพอ ใจเราไม่แข็งเหมือนแกนไม้แป๋ ไม้แดง

เราไม่ได้พูดรุนแรงแข็งข้อ พูดแข็งเหมือนดั่งไม้แป๋ ไม้แดง หรือตะพาน้ำ

เรามีแนวทางที่จะพูดในแบบของเรา

ทางช้างเดินเปิดโล่ง ถ้ามืดคนเจ็บป่วย (ถ้ามืดสาเหตุคนเจ็บป่วย)

เห็นว่าเจ็บป่วย มีอาการเจ็บป่วย จึงถามไถ่

เมื่อเริ่มเจ็บป่วยเข้าไม่สามารถรักษาได้

เธอปล่อยทิ้งหรือเปล่า หรือไม่ได้ดูแลรักษา

นกกก เป็นนกที่ใช้ในการเสียงทาย

ตอนที่เธอไม่สบาย เธอได้ไปเสียงทายกับนกกกหรือเปล่า

เธอได้เสียงทายกับนกโกลกหรือเปล่า

เธอได้ไปเสียงทายหมอบ้านแปหรือเปล่า

ไปเสียงทายแล้ว หายแล้ว กลับมาเป็นอีก

เธอได้ไปเสียงทายที่บ้านเฮาหรือเปล่า

เสียงทายหมอบ้านเฮา ความเจ็บป่วยไม่ต่าง ยังเหมือนเดิม

ไปเสียงทายที่บ้านดงหรือเปล่า เสียงทายโดยนับข้าวสาร

การเสียงทายใช้ข้าวสารเป็นอ่างมีแต่เสียไม่มีวิ้วแววที่จะหายเจ็บไข้เลย

ไปเสียงทายกับหมอบ้านเฮาหรือเปล่า

เสียงทายโดยเอาไม้เสียบกระดูกปีกไก่ ก็ยังไม่หาย

การเสียงทายด้วยกระดูกไก่ดำ หมดไก่เป็นแล้ว ก็ยังไม่หาย

เสียงทายด้วยกระดูกไก่ดำ คนไข้ก็ไม่รอรอดตาย (ยังคงป่วยต่อไป)

เธอไปหาหมอบอกทุกหมู่บ้านแล้วหรือยัง ไปทั่วตามหมู่บ้านต่าง ๆ หรือเปล่า

เธอไปเสียงทายหมอบ้านตุนหรือเปล่า

เสียงทายหมอบ้านตุน อาการยังหนักอยู่ หนักใจที่จะทำให้หาย

เธอเสียงทายหมอบ้านช่างหม้อหรือเปล่า

เสียงทายหมอบ้านช่างหม้อ ไม่รอดเป็นคนแล้ว ก็ยังไม่หาย

เธอเสียงทายหมอบ้านเบยหรือเปล่า

หมอบอกซื้อผืนนั้นจะยาว คนที่ไปเสียงทายกลัวจะลืม เลยขอคำที่หมอบอก

เธอไปหาหมอบอกทั่วทุกทิศหรือเปล่า เธอมารอบทั่วแผ่นดินหรือเปล่า

มีข่าวลือว่าหมอลำพูนเก่งเรื่องยารักษา ปัดเป่าเคราะห์ร้ายหรือสิ่งไม่ดี

หนานชื่อดังเรื่องปัดเคราะห์ ตั้งขึ้นขันตั้ง 5 เงินเจียง

4.3 โบท 'มา มอก (บทพื้นไร่)

อะ สมอง โม-อัญ ญา-อิจ ซา-อิจ เลอ ออม
เรา ได้ยิน คำ พูด (ที่แท้จริง)

อะ สมอง โม-อัญ ตอม ชอม เลอ อัว
เรา ได้ยิน คำ กล่าว (ที่ดั่งาม)

ญ่อม โกะ อะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
เมื่อ ตัว เรา มา ? ?

อะ โชม โพ โยะ ฮา-อัญ เลอ ฮา-อัญ
เรา จะ ได้ งามดู ? ?

โพ โยะ เลอเจอ-อุม เคื่อง 'มา-แอ โนะ
งาม ดู/เห็น อยู่ร่วมกัน หนู กับ หนูชนิดเล็กปาก
แหลมๆ

ฮมา-อัญ สมอง เลอ โจะ ควด โตะ 'ยวง
งาม ได้ยิน อยู่ร่วมกัน คนแก่ ใน หมู่บ้าน

ญ่อม เมะ โกฮ โปฮ เพยะ เทื่อง ฮรา-อุม
เมื่อ เธอ ลูกขึ้น เปิด ป่า ทั้ง แปลง

โจะ ญ่อม เคียดโญะ เลอ อา-อุม เทื่อง เตื่อะ

มัฮ แอฮ เลอ โม-อัญ เลียก เมะ เพยะ
หรือเปล่า สะเพร่า เข้า เลือก เธอ ป่า

'ญัก เมะ เจียก เตะ เพยะ โชม กา-อัญ
หรือไม่ เธอ หยิบ ดิน ป่า กิน หัว¹⁶⁵

'ญัก เมะ ดี คา-อัญ ฮมา-อัญ สมอง พิ
หรือไม่ เธอ ดู ดีไ้¹⁶⁶ งาม ได้ยิน ผี

'ญัก เมะ ฌอ-อิน ที่ ดี เปอตา
หรือไม่ เธอ เขียว/งาม สะเอียด เทวดา

ฌอ-อิน ดี เปอตา พา เมอ ลง
เขียว เทวดา ผ่าน บนฟ้า/สวรรค์

'ญัก ชัก เซอ ลา-อัญ คา-อัญ ฟิน พา-อุม
หรือไม่ น้ำดีเต็ม ฤก ใจ

ญ่อม โตฮ เปอะ มอก 'มา เตะ เวือฮ
เมื่อ ลงมือ เธอ พัน ไร่ เธอ กว้าง

ลอม แอฮ เลอ งอง เลียก ละ เกอ-อิด
คม เอง มีด เข้า พัน ป่า แก่

เรอ-อิด ปลา-ออ เลอ พา-อุม จะ เลอ หนู
กล้า หรือเปล่า ใจ เสี่ยง/ชิง ดวง?

'ญัก มัฮ เพยะ เพื่อะ ฮอ-อิจ เตื่อะ โกลง
หรือไม่ เป็น พื้นที่ป่า ของพ่อ ถึง หนู หัว

'ญัก มัฮ เบย-อุม มะ ฮอ-อิจ เตื่อะ งวด
หรือไม่ เป็น พื้นที่ป่า ของแม่ ถึง หนู เหว

มัฮ ปลา-ออ กอ โปฮ เพยะ ตัง ฮรา-อุม
ใช้หรือ เปล่า ? เปิด ป่า ต่าง แปลง

¹⁶⁵ ป่ากินหัวคือพื้นที่ป่าที่มีผีร้ายแรง มีตาน้ำ หรือมีต้นน้ำ 2 ที่ เรียก ตานก

¹⁶⁶ บางครั้งการเสี่ยงทายจะดูจากน้ำดีไ้ ถ้าเจ็บไข้ได้ป่วยขอให้ดีไ้แก่ ถ้ามีพืชพรรณอุดมสมบูรณ์ขอให้
น้ำดีเต็ม

มัย ปลา-ออ กอ บิด เลอ อา-อุม ตัง โกลง
ใช้หรือ เปล่า ? บิดเบี่ยง น้ำ ต่าง ห้วย

เลอ อา-อุม ตัง โกลง ตัง โห่ง เตื่อะ
น้ำ ต่าง ห้วย ต่าง เตี่ยว ขุน

มัย แอฮ กอ มอก 'มา เทื่อง โกลง
ใช้หรือเปล่า ตัวเอง ? พัน ไร่ ข้าม ห้วย

มอก 'มา เทื่อง โกลง จา-อุบ โจง เบยะ
พัน ไร่ ข้าม ห้วย ครอบ ท้าย ไร่

มัย แอฮ กอ มอก 'มา เทื่อง ทุ
ใช้หรือเปล่า ตัวเอง ? พัน ไร่ ข้าม ภูเขา

มอก 'มา เทื่อง ทุ จา-อุบ เซอ เอาะ
พัน ไร่ ข้าม ภูเขา ครอบ ไม่ก่อน/โครงหลังคา

มัย แอฮ กอ ดอฮ เกอ-อิด เลอ เคือม
หรือว่า ตัวเอง ? ถาง/บุกรุก ป่าแก่ (ป่าเก่าแก่)

ดอฮ เกอ-อิด เลอ เคือม มัก กอ โละ
ถาง ป่าเก่าแก่ ช่าง สูญ เสีย

มัย แอฮ กอ ดอ-แอฮ เยียน ญื่อะ โฮละ
หรือว่า ตัวเอง หลง แพ้ว/ถาง ป่าแนว บ้าน โฮละ¹⁶⁷

ดอ-แอฮ เยียน ญื่อะ โฮละ มัก โซะ จา
แพ้ว/ถาง ป่าแนว บ้าน โฮละ มักจะ จับ รวกวน

อิด มัย โพ โยะ ฮา-อัญ เลอ ฮา-อัญ
แล้ว ใช้ ถาม ดู (ถามเห็น) เราได้ถามแล้ว

โพ โยะ ญื่อม กลอม 'มอ-แอ เกียง ๆ
ถามดู/เห็น ถึงเธอ แบก ขวาน ?

มัย แอฮ กอ โพ โคะ จับ กยัง
หรือว่า ตัวเอง ไป ตัด ไม้ เกาะ นกกก

ฮมา-อัญ ฮมอง ญื่อม เกลียง เลอ พิด โซก ๆ
ถาม ได้ยิน ถึง เธอฝน จอบ/เสียม ?

มัย แอฮ กอ ฆลอฮ เลอ อัง อา-อิจ แกฮ
หรือว่า ตัวเอง ไป จัด/ชุด หน้าผา ที่นอน เลียงผา

เซอ โมะ อา-อิจ เกลอ-อิน เฮอ-อิน พี อัย
หิน ที่นอน ภูเขา¹⁶⁸ มาก ว่า/พูด

เลอโดฮ ละ เมะ ฟิน หนึ่ง เยือม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

¹⁶⁷ โฮละ อาจจะเกี่ยวกับผี เขาเล่าว่าเป็นพายุหมุนและเกิดมีฝนมีไฟขึ้นด้วย

¹⁶⁸ ภูเขาเปรียบเหมือนผี ถ้าเราไปรบกวนที่นอนของมันอาจจะจับผิดเรา อาจจะพูดมากถึงเราจะขอขมา

บทฟันไร

เมื่อตัวเรามา เราจะไต่ถามดู

เมื่อเรามาประชุมร่วมกัน ถามหาคนแก่ในหมู่บ้าน ถามถึงผลการประชุม ประชุมเพื่อเปิดป่าทำไร่

เธอสะเพร่าในการเลือกพื้นที่ป่าที่จะทำไร่หรือเปล่า

เธอได้หยิบดินเพื่อมาทำพิธีเสี่ยงทายหรือเปล่า

เธอดูดีไต่ถามเพื่อจะถามผีหรือเปล่า

เธออาจจะไม่ได้เชิญถามเทวดาหรือเปล่า ในดีไก่อื่อนำมาเสี่ยงทายมีน้ำดีเต็มหรือไม่

เมื่อเธอลงมือฟันไร่กว้าง เธออาจจะทำใจกล้าเข้าถางป่าแต่ที่ยังไม่มีใครเคยถางมาก่อนด้วยคิดว่าตัวมีมิตคม

กล้าที่จะแย่งชิงของที่ไม่ใช่ของตน เหมือนกับป่าที่ไม่มีใครกล้าฟัน เธอยังกล้าฟัน

ที่เธอฟันไร่ มันเป็นไร่เลขของพ่อหรือเปล่าถึงต้นห้วย (การฟันไร่จะต้องฟันที่ไร่เลขของพ่อที่ที่พ่อแม่เคยทำมาก่อน ถ้าอยากเปลี่ยนที่ก็ต้องขอเปลี่ยนจากคนอื่น)

ที่เธอฟันไร่ มันเป็นไร่เลขของแม่ถึงขุนเหวหรือเปล่า

เธอเปิดป่าที่อื่นที่นอกเหนือจากที่คนเก่าคนแก่เขาเปิดหรือเปล่า (ให้เปิดป่าที่คนที่เคยทำมาก่อน)

เธอไปปิดน้ำต่างห้วยหรือเปล่า (เธอไปทำในที่ที่ต่างจากคนอื่นหรือเปล่า ไม่ทำร่วมกับคนอื่น)

ต่างห้วยต่างต้นน้ำกับคนอื่น

เธอฟันไร่ข้ามห้วยหรือเปล่า (การฟันไร่จะฟันทั้งสองฝั่งห้วยไม่ได้ จะต้องฟันฝั่งใดฝั่งหนึ่ง ถ้าฟันสองฝั่งจะมีอันเป็นไป)

ฟันไร่ข้ามภูเขาหรือเปล่า (ฟันไร่ได้ซีกเดียวของห้วย ต้องฟันไร่ที่ข้างใดข้างหนึ่งของภูเขาให้ติดห้วย อีกข้างหนึ่งไม่ให้ติดห้วย)

ต้องฟันรอบจนถึงสบห้วย

หรือว่าถางบุกรุกป่าเก่าแก่ (ถางป่าเก่าแก่ก็เลยทำให้ตาย)

แพ้วถางป่าที่ผีโหละอยู่หรือเปล่า (ที่อนุรักษ)

รบกวนที่อยู่ของผีมักจะทำให้เราเจ็บป่วยหรือมาทำร้ายตัวเรา

เราได้ถามแล้ว คำขอทั้งหมด คือ เรากำลังถาม

ถามถึงการแบกขวานไปไหน หรือว่าเธอแบกขวานไปตัดไม้ที่นกโกกเคยเกาะเคยเป็นที่พึ่งของนกโกก

ถามเธอถึงการฝนจอบเสียม

หรือว่าเธอฝนเสียมไปขุดที่เลี้ยงผาเคยอาศัย (ไปรบกวนที่สัตว์เคยอยู่)

ไปรบกวนหินที่งูหลามนอน อาจจะพุดมากถึงเราจะขอขมา ไปรบกวนในที่ต่าง ๆ จึงทำให้ตาย

คำขอบอกให้รู้ว่าไม่ควรไปรบกวนในที่ต่าง ๆ

4.4 โบท ตะโหนัก (บทเลี่ยนผี (พิธีกรรมเลี่ยนผีปู่ย่า))

เอะ ฮมอง โม-อัญญา-อิจ ซา-อิจ เลอ ออม
เรา ไต่ยีน คำ พุด (ที่จริงจัง)

เอะ ฮมอง โม-อัญญา ตอม ซอม เลอ อัว
เรา ไต่ยีน คำ กล่าว (ที่ดั่งาม)

ปลุกปลัก เปอเจียง ตะ เยื่อง เตอ-อิช
ฟ้าแลบ รอบข้าง ฟ้า ไม่ ผ่า

อิด มัฮ ฟิน เตอ-อิช 'เรอ-อิช' มา-แอ ฆา
แล้ว มัน ได้ ผ่า มะหนด¹⁶⁹ กับ

'ญัก ฆา-ออก โพะเออ-อัญญา ตะ 'เลอ-อัญญา-ฮอ-อิจ
อาจจะไม่ เลี่ยน ตอนกลับ ผีฟ้าผ่า ที่นาน มาแล้ว

ญูอม โหนัก เมะ พี ปา-แอ เมะ ตะ
เมื่อ เลี่ยน เธอ ผี ขอขมา เธอ ผีฟ้าผ่า

ญูอม แคย-อิจ เมะ ฮละ เลอ'นะ เมะ คิช
เมื่อ กริด เธอ ใบตอง ไรย เธอ เกลือ

มัฮ แอฮ เซอเรอ-อู โหนัก เมะ พี
ใช้ เธอเอง สะเพร่า เลี่ยน เธอ ผี

'ญัก เมะ 'งอด ที โหนัก พี เพือะ
หรือเปล่า เธอ คิด ถี่ถ้วน เลี่ยน ผี ฟอ

'ญัก 'งอด เคือฮ เขยอ-อูม งา-อูม 'งอ-อูม ปลา-แอ
หรือเปล่า คิด ให้ทั่วถึง นั้ ต้ม เหล้า/สุรา

มอก ปลา-ออ เอาะ ลอง ละ 'รอง ฆุยะ
พัน หรือเปล่า ไม้ ดำ สำหรับ ทำเสา หิ้งบนเตา
ไฟ (ใช้เป็นคำส่ง)

กยะ เมะ 'มา-แอ ญัງ ตัง พี โหนัก
ญาติ เธอ กับ กะเหรียง ต่าง ผี เลี่ยน

โหนัก เมะ พี ญัງ ตัง กา-อัญญา
เลี่ยน เธอ ผี กะเหรียง แทน ผีหัวบันได

ญูอม โหนัก เมะ พี ปา-แอ เมะ ตะ
เมื่อ เลี่ยน เธอ ผี ขมา เธอ ผีฟ้าผ่า

มัฮ แอฮ เลอ โบฮ โฌง เลอโยะ
ใช้หรือ เธอ เอง ตัง โฌง¹⁷⁰ ไม่เลอโยะ

โบฮ โฌง เลอโยะ ญูอม ตูตา-แอ
ตัง โฌง ไม่เลอโยะ เมื่อ เขียว

มัฮ แอฮ กอ แคย-อิจ ฮละ 'ลัງ ดา-แอ
ใช้หรือ เธอเอง เผลอกริด ใบตอง ยาว ใบ/แผ่น

แคย-อิจ ฮละ 'ลัງ ดา-แอ ญูอม เซอ ออฮ
กริด ใบตอง ยาว ใบ เมื่อ แห้ง

ญูอม โหนัก เมะ พี ปา-แอ เมะ ตะ
เมื่อ เลี่ยน เธอ ผี ขมา เธอ ผีฟ้าผ่า

มัฮ แอฮ กอ โบฮ โฌง เลอ งอ-แอ
หรือเปล่า เธอเอง เผลอ ตัง โฌง เขียวเฉา

โบฮ โฌง เลอ งอ-แอ ตา-อิก กอ-แอ ลอง
ตัง โฌง เขียวเฉา แขนว ผ้าย ดำ

มัฮ แอฮ กอ แคย-อิจ ฮละ ฆิม ยิม
ใช้หรือ เธอเอง เผลอ กริด ใบตอง ใต้ พุ่มไม้

¹⁶⁹ ผลแห้ง ผลยาวเป็นพวงคล้ายมะไฟแต่จะยาวกว่า ชื่อสามัญคือมะเต๋อปล้องหิน

¹⁷⁰ โฌง ใช้ไม้ เลอโยะตังไว้เมื่อมีการเลี่ยนผี ใช้สำหรับวางของเลี่ยนผี

แคย-อิจ สละ ฌิม ยิม เลอ โวง เอียง ชา-อิม
กริต ไบตอง ได้ พุ่มไม้ ได้ ชี นก

มัส แอส กอ ฌยา-อิม แอ ฐา-อิม จา-อุบ
หรือว่า เธอเอง เผลอ เช่นผี (ใช้) ไก่¹⁷¹ ไม่ดี ครอบ

ฌยา-อิม แอ ฮมา-อัญ ฌยู-อิช เลอ เอาะ ทุ-อิช ฌัว
เช่นผี ไก่ ผู้ ลาย ชัน ปลาย ชานบ้าน

ฌยา-อิม แอ ฮมา-อัญ ฌเยีย เลอ เบีย เซอ ตะ
เช่นผี ไก่ ผู้ เบีย งอ/งั้ม หาง

มัส แอส กอ ฌยา-อิม กะโฮฮ เคื่อง

เลอ ฮา-แอ พาปุน 'ญัก โยง ฌยา-อิม

ฌีก เมะ เฮอ-อิน ฮนัง โอ-อิจ นิง โละ
เป็นเหตุให้ เธอ มากมาย ลูกปัด หมด เพราะ เสีย

ฌีก เมะ เฮอ-อิน โกะ โอ-อิจ นิง ยุม
เป็นเหตุ (ให้) เธอ มากมาย ตัวคน หมด เพราะ ตาย

ฌืออม โนก เมะ พี ปา-แอ เมะ ตะ
เมื่อ เลี้ยง เธอ ผี ขมา เธอ พ้าผ่า

มัส แอส กอ ฌิส ฮมาน เซอ ปา-อิจ
หรือไม่ เธอเอง เผลอ แตก/บิน โอง เลี้ยงผีเซอปา-อิจ¹⁷²

มัส แอส กอ ฌอ-อุก เลอ ฮา-อิจ ตะเซ
หรือว่า เธอเอง พลาด (ทำให้หัก) เลอ ฮา-อิจ¹⁷³ ?

มัส แอส กอ 'มะ เฮ ตะ 'ยวง

เตอ-อิช ตะ โปง ฮา-ออก ชาม เลอ อัว
ผ่า พ้าผ่า บันได ชัน แตกเป็น สาม

เตอ-อิช ตะ โคะ โทง บัก บวน ฌอยก
ผ่า พ้าผ่า ไม้ ที่ตั้งไว้ กลาง บ้าน

'ญัก เมะ ชา-อุบ โนก เซาะ 'มา-แอ เลอ-อิจ
หรือเปล่า เธอ หา เลี้ยงผี หมา กับ หมู

โนก เซาะ 'มา-แอ เลอ-อิจ ๒า-ออก แล ๑
เลี้ยง หมา กับ หมู หมด เกลี้ยง

'ญัก เมะ ชา-อุบ โนก แอ 'มา-แอ เทื่อ
หรือเปล่า เธอ หา เลี้ยง ไก่ และ เป็ด

โนก แอ 'มา-แอ เทื่อ แกล เลี้ยง ๑
เลี้ยง ไก่ และ เป็ด เกลี้ยง

'ญัก วิต เปอ เจียง โฌง ฌีเยง ฌืออะ
หรือเปล่า รอบ ข้าง โฌง ค้าง บ้าน

'ญัก ฌเยียง เปอ ๑ โฌง เซอ ฌยา-แอฮ
หรือเปล่า (เรียงราย) โฌง ได้ ชานบ้าน

กอ-แอ โคย-อัญ เหนอ-อุม เงอ-อู เลอ อา-อุม เปอ-อู ชัง
มี ทุก โคน โตไม้ น้ำ วิต ข้าง

ฌลส โอ-อิจ ปลา-แอ แตม ฐา-ออ โม-อิช ฮมาน
หก หมด เหล้า ต้ม บน ปาก โอง

ปัง คู-อิช โนก ชัง ฌแฆ ฌเาะ โซะ
ถึง ยาก เลี้ยงผี ข้าง คนใด ไม่ ขาย

ปัง คู-อิช จา-แอ โกละ ริด ฌเาะ กอ-แอ
ถึง ยาก จำย กลองกบ จาริต ไม่ มี

¹⁷¹ ไก่ที่ไม่ดี คือ ไก่ที่ขันเข้าในเล้าตอนหัวค่ำ, ไก่ที่โดนล้อมครอบโดยที่ไม่มีคนทำ อาจจะเกิดขึ้นโดยสิ่งอื่นทำ, ไก่ที่บินข้ามคน, ไก่ที่เกิดในตะกร้าแล้วไม่มีคนเอาลง ไก่เองเอง คือไก่ไม่ดี

¹⁷² ซื่อผี

¹⁷³ ต้นขนาดเล็กทอดไส้ออกจะมีรูใช้สำหรับติดเหล้าในโอง

เงื่อม โหนก เมะ พี ปา-แอ เมะ ตะ
เมื่อ เลี้ยง เธอ ผี ขมา เธอ ฟ้าผ่า

บัด ฮนาม กยัก มอก เลอ-อุ โตย แจม
หลาย เลือด ควาย ข่า แถว สบ ห้วยแจ่ม

กอ-แอ โคย-อัญ ขัซ กยะ ตะ เลอ โจะ
มี ทุก แยก ทาง ผีตะ รวม

กอ-แอ โคย-อัญ เหนอ-อุม โคะ โฮละ 'มา-แอ เคือ
มี ทุก โคน ต้นไม้ ผีโฮละ¹⁷⁴ กับ เคือ¹⁷⁵

กอ-แอ โคย-อัญ เพื่อ ปา-แอ เลอ อา-อุม 'งา-แอ ซา-อิม
มี ทุก เครือ พัก น้ำ ตา นก¹⁷⁶

เลอ โตย ละ เมะ ฟิน นิง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทเลี้ยงผี

ฟ้าแลบรอบข้างฟ้าไม่ผ่า

แล้วมันก็ผ่าไม่ม่นอด

สมมุติว่ามีฟ้าผ่าที่ไรข้าว ตอนที่เลิกไร่ เธออาจจะไม่ได้เลี้ยงผีฟ้าผ่า มันจึงทำให้มีการเจ็บป่วย

เธอต้องขอขมาผีฟ้าผ่า ต้องขมผี ต้องพูดว่าป็นี่มีผู้ใหญ่มากมาย มีคนจากเบื้องบนมาช่วยเรา

กรีดใบตองสำหรับรองภาชนะใส่ของ เมื่อเลี้ยงผีแล้วเอาเกลือหว่านลงบนข้าวและเนื้อสำหรับเลี้ยงผี

เธออาจจะสะเพร่าหรือเปล่า เมื่อเธอเลี้ยงผี (อาจจะทำไม่ครบ ไม่ถูกต้อง)

เธอได้ คิดให้ละเอียดเมื่อเลี้ยงผีที่พ่อเคยเลี้ยงหรือเปล่า

เวลานั่งตมเหล้า อาจจะคิดไม่ถ้วนถี่หรือเปล่า

อาจจะเอาไม้หัก (ไม้ไผ่ขนาดใหญ่) ทำหิ้งบนเตาไฟหรือเปล่า

เธอผูกญาดูกะเหรียง ซึ่งมีผีต่างจากเรา

เธอเลี้ยงผีกะเหรียงแทนผีห้วยบันได

เมื่อเธอเลี้ยงผี ให้ขอขมาผีฟ้าผ่า

เวลาที่มีการเลี้ยงผี เธอเอาไม้เลื่อยมาทำโฌงไชหรือไม

เธอสะเพร่าเอาไม้เลื่อยเหี่ยวมาทำโฌง (ควรต้องใช้ไม้สด ไม้ที่ดี ๆ)

เธอกรีดใบตองกล้วยใบยาว เธอกรีดใบตองกล้วยเมื่อมันแห้ง เหมือนกับโฌงที่เหี่ยวเฉาหรือไม่

เมื่อเธอเลี้ยงผี ขอขมาผีฟ้าผ่า เธอตั้งโฌงเหี่ยวเฉาไชหรือเปล่า ตั้งโฌงเหี่ยวเฉาแขวนฝ้ายดำ

¹⁷⁴ ผีโฮละ เป็น ชื่อผีชนิดหนึ่ง อยู่กับเคือ เวลาผีโฮละสิงคนจะทำให้กินน้ำเยอะ กินน้ำเป็นกระบอกก็ยังไม่อิ่ม กินน้ำบ่อย

¹⁷⁵ คือ ที่ดินที่พังออก (ดิน ที่มีโฮละ มีเคือ มีช้างขุดบ่อ ดินที่มีน้ำตานก และดินที่เป็นต้นน้ำเดียว จะไหลชนิดเดียว เหมือนน้ำตา ไหลไม่ไกล พอขึ้นแฉะ ดินพวกนี้เป็นดินที่แรง ถ้าไปทำอะไรตรงนั้น อาจจะให้มีอันเป็นไป อาจจะทำให้ตาย ที่ดินที่แรงในบ้านป่าแบ่ มีอยู่ 2 – 3 จุด ถ้าจะเปิดพื้นที่ในการทำไร่ จะต้องเปิดด้วยวัว ใช้เลื่อดัวไปล้างสิ่งที่ไม่ดี ให้ผีขับออกไปที่อื่น ปัจจุบันจึงทำให้เกิดเป็นป่าอนุรักษ์เยอะ เพราะไม่มีใครกล้าไปทำอะไร

¹⁷⁶ น้ำตานก คือ ต้นน้ำ 2 จุด ที่อยู่ตรงระดับเดียวกัน เหมือนดวงตา

เรอกริดใบตองที่อยู่ใต้พุ่มไม้ไชหรือเปล้า ใบตองที่อยู่ใต้พุ่มไม้บางครั้งนั้นจะชี้ใส่
หรือว่าเธอใช้ไก่อไม่ดีเช่นผี เช่นผีโดยใช้ไก่อตัวผู้ลายชั้นปลายชานบ้าน (ระเบียบบ้าน) เช่นผีโดยใช้ไก่อผู้ หางงอ
ปลาขาวอาจมาปะปนอยู่ อาจจะไม่รู้
เป็นเหตุให้เธอ เพราะเหตุที่กล่าวมาจึงทำให้เกิดการสูญเสีย ทำให้มีการตาย
เมื่อเธอเลี้ยงผีขอมาผีฟ้าผ่า เธอเผลอทำโองที่ใส่เหล้าเลี้ยงผีเซอปา-อิจ บิ่นหรือแตกหรือเปล้า
เธอทำให้ เลอเฮ ตะ'ยวงแตกหรือเปล้า
เกิดฟ้าผ่าบันไดที่เราขึ้นหักเป็นสามส่วน เกิดฟ้าผ่าไม้ที่ตั้งไว้กลางบ้าน
เธอได้หาหมากกับหมูสำหรับเลี้ยงผีหรือเปล้า เลี้ยงด้วยหมากกับหมูจนหมดเกลี้ยง
เธอได้หาไก่และเป็ดมาเลี้ยงหรือเปล้า เลี้ยงด้วยไก่และเป็ดจนหมดเกลี้ยง
ได้เลี้ยงผีรอบบ้านหรือเปล้า ได้เลี้ยงผีที่เรียงรายอยู่ใต้ชานบ้านหรือเปล้า (เลี้ยงครบหรือเปล้า)
มีทุกโคนต้นไม้บ่อน้ำที่ข้างซุด
เหล้าต้มบนปากโองหกหมด
ถึงอยากเลี้ยงผีด้วยช้าง แต่คนเมืองไม่ขาย
จ่ายเงินไม่พอ อยากจะจ่ายกลองกบ แต่ไม่มีจารีตให้ (ไม่มีการใช้กลองกบแทนเงิน)
เมื่อเธอเลี้ยงผี ขอมาผีฟ้าผ่า
พูดถึงการเลี้ยงผีด้วยควายแถวแม่น้ำแม่แจ่ม
ผีมันมีทั่วไป ทั่วทุกแยกทาง มีทุกเครื่องฟักน้ำตาลนก

4.5 โบท บัว เวื่อ (บทขอยา)

เอะ สมอง โม-อัญ ฌา-อิจ ซา-อิจ เลอ ออม
เรา ไต้ยีน คำ พุด (ที่จริงจัง)

เอะ สมอง โม-อัญ ตอม ขอม เลอ อัว
เรา ไต้ยีน คำ กล่าว (ที่ดังาม)

ญีอม โกะ เอะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
เมื่อ ตัว เรา มา ? ?

เตอ-อุม เอะ กวน แอ โกง เลอ โกะ
เตอ-อุม เอะ ลูก ไก่ จิก ข้าวสาร

ฮอ-อิจ เอะ กวน โตะ เฮอ-อิน เลอ เซฮ
มา เรา เด็ก มาก (ขนาดเล็ก)

ญีอม เมะ ตะ โนก ฐา-แอ เซอ ฐา-แอ
เมื่อ เธอ อ้วน วอนขอ ? ? ?

ญีอม เมะ โม-อัญ วา-แอ กอ-อิจ เซอ กอ-อิจ
เมื่อ เธอ คำ ไหว อย่างร้อนรน

ตะ โนก โคย-อัญ เจื่อ เวื่อ 'ล้ง อา-อิม
ขอ ทุก อย่าง ยา ยาว เป็น(ไม่ตาย)

โตฮ เมะ เลอ ตา-อิด ญีอม อิด โละ
เธอ บอก เมื่อ แล้ว เสีย

โตฮ เมะ เลอ โฮงะ ญีอม อิด ยุม
เธอ บอก เมื่อ แล้ว ตาย

มัย เปอะ เลอ ตา-อิด ญีอม กอ-แอ โกะ
ถ้า เธอ บอก เมื่อ ยังมี ตัว

มัย เปอะ เลอ โฮงะ ญีอม กอ-แอ พา-อุม
ถ้า เธอ บอก เมื่อ ยังมี ใจ

เซอ เวื่อ-อุม เอะ ธิบ เวื่อ ทิบ ลวง
จะ ช่วย เรา ปรง ยา ทิพย์ หลวง

เซอ ธิบ ทิ กลอง เวื่อ ฮลอง เด
จะ ปรง หนึ่ง ถ้วย ยา เย็น หวาน

เซอ ธิบ ทิ เปียง เวื่อ เปียง งวฮ
จะ ปรง หนึ่ง แก้ว ยา แพง ราคา

เปฮ เรอ-อุก เมอ นา-ออ ฐา-ออ 'ยวง ฮัง
เก็บ เอามา มะนาว บน บ้าน ร้าง

เซอ เรอ-อุก ทิ บัง ตั้ง เมอ คุณ
จะ เอามา หนึ่ง ขวด กล้า มะ ขุน

โอ เรอ-อุม ฌัว ๆ ซา-อุม เซอ โปก
ก็จะ ช่วย (ไป) หา เสี่ยงทาย

โอ เรอ-อุม โฌก ๆ ซา-อุม โนก โตฮ
ก็จะ ช่วย (ไป) หา เลี้ยงผีไถ่

โตฮ หนึ่ง เซอ อา-อุม ซา-อุม เซอ ฮัง
ไถ่คืน ที่ ผีตายโหง หา กระตุก

โตฮ หนึ่ง เลอ มัง แม ตั้ง โคยะ
ไถ่คืน ที่ ผีเลอมัง กลับเริ่ม ตั้งตัว ใหม่

โตฮ เปอะ เลอ ตา-อิด ญีอม อิด โละ
ได้ เธอ เมื่อ แล้ว เสีย ส่งข่าว

โตฮ เปอะ เลอ โฮงะ ญีอม อิด ยุม
ได้ เธอ บอก เมื่อ แล้ว ตาย

แกฮ เตอ-อู เลอ โปฮ ยุม โกฮ อา-อิม
ได้ ไม่ ปลุก ตาย ลูก/พื้น เป็นคืน

เลอโบฮ ยุม ปยา-อิม โกฮ อา-อิม แม มัฮ โกะ เอะ ชา-อิจ โคะ เลอ เกอ-อุม
ปลูกตังขึ้น ตาย เกา/เดิม ลูก/พื้น เป็น คีน ถ้า ตัว เรา จริงจ้ง (เหมือนตังค้อนตอก)

ล้ง เตอ-อุม กยะ เกอ-อิด เปอ-อิด เรอ-อูก ฮละ เปอ-อิด ฮละ เลอ โวง ละ โฌง โนก
น่าจะ มา ทาง ป่าดง เก็บ นำมา ใบตอง เก็บ ใบตอง กล้วย สำหรับ โฌง เลี้ยงผี

ล้ง ฮอ-อิจ กยะ เทือก เพือก เรอ-อูก ฮมา เพือก ฮมา เอาะ ช้ง ละ ฆยัง โนก
น่าจะ มา ทาง ป่ารก ผ่า/จัก เอามา เส้นตอก ผ่า/จัก ตอก ไม้ ไม้ สำหรับ แผง¹⁷⁷ เลี้ยงผี

ล้ง เรอ-อูก อา-อูป พิต แลบ หนึ่ง ฮละ เมาะ ปอ เจียก จัฮ ละ เซอ จะ
น่าจะ เอามา ข้าวเหนียว ห่อ ด้วย ใบตอง แค่ พอ หยิบ เซ้น ให้ ผี

ฮอ-อิจ 'มา-แอ ปลา-แอ นะ เลอ หา-แอ หนึ่ง เมอ-อัญ เมาะ ปอ เลอ 'นะ ละ เลอมัง
มา กับ เหล้า เปรี๊ยะ ผสม ที่ กระบอก แค่ พอ หยาด ให้ ผีเลอมัง

ล้ง เรอ-อูก เลอ-อิจ ช้ง ตัง เลอ-อิจ โกฮ เลอ โดฮ ละ เมะ ฟิน หนึ่ง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทขอยา

เมื่อตัวเรามา

มาแต่พวกเด็ก ๆ (เป็นการเปรียบเปรย)

พวกเราที่มา ถ่อมตัวว่าเป็นเด็กเล็ก ๆ อยู่

เมื่อเธออ่อนวอนขอความช่วยเหลืออย่างร้อนรน

ยกมือไหว้ขอทุกอย่างที่เป็นยาอายุยาว/เป็น คน ไม่ให้ตาย

เธอบอกเมื่อเสียแล้ว เธอบอกเมื่อตายแล้ว

ถ้าเธอบอกเมื่อตอนยังมีชีวิตอยู่ ถ้าเธอบอกเมื่อยังมีลมหายใจ

เราจะช่วยปรุงยาทิพย์หลวง ต่อให้ยาแพงแค่ไหน เราก็จะปรุงให้

จะเก็บมะนาวที่บ้านร้างมาด้วย (มะนาวมาปรุงเป็นยา)

จะเอากล้ามะขุนมาด้วยหนึ่งกอ

จะช่วยเลี้ยงทายให้

จะช่วยไปเลี้ยงผี เพื่อไถ่โทษจากผี ให้ผีปล่อย

ไถ่คินจากผีตายโหง ด้วยกระดูก(เครื่องเซ่น)

อาจจะเลี้ยงผีตายโหงไม่หาย เริ่มตังตัวใหม่ เลี้ยงผีเลอมัง

เธอส่งข่าวเมื่อเสียแล้ว เธอได้บอกเมื่อตายแล้ว

คนที่ตายแล้วปลูกให้พื้นคินเราทำไม่ได้

ถ้าเราเป็นคนที่ยังจ้ง

¹⁷⁷ กระทรวงเครื่องเซ่น

ถ้าเราทางป่าดง เราจะเก็บใบตองมาด้วย เก็บใบตองกล้วยมาทำโหม่งเลี้ยงผี
ถ้ามาทางป่ารก จะจักตอกมาด้วย ฝ่าจักตอกไม้ไผ่ ทำแผงสำหรับเลี้ยงผี (กระทงวางเครื่องเซ่น)
จะเอาข้าวเหนียวห่อใบตองมาด้วย แคพอหีบเซ่นผี
มากับเหล้าเปรี้ยวที่ผสมในกระบอก แคพอหีบมาดให้ผีเลอมัง (ให้เปี้ยกนิดหน่อย)

4.6 โบท เลอ เลอ-อิจ เลอ ยวง (บทเที่ยวเตร่ (ลั้เลตอนเสียใจ ไม่มีที่พึ่งทางใจ อยากไปข้างนอก))

เญือม โกะ อะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
เมื่อ ตัว เรา มา ? ?

เญือม โกะ อะ ฮอ-อิจ ทิ เซอ จูม
เมื่อ ตัว เรา ถึง ? ?

โป ฟิน เลอ โบส ยุม โกะ อา-อิม
ถึงแม้ไม่ ได้ ปลุก ตาย ลูกพื้น เป็นคีน

เลอ โบส ยุม ปยา-อิม โกะ อา-อิม แม
ปลุก คนตาย เก้า พื้น คีน มา

กอม ตั้ง พี คู-อิช ทิ เซอ ยวก
อย่า แตกต่าง สิ่งที่ อยาก

กอม ตั้ง พี ควก ทิ เซอ วิญ
อย่า ต่าง สิ่งที่ ต้องกัน

กอม คู-อิช เลอ เลอ-อิจ ฮา 'ยวง ตั้ง
อย่า อยาก ร่ำร้อน จาก บ้าน ตั้ง

กอม คู-อิช ฮญง ฮญง ฮา 'ยวง อา-อิด
อย่า อยาก ลังเล จาก บ้าน อยู่

กอม คู-อิช เลอ เลอ-อิจ แปน กวน ญี
อย่า อยาก ร่ำร้อน เป็น ลูก ญี

กอม คู-อิช เฮอ-อู เฮีย แปน กวน ญี
อย่า อยาก ไป เรื่อย ๆ เป็น ลูก กะเหรี่ยง

เฮีย แปน กวน ญี เออ-อัญ ตั้ง 'ยวง
ไปเรื่อย เป็น ลูก กะเหรี่ยง กลับ ต่าง บ้าน

กอม คู-อิช เฮอ-อู ตัว ยัว นิง โอบ
อย่า อยาก ไป ได้ ไม่สัก ที่ ออบ

กอม คู-อิช เฮอ-อู กยอ-อิจ โอบ พา อัง
อย่า อยาก ไป ตก ออบ ผาอัง

กยอ-อิจ โอบ พา อัง จา-อีน ชัง เบยะ
ตก ออบ ผาอัง ชนกัน ข้าง ป่า

กอม คู-อิช เฮอ-อู กยอ-อิจ จา-อือ โระ โกลง
อย่า อยาก ไป ตก น้ำตก ลึก ห้วย

กอม คู-อิช เฮอ-อู โลง เซอ โปยง เฮอ-อีน พี
อย่า อยาก ไป หลง แดน มาก ผี

เซอ โปยง เฮอ-อีน พี เซอ งา-แอ ดี อา-อิด
แดน มาก ผี ไกล ที่ อยู่

เญือม เปอะ เฮอ-อีน ฮนัง โอ-อิจ นิง โละ
เมื่อ เธอ มาก ลูกปัด/สร้อย หมด เพราะ เสียหาย

เญือม เปอะ เฮอ-อีน โกะ โอ-อิจ นิง ยุม
เมื่อ เธอ มาก ตัว หมด เพราะ ตาย

เมือน โอ เคือฮ นิง พา-อุม เปอะ โซะ
อย่า ให้ - ใจ เธอ เจ็บ (เพราะความตาย)

โพลก ชัง เตอ-อุม โตส เพ-อัญ เลอ ฮอ-อิจ
งา ข้าง ฟิง ถอน ขาว ไส

หับ แอฮ เยื่อ ลอ-อิจ ตอก เลอ มา-แอ
มันข้ง ง่าย จบ/สุด เหมือน หัวมัน เลอมา-แอ

หับ แอฮ เยื่อ ขยา-แอ ตอก แปย เตอ-อุม
มันข้ง ง่าย หาย เหมือน ลูกเห็บ มา/ตก

กอม 'งอด พา-อุม ชิม ชิม เซอ โมะ
อย่า คิด ใจ อ่อน ได้ หิน

กอม 'งอด พา-อุม โทะ ฮา โกะ พู-อี
อย่า คิด ใจ น้อย กว่า ตัว คน

ปัง โกลง ปัง ฮา-อิจ กอ-แอ เซอ โมะ
ถึง ห้วย ถึง แห่ง มี/เหลือ หิน

ปัง โคะ ปัง ยุม อา-อิม 'ลั้ง ขอ-แอ
ถึง ไม้ ถึง ตาย ยังเป็น อยู่ ตา/แตกกิ่ง

เอาะ ลอง เคียด บอ-แอ กอ-แอ เซอ เนียง
ไผ่ ดำ กัด อัน ยังมี กิ่ง

มะ ปัง กอ-แอ ทิ แปน เลอ อา
เธอ ถึงแม้ มี หนึ่ง เป็น สอง

ปัง กอ-แอ เลอ อา แปน 'งา 'งัว
ถึงแม้ มี สอง เป็น ยี่สิบ สามสิบ

มะ ปัง เยื่อ ลอ-อิจ ตอก เลอ มา-แอ
เธอ ถึงแม้ ง่าย สิ้นสุด เหมือน หัวมัน

มะ ปัง เยื่อ ขยา-แอตอก แปน เตอ-อุม
เธอ ถึงแม้ ง่าย หาย เหมือน ลูกเห็บ ตก

กอม เปอะ เคือฮ หนึ่ง พา-อุม เตะ โชะ
อย่า เธอ ให้ - ใจ เธอ เจ็บ

เทือก เตะ ฟิน เซอ-อิด เนอ-อุม กา-อัญ 'มา
ฝ่า มือ ได้ จับเก็บ จาก หัว ไร่

เจอ ตา ฟิน เอาะ เนอ-อุม เมื่อ โจร
ชะตา ได้ ยอมรับ ตั้งแต่ เมื่อ แรก

กอ-แอ หนึ่ง เทือก เตะ ชา-แอฮ วู แว
อยู่/มี ที่ ฝ่า/ลาย มือ ชิด วง เวียน

กอ-แอ หนึ่ง เตื่อะ แว' ชา-แอฮ แม เลอะ
มี/อยู่ ที่ หน้า ผาก ชิด กลับ ช้า

เมือน โอ เคือฮ หนึ่ง พา-อุม เปอะ โชะ
อย่า ให้ (ที่) ใจ เธอ เจ็บ

อิด ฟิน มะ ยุส แล-เอาะ หนึ่ง จา-แอ
แล้ว ได้ เธอ ทำ แล้ว ที่ ใจ

อิด ฟิน มะ อัส ฮา-แอ หนึ่ง พา-อุม
แล้ว ได้ เธอ ว่า หาย/ติด ที่ ใจ

มอก เตอ-อู มะ ฮลา-แอ เลอ-อิจ กวน โกลง
ฆ่า ไม่ เธอ ฮลา-แอ¹⁷⁸ หมู ลูก อ่อน

โฮลง เตอ-อู เลอ โลก เลอ ลา-อิด เมียก เคื่อง
รอง ไม่ โลงศพ เลอ ลา-อิด¹⁷⁹ กัด หนู

ฟิน มะ มอก ฮลา-แอ เขียน ทิ โฆละ
ได้ เธอ ฆ่า ฮลา-แอ หนัก หนึ่ง แอ่งน้ำ

ฟิน เปอะ พาก โคะ ยัว เทื่อง โลง
เธอได้เจาะไม้ทำโลงศพโดยไม่ชักทั้งแปลง

โฮลง เปอะ เลอ โลง พู เลอ นา
รอง เธอ โลงศพ หนา หนัก หนา

อาม โต เฮอ-อู เยื่อ เคือ เซอ เงะ
ไม่มี ไป เปลา เสีย วัน เวลา

กอ-แอ เตอ-อู เออ-อัญ ปลา-ออ เซอ ลา-ออ ทวง ฮนาม
มี ไม่ กลับ เปลา ทำกรวย รองรับ เลือด

แปน แอฮ ละ มะ แก-ออ 'มาแอ ภู
เป็น เอง ให้ เธอ แก้ว และ คุณ

¹⁷⁸ คือการฆ่าสัตว์ให้ผู้ตาย

¹⁷⁹ เป็นผ้าทอสำหรับรองโลงศพ ผ้านั้นเขาจะไม่ชัก ไม่ได้รองด้วยผ้าที่หนูกัด

แปน แอฮ ละ เมะ 'มุน เซอ เงะ
เป็น เอง ให้ เธอ บุญ ตะวัน

จา-อีฮ เหนอ-อุม ชิม เตะ เฮงาะ เลอ โกะ
โผล่/ขึ้น จาก ใต้ ดิน ข้าวเปลือก ข้าวสาร

กยอ-อิจ เหนอ-อุม เมอ ลอง คอง พระจา-ออ
ตก จาก บนฟ้า มรดก พระเจ้า

กยอ-อิจ เหนอ-อุม กัก แป เซอ โรบ กอ-แอ ฮนัง
ตก จาก กิ่ง มะม่วง กระปุก มี สร้อย

กยอ-อิจ นิง โจฮ ปยัง พัง แฆ มา-อือ
ตก จาก ชาย คา เครื่อง ชั่ง เงิน

เลอ โคฮ ละ เมะ ฟิน นิง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทเที่ยวเตร่ ลังเลตอนเสียใจ ไม่มีที่พึ่งทางใจ อยากไปข้างนอก

ถึงแม้เราจะปลุกคนตายให้ฟื้นไม่ได้

ปลุกคนตายแล้วให้ฟื้นคืนมา

ไม่ต้องคิดที่จะหนี ไม่ต้องลี้ภัย ไม่ต้องเสียใจ (ปลอบใจเขา)

ไม่ต้องกังวล อย่าออกไปเร่ร่อน ออกไปโน่นไปนี่

อย่าออกไปจากบ้านที่อยู่ อย่าอยากเร่ร่อนไปอยู่กับพวกเกีย (ให้อยู่กับพวกเรานี้แหละ)

อย่าอยากไปเรื่อย ๆ ไปเป็นลูกยาง ลูกกะเหรี่ยง (อย่าไปแบบไม่มีบ้านไม่มีช่อง)

ไม่ต้องไปอยู่ต่างบ้านต่างเมือง

อย่า อย่าก คือ อย่าคิด อย่าคิดจะทำอย่างนั้นอย่างนี้เมื่อเสียใจ

อย่าไปฆ่าตัวตายตาม เช่น ไปไตไม่สักรแล้วตกจากต้นไม้ ไปตกอบ หน้าผา

ตกหน้าผาลงป่าลึกที่ไม่มีใครเคยไปถึง อาจจะมีช้างป่าอยู่แถวนั้น

อย่าอยากไปกระโดดน้ำตกสูง ที่มีน้ำลึก

อย่าอยากไปแหล่งที่มีผีเยอะ แหล่งที่มีผีอยู่ อยู่ห่าง อยู่ไกล

ถึงจะมีลูกปัดเยอะ (ทรัพย์สิน) ก็เสีย เพราะการพนัน (การสูญเสียคน เปรียบเทียบกับลูกปัด)

ถึงจะมีตัวเราเยอะ (มีคนเยอะ) แต่ก็หมดเพราะตาย

อย่าให้เจ็บใจ เสียใจเพราะความตาย

คนหนุ่มน้อยตาย เปรียบเทียบกับงาช้างที่ยังสวยใสอยู่ (ร้องเมื่อคนหนุ่ม วัยรุ่นตาย)

อายุของเขาหมดเร็วเหมือนหัวมัน

ลูกเห็บ ตกแป๊บเดียวก็ละลาย (เหมือนคนคนนั้นที่อยู่แป๊บเดียวก็ตาย)

อย่าให้ใจเราอ่อนแอเหมือนน้ำที่อยู่ใต้หิน ให้ใจเราเข้มแข็ง (น้ำที่อยู่ใต้หินมันจะนิ่ง ไม่เชี่ยว)

ไม่ต้องน้อยใจว่าคนอื่น คนอื่นเขาก็มีประสบการณ์แบบนี้เหมือนกัน

ถึงห้วยจะแห้ง แต่ก็ยังมีหินอยู่

ถึงไม้จะตาย ยังแตกกิ่ง แตกหน่อ

ไผ่ดำที่อันทัดยังมีกิ่งอยู่

ถึงจะเหลือคนเดียว อีกหน่อยจะกลายจากหนึ่งเป็นสอง

ถึงแม้มีสอง ก็จะกลายเป็นยี่สิบ สามสิบ

ถึงแม้จะอายุน้อย ตายเร็ว เหมือนหัวมัน

ถึงแม้จะหายง่ายเหมือนลูกเห็บตก

อย่าให้เธอเสียใจ เจ็บใจ
เปรียบเทียบ มันคือดวงชะตา อยู่ที่ลายมือ หมอจะดูลายมือ
คนที่ตายนั้นเป็นดวงชะตาของเขา ที่เขายอมรับตั้งแต่แรก
อยู่ที่ลายมือที่ขีดเป็นเส้นๆ
ลายชะตาอยู่ที่หน้าผาก
อย่าให้ใจเธอเจ็บ เสียใจ
เธอได้ทำให้เขาจนพอใจจนหมดความสามารถ
เธอทำได้ดีที่สุดแล้ว (ในการดูแล รักษาคนไข้)
เธอไม่ได้เอาหมูตัวเล็กให้ ฮลา-แอ
เธอไม่ได้ฆ่าหมูที่มันอ่อนแอ เธอฆ่าสัตว์ใหญ่ (วันที่ทำพิธีวันสุดท้าย อุทิศให้ ใ้ควายเป็นตัว ให้เขาไปเลี้ยงที่เมืองผี)
ตอนที่ป่วยก็ดูแลเต็มที่ ตอนที่ตายก็จัดงานให้เต็มจารีต ประเพณี
ผ้าทอรองโลงศพ ก็เป็นผ้าที่ทอ ตามจารีตประเพณี ไม่ได้ใช้ผ้าที่หนักตรองศพ
เธอได้ฆ่าควายหรือวัวหนักหนึ่ง (บวก) ควายนอน
เธอได้เจาะไม้ทำโลงศพโดยไม่สักรั้งแปลง
อาจรองโลงด้วยผ้าหลายชั้น
วิญญาณคนตายจะอวยพรให้ เพราะเราทำให้เขาดี
เราทำบุญ เราจะได้บุญ ไม่เสียเปล่า (เปรียบเหมือนกับตอนที่เราเอากรวยไปรองรับเลือดเวลาที่เขาฆ่าสัตว์)
เป็นบุญเป็นคุณ ให้เธอ เป็นบุญ เป็นตะวันให้เธอ
ผลบุญ โผล่ขึ้นมาจากใต้ดิน เหมือนข้าวเปลือกข้าวสาร
ผลบุญมาจากท้องฟ้า ผลบุญไม่ได้ตกมาเองง่าย
ผลบุญที่คนตายจะอวยพรให้ โผล่ขึ้นมาจากดิน ตกมาจากบนฟ้า (ผลบุญมาเยอะ มาจากที่นั่นบ้าง ที่นี้บ้าง)

4.7 โบท เลอ ชุน (บทเชต (แบ่งเชตผีกักคน))

อะ สมอง โม-อัญ ฌา-อิจ ชา-อิจ เลอ ออม
เรา ได้ยิน คำ พูด ?

อะ สมอง โโม-อัญ ตอม ชอม เลอ อัว
เรา ได้ยิน คำ กล่าว ?

ญีอม โกะ อะ เตอ-อุม ทิ เชอ ตอ-อิจ
เมื่อ ตัว เรา มา ?

เตอ-อุม อะ พี ชา-อิจ โคะ เลอ เกอ-อุม
มา เรา ผู้ที่ แน่ ไม่ คั่นตอก

ฮอ-อิจ อะ พี เห-อู โมะ เลอ ละ
มา เรา ผู้ที่ จริงจัง เครือ สะบ้า

โกส เปอ-อู แอ เพยะ จับ นิง ปยอฮ
ลูก บิน ไก่ป่า จอด ที่ ไม้ตายแห่ง

จับ นิง ปยอฮ เวียง เลอ หลอฮ เทื่อง บัง
จอด ที่ ไม้ตายแห่ง - ล้ม ทั้ง กอ

จับ นิง เลอลัง ชัง แอ เพยะ

ปัง พู-อิ รอด เฮงาะ ฌาะ แม โคส
ถึงแม้ คน หว่าน ข้าวเปลือก ไม่ กลับมา จิก/กิน

ปัง พู-อิ เกอ-อิช โตะ ฌาะ แม ปอน
ถึงแม้ คน แกง เนื้อ ไม่ กลับมา กัก/กิน

ดิน อิด โชม มัธ ชา-อิม โชม เปอ-อู
แล้ว มัน จะ เป็น นก จะ บิน

มัธ ชา-อิม โชม เปอ-อู ตัว กัก เระอ-อัญ
เป็น นก จะ บิน ไต่ กิ่ง ไม้ เระอ-อัญ

เลอ มัง โชม เออ-อัญ 'ลู เลฮ แปล
ผีเลอมัง จะ กลับ สัน สะเทือน ไม้คานบ้าน

'ลู เลฮ แปล ตัว ยัว เลอ ยุม
สันสะเทือน ไม้คาน ท่อน ไม้สัก แม่ยม

โปง เคือฮ เออ-อัญ ปลัง เลอ มัง เฮอ-อิน โกะ
อนุญาต ให้ กลับ โรง ผี ผู้ตาย หลายคน

โปง เออ-อัญ โคย-อัญ โมะ เลอ โพะ พี ยุม
อนุญาต กลับ ทุก ผู้ วิญญาณ ผู้ตาย

มัธ ชา-อิม โชม เปอ-อู จับ กัก เระ
เป็น นก ที่ บิน เกาะ กิ่ง ไทร

เลอ มัง โชม เออ-อัญ อะ โชม อา-อิด
มี ผู้ตาย จะ กลับ เรา จะ อยู่

อา-อิด บา-อิก เลอ โพะ นิง แอ ตัว
อยู่ เรียก ขวัญ ด้วย ไก่ ลาย

อา-อิด ยุส เลอ โบก นิง มัว กลัง
อยู่ ทำ ทำขวัญ กระทั่ง

อา-อิด มอก เลอมัง นิง ชัง เบ-อัญ
อยู่ ฆ่า เรียก ผีเลอมัง ด้วย ข้าง ผือก

เรอ-อูก 'มอ-แอ เลอ งอง ปอง เออ-อัญ มอก
เอาไป ด้วย มีดพร้า คาร มา พัน

เรอ-อูก ปละ เลอ เคือบ 'ลอก เออ-อัญ ตา-อัญ
เอาไป เครื่องมือทอผ้า เข็ม ทอผ้า

'ลอก เออ-อัญ ตา-อัญ เคอ-อูง เลอ-อูง เลอ มอ-อิจ

โอด กะ โตะ ปยัง เลอ มัง โชม เออ-อีญ
ออก ทาง รู หลังกา ผีเลอมัง จะ กลับ

เฮอ-อุ กะ เลอเลียง แกน เวียง แอ

อา-อิด โตะ ตักเตอ-อุ 'มา-แอ เคื่อง เบยะ
อยู่ ในรู ดิ่ง กับ หุ่น ฟาง/เล่าไร่

เออ-อีญ อา-อิด โตะ เทือก 'มา-แอ เวือก โง
กลับ อยู่ ใน ป่าทึบ/รก กับ ไล่เดือน

เชอชวน เคือส โทยส มัว เตะ เออ-อีญ
จะใช้ ให้ ไล่/ต้อน กระทิง เขา กลับ

อิด มัธ โกะ เตอ-อุม ทิเชอ ตอ-อิจ
แล้ว ใช้ ตัวเรา มา ?

เชอโอ-อีญ มัว ลอง ปิด ฮา เออ-อุม
งูเห่า ดำ มีพิษ กว่า เออ-อุม¹⁸⁰

เลอ กัธ นิง ขุยาน ตาน เลอ ออบ
แยก ด้วย ครั้ง เบื่อกันสนิท

เชอ'นะ ละ เมะ นิง กะ ปลา-แอ
ระหว่าง ให้ เธอ ด้วย การใช้ เหล้า/สุรา

เคือส ลอ-อิจ 'มา-แอ เฮอ-อี โชะ 'มา-แอ ยุม
ให้ สิ้นสุด กับ นี้ เจ็บ กับ ตาย

เอะ โชม โดช เพือก ฮมาเลอ เมอ-อุง

เชอซัน โทช เบียง เชอโมะ เกลียง แกล
จะ ทุบ พัน หิน เกลี้ยง

เชอซัน โทช แร้ โทยง เลององ
จะ กระแทก หน้าผาก ด้วยสาน มีด/พร้า

โอด กะ โตะเตอ-อีญ เลอ มัง เออ-อีญ ลอบ
ออก ทาง รู ฝาบ่าน ผีเลอมัง กลับ ตลอด/ไม่มาอีก

เฮอ-อุ กะ วู แว 'มา-แอ ลัง เลอ-อุง
ไป ทาง วง เวียน กับ แมลงงู

เออ-อีญ อา-อิด โตะ เตะ 'มา-แอ และ เวือก
กลับ อยู่ ในรู ดิน กับ หอยเบี้ย ?

เออ-อีญ ปา-แอส เลอ มอ-อิจ นิง อา-อุบ ปัว
กลับ กวาด หลุมฝังศพ ด้วย ข้าว ?

โทยส มัว เตะ เออ-อีญ เลอ-อิช เผลอ-อีญ 'ลั้ง
ไล่/ต้อน กระทิง เขา กลับ ลงตาม ห้วยเผลอ-อีญ ยาว

ตอ-แอส โง กา-อีญ จา-อือ เลียง ฮา มอก
ตัด ต้นกล้วย หัว หน้าผา เข้า กว่า มีดฟัน

เลอ กัธ ละ เมะ นิง กอ-แอ เกอ-อิด
แยก ให้ เธอ ด้วย ฝ้าย เกอ-อิด

เลอ ขุน ละ เมะ นิง โมง ฮละ
คั่น ให้ เธอ ด้วย กั้น ใบตอง

เคือส ลอ-อิจ 'มา-แอ เฮอ-อี ลา-อิจ 'มา-แอ โละ
ให้ สิ้นสุด กับ นี้ เสีย กับ เสีย

ตัช เทียด ลัก เคะ โตะ เชอโตง
ถ้าหาก ดิดกลับ ทาง หลัง (เหมือนตัง) กุ้ง

เอะ โชม โดวง โม-อีญ นิง เมอ-อิ-บอ

ตัช แม โทยง ปยา-อิม เมื่อน 'ลาน ขา-อิช
ถ้า กลับคืน รอย เก้า เหมือน ทางเดิน เม่น

เญือม โกะ เอะ เตอ-อุม ทิเชอ ตอ-อิจ
เมื่อ ตัว เรา มา ?

¹⁸⁰ คือขงไม้ที่มีพิษใช้ทาถูกรักษาไม้สำหรับยั้งสัตว์

เตอ-อุม โซง ละ เมะ ละ เซอ อัง โซง ละ เซอ อัง โคย-อีญ บัง โคะ
มา ส่ง ให้ เธอ หอยเบ๊ย กระดุก ส่ง หอยเบ๊ย กระดุก ทุก กอ ไม่

เตอ-อุม ตา-ออ ละ เมะ ขยั้ง เซอ ตวง เตอ-อุม โซง เคาะ ระ ฆ้อ กยะ ทีญ
มา ส่ง ให้ เธอ ? สะตวง มา ส่ง เคะระห์ ใหญ่ แยก ทางหลวง

เลอ โดฮ ละ เมะ ฟิน หิง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทเขต

เมื่อตัวเรามา

ผู้ที่จะทำพิธีนี้ได้ ต้องเป็นผู้รู้ (เปรียบเทียบกับไม้ค้อนตอก)

เราเป็นผู้ที่แน่นอน ทำอะไรได้สำเร็จ จริงจัง

เห็นโกป่าบินจอดที่ไม้ไผ่ตายแห้ง

จอดที่ไม้ตายแห้ง ล้มทั้งกอ (เปรียบเทียบกับโกป่าที่บินออกไป คือ ผี(คนที่ตาย)ที่จะไป

(เปรียบคนตายกับโกป่า ที่บินไปเกาะที่ไม้ไผ่ตายแห้ง)

ถึงแม้คนหวานข้าวเปลือกก็ไม่กลับมากิน มันไปเรื่อย ๆ แล้ว

ถึงแม้คนแกงเนื้อก็ไม่กลับมากิน

มันจะเป็นเหมือนนก ที่โบยบิน

เป็นนกจะบินได้ก็ไม่ได้เรอ-อีญ

ผีเลอมังเวลาจะกลับจะทำให้มีการสั่นสะเทือน เพื่อบอกให้รู้ ไม้คานบ้านสั่น (ผีเลอมัง คือ จิตวิญญาณของคนตาย)

คานบ้าน ไม้สั่น สั่นคลอนทั้งแผ่น

(ผีเลอมังหลายตัวออกทางรูหลังคา) (แต่ก่อนเป็นหลังคาหญ้าคา จะมีช่องตรงกลาง แหวกให้พระอาทิตย์ส่องเข้ามา)

ออกทางหน้าต่างบ้าน (หน้าต่างบ้านแต่ก่อน เป็นช่อง แล้วเอาไม้มาติดเป็นแผ่นๆ)

ผีไม่ออกทางเดียวกับที่คนออก (เป็นความเชื่อ)

ทางของผีจะไม่ตรง จะวนเวียนเหมือนแมลงภู่ (แมลงภู่จะบินวน เวลาคนตายก็ให้ไปเหมือนแมลงภู่)

ให้ไปอยู่ในรูเดียวกับหนู กลับไปอยู่ในรูดินกับหอยเบ๊ย

ไปอยู่ร่วมกับหนู กับหอยเบ๊ย กับไส้เดือน.....ผีก็อยู่ส่วนผี คนก็อยู่ส่วนคน ต้องสั่งให้ไป อย่าให้ถึมันอยู่กับคน คือ ตัด

ขาดกันแล้ว ไปอยู่ในภพภูมิของผี

ตอนที่ฝังศพ จะทำพิธีปิดกวาดโดยใช้ข้าวและปึกไก่ พอเป็นพิธี ให้สิ่งไม่ดีออกไป ให้ปูลามขุดนาเล็กน้อย แล้วคนอื่น ๆ ขุดต่อไป)

สั่งให้คนตายไป ข่าวว ข่ากระทิง ให้เขาเอากลับไปด้วยหมด มีอวัยวะครบ เอาทุกส่วนอย่างละนิดให้ไป ของที่เราเช่น ไหว้ให้เอาไปด้วย

ใบตองคมกว่ามีด (ใช้ตองกล้วยแบ่งแยกคนกับผี แยกภพ)

การพูดให้ผีเชื่อฟัง วาจาศักดิ์สิทธิ์

คนตายผูกด้วยผ้า (ผูกที่หน้าอก ไม่ให้ศพงอ) ตอนนี้จะแก้ออกให้โดยคนที่ทำพิธี
แยกกันด้วยครั้ง คนอยู่กับคน ผีอยู่กับผี
กันด้วยใบตอง ใช้ไก่อึ่งตัวและข้าวสุก แยกออกมา ส่วนหนึ่งให้ผี (ญาติพี่น้องที่สนิทเป็นคนทำ) เหมือนการอำลา
แบ่งแยกให้เธอด้วยเหล้า (กินข้าวต้องมีเหล้า)
การสูญเสียขอให้หยุด จบสิ้นการสูญเสียตรงนี้
การตาย การสูญเสีย ให้จบกับนี้ อย่าให้มีการสูญเสียอีก
ถ้าย้อนกลับเหมือนทางกุ้ง
ถ้าคนตายย้อนกลับมาหาเรา จะพบกับหินเกลี้ยง
ถ้าคนตายย้อนกลับมาเหมือนทางเดินเม่น จะตั้งใจเอาไม้ดพร้ากระแทกหน้าผาก
(กล่าวคือ เราได้แยกจากกัน อย่าได้ย้อนกลับมาอีก อยู่กันคนละภพชาติแล้ว)
เมื่อตัวเรามา
ส่งหอยเบี้ย กระดุกทุกกอไม้ (ส่งเคราะห์ร้าย) ส่งเคราะห์ใหญ่แยกทางหลวง
(แยกกันแล้ว เราจะไม่เจอกันแล้ว ถ้ามีสิ่งที่ไม่ดีตามหลังจะส่งให้ที่กอไม้ เช่น การส่งเคราะห์ร้าย)
(ฝั่งศพตอนเช้า ส่งเคราะห์ตอนเย็น)

เลอซอมแวล เลอเวือะ ภาคที่ 5
เลอ ซอม กอก เลอ โฟง (ส่งเสียงพูดคุย)

5.1 โบทกอกเลอโฟง (บททักทาย)

เมิด โซม เออ-อีญ อา-อิจ จา-อิจ 'ล้ง เปลียง เออ-อีญ อา-อิจ เฮียงๆ ซา-อิม เฌียง โกลง
ถ้า จะ กลับไป นอน ห่วงอยู่ อยู่ ไม่วังง กลับไป นอน ? นก ข้าง ห้วย

เฮอ-อิน โกลง เฮอ-อิน งวด ดิ โยง โระ ดิ เอะ โยง โระ เลอทีญ โกะ โกลง
มาก ห้วย มาก เหยี่ยว ยังไม่ รู้ หาปู/หาปลา ยังไม่ เรา รู้ งมหา ตัวใหญ่ สัตว์ ในห้วย

เฮอ-อิน โฆละ เฮอ-อิน ฆลาน ดิ โยง ฟิญ ดิ เอะ โยง ฟิญ เลอทีญ เบอ-อิน เฮละ
มาก บ่อน้ำ มาก บ่อโคลน ยังไม่ รู้ งมหา/จับปลา ยังไม่ เรา รู้ ตัก/งม ใหญ่ หยด ผ่น

เข แลน โคะเค นา-ออก โอ-อิจ เฟือะ เข แลน โตะ ญือะ นา-ออก โอ-อิจ พู-อิ
เหลียว มอง ไม่ตัดกิ่ง เต็ม หมด ลิง เหลียว มอง ใน เรือน เต็ม หมด คน

เลอทุง ตะเขือะ เขือะ 'มา-แอ กยา-อีญ รา-ออก แอฮ เซอ รา-อีญ กิญ พู-อิ เฮอ-อิน
ตั้งไว้ เรียงราย ไม่เป้า กับ ไม่แดง มาก มาย เรียงราย ศิริษะ คน เยอะ

คู-อิส โกก โพะ เปอ-อุ กยัง 'มา-แอ เขียก คู-อิส เขียก โพะ เออ-อีญ ชัง 'มา-แอ บยง
อยาก ร้อง พร้อมกับ บิน นกกก กับ นกกกเล็ก อยาก ร้อง พร้อม กลับ ข้าง กับ ม้า

คู-อิส กอก เลอ โฟง เลอโยง ฆิม เตะ คู-อิส กอก เลองะ ตะ รา-ออ กา-อีญ
อยาก ส่งเสียง พูดคุย รุ่ง ใต้ ดิน อยาก ส่งเสียง ทักทายเล่น ผีฟ้า เหนือ ห้วย

อา-อิด โตะ เลอ เวือะ เตือะ เลอ โฟง อา-อิด เอะ เกอโปง โซง เลอตา-แอ
อยู่ที่ ที่ ประตุ ส่งเสียง ทักทาย อยู่ เรา นอกบ้าน ยืน พูดคุย

แกฮ เตอ-อุ โยะ โกะ เพยะ เซองา-แอ แกฮ เตอ-อุ โยะ 'งา-แอ เตีย ตา-แอ ฮละ
ได้ ไม่ เห็น ตัว ป่า ห้างไกล ได้ ไม่ เห็น ตา บัง ด้วย ใตง

มัย เตอ-อุ เลอฆุน โกลง กอ-แอ กะ มัย เตอ-อุ เซอ 'นะ เกอ-อิส โพะ ฆอ
ใช้ ไม่ แบ่ง/ก้าน ห้วย มี ปลา ใช้ ไม่ ระหว่าง สาว เพื่อน รุน

คู-อิส เลียก เลอ ลา-อิง พลึง โตะ โตย คู-อิส เลียก เลอ เปอ-อุ 'มา-แอ เมะ ระ
อยาก เข้า ท่ามกลาง ช่อ โตะโตย อยาก กับ เข้า พูดคุย กับ เธอ ใหญ่

คู-อิส เลียก เลองะ 'มา-แอ เมะ มวน
อยาก เข้า คุยเล่น กับ เธอ สนุก

ล้ง โอ ทีญ เลซ คิส 'มา-แอ โบ-ย-อิจ
ไม่ น่า ขัดข้อง เกลือ กับ พริก

ล้ง โอ ทีญ โกล-อิจ เลองะ มวน ขอ อะ คู-อิส กอก เกยอ-อิน 'มา-แอ เมะ ะ
ไม่น่า ผิดพลาด เล่น สนุก เพื่อนรุ่น เรา อยาก ส่งเสียง พุดคุย กับ เธอ ใหญ่

คู-อิส กอก เลองะ 'มา-แอ เมะ มวน ตะ 'ล้ง ตะ 'ลอ-อีต กัว แลน ปุก
อยาก ส่งเสียง คุยเล่น กับ เธอ สนุก มือ ยาว มือ เหยียด ค่อย ดู ผู้ก ?

โม-อีญ มา-อิจ โม-อีญ 'ญุก กัว แลน ลา-แอซ เมะ กัว แลน ลา-แอซ เลอทีน เวื่อะเว
คำ ดี คำ งาม ค่อย ดู แก้ว เธอ ค่อย ดู แก้ว ขดงอ เครือฝักงอแง

เมะ กัว แลน เก โม-อีญ อัส อะ ดัซ โปก ละ เมะ 'มา-แอ เลอ ดอม
เธอ ค่อย ดู เกียง คำ พุด เรา ถ้า ถูก ให้ เธอ ?

ดัซ ขอม ละ เมะ 'มา-แอ เลอ เดื่อะ
ถ้า เหมาะ ให้ เธอ กับ ประโยค

บทกัทหาย

ถ้าจะให้กลับไปนอน ยังไม่่วง เพราะยังห้วงอยู่
กลับไปนอน เหมือนนกข้างห้วย
มีห้วยมาก เหยี่ยวยังไม่หาปู หาปลา
เรายังไม่รู้จะมหาสัตว์ใหญ่ในห้วย
มีบ่อน้ำ บ่อโคลนมาก ยังไม่รู้จักงมหาปลา
เรายังไม่รู้ว่าจะจับปลาหรือตักด้วยสวิง ท่ามกลางเมื่อดฝนใหญ่
เหลียวมองดูกิ่งบนต้นไม้ เต็มไปด้วยลิง
เหลียวมองดูในบ้าน ก็เต็มไปด้วยคน
มีไม้เป่ากับไม้แดง ตั้งไว้เรียงราย
มีศิระคนตั้งไว้เรียงรายมากมาย
อยากร้องและบินไปพร้อมกับนกกก และนกกกเล็ก
อยากร้องพร้อมกับช้าง กับม้า
อยากส่งเสียงพุดคุยกับรังใต้ดิน
อยากส่งเสียงทักทายเล่นกับผีฟ้า
อยากส่งเสียงทักทายที่ประตู
อยากยืนนอกบ้าน พุดคุยกัน
เราไม่เห็นตัวเธอ เพราะเรายืนอยู่ไกล
เรามองไม่เห็นป่า เพราะมันห่างไกล
เรามองไม่เห็นด้วยตา เพราะปิดบังด้วยใบตอง

อยากเข้าไปพูดคุยกับเธอมาก
อยากเข้าไปคุยเล่นกับเธอให้สนุก
อยากเล่นเป็นเพื่อนเธอ ให้เธอสนุก
อยากส่งเสียงพูดคุยกับเธอ
จะพูดคุยกับเธอด้วยถ้อยคำดี ๆ

5.2 โบท เช็ก อา-อีญ ๆ (บทข้าศึกอื่นไกล)

เอะ ฮมอง โม-อีญ ฉา-อิจ ชา-อิจ เลอ ออม
เรา ได้ยิน คำ พูด ที่แน่นอน/จริง

เอะ ฮมอง โม-อีญ ตอม ชอม เลอ อัว
เรา ได้ยิน คำ กล่าว ที่ดีงาม

คู-ฮิส กอก เลอ โฟง เลอ โยง ชิม ตะ
ปรารภ ทักทาย พูด/คุย ? ? ได้ ดิน

คู-ฮิส กอก เลอ งะ ตะ รา-ออ กา-อีญ
อยาก ทักทาย คุยเล่น ผีฟ้า เหนือ หัว

อา-อิด โตะ เลอ เวื่อะ เตื่อะ เลอ โฟง
อยู่ ที่ ประตุ ส่งเสียง พูด

เอะ อา-อิด โตะ โจง โซง เลอ ตา-แอ
เรา อยู่ ตรง มุม(ห้อง) ยืน คุย

แกฮ เตอ-อุ โยะ โกะ เพยะ เซอ งา-แอ
ได้ ไม่ เห็น ตัวเธอ ป่า ห่างไกล

แกฮ เตอ-อุ โยะ 'งา-แอ เตื่อะ ตา-แอ ฮละ
ได้ ไม่ เห็น ตา กำบัง ไป ตอง

แกฮ เตอ-อุ โยะ โกะ โตะ เฟียก บลอง
ได้ ไม่ เห็น ตัวเธอ ในที่ มีด ทับ

แกฮ เตอ-อุ โยะ 'งา-แอ เญือม ฮลอง บู
ได้ ไม่ เห็น ตา เมื่อ เย็น มีดสลัว

เญือม กอก เลอ โฟง เลอ โยง ชิม ตะ
เมื่อ เรียก พูด/คุย ? ? ได้ ดิน

เญือม กอก เลอ งะ ตะ รา-ออ กา-อีญ
เมื่อ ทักทาย คุยเล่น ผีฟ้า เหนือ หัว

มัฮ เตอ-อุ ละ เมะ เช็ก อา-อีญ ๆ
ใช่ ไม่ ให้ เธอ ข้าศึก อื่นไกล

มัฮ เตอ-อุ ละ เมะ นา-อีญ เออ-อุ ๆ
ใช่ ไม่ ให้ เธอ คนอื่น คนไกล

โทง เตอ-อุ 'มา-แอ ปยัง เฟลียฮ 'ลั้ง โฌก
ตั้ง ไม่ กับ/ที่ ชายคา หอก ยาว ด้าม

โวก เตอ-อุ 'มา-แอ กยอก เว-อิจ มอก โจง
แขวน/พาด ไม่ กับ หิ้ง ดาบ พัน โจร

กอ-แอ เตอ-อุ พอน เทียน เว-อิจ โชม มอก
มี ไม่ หัว เล่ม ดาบ จะ พัน

กอ-แอ เตอ-อุ กา-ออ บอก เซอ หัด โชม ไป-อีญ
มี ไม่ สิบ กระบอก ปืน จะ ยิง

ตัง เตอ-อุ ลัก โอก กวน โลก เยื่อม
ต่าง ไม่ ที่ ออก ลูก นก(ลก) ร้อง

โอก เตอ-อุ ลัก มอม เญือม กลอม อัก
ออก ไม่ จาก ไหน คนเญือม แบก หน้าไม้

ตัง เตอ-อุ ลัก เออ-อีญ เลอ 'มัก กลอม เซียน
ต่าง ไม่ ที่ กลับ ลำบาก แบก หน้า

โอก เตอ-อุ 'เนอ-อุม ไป-อีญ มัว ฮา-อุม โฆละ
ออก ไม่ จาก ยิง กระทั่ง อาบ ไคลน

โอก เตอ-อุ 'เนอ-อุม โชะ โกละ เฮอ-ฮิน ทา
ออก ไม่ จาก ชาย กลองกบ มาก ตรา/สลัก

มัฮ เตอ-อุ เลอ เมียง โชะ ฮรี ฮรา¹⁸¹
ใช่ ไม่ คนเลอเมียง ชาย ฮรี ฮรา

¹⁸¹ เป็นเนื้อหรือปลาที่หมักหรือดองไว้เหมือนดั่ง กะปิ ปลาร้า

มัช เตอ-อุ ปอ กา ชา-อุบ จุ โชม
ใช้ ไม่ พ่อค้า หา หลอก กิน

ชา-อุบ เตอ-อุ กา โชะ กยอ-อิจ เตื่อะ เวียง
หา ไม่ คำ ขาย คลั่ง ขุน เวียง

โอก เหนอ-อุม แมเตีย ญีเย คุม บยัง
ออก จาก แม่เตีย คนญีเย เจ้าของ ลา

โอก เหนอ-อุม แมวัง คุม ชัง โบลก
ออก จาก แมวัง เจ้าของ ช้าง ผู้

เอะ กอก เลองะ ตะ รา-ออ กา-อีญ
เรา ขวน คุยเล่น ผีฟ้า เหนือ หัว

มัช เตอ-อุ ละ เมะ ตา เซอ เกอ-อี
ใช้ ไม่ ให้ เธอ ตา สีเหลือง

มัช แก ทิ โมะะ ตอก ยวนๆ
เป็น แดงกว่า หนึ่ง เครือ ?

มัช โคะ ทิ บัง ดิ ตัง ฮละ
เป็นเหมือน ไม้ หนึ่ง กอ ยังไม่ ต่าง ใบ

อา-อิด เอะ ทิ โปยก โนก ทิ โฌง
อยู่ เรา หนึ่ง หมู่บ้าน เลี้ยงผี หนึ่ง โฌง

อิด มัช โพะ คา-อิด พี พะ โบน
เรา เป็น เพื่อนร่วม เช่น ผี ฟ้ายวน

ชา-อุบ เตอ-อุ จุ โชม โสม เตื่อะ ลา
หา ไม่ หลอก กิน หอม ขุน แม่ลา

ตัง เตอ-อุ ลัก โอก ชุด เพี้ยๆ
ต่าง ไม่ ที่ ออก ? ?

ตัง เตอ-อุ ลัก โอก เพลีย คุม ชัง
ต่าง ไม่ ที่ ออก หนุม เจ้าของ ช้าง

เอะ กอก เลอ โพง เลอ โยง ฆิม ตะ
เรา ขวน พุดคุย ? ได้ ดิน

มัช เตอ-อุ ละ เมะ พู-อี เซอ งา
ใช้ ไม่ ให้ เธอ คน สีเขียว

มัช 'ลั้ง 'มา-แอ เมะ แก ทิ โมะะ
ยัง เป็น กับ เธอ แดงกว่า หนึ่ง เครือ

มัช 'ลั้ง 'มา-แอ เมะ โคะ ทิ บัง
ยัง เป็น กับ เธอ ไม้ หนึ่ง กอ

อา-อิด เอะ ทิ พู เลอ ปอ-แอ ตะ โนก
อยู่ เรา หนึ่ง ดอย เงา ผีฟ้า ที่เลี้ยง

อิด มัช โพะ โบฮ โฌง เซอ ปา-อิจ
เรา เป็น เพื่อนร่วม ตัง โฌง เซอ ปา-อิจ

เลอ โตย ละ เมะ ฟิน หนึ่ง เยื่อม
กล่าว เพื่อ ให้ เธอ ทราบที่บทเพลงขอ

บทชีวิตอีกไกล

อยากหักทลายคุยเล่นกับเธอ

อยู่ที่ประตูจะส่งเสียงพูด

เราจะยืนอยู่ที่มุมห้อง ยืนคุยกับเธอ

เรามองหน้ากันไม่ค่อยเห็น เพราะเราอยู่ห่างกัน

ไม่ได้เห็นหน้าตาเธอ เพราะถูกบังด้วยใบตอง

ไม่ได้เห็นตัวเธอ เพราะอยู่ในที่มืด

ไม่ได้เห็นสายตาเธอ เพราะอยู่ในที่มีดสลับ
เราอยากมาทักทายคุยเล่นกับเธอ เพราะเราไม่ใช่ข้าศึก หรือโจรผู้ร้าย (เป็นพี่น้องอยู่บ้านเดียวกับเธอ)
เราไม่ใช่คนอื่นคนไกลที่ไหน
ไม่มีหอกด้ามยาวตั้งไว้ที่ชายคา
ไม่ได้แขวนดาบไว้บนหิ้ง
ไม่มีดาบห่าเล่มสำหรับฟันโจรผู้ร้าย
ไม่มีกระบองปืนสับกระบอง สำหรับยิง
เราไม่ได้มาที่ต่างจากคนอื่น เราเป็นเหมือนดังลูกนกที่ร้อง
ไม่ได้เป็นคนที่ยากไปไหนไกล เหมือนคนเฒ่าที่แบกหน้าไม้
ไม่ได้กลับมาจากที่แดนไกล ลำบากแบกของหนัก
ไม่ได้มาจากยั้งกระทิงที่อาบโคลนอยู่
ไม่ได้กลับมาจากการขายกลองกบ
เราไม่ใช่คนชาวเลอเมียง มาขายเนื้อหรือปลาหมักต้อง
เราไม่ใช่พ่อค้าที่จะมาหลอก
เราไม่ได้มาค้าขายคลัง
เราแค่จะมาชวนเธอพูดคุย
เรากับเธอเป็นเครือญาติกัน เสมือนแดงกวาเครือเดียวกัน
เราเป็นพี่น้องกับเธอ เสมือนไม้ยังกอเดียวกัน
เราเป็นเหมือนไม้กอเดียวกัน ที่มีใบไม้ต่างกัน
เราอยู่ในร่มเงาหรือนับถือผีที่เดียวกัน
เราเลี้ยงผี ด้วยเครื่องเซ่นสรวงเหมือนกัน

5.3 โปตเคอ-อิ'ลล-อิญ เลอ-อิฮ (บทพระจันทร์นาลง)

อะ สมอง โม-อิญ ฌา-อิจ ชา-อิจ เลอ ออม เรา ได้ยิน คำ พูด ที่แท้จริง	อะ สมอง โม-อิญ ตอม ชอม เลอ อัว เรา ได้ยิน คำ กล่าว ที่ดีงาม
มัย เคอ-อิ 'ลล-อิญ เลอ-อิฮ เคอ-อิ 'ลล-อิญ เลอ-อิฮ เป็น พระจันทร์ ¹⁸² นาลง พระจันทร์ นาลง	'ลล-อิญ เลอ-อิฮ เคอ-อิ เคีย เดียโม ฮลา-อง ข้า/นาลง จะลง เดือน ที่ไม่เห็นขอบ บาง ภูเขาสูง
เพลีย โทะ 'ลล-อิญ เตอ-อุม เมื่อน กวน ฐา-ออก หนุ่ม น้อย ข้า/นาลง ร้อง เหมือน ลูก คางคก	เพลีย โทะ 'ลล-อิญ ฮา-ออก เมื่อน เคอ-อิ ดู หนุ่ม น้อย ข้า/นาลง จะขึ้น เหมือน พระจันทร์วันเพ็ญ
เพลีย โทะ 'ลล-อิญ เตอ-อุม ทิ 'ลล-อิญ ตับ หนุ่ม น้อย นาลง จะ มา และ ข้า/นาลง จะถึง	เตอ-อุม โตก โชม ปอ ตา-อิญ เลอโซก มา ตอน จะ จะเก็บ ผ้าทอและเครื่องมือทอผ้า
ฮอ-อิจ โตก โชม อา-อิจ โวก เลอเลอ-อิญ มา ตอน จะ นอน แขนง กังหันปั่นฝ้าย	โอ-อิจ ๗ กอ-แอ เกลอ-อิญ เทื่อง เซอโรบ หมดแล้ว ฝ้าย ปั่น ทั้ง กล่องเก็บฝ้าย
โอ-อิจ ๗ อา-อุบ ปอก 'ลล-อุม มา-อิฮ ญอ-แอ หมดแล้ว ข้าวสวย ตัก ดอก เงิน ย่อย	'ลล-อิญ กยอ-อิจ 'ลา-แอ โป-อิญ หนึ่ง ฮลา-ออ โคะ ข้า/นาลง จะตก กระรอก ที่ยิง เพราะ ความสูงต้นไม้
'ลล-อิญ กยอ-อิจ กยา-อิจ โกละ เซอ งา-แอ โตะ มา-อิฮ ข้า/นาลง จะตก กลองกบ ห้างไกล หลุม เงิน	เพลีย โทะ เขียน ชวง เซอ งา-แอ 'ยวง อา-อิค หนุ่ม น้อย หนัก เท้า เพราะไกล บ้าน อยู่
อา-อิค 'ยวง โตะ บลัก โตส ลัก แจม อยู่ บ้าน ถ้ำ ค้างคาว สบห้วย ทาง น้ำแจ่ม	อา-อิค 'ยวง โตะ ฮนัง ตอฮ รุงชา อยู่ บ้าน ใน ลูกบัต สะท้อนแสง ไม้ผุ ท่ามกลางความมืดฤดูฝนเราจะเห็นแสงสว่างจากไม้ผุ เหมือนไฟน่านาฬิกา
ปัง อะ 'ลล-อิญ เตอ-อุม ทิ 'ลล-อิญ ตับ ถึงแม้ เรา ข้า/นาลง จะ มา และ ข้า/นาลง จะถึง	มัย เตอ-อู วิส บิจ เปื่อ เลอโยะ ไม่ ใช่ แวะ โนมกิง เพราะ ต้น (เลอโยะ)
มัย เตอ-อู วิส เคียต โญะ เลอ อา-อุม ไม่ ใช่ แวะ ตัก ต้ม น้ำ	มัย เตอ วิส งา-อุม เพือม เซอ มัก ไม่ใช่ แวะ นั่ง เคี้ยว หมาก

¹⁸² ที่กล่าวถึงพระจันทร์หรือเดือนที่ข้า/นาลงนั้นคือเดือนที่เขาถือว่าไม่ดี เช่นเดือนที่มีจันทร์ทรูปราคาหรือเดือนที่มีคนในหมู่บ้านตายเขาจะรอให้ผ่านพ้นไปถึงได้จัดงานมงคลได้

กัยก ดอ-แ เพ็อม เปลอ-อิ เทีย ชวง แรฮ
แดง ปาก เคี้ยว หนัก ดอก ทองหลัง

โต มัฮ เพ็ลีย โทะ เลอพิ เตะ โนง
เพราะเป็น หนุ่ม น้อย เสื่อ ผืน เดียว

เลอเมะ ฮรัก เพื่อะ โยะ เลอนาน
ลูกชาย ที่รัก ของพ่อ ไม่มี น้องสาว

เลอนาน ทิ เตียง เมียง แอฮ ตา-อิง
น้องสาว หนึ่ง คี ตัด เอง ฟืน

โต มัฮ เพ็ลีย โทะ เกอ-อิฮ แอฮ โชม
เพราะเป็น หนุ่ม น้อย หุง เอง ข้าวกิน

มอง ซอก ทอง ตา-อิญ เซอ เรอ-อุ เลอ-อิญ โฮ-อิง
รอ สะพาย ย่าม ทอ สะเพร่า นาน เสร็จ

โคะ มัฮ อิด ซิญ ปิญ 'ล้ง กอ-แ
คิดว่า มัน เสร็จแล้ว เย็บ เกลียว ผ้าย อยู่

โตฮ โชม เลอ ฟิบ โยะเลอนาน
ดำ ข้าว กินเอง เพราะ ไม่มีน้องสาว

ปัง กอ-แ โตะ โป-อิญ เบย แอฮ ปอน
ถึงแม้ มี เนื้อ ยิง ปรุง เอง กิน

ปัง ควด โญะ ปลา-แ ฮา-ออง แอฮ โญะ
ถึงแม้ อยาก ต้ม เหล้า ต้ม เอง ต้ม

โญะ ปลา-แ ฮา-ออง แคม เลอเวือะ แกม ตา-แ
ต้ม เหล้า ต้ม คนเมือง เลอเวือะ ผสม คนไต

โต มัฮ เพ็ลีย โทะ โกะ เตะ ทิ
เพราะเป็น หนุ่ม น้อย ตัว คน เดียว

เลอปาน หนึ่ง โฆละ เฌาะ กอ-แ เตะ
เขียด ที่ บวก/โคลน ไม่ มี มือ

ปัง กอ-แ ทิ โกะ โทะ 'ล้ง เรียง
ถึง มี หนึ่ง คน ยังด้อย อยู่ เร็วแรง

เมียง ตา-อิง โตกๆ โบก 'มา-แ เปียน
ตัด ฟืน ก่อไฟ ไม่ก่อ กับ ไม่ก่อเล็ก

มอง โชม อา-อุบ เกอ-อิฮ เซอ เรอ-อุ 'เลอ-อิญ ซา-อิญ
รอ กิน ข้าว หุง สะเพร่า นาน สุก

โคะ มัฮ อิด โฮ-อิง โท-อิง 'ล้ง เทีย
คิดว่า มัน แล้ว เสร็จ ยังขัด อยู่ ดอกฝ้าย

โต มัฮ เพ็ลีย โทะ โตฮ แอฮ โชม
เพราะเป็น หนุ่ม น้อย ดำข้าว เอง กิน

ปัง กอ-แ ตัว ฮา-อุม เคียด แอฮ โญะ
ถึงแม้ มี น้ำริน อาบ ตัก เอง ต้ม

ปัง กอ-แ เฌอด ดอก กอก แอฮ โชม
ถึงแม้ มี ญาติ ผูก เรียก เอง กิน

กอ-แ กะ เลอ ปา-ออง ปลา-แ ฮา-ออง แคม
มี บนหิ้ง เหล้า ต้ม คนเมือง

บทพระจันทร์นาลง

กว่าหนุ่มจะกลับมาถึง สาวก็เย็บผ้าเสร็จ ปั่นฝ้ายจนหมด เก็บเครื่องมือทอผ้าเตรียมจะนอนแล้ว
ท่ามกลางความมืดในฤดูฝน เราจะเห็นแสงสว่างจากไม้ผุเหมือนไฟนำทาง
เรารีบกลับ ไม่ใช่แะโหม่กึ่งตันเลอโยะ
เรารีบกลับ ไม่ใช่แะตักน้ำดื่ม
เรารีบกลับ ไม่ใช่แะนั่งเคี้ยวหมาก
เพราะเราเป็นหนุ่มน้อยตัวคนเดียว
เพราะเราเป็นหนุ่มน้อยที่มีเสื้อผ้าผืนเดียว
เป็นลูกชายคนเดียว ที่เป็นที่รักของพ่อ ไม่มีน้องสาว
เพราะเป็นหนุ่มน้อยที่ต้องหุงข้าวกินเอง
กว่าจะหุงข้าวสุกต้องใช้เวลานาน
กว่าจะทอย่าม เพื่อมาสะพายก็ใช้เวลา
ต้องเก็บฝ้าย ปั่นฝ้าย นำมาเย็บเอง
เพราะเป็นหนุ่มน้อยต้องตำข้าวกินเอง เพราะไม่มีน้องสาวมาตำให้กิน
ถึงแม้จะมีน้ำไหลริน ก็ต้องตักน้ำมากินเอง
ถึงแม้จะยิงสัตว์มาได้ ก็ต้องนำมาปรุงกินเอง
ถึงแม้อยากจะทำเหม็นหล้า ก็ต้องต้มดื่มเอง
ถึงแม้จะมีเหล้าต้มของคนเมืองอยู่บนหิ้ง ก็ต้องดื่มเหล้าต้มของคนเลอเวือะผสมกับของคนไต

5.4.1 โบท เมิต โอ โชม เลียก (บทปลูกให้ตื่น (1))

เมิต โอ โชม เลียก ทิ โชม แล
ถ้า ไม่ จะ เข้า และ จะ ขอ

เตอ-อุม แปป เฮละ 'ระโจฮ เลอกา-อือ
มา ลูกเห็บ ฝนตก กระทบ ฝุ่น

เลอกา-อือ โคยก โตย โตย นา-แอ ๆ
ฝุ่น ไหล ละเอียด ตก ช้ำ ๆ

ยุม นา-แอ ขยา-แอ เกอ-อิน ฮลอง เออ-อุบ ๆ
ตาย ผู้ชาย หาย ผู้หญิง เย็น มาก ๆ

เบอ-อุก โคะ ญื่อะ ระ ตอ-แอฮ ปละปลอง
หัก ไม่ บ้าน ใหญ่ ตัด ไม่ไผ่สำหรับทำหลังคา

เฆาะ กอ-แอ พี เปียน เขียน ทิ ปละ
ไม่ มี คน เปลี่ยน หน้า หน้า ไม้

ดอฮ จะ ญื่อะ พยุม เฆาะ พู-อี เตอ-อุ
ทะลุ เต่า บ้าน ไม้ ไม้ คน ถม

เฆาะ กอ-แอ พี เตอ-อุ เตะ เลอ-อุ แจม
ไม่ มี คนนี้/คนนั้น ถม ดิน จาก แม่แจ่ม

เซอ จวน 'ลา-อิจ ๆ อา-อิจ มัวลอง
มอง เห็น ถี่ ๆ นอน กระทิง

ปัง โปก ปัง ลอก 'ลอก แลน ไป-อือ
ถ้า โดน ถ้า ถูก ลอง ดู ยิง

'ลอก ไป-อือ พี ชังเซอ หนด อังวะ¹⁸³
ลอง ยิง ที่ ยัง สาว ปืน อังวะ

เซอ จวน ลา-อิจ ๆ อา-อิจ เกยอ-อือ โทะ
มอง เห็น ถี่ ๆ นอน สาว น้อย

จวน อา-อิจ เกยอ-อิฮ โทะ ญื่อะ โคยะ-เดอ-อือ
เห็น นอน สาว น้อย บ้าน ใหม่ ฝา(ผนังบ้าน)

ปัง โชม ปัง โยะ เลอ โฟ ฮาม แลน
ถ้า จะ ถ้า เห็น ทักทาย ก่อน ดู

เลอ โฟ หนึ่ง แอ เลอ-แม่ม หนึ่ง เลอ-อิจ
ทักทาย ที่ ไก่ คิ่น ที่ หมู

เลอ โฟ หนึ่ง เลอ-อิจ เลอ-แม่ม หนึ่ง ชิง
ทักทาย ที่ หมู คิ่น ที่ เงิน

เมิต โชม เออ-อือ อา-อิจ ฮญวน เลอ ฮญวน
ถ้า จะ กลับ นอน (คำส่ง)

เซอ จวน อุก-เอียก ลา-อิง ปลุกปลัก
มอง เห็น พัด (ปลิว) ท่ามกลาง ฟ้าแลบ

เซอ จวน อุก-อักกา-อือ พู-อี เฮอ-อิน
มอง เห็น โยก หัว คน เยอะ

จวน ดอฮ โกงชูป เล เลอ เล
เห็น สะท้อน กล้องยาสูบ (คำส่ง)

คู-อิฮ เลียก เลอ เปล 'มา-แอ โ้มก มา-อือ
ปรารถนา เข้า เปลี่ยน กับ กล้องยาสูบ
เงิน

จวน ดอฮ ลัน บา-อือ ปอ-แอ ฮิมโคง
เห็น สะท้อน ตุ่มหู ใส่ ปอย ริมสาละวิน

¹⁸³ ชื่อหมู่บ้านในประเทศไทยมา

คู-อิฮ เลียก เลอ ซอ 'มา-แอ ตอโฮ
ปรารธนา เข้า แลกเปลี่ยน กับ ตุ่มหู

เซอ จวน ลา-อิจ ๗ อา-อิจ เกยอ-อิฮ โทะ
มอง เห็น ถี่ ๆ นอน สาว น้อย

จวน อา-อิจ เกยอ-อิฮ โทะ ญื่อะ โคยะ เดอ-อิญ
มอง นอน สาว น้อย บ้าน ใหม่ ผั่ง

ฌา-อิหม คู-อิฮ ฮา-ออก โตส เลอฆวาง เมะ อา-อิจ
อยาก ปรารธนา ขึ้น ออก หมอน เธอ นอน

พี อา-อิจ ตะบอ ซอ แลน โกส
คน นอน ขดงอ ปลุกให้ตื่น

ปัง โอ มัฮ เคอ-อิ โญูก เมะ เมียง
ถ้า ไม่ ไข้ ฟิน งาม เธอ ตัด

เมียง แลน ตัง ชัก 'ลุก' ลัก 'นอง
ตัด ดู ไม่ ปาดง

ปัง โอ มัฮ เฟลีย โญูก เมะ แล
ถ้า ไม่ไข้ หนุ่ม ดี งาม เธอ

โกส แลน ตังตา ฮา เปอ 'ลา-แอ
ปลุก ดู ตังตา ดี กว่าอยู่เปล่า ๆ

บทปลุกให้ตื่น 1

ถ้าลูกเห็บตกกระทบฝุ่น ฝุ่นก็จะไหลลงช้า ๆ
เมื่อมีคนตาย บ้านก็จะเงียบเหงา เหมือนกับต้นไม้ใหญ่ล้มลง ไม่มีที่พึ่ง
เตาไฟในบ้านพัง ไม่มีใครซ่อมแซม
มองเห็นกระทิงนอนอยู่ จะลองใช้ปืนที่ซื้อมาจากหมู่บ้านอังวะ ประเทศพม่า
มองเห็นสาวน้อยอยู่หลายครั้ง ก็จะชวนให้มาอยู่บ้านใหม่
มองเห็นลมพัดปลิว ท่วมกลางฟ้าแลบ
มองไปที่กล่องยาสูบ อยากเปลี่ยนกล่องยาสูบให้กลายเป็นเงิน
มองเห็นแสงสะท้อนจากตุ่มหู ก็จะคิดถึงงานปอย (งานบุญ) ที่ริมโขง
มองเห็นสาวน้อยอยู่บ่อย ๆ ปรารธนาอยากให้เธอมานอนที่หมอน
มองเห็นคนนอนขดอยู่ใต้ต้นไม้ ก็อยากปลุกให้ตื่น
มองเห็นฟืนงาม ก็นึกถึงฟืนที่เธอเคยตัดไม้จากป่าดง
ปรารธนา อยากปลุกให้เธอตื่น ดีกว่านั่งอยู่เฉย ๆ

5.4.2 โบทเลอปา-แอฮเลอโมะ (ปลุกให้ตื่น (2))

โกฮ เนอ-อุม ลัก อา-อิจ งอ-แอ โงะ ะ
ลูก จาก ที่ นอน ง่วง หาว

โกฮ เนอ-อุม ลัก โซม โมะ เวียน ะ
ลูก จาก ที่ กิน (คำส่ง)

ฮมอง 'ลอ-แอฮ โตะโซก¹⁸⁴ เฟือก เมะ ฮนัง
ไต้ยีน ตัง กระตุก ยก เธอ สร้อย

'ลอ-แอฮ ไบยก 'ลอ-แอฮ เบียยง เซอเลียง โตฮ เตะ
ตัง พร้อม ตัง เปรียง กำไล ข้อม มือ

โกฮ เนอ-อุม ฌิม กยกอก 'ลอก เบล ซึ่ง
ลูก จาก ไต้ หึง ลวดลาย กำไล เงิน

เบล ซึ่ง ลวดเลียง เทีย เลองัด
กำไล เงิน ลวดลาย ดอก วน

โกฮ เนอ-อุม โตะ โจง บรา-อือ โนง โพลก
ลูก จาก มุม ห้อง ใส่ ตุ่มหู งาข้าง

บรา-อือ โพลก เคียน โคยะ เลอฮอง โตะ จา-ออ
ใส่ งาข้าง แกะ ใหม่ ทะลุ รู เจาะ

ไบละ เคียน เมือง ลา-ออ แซม จา-ออ เวียง
ตุ้มหู แกะ เมือง ลาว คนเมือง ขาว เมือง

ฌิก เมะ เฮอ-อู โซม ละ เลอ จา-อิจ
คิด เธอ ไป กิน เพราะ กล้า กลัว

ฌิก เมะ เฮอ-อู อา-อิจ ละเลอ โมะ
คิด เธอ ไป นอน เพราะ ผัน

โซะ ฮอ-อิจ เลอ โมะ ซา-อุม เลอเอฮ
ผัน ถึง ผัน คิ่น นี้

โซะ ฮอ-อิจ เลอ เมอ-อือฮ เซอเงะ โอ-อิจ ลอน
เก็บ ถึง ตอน ตื่น วัน ผ่าน ไป

โมะ โอ-อิจ เมะ โยะ เจียะ โลงตัง
ผัน หมด เธอ เห็น ไทใหญ่ หลงทาง

โมะ โอ-อิจ เมะ โยะ ญัง ฌยา-แอ กยะ
ผัน หมด เธอ เห็น กะเหรี่ยง นาย ทาง

กวน ญัง เฮอ-อู โตฮ เนอ-อุม เมือง ตา-แอ
ลูก กะเหรี่ยง ไป ไถ่ จาก เมือง คนเมือง

เลอเวือะ เออ-อือญ ทา-แอ เนอ-อุม เลอกอน
คนเลอเวือะ กลับ ไถ่ จาก นคร

ทา-แอ เนอ-อุม เลอกอน แม 'งอน กยะ
ไถ่ จาก นคร กลับ ครั้ง ทาง

ฌูอม เมะ เฮอ-อู โซม ละเลอ จา-อิจ
เมื่อ เธอ ไป กิน เพราะ กล้า ะ กลัว ะ

ฌูอม เมะ เฮอ-อู อา-อิจ ละเลอ โมะ
เมื่อ เธอ ไป นอน เพราะ ความผัน

โซะ ฮอ-อิจ เลอ โมะ ซา-อู เลอเอฮ
ผัน ถึง ผัน คิ่น นี้

โซะ ฮอ-อิจ เลอ เมอ-อือฮ เซอเงะ โอ-อิจ ลอน
เก็บ ถึง ตอน ตื่น วัน ผ่าน ไป

โมะ โอ-อิจ เมะ โยะ ตังโตะ ฮลอ-แอ
ผัน หมด เธอ เห็น ญ่า ชนิดหนึ่ง

โมะ โอ-อิจ เมะ โยะ บอ-แอ ฮา-อิก ชัด
ผัน หมด เธอ เห็น ญ่า ผม หวี

¹⁸⁴ สร้อยที่ทำด้วยกระดูกคนป่า

โมะ โยะ ลอง เจอ-อุ ตอก เกอ-อุ เบยะ
ฝั้น เห็น คำ น่อง เหมือน ต่อ ฟาง

จา-อิด ฮอ-อิจ เลอโมะ ชา-อุม เลอเฮฮ
ร้าย ถึง ฝั้น คิ่น นี้

โมะ โยะ ปา-อือ จัก มาเลอมา
ฝั้น เห็น หม่น กวาง (คำส่ง)

จา-อิจ โยะ งา-ออ โซะ กานโคะ เลอเฮฮ
กลัว เห็น งา เจ็บ เด็ก เล็ก ๆ

ฉีก เมะ ตุกตัก 'งา-แอ ควด อา-อิจ
คิด เธอ ลืม ตา ยาก นอน

เหมือน ตา-อิด เกยอ-อัญ ระ โซะ ฮามอก
เหมือน ต่อย หย้า เจ็บ กว่า โดนฟัน

โซะ เนอ-อุม ละ เมะ โซะ ละลา
เจ็บ จริง ให้ เธอ เจ็บ หน้าหนา

เขียน เนอ-อุม ละ เมะ เขียน รา-อิด ๆ
หน้า จริง ให้ เธอ หน้า สุด ๆ

บุญญ โอ-อิจ 'มา-แอ เตอ-อีสตะ ยุม โอรุ
เทียบเท่า หมด กับ ฟ้าผ่า ตาย แห่ง

เตอ-อีส เวือด อังวะ ยุม พระจาว
ผ่า เมือง อังวะ ตาย พระเจ้า

โซะ เนอ-อุม ละ เมะ โซะ ละลา
เจ็บ จริง ให้ เธอ เจ็บ หน้าหนา

เตอ-อีส ขวง บอ โตย โลย เซอ กา-อือ
ผ่า ครก คำ ข้าว ยก ทั้ง หลังกา

คือ ขวง โบบ ฮา-ออก แปน โฆละทัญ
พายุ ตื่น บันได ขึ้น เป็น บ่วงใหญ่

โมะ โยะ ลอง เตะ กัก เระรัว
ฝั้น เห็น คำ กิ่งไม้ กิ่ง ต้นไทร

โมะ โยะ ลอง เลอ-อิจ อักเลออัก
ฝั้น เห็น คำ หมู (คำส่ง)

โมะ โยะ ลอง ชุต กาน เลอปา-ออ
ฝั้น เห็น คำ ปัญญาอ่อน ลูก อีเห็น

ฉีก เมะ เลอโบย ปลอง เฮงาะ นก
คิด เธอ ตั้งขึ้น รวง ข้าว หน้า

โซะ เนอ-อุม ละ เมะ โซะ ละลา
เจ็บ จริง ให้ เธอ เจ็บ หน้าหนา

ฮมอง เลอ เลาะ ฆอก โซะ ฮายุม
ไต่ยีน เสียง ป่น เจ็บ กว่า ตาย

โซะ เนอ-อุม ละลา เลออา เนอ-อุม เฮละ
เจ็บ จริง หน้าหนา สอง ปี ฝน

เขียน เนอ-อุม รา-อิด ๆ เซอเตะ เนอ-อุม 'ล้ง
หน้า จริง สุด ๆ แปร ปี ยาว

เตอ-อีส เวือด จุมโตง ยุม แซม ระบุ
ผ่า วัด จอมทอง ตาย คนเมือง ใหญ่

เตอ-อีส เวือด เจียงดา-ออ ยุม จา-ออ ลวง
ผ่า วัด เชียงดาว ตาย เจ้าหลวง

บุญญ โอ-อิจ 'มา-แอ เตอ-อีสตะ ยุม โอรุ
เทียบเท่า หมด กับ ฟ้าผ่า ตาย แห่ง

บุญญ โอ-อิจ 'มา-แอ คือ เลอโยง ญืออม เฟียก
เทียบเท่า หมด กับ พายุหมุน รุ่ง เมื่อ มีด

แปน โฆละ เซอออฮ ตอฮ บุงเบื่อง
แปน บ่วง แห่ง สะทอนแสง ผีเสื้อ

โซะ เนอ-อุม ละ เมะ โซะ ละลา
เจ็บ จริง ให้ เธอ เจ็บ หนักหนา

บยัญ โอ-อิจ 'มา-แอ เตอ-อิชตะ ยุม โอรัง
เทียบเท่า หมด กับ พ้า ผ่า ตาย แห้ง

เตอ-อิช โคะ เลอทิม ยุม ฮอ-อิจ แรฮ
ผ่า ไม้ ซื่อไม้ชนิดหนึ่ง ตาย ถึง ราก

เตอ-อิช โคะ ชวงแรฮ แลฮ ฮอ-อิจ ฮละ
ผ่า ไม้ ทองหลาง ฉีก ถึง ใบ

แลฮ ฮอ-อิจ ฮละ จ๊วบลัว เมียก ๆ
ฉีก ถึง ใบ อ่อน ละเอียด

เตอ-อิช บัง เอาะ กัด เลออา-อุม บัด แม
ผ่า ก่อ ไม้ไผ่ หนาม น้ำ ไหล คื่น

เตอ-อิช เออ-อัญ เลอ แ่ม เลออา-อุม แม ดุง
ผ่า กลับ ไหล ย้อน น้ำ มา ชั่ง

เตอ-อิช เจียก โซะ กา-อือ โซก เนอ-อุม เบยะ
ผ่า กิวเขา เจ็บ ลม เหมือน พ้า ร้อง

บยัญ โอ-อิจ 'มา-แอ คือ เลอโยง ญือม เฟียก
เทียบเท่า หมด กับ พายุหมุน รุ่ง เมื่อ มีด

คือ เจียก เลอ อังแซม ตัง คิส
พายุหมุน กิวเขา หน้าผา คนเมือง บรรทุก กลือ

ตัง คิส 'งอน เนอ-อุม เออ-อุม เซอปา-ออ
บรรทุก กลือ กลาง ปี เค็ม ปูน (ที่เคี่ยวกับหมาก)

เซอปา-ออของ ซา-แอ นา-แอ ญู ฐา-อิก
ปูน สอง ที่ ละเอียด ชี้ผึ้ง หลอม

โซะ เนอ-อุม ละ เมะ โซะ ละลา
เจ็บ จริง ให้ เธอ เจ็บ หนักหนา

บยัญ โอ-อิจ 'มา-แอ บัว เาะะ ละ มยัง
เทียบเท่า หมด กับ ลาก หมา ให้ ที่วางเครื่องเช่น

บยัญ โอ-อิจ 'มา-แอ จอง ตัง ละ เมอ-อูก
เทียบเท่า หมด กับ วาง ของ ให้ วัว

บยัญ โอ-อิจ 'มา-แอ รัก เลอ-อิจ โพะ ยุม
เทียบเท่า หมด กับ ร้อง หมู ที่ ตาย

บยัญ โอ-อิจ 'มา-แอ เนอ-อุม เลอ อา-อุม โพะ ฮอ-อิจ
เทียบเท่า หมด กับ น้ำไหลเสียงดัง น้ำ ที่ หนองน้ำ

บยัญ 'มา-แอ เลอ-อิช เฆอ-อิด เพียย มะลอง
เทียบเท่า กับ ลง ทัพ กับดัก น้ำ

บยัญ 'มา-แอ เลอ-อิช เฆอ-อิด เพียย มะลอง
เทียบเท่า กับ ลง ทัพ กับดัก น้ำ

ตะ มาม ตะ เออ-อิน ตะ เลอ-อิช โภก
ดวง อะไร ดวง ไม้ดี ดวง ที่ กำหนด

ตะ โอ แกฮ โภก เรอ-อิจ เมะ เทียม
ดวง ไม้ เป็น กำหนด ลด เธอ ต่ำ

โบก มาม โบก เออ-อิน โบก เลอ-อิช เนอ-อิช
ขวัญ อะไร ขวัญ ไม้ดี ขวัญ ลง กำหนด

โบก โอ แกฮ เนอ-อิช เดียม เมะ โทะ
ขวัญ ไม้ เป็น กำหนด ต่ำ เธอ ด้วย

บทปลุกให้ตื่น 2

ปรารถนาให้เธอลุกจากที่นอน

ขอให้เธอลุกมากิน

ได้ยินเสียงสร้อยของเธอดัง ดังพร้อมเพรียงกับกำไลข้อมือ

ปรารถนาให้เธอลุกจากมุมห้อง แล้วใส่ตุ้มหูข้างที่มีลวดลายใหม่

อยากให้เธอไปนอน เพื่อที่จะได้ฝัน

ฝันเห็นไทใหญ่หลงทาง

ฝันเห็นกะเพรียงเป็นผู้นำทาง มีลูกกะเหรี่ยงถามไถ่ทางจากคนเมือง

ฝันเห็นหญ้านิดหนึ่ง เหมือนผักตบชวา

ฝันเห็นค่าน้อง เหมือนตอซังข้าว

ฝันเห็นกิ่งไม้ดำ กิ่งไม้ตันไทร

ฝันร้ายคืนนี้ ฝันเห็นหมูดำ ฝันเห็นกวาง

ฝันเห็นลูกอีเห็นสีดำ

ฝันร้ายคืนนี้ เหมือนดั่งฟ้าผ่า ผ่าวัดจอมทอง คนเมืองตายจำนวนมาก

ฟ้าผ่าวัดอัมพวัน พระเจ้าตาย

ฟ้าผ่าวัดเชียงดาว เจ้าหลวงตาย

ฟ้าผ่าครกตำข้าว ยกทั้งหลังคา

เหมือนพายูหมุน ยามค่ำคืน

เหมือนฟ้าผ่า ไม้เลื้อยทิม ตายถึงราก

เหมือนฟ้าผ่า ไม้ทองกลาง จึกถึงใบจนแหลกละเอียด

เหมือนฟ้าผ่า กอไม้ไผ่ มีหนาม มีน้ำไหลมาซัง

เหมือนฟ้าผ่า กัวเข่า มีเสียงลม และฟ้าร้อง

เหมือนพายูหมุน กัวเข่า ที่มีหน้าผา

คนเมืองบรรทุกเกลือ ปูนเคี้ยวหมากแหลกละเอียดเหมือนขี้ผึ้งละลาย

เป็นดวงที่ไม่ดี ดวงที่ถูกกำหนด ทำให้เธอต่ำต้อย

เป็นขวัญที่ไม่ดี ถูกกำหนด ทำให้เธอต่ำต้อย

5.4.3 โบทโกะกา-อิจโกะกอม (บทปลูกให้ตื่น (3))

โกธ เหนอ-อุม ลัก อา-อิจ งอ-แอ โงะฯ
ตื่น จาก ที่ นอน ง่วง หาว

มา-อิจ บู-อิ เลอโมะ ชา-อุม เลอเอธ
ดี ใหม่ ผัน คื่น นี้

โกะ บู-อิ เลอ เมอ-อิธ เซอเงะ โอ-อิจ ลอน
ให้ ใหม่ ตอน ตื่น วัน ผ่าน ไป

โมะ บู-อิ เมะ โยะ โซก เดอ-อู ลัก
ผัน ใหม่ เธอ เห็น หยวก ฟัง ตัด

โมะ บู-อิ เมะ โยะ บั๊ก เดอ-อุม โล
ผัน ใหม่ เธอ เห็น ตะกั่ว ฟัง หลอม

บั๊ก โล นึง 'ลา เพ-อิญ ฮา มา-อิธ
ตะกั่ว หลอม ที่ ไม่ไผ่ ขาว กว่า เงิน

โยะ ขู โกะ โคยะ โซก โซม อา-อิธ
เห็น รุ่น เรา ใหม่ ตำ กิน ข้าว (ข้าวสารที่ดี)

โยะ ขู โกะ ปยา-อิธ ตา-อิธ เฌาะ เบีย
เห็น รุ่น เรา เก่า จำ ไม่ ลืม

โกะ กา-อิจ บู-อิ แอด ทิ โกะกอม
ใช้ ได้ ใหม่ คำถามหนึ่ง (คำส่ง)

กา-อิจ บู-อิ โกะ กอม ซอม โม-อิญ อัส
ได้ ใหม่ ใช้ ดี พุด คำ ดี

โยะ บู-อิ และ รอ-แอ ดิก โคย-อิญ เชือธ
เห็น ใหม่ เบี้ย ร้อย หย่อน ทุก ร้อย

โยะ เพลีย กวน โปะ เญือธ โคย-อิญ แลน
เห็น ใหม่ ลูก ลุง หั่วเราะ ทุก ดู

เญือธ บู-อิ โคย-อิญ แลน แควน เลอเวือะ
หั่วเราะ ใหม่ ทุก ดู กำนัน เลอเวือะ

โยะ บู-อิ โคย-อิญ ซี เตเปอดตา
เห็น ใหม่ ทุก ซี (พิน) เทวดา

กวน เตเปอดตา เลอ ดู อมา ชัด
ลูก เทวดา เท่า เส้นตอกเสื้อ

จา-ออ ลัด คุม เตะ เลอติ้ม เนะ เรียก
เจ้า ลัด¹⁸⁵ เจ้าของ ดิน ? หมวก งาม

เลอเวือะ คุม 'ยวง เลียก วา-แอ จา-ออ
เลอเวือะ ทุก บ้าน ข้าว ไหว้ เจ้า

โยะ กวน จา-ออ โปก โนก เลียก วา-แอ
เห็น ลูก เจ้า กำหนด ขอ ข้าว ไหว้

เกอซัด เมือง ตา-แอ วา-แอ เลียก งา-อุม
กษัตริย์ เมือง ไทย ไหว้ ข้าว นึ่ง

เลียก งา-อุม บักบวน กวน แชม ระบุ
ข้าว นึ่ง ตรงกลาง ลูก คนเมือง ใหญ่

เลียก งา-อุม เซอ 'นะ กวน พะจา-ออ
ข้าว นึ่ง ระหว่าง ลูก พระเจ้าอยู่หัว

จอก ปา-ออ รัง เคอ-อิ เดอ-อุม เลอ-อิธ แตม
นกชนิดหนึ่งร้อง พระจันทร์ ฟัง ลง ดี

กวน แชม เลอ ยุม เดอ-อุม โปฮยวก
ลูก คนเมือง เมือง ยวม ฟัง ้วยุ่น

โปฮยวก ทิ ตัว มัว 'มา-แอ ฆะ
้วยุ่น นึ่ง ตัว เท่า กับ หิ้ง (บนเตาไฟ)

¹⁸⁵ คนที่กำหนดที่ดินให้

กวน พยะ หนึ่ง เวือด เดอ-อุม ฐ-อี ชิก
ลูก พระ ที่ วัด พึ่ง ไหม สัก

โกะ กา-อิจ ฐ-อี แอด ทิ โกะ กอม
ใช้ ได้ ไหม คำถาม หนึ่ง ใช้ ดี

เลอฮา ทิ บัง 'ล้ง ลอม กัด
ต้นจาก หนึ่ง กอ ยาว หนาม คม

เลอโทง ทิ เพือ เวือ เลอ-อิบโลก
น้ำเต้า หนึ่ง เครือ ขยาย ทั่ว หุบเขา

โยะ ฐ-อี โปยก โชก 'ยู ทิ กัก
เห็น ไหม พร้อม ออกช่อ เครือ หนึ่ง กิ่ง

โยะ ฐ-อี โปยก เปลอ-อิ เลอ 'มัก ทิ โคะ
เห็น ไหม พร้อม ผล หมัก หนึ่ง ต้น

โกะ ฐ-อี โกะ กอม ชอม โม-อีญ อัส
ใช้ ไหม ใช้ ดี ดี คำ พูด

อัส เอส เลอเอส เตส โตะ ปัว
พูด ไม่ จริง แยก ผัก ชะอม

เตส เยียน เลอ ยัว 'หัว พัก ละ
แยก สาย ชะนี ลิ่น ชะอม

ปัต จะ ปัด ชิม ชิม เซอโมะ
ไหล ชีเก้า ไหล เบา ใต้ ขอดหิน

เลออา-อุม โญะ กะ ปัด วุงเวียง
น้ำ ต้ม ปลา ไหล วนเวียน

มัส ปลา-ออ เด สลอง เปลอ-อิ ทิม หนด
ใช้ เปล้า หวาน เย็น ผล สุก สับประรด

งา-อิจ ปลา-ออ เลองะ งา-อิจ เลอโง
มัน เปล้า งาดำ มัน งาขาว

ชิก อา เลออา แปน คาญอม
สัก สอง เป็น ทิด

โยะ ฐ-อี โปยก โชก 'มา-แอ เลอฮา
เห็น ไหม พร้อม ยอด ช่อ ต้นจาก

โยะ ฐ-อี โปยก มา แสล เลอโทง
เห็น ไหม พร้อม เลื่อย น้ำเต้า เครือ น้ำเต้า

กา-อิจ ฐ-อี โกะ กอม ชอม โม-อีญ อัส
ได้ ไหม ใช้ ดี ดี คำ พูด

'ยู ทิ กัก เบียน เยียน ดา-อิบ สละ
เครือ หนึ่ง กิ่ง ต้นก่อ เลื่อย ใต้ ใบ

'มัก ทิ โคะ ฮรา-แอ โลสลา-แอ เลอ-อุม
หมัก หนึ่ง ต้น ? ? ?

กอ-แอ ปลา-ออ เคียด อัส เอส เลอเอส
มี เปล้า แกล้ง พูด ไม่ จริง

กอ-แอ ปลา-ออ เคียด เตส เยียน เลอเยียน
มี เปล้า แกล้ง แยก สาย ทางเดิน

กอ-แอ ปลา-ออ ปัด จะ 'มา-แอ เลออา-อุม
มี เปล้า ไหล ชีเก้า กับ น้ำ

ปัต ชิม เซอโมะ เลออา-อุม โญะ กะ
ไหล ใต้ ขอดหิน น้ำ ต้ม ปลา

กอ-แอ ปลา-ออ อัส เปียง หนึ่ง เฮียง ดัก
มี เปล้า ตกแต่ง ที่ ฉลาด ลิ่น

เด สลอง เด ญิม ทิม หนด โรง
หวาน เย็น หวาน อร่อย สุก สับประรด แรก ผล

งา-อิจ หนึ่ง เซอโต เลอโง เตะ เกอ-อิน
มัน ที่ โลงแจ้ง งาขาว ดิน แม่

ดิ โยง โชม เจื่อ เปื่อ เลอ ลัง
ยัง ู้ จะ เชื้อ เปื่อ ไย ข้าวหลาม

5.5 โบท โวล (บทหยอกล้อ)

อะ ฮมอง โม-อิญ ฌา-อิจ ชา-อิจ เลอออม
เรา ได้ยิน คำพูด ที่ แน่นอน

เยื่อม ชา-อิม เลียงเตียก เจียก โตส โกลง
ร้อง นก ชื่อนกชนิดหนึ่ง กิวเขา สบห้วย

เยื่อม ชา-อิม เซอแมง คยัง จวด โระ
ร้อง นก ขุน ร้อง น้ำ ลึก

เหอ-อุม หึง โซม เฮละ เคอ-อิ เซอตา-อิม
ฟ้าร้อง เพราะ ฝนตก เตือน แก้ว

เชียก หึง เลอโนส เลอโตส โยะ เฮมอ-อู
ร้อง เพราะ ตื่นเต้น พบปะ เห็น เพื่อน

โกก หึง เออ-อิญ โซม เลอเงอ-อิด ทิม คยู-อิ
ร้อง ที่ กลับ กิน งอม สุก ต้นไทร

ดิ โยง โซม เตื่อ เปื่อ เลอลัง
ยัง ไม่รู้ จะ เชื่อ เยื่อ ข้าวหลาม

เฮอ-อิน ปลา-ออ มัซ กยะ ทิ ฆัซ โกยง
มาก เปล้า แยก ทาง และ แยก รอย

ปื่อ พู-อิ เออ-อิญ เลอ-อูป ฮละ เจอ-อูปมัว
มาก คน กลับ ปก ต้อง ไปต้นมัว

ปื่อ พู-อิ ฮา-ออก โฃง โบง ตา-อิบ ปละ
มาก คน ขึ้น เขียบบ บันได ถี่ ขึ้น

ปื่อ ปลา-ออ พู-อิ ลา-แอ ชา-แอ กยะ ปยา-อิม
มาก เปล้า คน เดิน สาย ทาง เดิม

กอ-แอ ปลา-ออ โพะ ลัก โบง เลอ'ลอ-แอ
มี เปล้า เพื่อน เจาะ บันได งานแต่ง

อะ ฮมอง โม-อิญ ตอม ซอม เลอัวัว
เรา ได้ยิน คำ ที่ ดี งาม

เยื่อม ชา-อิม กวน โลโตส โม'ลั้ง
ร้อง นก ลูก ดอย ยาว

เหอ-อุม เบยะ เออ-อู ๆ เลอ-อู เลอยุม
ฟ้าร้อง (คำส่ง) แกว เมืองยวม

เชียก ชัง อา-แอ ๆ นา-แอ เวียงคัม
ร้อง ช้าง (เสียงร้องของช้าง) ที่ เมืองคำ

โกก กยัง โพะ เปอ-อู เลอ-อู 'มา มอก
ร้อง นกเงือก และ บิน ผ่าน ไร่ พัน

เออ-อิญ โซม เลอยู-อิ คยู-อิ โตะ เจียก
กลับ กิน (คำส่ง) ต้นไทร ที่ กิวเขา

ดิ โยง โซม ตัง เอาะ ลังแซม
ยัง ไม่รู้ จะ แทน ข้าวหลาม

ฆัซ กยะ มา-แอ โกยง ปื่อ พู-อิ เลอ-อูป
แยก ทาง กับ รอย มาก คน ปก

โฃง มะ โฃง โปะ ปื่อ พู-อิ ฮา-ออก
บันได แม่ บันได ลุง มาก คน ขึ้น

กยะ มะ กยะ เพื่อะ ปื่อ พู-อิ ฮา-ออก
ทาง แม่ ทาง พ่อ มาก คน เดิน

ดิ โยง โซม เจื่อ เปื่อ เลอลัง
ยัง ไม่ จะ เชื่อ เยื่อ ข้าวหลาม

กอ-แอ ปลา-ออ โพะ บิญ กอ-แอ เลอเซฮ
มี เปล้า เพื่อน บันฝ้าย ด้าย เส้นเล็ก

กอ-แอ ปลา-ออ โพะ เตส กอ-แอ เลอ ชา-อัญ
มี เปล้า เพื่อน แยก ฝ่าย ทำให้เป็นใจ

กอ-แอ ปลา-ออ โพะ ตอ-แอ ฮตา-อัญ เลอโซก
มี เปล้า เพื่อน ตัด ทอผ้า ไม่ไผ่ที่ใส่
ฝ่ายที่ทอแล้ว

กอ-แอ ปลา-ออ โพะ โวกตา-อัญ เลอ เลียก
มี เปล้า เพื่อน เดินฝ่าย สลับกัน

โวก ตา-อัญ เลอ เลียก แกน เวียก แอ
เดินฝ่าย สลับ ถัก ไล่ไก่

กอ-แอ ปลา-ออ โพะ บิด ปอน เลอ เคือะ
มี เปล้า เพื่อน ปิดทางน้ำ

กอ-แอ ปลา-ออ โพะ เทือะ ปอน เลอ ฮา-แอ
มี เปล้า เพื่อน เหวี่ยง กับข้าว ปลาขาว

กอ-แอ ปลา-ออ โพะ โตส โกง เลอ เลียง
มี เปล้า เพื่อน ต่ำ กิน ข้าวคั่ว

กอ-แอ ปลา-ออ โพะ เมียง โซม เลอ เมะ
มี เปล้า เพื่อน ตัด กิน อ้อย

เมียง โซม เทือง ขัว เลอเมะ ตัวแอ
ตัด กิน ทั้ง ต้น อ้อย ไต้ไก่

กอ-แอ ปลา-ออ โพะ รุบ ชอบ เมะ ตอน
มี เปล้า เพื่อน ประกอบพิธี จับให้แน่น

กอ-แอ ปลา-ออ โพะ รุบ โตะ ปอน เมือง
มี เปล้า เพื่อน เก็บ เนื้อ กับข้าว แยก

กอ-แอ ปลา-ออ โพะ เชือน เวือน ทิ เตะ
มี เปล้า เพื่อน รับ มัด หนึ่ง รอบ

กอ-แอ ปลา-ออ โพะ เออะ เลอ โพง ที่ โม-อัญ
มี เปล้า เพื่อน ตกลงกัน คำพูด หนึ่ง คำ

เลอโตส ละ เมะ ฟิน หนึ่ง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทหยอกล้อ

เราได้ยินคำที่ตึงาม

เสียงนกเสียงเตยกร้องที่กัวเขา สบห้วย เสียงนกร้องที่ดอยยาว

เสียงฟ้าร้องแถวเมืองยวม ฟ้าร้องเพราะฝนตกในเดือนเก้า

เสียงร้องของช้างที่เมืองคำ

เราตื่นเต้นที่จะได้พบปะเพื่อน

เหมือนนกเงือกที่บินไปกินลูกไทรที่สุกงอม

มีเพื่อนไปงานแต่งหรือเปล้า

มีเพื่อนปั่นฝ้ายเป็นด้ายเส้นเล็กหรือเปล้า

มีเพื่อนแยกฝ้ายออกเป็นใจหรือเปล้า

มีเพื่อนตัดไม้ไผ่ สำหรับทอผ้าหรือเปล้า

มีเพื่อนเดินฝ้ายหรือเปล้า

มีเพื่อนปิดทางน้ำ สำหรับหาปลา ไว้ทำกับข้าวหรือเปล้า

มีเพื่อนตำข้าวคั่วกินหรือเปล้า

มีเพื่อนตัดอ้อยกินหรือเปล้า

มีเพื่อนสำหรับไปประกอบพิธีกรรมหรือเปล้า

มีเพื่อนเก็บเนื้อ กับข้าวให้แขกหรือเปล้า

5.6 โบท เลอ กัซ (บทคำร้องแยก)

อะ ฮมอง โม-อิญ ฌา-อิจ ซาอา-อิจ เลอออม
เรา ไต้ยีน คำพูด ที่แน่นอน

เยื่อม ซา-อิม เลียงเตียก เจียก โตสโกลง
ร้อง นก ชื่อนกชนิดหนึ่ง กิวเขา สบห้วย

เยื่อม ซา-อิม เซอแมง คยัง งวด โรระ
ร้อง นก ขุน ร้อง น้ำ ลึก

โซม เหนอ-อุม อะ ตัง เอาะ ลัง แซม
จะ จริง เรา แทน ไม้ ข้าวหลาม

พิน มัย เกยอ-อิส โทะ เลอพิ เตะ โนง
ได้ เป็น สาว น้อย เสือ เราคนเดียว

พิน มัย เกยอ-อิส โทะ กะ เวียน ทุง
ได้ เป็น สาว น้อย ปลา วน วัง

เรอ-อุก เพือะ เตะ แลน ตอฮ แวนตา
นำ พ่อ เรา ไปดู สะท้อน แวนตา

เลอ บิญ ลัง โตส เซอโหมยส พลึง 'ลา
น้ำปิง ยาว มาก ด้วย หน่อไม้เหี้ยะ

ฮละ โรระ โกลง โตะ ตี พู-อี ตอ-แอฮ
ใบ กก ห้วย เล็ก ยัง คน ตัด

คู-อิส เลียก เลอซัย ญืออม มัย พา-อุม
อยาก เข้า คัด เมื่อ เป็น ใจ

ปัง อัส 'มา-แอ เมะ มัยแนฮ เฮอ-อิน
ถึง พุด กับ เธอ ก็ มาก ไป

เกยอ-อิน ลวง เซอ โม-อิญ เมาะ กอ-แอ ฌยา-แอ
กล่าว เรื่อง ดวงดาว ไม่ มี หาย

อะ ฮมอง โม-อิญ ตอม ซอม เลอฮัว
เรา ไต้ยีน คำ ที่ ดี งาม

เยื่อม ซา-อิม กวนโล โตส โม 'ลั้ง
ร้อง นก ลูกนกโล ดอย ยาว

โซม เหนอ-อุม อะ เจือ เบือ เลอลัง
จะ จริง เรา เชื่อ เยื่อ ข้าวหลาม

พิน มัย เกยอ-อิส โทะ โกะ เตะทิ
ได้ เป็น สาว น้อย ตัว คนเดียว

พิน มัย เกยอ-อิส โทะ กวน เวียน มะ
ได้ เป็น สาว น้อย ลูก ติด แม่

เรอ-อุก มะ เตะ เตือ เยือ เมืองแวน
นำ แม่ เรา เชื่อ ยาสูบ เมืองแวน

ตอฮ ทา ตอฮ กวง 'ยวง เซอ งะ
สะท้อน กรอบ พระอาทิตย์ทรงกลด

โกลง 'ลา 'ลั้งเตือะ ฐา-ออก ฮละ โรระ
ห้วยลา ต้นน้ำ ท่ามกลาง ป่าหญาวก

ติ พู-อี ตอ-แอฮ กัด ละ ชัด เบอ-อี
ยัง คน ตัด รูด ให้ เสือ ปลูก

ซัย ทิ จูม โล-เอ ปอ โป-เอ เตะ
คัด หนึ่ง ชุด พอ ปลูก นอน เรา

ปัง เกยอ-อิน 'มา-แอ เมะ มัยแนฮ 'ลั้ง
ถือ กล่าว กับ เธอ ก็ ยาวไป

ตา-แอ ลวง พิญอ-แอ เมาะ กอ-แอ ลอจ
คำพูด เรื่อง คำย่อๆ ไม่ มี จบ

ร่อ-แอ ฮลัก เลอ ทิญ ออ-อิม โนง กัว
เลือก ที่ สำคัญ เมล็ด ลูกเดียว

เจียก ปอน ลัก โคยะ โตะ ซองงา
เด็ด กิน ที่ ใหม่ น้ำแกง

งอด ฮมอง ลัก 'ลั้ง-แอฮ เลอ อา-อุม เตอ-แอฮ เจียก
พัง ไดยีน ที่ ดัง น้ำ ข้าม กัวเขา

ตอ-แอฮ เวียง โตะ ฮนัง ตอ ฮรัง ซา
ข้าม เมือง ลูกปัด สะท้อนแสง ไม้ผุ

ลอด ละ เลอ ซอม แล่ล โปด
ไป ที่ คำร้อง บท

ญัก เอะ เมอ-อิญ บลัว กัว โนง 'ยา
ยาก เรา นับ ละเอียด เม็ด ยา

เคียด โญะ ลัก ฮงา เลออา-อุม กา เฮละ
ตัก น้ำ ทางที่ชอบ น้ำ ก่อน ฝน

ตอ-แอฮ เจียก 'ยวง โระ เลียก โตะ ทัม
ข้าม กัว บ้าน เฮาะ เข้า ใน ถ้ำ

ตอ-แอฮ เวียง โตะ บลัก โต ฮลัก จม
ข้าม เมือง ใน ถ้ำ สบน้ำ แม่แจ่ม

เลอซอมแวล เลอเวือะ ภาคที่ 6
เลอ ซอม ปัว เลอง ะ (ขอสมัครเล่น)

6.1 โบท ซอส กยะ (บทแผ้วถางทาง)

อะ สมอง โม-อีญ ฌา-อิจ ซา-อิจ เลอ ออม
เรา ไต่ยีน คำ พุด ที่ แท้จริง

อะ สมอง โม-อีญ ตอม ซอม เลออัว
เรา ไต่ยีน คำ กล่าว ดี งาม

อะ ฌืออม กาม ฌู-อิช ทิ เซอ ยวก
เรา เมื่อ ใฝ่ฝัน ยก ย่อง

อะ ฌืออม กาม ควก ทิ เซอ วิญ
เรา เมื่อ ปรารถนา

ฮลา-อง โม ฮลา-อง มอ-อิจ ปอ-อิจ เลอ ฮอง
สูง ดอย สูง ภูเขา เจอ ให้โล่ง

เทือก หอง เทือก ยูทู เคือช ฟิน
รก ดง รก ป่า เลาะ ให้ได้

เทือก กยะ เทือก โกยง เลอ เบือน โฆง โปยะ
รก ทาง รก รอย พัน ก้าน หญ้า

เทือก เบยะ เทือก เบยะ-อุม ซอส เซอ เพีย
รก เหล่า รก ป่า ถาง ให้ โล่ง

โซม ซอส เซอ เพีย เพีย อา แล
จะ ถาง ให้ โล่ง หนุ่ม 7 คน

ซอส วุด ซอส เยียง เซอ เนียง เอาะ กัด
ถาง แหวก ถาง ดิ่ง กิ่ง ใฝ่ หนาม

ซอส วุด ซอส วัด ปัด ลอ-แอ ะ
ถาง แหวก ถาง ขว้าง ราบ โล่งๆ

เคือช เตอ-อู บวก ชวง เซียน เลอ ลา-แอ
ให้ ไม่ แทะ เท้า เสี้ยน ดอก กง

เคือช เตอ-อู ฌู-อิช งา-แอ ปอ-แอ ฌู ลอง
ให้ ไม่ ผง เข้า ตา ปลิว เขม่าดำ

ลอน บวก กัด ชะ กัว พิช 'นา-แอ
หาก แทะ หนาม ก็ ค่อย บ่ง ค่อยๆ

บวก เซียน เลอ ลา-แอ พิช มา-แอ เคือช
แทะ เสี้ยน ดอก กง บ่ง ด้วย หนาม

ยุช อา-อิง เลอ ปา-อิจ โคย-อีญ โตย โกลง
ปู ไว้ สะพาน ทุก สบ แม่น้ำ

ยุช ฌอม เลอ โปง โคย-อีญ โฆง ฌู-อิช
ทำ กับ บันได ทุก ขอน ล้ม

ฌู-อิช โฆง เทือง กยะ คิต เลอ โกย
ลม ขอน ข้าม ทาง ตัด ให้ขาด

คิต หนึ่ง มอ-แอ แล แกล โดก ะ
ตัด ด้วย ขวาน แล หมด เกลี้ยง

คิต หนึ่ง พาลัง ตั้ง เลององ
ตัด ด้วย เลื่อย แทน พร้า

กอ แหนส เมาะ มอม โคะ เชื้อะของ
แข็ง จะ เท่าไร กิ่ง ไม้ แะ

เลององ โปย-อิจ ปลัก ลัก 'รุง เรือง
พร้า ปีก ค้างคาว พัน ไม้แข็ง

กา-อง ฆอม กยะ เฮอ-อุ เซอ ปลัง เปอ-อุ บลัก
ชุด ทั้ง ทาง เดิน โลง บิน ค้างคาว

เลอ พิด เทียน โจอ โบก อา-อิง กยะ
จอบ เทียน โจอ ชุด ทาง ไป

เลององ เจน ตะ ซอฮ กยะ เฮอ-อุ
พรา สมัย ปู่ ถาง ทาง ไป

โซม ซอฮ กยะ เฮอ-อุ เทือก เลอ-อุ เขล-อิญ
จะ ถาง ทาง ไป รก โซน (ชื่อแม่น้ำ)

โซม ซอฮ กยะ เฮอ-อิญ เทือก เขล-อิญ ลัง
จะ ถาง ทาง กลับ รก เขล-อิญ ยาว

เซอ ปลัง เซอ เปล-อิญ กยะ เฮอ-อิญ ฆอ
โลง สว่าง ทาง กลับ รัน

เซอ เพี้ย โลก ๆ บอยก เลอ ยุม
สว่าง โลง ๆ ชุมชน เมือง ยวม

เลอ โดฮ ละ เมะ ฟิน นึง เยอม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทแผ้วถางทาง

เมื่อเราปรารถนา เจอภูเขาหรือดอยสูง
มีป่ารก ทางรก เต็มไปด้วยหญ้าขึ้นรก
ต้องถางให้โล่ง โดยใช้ผู้ชาย 7 คน
ถางป่า แหวกทาง ดึงกิ่งไผ่หนาม ทำให้ทางโล่ง
ไม่ให้เสี้ยนไม้มาตำเท้า ไม่ให้ผงเขมาตำปลิวเข้าตา
หากเสี้ยนหนามตำก็จะคอยบ่งหนามออก
จะทำสะพานข้ามแม่น้ำ เอาขอนไม้มาทำบันได
ตัดขอนไม้ด้วยขวาน ตัดด้วยเลื่อยแทนมีดพรา
ต่อให้ไม่แข็งเพียงใด ก็จะทำทางให้เดินโล่ง
จะใช้พรา ใช้จอบ ขุดถางทาง
ให้เดินทางกลับเมืองยวมได้สะดวก

6.2 โบท คู-อิส เอีย (บทปรารภนา)

อะ ฮมอง โม-อีญ ฉา-อิจ ชา-อิจ เลอ ออม
เรา ไตยีน คำ พุด ที่แท้จริง

อะ ฮมอง โม-อีญ ตอม ชอม เลอ อัว
เรา ไตยีน คำ กล่าว ที่ดีงาม

ญี๋อม อะ กาม คู-อิส ทิ เชอ ยวก
เมื่อ เรา มีความ ต้องการ และ ยกย่อง

อะ ญี๋อม กาม ควก ทิ เชอ วิญ
เรา เมื่อ มีความ ปรารภนา - -

มัย เตอ-อุ คู-อิส เอีย เลีย เชอ ณะ
ใช้ ไม่ ต้องการ เล่น ลวด คลีคัลาย

คู-อิส เตอ-อุ เลอ งะ ละ เคอ เหนอ-อิน
ปรารภนา ไม่ใช่ เล่น เพื่อ เป็น มาตรฐาน

อะ คู-อิส มัย เฮละ ทิ มัย แปย
เรา อยาก เป็นเหมือน น้ำฝน และ เป็น ลูกเห็บ

เตอ-อุม หิง บัง ซุ-อี เจอ-อิจ แม ะ
ตกลงมา ที่ ขวัญ หยด มา

อะ คู-อิส เตียด ะ 'มา-แอ กะ แซ
เรา อยาก (พูดคุย) กับ (เธอ)

อะ คู-อิส กอก แล 'มา-แอ เกยอ-อิส โทะ
เรา อยาก ร้องเพลง ซอ กับ สวรรง (สาวน้อย)

อะ คู-อิส แส ะ เยียม เปอ จอก
เรา อยาก เฮ ะ ร้องเหมือน นกชนิดหนึ่ง (มีเสียง
ร้องดัง)

อะ คู-อิส ฮอก ะ กยอก เลอ ฮม้ง
เรา อยาก ฮอก ะ ร้องเหมือน นกเลอฮม้ง

กยอก เออ-อีญ ซิม ปยัง เลอ ฮม้ง โชม เระ
ร้อง มา ไต้ หลัคคา นกเลอฮม้ง กิน ลูกไทร

อะ คู-อิส มัย แส ทิ มัย เมียก¹⁸⁶
เรา อยาก เป็น ผี และ เป็น เมียก

คู-อิส รา-อุม เทีย มอน 'งอน เชอ เงะ
อยาก ตอม ดอก หม่อน ตอนครึ่งวัน (เที่ยง) ตะวัน

คู-อิส รา-อุม เทีย เกยะ เฟือส เบยะ โร
อยาก ตอม ดอกหอมแย้ หลังเก็บเกี่ยว แรก

ชวน เปยอ-อิส เทีย เบะ ทุ แม วัง
มองเห็น บาน ดอก สัมปี้ ที่ดอย แม่ วัง

เจียก บา-อี ทิ ม้ง ปอ รั้ง เฮอ-อุ
เด็ด ทัดหู หิง แขนง พอ แสง การเดิน

ชวน เปยอ-อิส เทีย เงอ-อุ เรอ-อุก เฮอ-อุ ชวง
มองเห็น บาน ดอก ตอไม้ นำพา การเดินของเท้า

ชวน เปยอ-อิส เทีย พวง เลอ ยวง เออ-อีญ เปส
มองเห็น บาน ดอก ไม้พวง เดินเที่ยว มา เก็บ

เปยอ-อิส เทีย เลอ ฮมอง 'นอง 'ยวง อา-อีต
บาน ดอก พวงสีแดง ที่ป่าดง บ้าน เราอยู่

อะ ญี๋อม กาม คู-อิส ทิ เชอ ยวก
เรา เมื่อ มีความ ต้องการ และ ยกย่อง

¹⁸⁶ ตัวเล็กรองจากผี

อะ ญี๋อม กาม ควก ทิ เซอ วิญ
เรา เมื่อ มีความ ปรรธนา ? ?

คุ-อิฮ ฟิม 'มา-แอ เมะ เบียง เตะ ลอง
อยาก ย้อม/เคลือบ¹⁸⁷ กับ เธอ พัน เรา ให้ดำ

ฟิม เบียง เตะ ลอง เกยอ-อิฮ มอง 'มา
ย้อม พัน เรา ดำ สาว ผ้า ไร่

คุ-อิฮ พัก 'มา-แอ เมะ เลอซอง เตะ เพ-อิญ
อยาก ชัด/ล้าง กับ เธอ พัน เรา ขาว

พัก ซอง เตะ เพ-อิญ เลอ ฌีญ รัง เคอ-อิ
ล้าง พัน เรา ขาว ส่อง/ระยิบ แสง จันทร

ฟิม หนึ่ง โคะ กา-อง บลา-อง เลอ โตย
ย้อม/เคลือบ ด้วย ควัน ไม้ ที่ชูด จากตอย สบห้วย

ฟิม หนึ่ง โคะ โลย โตย อา-อุม ยิก
ย้อม ด้วย ไม้ ที่ถอน สบห้วย (ชื่อลำห้วย)

ลอง เบียง ฟิม ปยา-อิม เลอ เจอ-อิด อา-อิม โคะ
ดำ พัน ย้อม เก้า/เดิม แปลกใจ เป็นเหมือน
ไม้ที่ยังดิบอยู่

ลอง เบียง ฟิม โคยะ โคะ โปง แอ
ดำ พัน ย้อม ใหม่ ไม้ บันได ไก่

ลอง เบียง เกยอ-อิฮ แล โปย-อิจ แง¹⁸⁸ โปก
ดำ พัน คนสาว ร้องเพลงขอ ปีก ดั่ง/แมลง ผู้

อะ ญี๋อม กาม คุ-อิฮ ทิ เซอยวก
เรา เมื่อ มีความ ต้องการ และ ยกย่อง

คุ-อิฮ ไร-อิจ 'มา-แอ เมะ โงง เตะ ซา
อยาก ชัด กับ เธอ เข้า/แข่ง เรา ให้ขาว

ไร-อิจ โงง เตะ ซา เซอ กุน ตา โคยะ
ชัด เข้า/แข่ง เรา ขาว เซอ กุน¹⁸⁹ ทาสี ใหม่

คุ-อิฮ คอ-อิจ 'มา-แอ เมะ นา เตะ บา-ออก
อยาก ล้าง กับ เธอ หน้า เรา ให้สะอาด

คอ-อิจ นา เตะ บา-ออก เคอ-อิ ฮา-ออก โงง
ล้าง หน้า เรา สะอาด พระจันทร์ ข้างขึ้น ใหม่

คุ-อิฮ 'ลอก 'มา-แอ เมะ รัง ญี๋อม เฮละ
อยาก ผ่า กับ เธอ ไม้แข¹⁹⁰ เมื่อ/ฤดู ฝน

'ลอก รัง ญี๋อม เฮละ บัด เตะ ปิน
ผ่า ไม้แข เมื่อ หน้าฝน ไหล บนดิน เหยียบ

คุ-อิฮ เตอ-อิ 'มา-แอ เมะ เตียน ทิ โฆง
อยาก จุด กับ เธอ เทียน หนึ่ง แท่ง/เล่ม

เตอ-อิ เตียน ทิ โฆง ตอก อุง อัง
จุด เทียน หนึ่ง เล่ม ติด/สว่าง --

คุ-อิฮ ตอ-แอฮ 'มา-แอ เมะ ปลอง ทิ ญี๋อง
อยาก ตัด กับ เธอ ญ้าคา หนึ่ง เส้น

¹⁸⁷ สมัยเมื่อ ก่อน พ ศ 2500 หนุ่มสาวนิยมย้อม/เคลือบฟันให้เป็นสีดำ จะเคลือบ/ย้อมด้วยยางรากไม้ชนิดหนึ่ง จึงทำให้ฟันมีสีดำ ติดแน่น สวยงาม ระยิบ

¹⁸⁸ เป็นตัวดั่งหรือแมลงมีปีกสี่เขี้ยวสวยงาม

¹⁸⁹ ทำด้วยด้ายเส้น ทำให้เป็นวงกลมทาสีดำด้วยยางรักซ์ เป็นเครื่องประดับน่องสำหรับผู้หญิง

¹⁹⁰ ใช้จุดไฟเพื่อสว่างในการเดินทางตอนกลางคืน

ตอ-แอส ปลอง ทิ ญะยง เฌียง ตา ฟัง
ตัด หญ้าคา หึ่ง เส้น ข้าง ทำ ผัง

เลอ โดฮ ละ เมะ ฟิน หึ่ง เยี่ยม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทปราวณา

เมื่อเราปราวณา

มีคำพูดที่มั่นคง เชื่อถือได้ เหมือนเส้นลวดที่ไม่พันกัน

ไม่ได้ปราวณาเล่นๆเพื่อเป็นธรรมเนียม

เราอยากเป็นเหมือนน้ำฝนและลูกเห็บ ที่ตกลงมาหยดลงบนขวัญศรัทธา

เราอยากพูดคุยกับเธอ

เราอยากร้องเพลงซอกกับเธอ เหมือนนกเป่าจก

เราอยากร้องเพลงซอกกับเธอ เหมือนเสียงนกเลอฮม้ง ที่กำลังกินลูกไทรอยู่ใต้หลังคา

เราอยากเป็นผืนผ้าและเป็นเชือก

อยากดมดอกหอมอ่อนในตอนเที่ยงวัน

อยากดมดอกหอมแย้ หลังแรกเก็บเกี่ยว

มองเห็นดอกส้มปีบานที่ตอยแม่วัง เหมือนเห็นสาว ๆ ที่เราอยากก้าวเท้าเข้าไปหา

อยากให้เธอเด็ดดอกไม้ มาทัดหู เราจะได้เห็นเธอในยามค่ำคืน

มองเห็นดอกไม้บาน เราจะได้เดินเข้าไปหา

มองเห็นดอกไม้พวง เราอยากเดินเข้าไปเก็บ

เหมือนดอกไม้พวงสีแดงที่อยู่ใต้อาสน์บ้านเรา

เมื่อเราปราวณา

อยากเห็นรอยยิ้ม พันด้าที่สวยงามของเธอ

อยากยิ้มและเคลือบฟันของเธอด้วยควันไม้ที่มาจากตอยสบห้วย

ใช้ไม้โปงแอ ย้อมให้พันด้า

เมื่อพันเธอดำ ขับร้องเพลงขอ จะสวระยิบระยับเหมือนปีกแมลงทับ

เมื่อเราปราวณา

อยากขัดเขา ขัดแข้งของเธอให้ขาว แล้วใส่เชือกผูกด้วยสีใหม่

อยากล้างหน้าเธอให้สะอาด ขาว เหมือนพระจันทร์ที่ฟุ้งขึ้นใหม่

อยากผ่าไม้แช่กับเธอในฤดูฝน

อยากจุกเทียนพูดคุยกับเธอในยามค่ำคืน

อยากตัดหญ้าคาที่ข้างทำผัง

บอกกล่าวให้เธอที่เพลงร้อง

6.3 โบท คุ-อิส เลอ โตย (บทพรรณนาพบเจอ)

อะ ฮมอง โม-อิญ ฌา-อิจ ซา-อิจ เลอ ออม
เรา ไต้ยีน คำ คำพูด ที่จริงจิง - -

อะ ญีอม กาม คุ-อิส ทิ เซอ ยวก
เรา เมื่อ มีความ ต้องการ และ ยกย่อง

อะ คุ-อิส เลอ โตย โยะ เลอ โตย
เรา ต้องการ(อยาก) พบ เห็น พบปะ

โตย โยะ เบล เจอ-อุป เคือบ เลอ จา-แอ
พบ เห็น กำไล บรรจบ ขอบ กระดัง

โตย โยะ เลอ เอส แซม โบก ชัง
พบ เห็น วันนี้ คนเมือง ชี ช้าง

กัง จอง เซองา ตา นาม อับ
กาง ร่ม สีเขียว ทา สีเคลือบ

อะ คุ-อิส เลอ โตย โยะ เลอ โตย
เรา อยาก พบ/เจอ เห็น พบ/เจอ

รอก-อิจ คิม โพะ รัง โลก บัง เคอ-อิ¹⁹¹
ถอน ถั่ว สุกเหลือง แปรคำ พระจันทร์

โยะ เจียก เลอ ฮอง เมียง เมะ เคอ-อิ
เห็น ที่กัวเขา โลงแจ้ง ตัด เธอ ฟืน

คุ-อิส เตะ เลียก เปียน เซียน กยอง มอ-แอ
อยาก เรา เข้า เปลี่ยน หนัก ดำ ขวาน

ฆลอก ฮมา เอาะ ชัง ละ ฆยัง โนก
ผ่า เส้นตอก ไม้ไผ่ สำหรับ แฉง เลี้ยงผี

อะ ฮมอง โม-อิญ ตอม ซอม เลอ อัว
เรา ไต้ยีน คำ กล่าว อย่างดีงาม

อะ ญีอม กาม ควก ทิ เซอ วิญ
เรา เมื่อ มีความ ปรารถนา - -

อะ คุ-อิส เลอ ฟีบ โยะ เลอ ฟีบ
เรา อยาก พบปะ เห็น พบปะ/เจอเจอ

ฟีบ โยะ เบล คยา-แอ นา-แอ ฆอม ซอง
พบปะ เห็น กำไล ทองคำ เจ้านาย ทั้ง/และ เจ้าขุน

ฟีบ โยะ เลอ เอส เลอ เวื่อะ กัง จอง
พบปะ เห็น วันนี้ เลอเวื่อะ กาง ร่ม

นาม อับ พู ตา ฆเยอ-อุม ฮา ฆะ
สี เคลือบ หนา ทา เรียบ กว่า ยางรัก

โตย โยะ หนึ่ง เบยะ รอก-อิจ เมะ คิม
พบ เห็น ที่ ป่าเหล่า ถอน เธอ ถั่ว

โตย โยะ หนึ่ง เจียก ตอ-แอฮ เมะ ปลอง
พบ เห็น ที่ กัวเขา ตัด/เกี่ยว เธอ หน้าคา

เบียง ตา-อิง โดก ๗ โบก มา-แอ เปียน
ตัด ก่อไฟ - - ไม้ก่อ กับ ไม้ก่อเล็ก

โตย โยะ หนึ่ง โลก ฆลอก เมะ เอาะ
พบ/เจอ เห็น ที่ หุบเขา ผ่า เธอ ไม้ไผ่

อะ คุ-อิส เลอ ฟีบ โยะ เลอ ฟีบ
เรา อยาก พบ/ปะ เห็น พบ/ปะ

¹⁹¹ โลกบังเค-อิ คือ พระจันทร์ขึ้นแปดคำหรือแรมแปดคำ

พืบ โยะ เซอ โขยง แฉ มะ คิช
พบ เห็น ที่สาละวิน ชั่ง เธอ เกลือ

แฉ คิช มู โลง โยง วิชา-แอ (เคอเหอ-อิน)
ชั่ง เกลือ ชาว เรือ รู้ วิธี/วิชา

เลอ โดฮ ละ มะ ฟิน นิง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทประราธนาพบเจอ

เมื่อเราประราธนา

เราอยากพบปะ เจอะเจอกับเธอ

พบเห็นกำไลทองคำของเจ้านายกับขุน

พบเห็นคนเมืองชีช้าง

พบเห็นคนเลอเวีะทางร่มเคลือบด้วยสีเขียว สีเคลือบหนา เรียบกว่ายางรัก

เมื่อเราอยากพบเจอเธอ

พบเธอที่ป่าเหล่า เธอกำลังเก็บถั่วเหลืองสุกในคันทัดคำ

พบเธอเกี่ยวหญ้าคาที่กัวเขา

พบเธอตัดฟืนที่โล่งแจ้งบนกัวเขา

ตัดไม้ก่อ กับไม้ก่อเล็กมาทำฟืน

เราอยากช่วยเธอตัดฟืนด้วยด้ามขวาน

พบเธอผ่าไม้ไผ่ที่หุบเขา สำหรับทำที่วางของสำหรับเลี้ยงผี

เห็นเธอชั่งเกลืออยู่ที่สาละวิน

ชาวเรือที่ชั่งเกลือรู้ราคา

จะบอกกล่าวเธอที่บทร้อง

6.4 โบท กวน ชัง เลอ ฮลัก (บทลูกช้างชน)

เอะ ฮมอง โม-อัญ ฌา-อิจ ซา-อิจ เลอ ออม
เรา ได้ยิน คำ พูด ที่จริงจัง - -

เอะ ญีอม กาม ฌู-อิช ทิ เชอ ยวก
เรา เมื่อ มีความต้องการ และ ยกย่อง

เชอบวด 'มา-แอ เอะ กะ ฮวด โห่ง
ติดตาม กับ เรา ปลา ว่ายน้ำตาม ขอน/ไม้ซุง

ปัง อัส ฮลา-อิด โหะ มา-อัญ ตะ มา-อัญ
ถึงเธอ จะว่ายังหุนวาก หนัก - ? ? ?

ปัง มัส กวน แอ โห่ง เลอ โกะ
ถึงแม้ ยังเป็น ลูกไก่ จิก ข้าวสาร

กวน แอ กวน ตัว ปัว เลอ-อิช โคส
ลูก ไก่ ลูก นกขวา ขอ ลง จิก

มัส 'ลั้ง กวน กยัง เพอ-อิก 'ลั้ง โกก
เป็น อยู่ ลูก นกกก ผีก อยู่ ร้อง

มัส 'ลั้ง กวน โลก เพอ-อิก 'ลั้ง เยื่อม
เป็น อยู่ ลูก นก(ลก) ผีก อยู่ ร้อง

ติ โยง ลัก ฆัส กยะ 'มา-แอ โกอง
ยังไม่ รู้ ที่ แยก ทาง และ รอย

ติ โยง ลัก โตส โกลง โชม คอ-อิจ
ยังไม่ รู้ ที่ บรรจบ/สบ ห้วย จะ ล้างหน้า

มัส 'ลั้ง กวน มอ-อุก แอฮ 'ลั้ง ตัง
ยัง (เหมือน) ลูก วัว เอา อยู่ ต่าง

มัส 'ลั้ง กวน ชัง แอฮ 'ลั้ง ซอน
ยังเหมือน อยู่ ลูก ช้าง เอา อยู่ สอน

เอะ ฮมอง โม-อัญ ตอม ชอม เลอ อัว
เรา ได้ยิน คำ กล่าว ที่ดีงาม - -

เอะ ญีอม กาม ควก ทิ เชอ วิญ
เรา เมื่อ มีความ ประารถนา --? --

เชอบยง 'มา-แอ เอะ โห่ง เออ-อัญ เลียก
ร่วมเดิน กับ เรา ตัวต่อ กลับ เข้าหลุม/รัง

ปัง เมะ งา-อัญ โหะ งา เชอ งา
ถึงแม้ เธอ ยัง งมงาย หนักหนา

เมะ ปัง กวน โตะ เฮอ-อีน เลอ เซอ
เธอ ถึงแม้ เด็ก มาก เล็ก ๆ

ปัว 'ลั้ง เลอ-อิช โคส โห่ง โม-อิจ กลอง
ขอ ยัง ลง จิก เมล็ด รำข้าว ตำ

โกก กวน กยัง จัว บลัว เลอ เลาะ
ร้อง ลูก นกกก อ่อน ละเอียด เสียง

เยื่อม กวน โลก งา-อัญ ฮมา-อัญ ฮมอง กยะ
ร้อง ลูก นก(ลก) งมงาย ถาม ได้ยิน ทาง

ติ โยง ลัก โตส โกลง 'มา-แอ งวด
ยังไม่ รู้ ที่ บรรจบ/สบ ห้วย และ เหว

ติ โยง ลัก ลอ-อิจ กยะ โชม เฮอ-อุ
ยังไม่ รู้ ที่ สิ้นสุด ทาง จะ ไป

แอฮ 'ลั้ง ตัง นา-ออก ฮา-ออก บลา-ออง โหะ
เอา อยู่ ต่าง/บรรทุก เต็ม ขึ้น ดอย เจ็บ
ยังต้องฝึกบรรทุกของหนักขึ้นเขาสูง

แอฮ 'ลั้ง ซอน โหะ โตะ คา-ออ นิบ
ยังเอา อยู่ สอน เจ็บ ใน คอก หนีบ

กวน ชัง เลอ สลัก กัก เลอ พลัว
ลูก ช้าง ชน กิ่ง งวง ?

กวน มัว เลอ ยุ่ม ชิมเลอเยื่อะ
ลูก กระทิง แม่น้ำยวม อ่อนแอ

กวน เมอ-อุก เลอ ปูน ดิ โยง โสง
ลูก วัว ลำพูน ยังไม่ รู้ โรง

กวน ชัง เชอ โหมยง ดิ โยง ตา
ลูก ช้าง สาละวิน ยังไม่ รู้จัก ทำ (ทำข้าม)

แอซ 'ล้ง พู-อี เพอ-อีก ออม เลอ ออม
เอา อยู่ คน สักสอน ? ? ?

แอซ 'ล้ง พู-อี ตอม อัว เลอ อัว
เอา อยู่ คน แนะนำ (ต้องให้คน
แนะนำ)

แอซ 'ล้ง เชอ ฝือ นิง โม-อีญ จอก
เอา อยู่ ชี้นะ ที่ คำ สอน
(ต้องรับคำชี้แนะ)

แอซ 'ล้ง เชอ ตอก นิง กาม เอียง
ต้องรับ อยู่ การสอน ที่ ความ ฉลาด

เชอ ฝือ ฮา-ออก บลา-ออง ชัง เชอ กัยก
ฝึกสอน ขึ้น เขา ช้าง สีแดง

เชอ ฝือ เกอ-อี ปัยก จัก ลา-แอ ลอง
ฝึกสอน เดินตาม ที่ลาดชัน กวาง ลาย ดำ

เคือฮ มัฮ เลอ ปิญ บิญญ เลอ-อิฮ โลง
ให้ เป็นเหมือน แม่น้ำปิง เทียมกัน การล่อง เรือ

เคือฮ มัฮ เชอ โหมยง บิญญ เลอ-อิฮ แป
ให้ เป็นเหมือน สาละวิน เทียมกัน การล่อง แพ

เลอ ไคย ละ เมะ ฟิน นิง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทลูกช้างชน

เมื่อเราปรารถนา

ให้ติดตามเราเหมือนปลาที่ว่ายน้ำตามขอนไม้ซุง
ร่วมเดินกับเราเหมือนตัวต่อที่เดินตามกันเวลากลับรัง
ถึงแม้ว่าเธอยังไม่รู้ เหมือนคนหูหนวกตาบอด
ถึงเธอจะคิดว่าเธอโง่ มงาย หนักหนา
ถึงเธอจะเป็นเด็กตัวเล็ก เหมือนลูกไก่จิกข้าวสาร
ถึงเธอจะเป็นเด็กเหมือนลูกนกๆ ที่กำลังฝึกร้อง
ถึงเธอจะเป็นเด็กเหมือนลูกนกๆ ที่ร้องถามหาทาง
ยังไมรู้ทางแยก หรือทิศทางจะไปทางไหน
ยังไมรู้ทางบรรจบ ห้วยและเหว
ยังไมรู้จักห้วยที่ใช้ล้างหน้า
ยังไมรู้ที่สิ้นสุดทาง
ยังเหมือนลูกวัวที่ต้องฝึกให้บรรทุกของหนัก ขึ้นเขาสูง
ยังเหมือนลูกช้างที่ต้องได้รับการสอน

ยังต้องสอนหนักเหมือนลูกช้างที่ถูกฝึกอยู่ในคอกหินบ
ยังเหมือนลูกกระทิงที่แม่ยอมสุขภาพอ่อนแอ
ยังเหมือนลูกวัวที่ยังไม่รู้จักคอก
ยังเหมือนลูกช้างสาละวินที่ยังไม่รู้จักข้ามน้ำ
ยังต้องให้คนสั่งสอน คอยแนะนำ
ยังต้องฝึกให้ช้างได้ขึ้นเขา
ฝึกกว้างลายดำให้เดินในที่ลาดชัน
ให้เร็วเหมือนเรือที่แล่นอยู่ในแม่น้ำปิง
ให้เร็วเหมือนแพที่ล่องในแม่น้ำสาละวิน
บอกกล่าวเธอที่บ่ทรง

เลอชอมแวล เลอเวือะ ภาคที่ 7
เลอ อม ตัว เออ-อีญ เคะ (คำพูดใส่/กลับไปหา)

7.1 โบท บีน เฮมะ 'มา-แอ แตบ (บทเหยียบไรกับหมัด)

ตัซ เมื่อน โม-อีญ แคย-อิจ ยุส ตะเน
ถ้า เหมือน คำ กล่าว ของ ตะเน

ตัซ เมื่อน โม-อีญ เบย ชอม ตะแนด
ถ้า เหมือน คำ กล่าว

บีน เฮมะ 'มา-แอ แตบ ชัน โอ ละ
เหยียบ ไร กับ หมัด ตั้งใจ ไม่ ทั้ง

ลองะ เลอโง ชัน โอ เดือน
งาดอย งาขาว ตั้งใจ ไม่ ทั้ง

ตัซ พู-อี ทุ-อี เดือน รัก เยื่อม เคะ
ถ้า คน เอามา,ซิง ทั้ง,ปล่อย ร้อง (ร้อง)ให้ ตาม,ตามหา

เยื่อม เคะ เลอฮอก กอก เปืออะ สมอง
ร้องให้ ตาม (คำสั่ง) เรียก ไม่ ได้ยิน

บีน เทือก ขวง เฮอ-อุ เคะ เป่อ เคะ
เหยียบ ฝ่าเท้า ไป ตาม ตามหา

เชอ โรบ 'รอ-แอฮ เตะ เวือน นิง ฮมา
รวม นิ้ว มือ มัด ด้วย ดอก

เฮอ-อุ เคะ ดอ เตอ-อุก 'ลอ-อิจ โตะ ลอง
ไป เอา สายคาด สาน เครือเถาชนิดหนึ่งแทนหนาม

เฮอ-อุ เคะ กลอง ปอน ซา เลอ ฮอง
ไป หา ด้วย กิน ขาว,ใส

เฮอ-อุ เคะ โฟง เป่อ-อุก 'ลอก เลอทิญ
ไป หา หน่อ หัก ฝ่า ใหญ่ ๆ

เฮอ-อุ เคะ ฮา-อื่อ เพื่อม ปิญ เลอ เซฮ
ไป หา ย่อม เคี้ยว เท่า ๆ กัน (เส้นฝ้ายเท่า ๆ กัน)

เฮอ-อุ ฮา-ออก เคะ เมะ บลา-ออง ฮลา-ออง โคะ
ไป ขึ้น หา เธอ คอย สูง ไม่

ฮา-ออก เคะ ปิญ พา-อุม เปาะ เลอ โละ
ขึ้น หา ตรงใจ ไม่ หยุดยัง

เลอ-อิส อะ เคะ เมะ มือ โทะ ลอน
ลง เรา หา เธอ ชัน เจ็บ มาก

เลอ-อิส เคะ ปิญ โกะ เปาะ โทะ มา-อิญ
ลง หา ตรง ตัว ไม่ เหนื่อย

เฮอ-อุ ตัว เคะ เมะ ทุ ลา-แอฮ 'ลั้ง
ไป ได้ หา เธอ ดอย ลาด ยาว

ตัว ทุ เชอ ตา-อิด 'มา-แอ เฟือะ เกียก
ได้ ดอย เชื่อมต่อ กับ ลิง ค่าง

ตัว ทุ เลอ เลียก กวน เกียก ลอง
ได้ ดอย ชับซ้อน ลูก ค่าง ดำ

เทื่อง เจียก เลอ ฮอง 'มา-แอ ดอง เนะ
ข้าม กัวเขา โลง กับ หิงห้อย

เทื่อง 'นอง เชอ เกอ-อิจ 'มา-แอ เลอ-อิจ เฮอ-อิน
ข้าม ดง เขตหวงห้าม กับ หมู มาก

โพส เบล-อิน เฮลระะ เชอ 'นะ 'นอง ทิญ
ถูก เม็ดฝน ฝนใหญ่ ท่ามกลาง ดง หลวง
(ดอยที่นับถือ)

โกส เออ-อัญ ทุ ทัญ เพ-อัญ ตา-แอส โพลก
ลูก กลับ ดอยหลวง ขาว เห็ดถอบ

ฮละ ฆิ เดอ-อุม ตั้ง รัง เลอ แจฮ
ไบสน เฟ็งงอก ต้นกล้า แสงสว่าง ผ่านแล้วทำเป็นมัด

ตัว ทุ กอ-แอ ชะ เลอ ลา-อิง ระบุ กา-อือ
ไต่ เขา มี ไม่ก่อ ท่ามกลาง ใหญ่ ลม

ตัว ทุ กอ-แอ 'ลา เฮอร์-อือ เลอ ซอง
ไต่ ดอย มี ไม่เหี่ยว บาง ข้อ

บิฮ เรอ-อุก พิ เฮอร์-อือ ละ เบอ-อือ ปลา-อิง
ตัด เอา มา บาง สำหรับ ปี่ เป่า

เฮอ-ออก บรา-คอง 'รุ่ง'รุ่ง บยอง กรุฮ เตียง
ขึ้น ดอย (ซื่อตอย) ม้า กีบ คี

เลอ-อิช ฝือ เจริญ เจริญ ชัง เจริญ เตะ
ลง ขึ้น สั้น สั้น ช้าง สั้น งวงช้าง

เดือะ ปา-อัญ ฮา-อิก กลา-อุม มา-อุม เซอ ฆลวด
เอ้อม จับ ผมมวาย มวาย จะหลุด แต่ยังไม่หลุด

เพ-อัญ เตะ เพ-อัญ ขวง กวน มัว ลอง
ขาว มือ ขาว เท้า ลูก กระทั่ง ดำ

ชา มา-อิช ชา โอ-อัญ เกยอ-อิช กวน โปะ
ขาว จมูก ขาว ปาก สาว ลูก พ่อตา

เซอ เอง-อือ ขวง ทุจ เซอ กัยก ขวง โวง
สีเหลือง เท้า นก สีแดง เท้า นกโวง

เลอ เลอ-อุง ขวง ชัง เลอ เลอ-อุง ขวง บยอง
เรียบ เท้า ช้าง เรียบ เท้า ม้า

เออ-อัญ เลอ-อิช โฆง 'มา เซอเรุ โคะ โฆง
กลับ ลง สั้นเขา ไร่ มาก ต้น ข้าวฟ่าง

เฮอ-อุ กยะ โตะ โลก เลอ โฆก ฮละ ฆิ
ไป ทาง ใน หุบเขา ทับซ้อน ไบสน

ตัว ทุ ฐา-ออก ปลอง ฮลอง เลอ'นะ
ไต่ ดอย ท่ามกลาง หนุ่คำ เ็น น้ำค้าง

ตัว ทุ กอ-แอ โตก ตา-อือบ เลอ ฮา
ไต่ ดอย มี ไม่แผ่ ถี่ ปล้อง

บิฮ เรอ-อุก พิ'ล้ง ลอ ฮรัง เบอ-อือ
ตัด เอามา ยาว ให้สำหรับ เป่า ปี่

เฮอ-อุ ฮา-ออก เคะ เมะ บลา-ออง 'รุ่ง'รุ่ง
ไป ขึ้น หา เธอ ดอย (ซื่อตอย)

เลอ-อิช เอะ เคะ เมะ ฝือ เจริญ เจริญ
ลง เรา หา เธอ ขึ้น สั้น สั้น

เดือะ ปา-อัญ เลอ พลัว 'ญัว เลอ อา-อิช
เอ้อมมือ จับ งวง สั้น น้ำมัน

ฆลวด ฆอม บิญ คยา-แอ หา-แอ โบายก เลอ-อิม
หลุด กับ ปิ่น ทอง ใน ถนน เที้ยว

เพ-อัญ ฮวด มะ เลอ 'นะ ดอก เกล-อุม
ขาว เพราะ ตาม แม่ น้ำค้าง เหมือน หนา

ชา หนึ่ง เดือน คอ-อิจ เลอ อา-อุม ฮอ-อิจ โจร
ขาว เพราะ ฟัง ล้าง น้ำ มา แรก

เฮอ ฮม้ง ตัว โฆง กก โจร เระ
ถนอม ไต่ เดียว กิ่ง แรก ไทร

เฮอ ฮม้ง เลอ-อิช โฆง โฆง กอ-แอ ชะ
ถนอม ลง เหยียบ สั้นเขา มี ไม่ก่อ

โยะ โฆง เทีย เปอ-อิด 'นุ้ม เซอ-อิด แลน
เห็น ก้านดอก เต็ด กัม เก็บ ดู

เซอ-อีต แลน เลอปอ-แอ เตีย หมอ-แอ โคะ
เก็บ ขม เงา บาง แตกกิ่งไม้

เลอ-อิส เออ-อิญ โฆง โคะ โมะ ทุเทีย
ลง กลับ สันเขา พัก เกลือ ชื่อของเครือ

เลอ-อิส เออ-อิญ โฆง หมอ-แอ เกย-อิส ออ พุ
ลง กลับ สันเขา เล็ก สาว พี่น้อง

เออ-อิญ เลอ-อิส โฆง 'มา เซอ เน โคะ แตฮ
กลับ ลง สัน มาก ไม่ก่อ

โยะ แซม เตอะ แอฮ อา แลฮ ญื่อะ
เห็น คนเมือง ขุน แม่แอบ เจ็ด หลังกาเรือน

ฉา-อิม คู-อิส ปุก เมื่อด จา-ออ อิม โคง
ห้วงหา อยาก ผูก ญาติ ชาว ริม โขง

ฉา-อิม คู-อิส ปุก โหง โลง แม่อา-ออ
ห้วงหา อยาก ผูก คนเดียว แถว แม่อา-ออ (ชื่อแม่น้า)

โยะ โรฮ ทิ ญื่อะ เลอเวือะ แกฮ แตม
เห็น เหมือนกัน หนึ่ง บ้าน เลอเวือะ ได้ เป็น ดี

แตม เรอ-อุก ทิ โฆง โคยง เลอเลอ-อิญ
ดี เอา หนึ่ง แถง เหล็ก เครื่องปั้นผ้าย

เลอโตฮ ละ เมะ ฟิน หนึ่ง เยี่ยม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทเหยียบไร่กับหมัด

เหมือนคำกล่าว ไม่ตั้งใจเหยียบไร่กับหมัด

ไม่ตั้งใจตัดงาดอย งามาทั้ง

ถ้ามีคนเอามาทั้ง ปล่อยให้ร้องไห้ ก็จะตามหา

ไปหาหน่อไม้ผ่าให้เป็นชิ้นใหญ่ ๆ

ไปหาข่าที่มีเส้นผ่ายเท่า ๆ กัน สำหรับใส่หมาก

ไปหาไม้ที่ตอยสูง ๆ

แม้จะมีสิ่งใดมาขวาง ก็จะไปหาเธอ

แม้ดอยจะสูงชันแค่ไหน ก็จะไปหาเธออย่างไม่เหน็ดเหนื่อย

แม้จะต้องไต่ดอยไปในทางที่มีลิ้ง ค้าง หรือทิวเขาอันซับซ้อน

แม้จะต้องข้ามดงป่าที่หวงห้าม ผ่าฝูงหมูป่า

แม้ฝนจะตกหนักท่ามกลางดงหลวง ไปในทางที่มีหุบเขาซับซ้อน

แม้จะต้องผ่านดอย ท่ามกลางที่มีน้ำค้างปกคลุมหญ้าคาอันหนาวเย็น

ไต่เขาที่มีไม้ก่อตันใหญ่ ไม่ไผ่ต่าถี่ ๆ ไม่เหยียะข้อบาง จะตัดนำมาเป่าเป็นปี่ เพื่อขึ้นไปหาเธอที่ดอย 'รุ่ง' รุ่ง พาเธอ

กลับมาด้วยม้าที่มีกีบคู่ จะคอยดูแลและจับเธอไว้

เหมือนจับวงช้างที่มีน้ำมันสิ้น เหมือนจับมวยผมที่ไม่ยอมให้หลุดมือ

มือและเท้าของเธอขาว เหมือนหยดน้ำค้าง

เราจะถนอมเธอไม่ให้มีกิ่งไม้มาเกี่ยว

กลับลงมาในที่ที่มีไร่ข้าว

อยากผูกญาติกับเธอ เหมือนอยู่ในบ้านเลอเวือะเดียวกัน

บอกให้เธอที่บทร้อง

7.2 โบท ชา-อิม แกส โซ-อิจ (บทนกผิวกปาก)

กอ-อิจ จั่ว เกอ ชะ ตอฮ โคย-อิจญ โม ตอฮ โคย-อิจญ โม ฮลา-ออง ปลา-ออง เซอ โมะ
แดต อ่อน ตอนเช้า ส่อง ทุก ยอดเขา ะยิบ ทุก ยอดเขา สูง ดอย หิน

เตอ-อุม แปน เทีย โกย ปอ-แอ โคย-อิจญ เจียก ปอ-แอ โคย-อิจญ เจียก โรระ โซะ ปลา-ออง กา-อื่อ
มา เป็น ดอก จั่ว ปลิว ทุก กิ่งเขา ปลิว ทุก กิ่งเขา ลึก แรง พัด ลม

เตอ-อุม แปน ละ เมะ ชา-อิม แกส โซ-อิจ โซ-อิจ นึ่ง เลอ อา-อุม งา-อุม เมะ เคียด
มา เป็น ให้ เธอ นก เป็น/แก่ง ผิวกปาก/ร้อง ผิวกปาก/ร้อง ที่ ริมน้ำ นึ่ง เธอ ตัก

เตอ-อุม แปน ละ เมะ โว-อิจ แกส วา-แอ วา-แอ กัง เลอ โพละ เจียก เมะ ฟือม
มา เป็น ให้ เธอ (โว-อิจ) ที่ ร้อง เป็น ร้องที่ ฟุ่ม ไบ พลุ เต็ด เธอ เคี้ยว

เจียก เฟือม ทิ 'ลอก ฮละ ตอก โกง เจียก เฟือม เกอโปง โฆง ปู คาม
เต็ด เคี้ยว นึ่ง ซีก ไบ เหมือน โกง¹⁹² เต็ด เคี้ยว นอกบ้าน ก้าน ไบพลุ คำ

เจียก เฟือม ฟิ แฉฮ แจส ฮมา-อิม กลัง เจียก เฟือม ฟิ รั้ง โลก บัง เคอ-อิ
หยิก เคี้ยว ไบที่ ฉีก/ขาด ฉีก เล็บ เขี้ยว เต็ด เคี้ยว ไบแก แปดคำ พระจันทร์

โคฮ โตะ แอบ เจียะ เปียะ ชอง ชอง โคฮ โตะ แอบ ลอง โปง ทอง ญัง
ใส่ ใน กระปุก ไทใหญ่ เป็ดไซร์ ใส่ ใน กระปุก สีดำ เหมาะสม ย่อม กะเหรี่ยง

เตอ-อุม แปน ละ เมะ กยัง แกส โกก โกก นึ่ง พู-อิจ ปลั่ง กยัง เซอ งอ-อิ
มา เป็น ให้ เธอ นกนก ข้าง ร้อง ร้อง ที่ ยอด ต้นปลั่ง นกโกล สี่ เหลือง

โกก นึ่ง พู-อิจ เตอ-อิ โคะ เซอ-อิ 'ยวง โกก นึ่ง พู-อิจ พวง เลอ เทือบ 'ยวง ขอ
ร้อง ที่ ปลาย ต้นไม้(เตอ-อิ) ไม้ ข้างหมู่บ้านที่ ร้อง ที่ ปลาย ต้นไม้(พวง) ตรงข้าม บ้าน รุน
สูง ๆ ป้องกันลม

โกก นึ่ง พู-อิจ เมือะ เลอ เทือบ เมือะ ตา-อิจญ โกก นึ่ง พู-อิจ กยา-อิจญ เลอ เทือบ ตา-อิจญ แชม
ร้อง ที่ ปลาย ต้นมะเดื่อ ตรงข้าม บ้าน ทอผ้า ร้อง ที่ ปลาย ต้นไม้แดง ตรงข้าม ที่ทอผ้า คนเมือง
(ก็กระตุก)

เตอ-อุม แปน ละ เมะ โลก แกส เยือม เยือม พู-อิจ เลอ ทิม ญิม เซอ ฆลอ-แอ
มา เป็น ให้ เธอ นกนก ข้าง ร้อง ร้อง ปลาย ต้นไม้(เลอทิม) ขวาน คิดถึง

¹⁹² ไบพลุที่สูงจากพื้นก้านยาวไปแหลม

เยียม พู-อิจ เลอ-ลอ-แอ ปอ-แอ เลอ เลาะ
ร้อง ที่ปลาย ต้นมะขาม ปลิว/ลมพัด เสียง

เยียม หิง พู-อิจ เอาะ เาะาะ เลอเลอ-อิน
ร้อง ที่ ปลาย ต้นไผ่ ไม่ หยุด ยั้ง

เลอโดฮ ละ เมะ ฟิน หิง เยียม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทนกผิวปาก

แดดอ่อนตอนเช้าส่องยอดเขา
เป็นดอกจิวปลิวอยู่ทุกกึ่งเขา
ลมแรงพัดดอกจิวปลิวทุกกึ่งเขาเล็ก
ให้นักมาผิวปากร้อง เหมือนตัวเรา
เราจะมาเป็นนกร้องเมื่อเธอกำลังนั่งตักน้ำ
มาเป็นนกร้องทักทายให้เธอ
เราจะมาเป็นนกร้องที่พุ่มใบพลู ขณะที่เธอกำลังเด็กใบพลู
เด็ดใบพลูเคี้ยวหนึ่งซีก เคี้ยวใบพลูอยู่นอกห้องบนบ้าน
เคี้ยวใบพลูที่มีลายคล้ายเล็บเหยี่ยว
เด็ดเคี้ยวใบแก่ที่เหลือง ซีกหนึ่ง เหมือนซีกพระจันทร์แปดคำ
ถ้าใบพลูนั้นใส่ในกระปุกสีดำ มันจะเหมาะสมกับย่ามกะเหรี่ยงที่เธอใส่
มาเป็นนกกกสีเหลืองร้องเพลงอยู่บนยอดปลั่ง
ร้องที่ปลายไม้ข้างหมู่บ้านสูง ๆ ที่ป้องกันลม
ร้องที่ปลายต้นพวง ตรงข้ามกับบ้านเธอ
ร้องที่ปลายต้นมะเดื่อตรงข้ามบ้านที่มีการทอดผ้า
ร้องที่ปลายต้นไม้แดงตรงข้ามที่ทอดผ้า
มาเป็นนกโลกช่างร้องให้เธอ
ร้องที่ปลายต้นเลอทิม ทำให้คิดถึง
ร้องที่ปลายต้นมะขามให้เสียงปลิวไปตามลม
ร้องที่ปลายต้นไผ่อย่างไม่หยุด
บอกให้เธอที่บทร้อง

7.3 โบท โวธ ญะ (บทสร้างบ้าน)

ดัส เมื่อน โม-อัญ แคย-อิจ ยุส ตะ เน
ถ้า เหมือน คำ กำหนด ของ ตะเน

ดัส โกะ อะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เรา มา

จับ นิง โคะ โทยส เซอ โฆยส ฮัด ฮละ
เกาะ ที่ ต้นไม้ (โกยส) ขณะเมื่อ ปลอดภัย ไป

จาด นิง ญะอัญ จู จะ ฮลอง
จอด/พัก ที่ ศาลาพิธีกรรม อาศัย เตาไฟ เย็น
เตาไฟที่ไม่มีใครได้ก่อไฟ

เคือส จาด ญะอัญ โกะ กาน โปะ ระ
ให้ พัก บ้าน ตัวเธอเอง ลูก พ่อตาใหญ่

จาด ญะอัญ เวือส ฆยา-แอส ขวง เลอ เลอ-อุง
พัก บ้าน กว้าง ระเบียบ ที่ พื้นราบ

ชวน ปลา-อัส กอก กลอม แซม ปอกา
มองเห็น -? ตะกล้า ที่แบก คนเมือง พ่อค้า

ยุส อา-อึง โปะ โกลงโฮง ตามหวด
สร้าง ไว้ ริม ห้วยโรง ตำรวจ

ยุส อา-อึง กา-อัญ บลา-ออง ญะอัญ ฮลา-ออง โคม
สร้าง ไว้ ห้วย ดอย บ้าน สูงขนาดความสูง

เคือส จาด โคย-อัญ ฆะ ปอกา โมง
ให้ พัก ทุก คน พ่อค้า มั่ง

ลัส อา-อึง 'รอง ญะอัญ ลาส เชือซอง
ถาก ไว้ เสา บ้าน แกน ไม่นะ

โวธ อา-อึง กา อะ ญะอัญ เมะ ระบุ
สร้าง ไว้ ก่อน เรา บ้าน เธอ หลังใหญ่

ดัส เมื่อน โโม-อัญ แบย แรบ เซอ อัว
ถ้า เหมือน คำ กล่าว ที่แน่นอน

กอม เคือส เลอโกะ โยะ โคะ จับ
อย่า ให้ นกเขา ไม่มี ต้นไม้ เกาะ

กอม เคือส พา มะ โยะ ญะอัญ จาด
อย่า ให้ ลูกเขย แม่ ไม่ บ้าน จอด/พัก

จาด ญะอัญ ปยัง ปลอง เมาะ ฮมอง เฮละ
จอด/พัก บ้าน มุง หญ้าคา ไม่ ได้ยิน ฝนตก

เคือส จาด ญะอัญ มะ ฆัส กยะ ทิญ
ให้ พัก บ้าน แม่ แยก ทาง หลวง

เคือส จาด ญะอัญ มะ เยียก ระ นา-อัญ
ให้ พัก บ้าน แม่ พี่ชาย น้องสาวสามี

ยุส อา-อึง เลออา เซอลา ญะอัญ จาด
สร้าง ไว้ สองหลัง ศาลา บ้าน พัก

ยุส อา-อึง เฌียง ควด ญะอัญ จาด ฆอ
สร้าง ไว้ ข้าง ป่าดง บ้าน พัก รุน/เรือ

ญะอัญ จาด โคย-อัญ นา ปอกา โกละ
บ้าน พัก ทุก น้ำเมื่อ พ่อค้า กลองกบ

ดัส โกะ อะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เรา มา

ชวน อา-อึง ปละปลอง เซอ ปยา-แอ เรอ-อุม ๗
เหลา ไว้ ไม่สำหรับไฟหญ้าคา ขนาดพอดี

ยุส ญะอัญ เมะ ระบุ ฮลา-ออง เหนอ-อุง โจอ
สร้าง บ้าน เธอ ใหญ่ สูง ขี้อ เจาะ

ตา-อึก อา-อึ้ง กา เอะ ฆะ เมะ ฮลา-อง ตา-อึก ฆะ เมะ ฮลา-อง ลอง เลองา-ออ
แขวน ไว้ ก่อน เรา ฆะ¹⁹³ เธอ สูง แขวง ฆะ บ้านเธอ ให้สูง ดำ ด้วยเขม่าควันไฟ

เลอโบฮ กา เอะ 'รอง เมะ โฆ เลอโบฮ 'รอง โฆ โฆ เลอกา
ตั้งเสาไว้ ก่อน เรา เสา บ้านเธอ ยืน/ตั้ง ตั้ง เสา เอก ให้ยืน ก่อน

เลอโดฮ ละ เมะ ฟิน นิง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทสร้างบ้าน

ถ้าเหมือนคำกล่าว
เมื่อตัวเราเสนอตัวให้
อย่าให้หนักเขาไม่มีต้นไม้เกาะ
เกาะที่ต้นโกยฮ เมื่อไม่มีใบ
จะไม่ให้ลูกเขย ไม่มีที่พักอาศัย
จะไม่ให้ไปอยู่ที่ศาลาพิธีกรรม
จะไม่ให้ไปอยู่บ้านมุงหลังคา
จะให้ไปอยู่บ้านเจ้าสาว หลังใหญ่
จะให้พักบ้านแม่ยาย
ให้พักบ้านที่มีระเบียบ จะได้มองเห็นพ่อค้า แม่ค้าหาบเร่เข้ามา
จะสร้างบ้านพักไว้สองหลัง
จะสร้างไว้ที่ริมห้วย กับริมที่พักตำรวจ ข้างป่าดง
จะสร้างบ้านสูงไว้ที่หัวดอย
จะสร้างบ้านพักให้พ่อค้าลงกบเข้ามาพักได้
ถ้าตัวเธอมา จะถากเสาบ้านเป็นไม้เนื้อแข็ง เตรียมหญ้าคาให้พอดี
สร้างไว้ก่อนที่เธอจะย้ายเข้ามา
จะสร้างบ้านหลังใหญ่มีชื่อสูง
แขวนหิ้งบนเตาไฟให้สูง ตั้งเสาเอกไว้ให้สูง
บอกไว้ให้เธอที่บทขอ

¹⁹³ คือหิ้ง ชั้นวางของบนเตาไฟ เพื่อที่จะให้แห้ง

7.4 โบท มอก 'มา (บทพันไร่)

เอะ ญี๋อม โม่-อีญ แคย-อิจ ยุส ตะเน
เรา เมื่อมี คำ พุด ของ ตะเน

เอะ ญี๋อม โม่-อีญ เบย แรบ เซอ อัว
เรา เมื่อมี คำ กล่าว ที่แน่นอน

แหรน พา-อุม หนึ่ง เอะ ฌาะ ฟิน เฮะ
ขยัน ใจ ที่ เรา ไม่ ได้ เสียตาย

แหรน เปละ หนึ่ง เอะ ฌาะ ฟิน อา-อิด
ขยัน ไต ที่ เรา ไม่ ได้ อยู่หนึ่ง

มอก อา-อึง กา เอะ 'มา เมะ เวือฮ
พัน ไร่ ก่อน เรา ไร่ เธอ กว้าง

มอก 'มา เมะ เวือฮ 'ญี๋อฮ เลอ เลอ-อุง
พัน ไร่ เธอ กว้าง ถาง/พัน พื้นที่ราบ

มอก 'มา เพยะ เฮล-อุง เลอ เลอ-อุง อา-อึง ชัง
พัน ไร่ ป่า อุดม พื้นที่ราบ ช้าง นอน

มอก 'เนอ-อุม หนึ่ง โกลง โทง หนึ่ง ทุ
พัน จาก ที่ ห้วย ถึง ที่ ยอดดอย

โทง ละ ทุ ที่ญ ฟิญ โลก เวือฮ
ถึง บน ดอย ใหญ่ ทั้ง หุบเขา กว้าง

มอก 'มา ฌี๋ยง โกลง ฌอ-อุม โซง เบ-อีญ
พัน ไร่ ข้าง ห้วย ปลูก ข้าวฟ่าง ชาว

ฌอ-อุม อา-อึง โซง เบ-อีญ ริญ เพื่อะ ปา-อือ
ปลูก ไร่ ข้าวฟ่าง ชาว (ไซ)/รบกวน ลิง หม่น

ยุส ด้ว กา-อีญ จา-อือ เคียด เอะ โญะ
ทำ ราริน หัว น้ำตก ตัก เรา ดืม

เคียด โญะ เซอ-อม เลอ โลก ตอม ด้ว
ตัก ดืม น้ำใส กะโหลก ไซ่ นกขวา

เลอ โลก ตอม ด้ว กัว เซอ เอียก
กะโหลก ไซ่ นกขวา ค่อย ถือ/สะพาย

เซอ เอียก เมื่อน ตอม กยอม เซอ 'มะ
สะพาย เหมือน ไซ่ คลอน จะแตก

มอก 'มา ฌี๋ยง กยะ เลอ เซอ-อุง โคะ เค
พัน ไร่ ข้าง ทาง มากมาย ด้วย ไม่ตัดกิ่ง

จับ โคย-อีญ โคะ เค เล เลอโพง
มาเกาะ ทุกต้น ไม่ตัดกิ่ง นกแก้ว ที่พุดได้

เออ-อีญ จับ โคย-อีญ โฆง โวง 'มา-แอ ทุ-อิจ
มา เกาะ ทุก ต้น (นกโวง) และ นกทุ-อิจ

เซอ เงอ-อี ชวง ทุ-อิจ เซอกยัก ชวง โวง
เหลื่อง ตื่น นกทุ-อิจ แดง ตื่น นกโวง

มอก 'มา ฌี๋ยง กยะ เซอมา 'ลอคคาม
พัน ไร่ ข้าง ทาง ปลูก ดอกดาวเรือง

ฟิ ลา-แอ ฟิ เลอ-อิม เจียก ปา-อือ เทีย
ผู้ที่เดิน/ผ่าน ผู้ที่ เดินเที่ยว เต็ด ทัดหู ดอก

มอก 'มา ฌี๋ยง กยะ เซอมา เซอฟิ
พัน ไร่ ริม ทาง ปลูก ลูกเดียว

กวน โคะ เลอ เซอ มัก เปส ชา-อิบ
เด็ก ด้ว น้อย ๆ มักจะ เก็บ กิน

ญี๋อะ ตา-อือ หนึ่ง ทุ เลอดู ญี๋อะ พยอม
กระ ท่อม ที่ ยอดดอย เทียบเท่า บ้าน ไม้ (อย่างดี)

เงื้ออะ ตา-อือ ปยัง โขยบ เลือ โอบ แจม เลอโตฮ ละ เมะ ฟิน หิง เยื่อม
กระท่อม ทำหลังคา ไม่ไผ่ผ่าสองซีก ดีกว่า อบหลวง บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง
ที่แม่น้ำแม่แจ่ม

บทพันไร่

เราดีใจเมื่อเห็นเธอมา มีกำลังใจ อยู่หนึ่งไม่ได้ ต้องขยันทำงานอย่างหนัก
จะพันไร่ เตรียมไว้ก่อนที่เธอจะมา
จะพันไร่จากบนดอยจนถึงที่ราบให้กว้าง
จะพันไร่ไปถึงที่ราบ ที่ชันนอน
จะพันไร่จากบนดอยใหญ่ หักหุบเขากว้าง
จะพันไร่ไว้ข้างห้วย ไว้ปลูกข้าวฟ่าง
ปลูกข้าวฟ่างขาวทั้งไร่ จะมีลิ่งน้ำเงินมากิน มารบกวน
จะทำารรินน้ำตก เอาไว้ตัดดื่ม
จะพันไร่ที่ข้างทาง เพราะมีกิ่งไม้โยะ
นกแก้วจะมาเกาะกิ่งไม้ มีเสียงเจื้อยแจ้ว
นกโวง และนกทู-อิจ ก็จะมาเกาะกิ่งไม้ด้วยเช่นกัน
นกทู-อิจ ตื่นเหลือง นกโวงตื่นแดง
จะพันไร่ที่ข้างทาง ไว้ปลูกดอกดาวเรือง
คนที่เดินผ่าน จะเด็ดดอกไม้ไว้ทัดหู
จะพันไร่ที่ข้างทาง ไว้ปลูกข้าวเดือย
เด็กเล็ก ๆ มักจะเก็บกิน
กระท่อมที่ยอดดอยของเธอ หลังใหญ่ ทำด้วยไม้อย่างดี
กระท่อมไม้ไผ่ผ่าสองซีก ดีกว่าหน้าผาที่อบหลวง
บอกให้เธอได้ยินที่เพลงร้อง

7.5 โบท เลอ ซิง (บทรอคอย)

ดัย เมื่อน โม-อีญ แคย-อิจ ยุส ตะเน
ถ้า เหมือน คำ กำหนด ของ ตะเน

ญูอม โกะ อะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
เมื่อ ตัว เรา มา ที่ แน่นอน

เตอ-อุม เตอ-อู กยะ เวีย ฮยัง เลอ ฮยัง
มา ไม่ ทาง เว้น ? ? ?

เตอ-อุม กยะ เลอ ฟิม เลอ ญู-อิด ทิม ออ-แอ
มา ทาง สวน เต็มไปด้วย สุข สัมเกลี้ยง

ปอ-แอ พา ทอง แพ แกส โซมเปิง
ปลิว ผั่ว ทอง แพ ช่าง (เหมาะสม)

ดัย ฮอ-อิจ โตะ โปยก ตอ โอก ขวน
ถ้า มาถึง ใน กลางบ้าน วัง ออก ส่องดู

ดัย ฮอ-อิจ กยะ กยา-ออ เลอ ซิง ตา-ออ ชัด
ถ้า มา ทาง ยุงข้าว รอ ส่ง เสื่อ

ซิง ตา-ออ ชัด พู ละ ญู ฮอ-อิจ
รอ ส่ง เสื่อ หนา ให้ แยก ที่มา

ดัย ฮอ-อิจ เกอ เตะ โทง อา-อิง โปง
ถ้า มา หน้าบ้าน ตั้ง ไว้ บันได

เลอ โปฮ โปง จาม ฆะ 'ลู'เลฮ
ตั้ง บันได พาด ไม่ โคลงเคลง

ปิ่น โปง ตา-อับ ปละ ดิก เน่ ๆ
เหยียบ บันได ถี่ ชี ?

ดัย ฮอ-อิจ เกอ โปง ลา-แอฮ อา-อิง ชัด
ถ้า มาถึง นอกบ้าน คลี่ปู ไว้ เสื่อ

ดัย เมื่อน โม-อีญ เบย ชอม ตะแนด
ถ้า เหมือน คำ กล่าว ที่แน่นหนา

ญูอม โกะ อะ ฮอ-อิจ ทิ เซอ ญูม
เมื่อ ตัว เรา มาถึง หนึ่ง คณะ

ฮอ-อิจ เตอ-อู กยะ ตั้ง 'มา-แอ ญัง แล่ง
มา ไม่ ทาง ต่าง กับ กระหรี่ปง แดง

เตอ-อุม กยะ โปยก ลอ-แอ ปอ-แอ พา ทอง
มา ทาง ถนน เดิน ปลิว ผั่ว ทอง

พา ทอง ดอก คาม ชิด นาม ญูอม
ผั่ว ทอง ดอกดาวเรือง ชุบ น้ำ สีย้อม

ตอ โอก เลอ ยวน กวน 'มา-แอ มะ
วัง ออก ทอยย ลูก กับ แม่

ซิง ตา-ออ ชัด อวน ละ กวน ญู
รอ ส่ง เสื่อ อวน ให้ ลูก แยก

ดัย ฮอ-อิจ ขวง โปยะ เลอ โฮงะ ลอง เปียง
ถ้า มา ชายคา บอก ดำ พัน

โทง อา-อิง โปง ฮา-ออก เลอ ดีด มัวกลัง
ตั้ง ไว้ บันได ขึ้น หน้าผาก กระทิง

ยวก ขวง เลอ-อุม คยา-แอ ปิ่น 'นา-แอ โปง
ยก เท้า ใส่(เลอ-อุม) ทอง เหยียบ ค่อยๆ บันได

ปิ่น ทิ เลอ 'ลัก มัก โอ คาม
เหยียบ หนึ่ง ชี มักจะ ไม่ รับน้ำหนัก

ลา-แอฮ อา-อิง ชัด 'ลอ-อิจ ลอ-อิจ เซอ เกอ-อิด
คลี่ปู ไว้ เสื่อ หวาย สูด ขอบบ้าน

ด้อย ฮอ-อิจ เกอ โปง โปฮ เลอ เวีอะ เลอ เวีอะ ซอง เฮล-อิจ ตอน เซอ แก
ถ้า มาถึง นอกบ้าน เปิด ประตู ประตู ปิด ด้วยเหล็ก แน่น กลอน

เตอ-อุม โปฮ พูแพ (เซอ) แก นึ่ง นั๊ก แก นึ่ง นั๊ก ลอง เลอ ฮอง เยียบ ๆ
มา เปิด หมุน ใส่กลอน ด้วย นาก ใส่กลอน ด้วย นาก ดำ ปิดสนิท

เลอ เวีอะ ซอง โคะ 'ลอ-แอฮ โกละ เวียง ฮอ-อิจ โตะ เลอ เวีอะ เตื่อะ เลอ โพง
ประตู ปิด ทำด้วยไม้ ดังเหมือน กลองกบ เมือง มาถึง ใน ประตู เริ่ม พุด/ทักทาย

ฮอ-อิจ เกอ เลอ นา-อัญ ฮมา-อัญ ฮมอง ฮอ-อิจ ฮมา-อัญ ฮมอง เซอ ลอ-อิจ ฮอ-อิจ กวน โตะ
มาถึง ใน บ้าน ถาม ได้ยิน การ ถาม ได้ยิน ถ้วนทั่ว ถึง เด็ก ๆ
เดินทางมาถึง

ฮมา-อัญ ฮมอง โคย-อัญ โฆะ โตะ เลอ เซฮ ด้อย โกะ เอะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถาม ได้ยิน ทุก คน เด็ก น้อย ๆ ถ้า ตัว เรา มาถึง

ด้อย เตอ-อุม นึ่ง กยอก ปอก แอฮ โชม กอ-แอ โตะ เซอ ออส ตอส แอฮ ปอน
ถ้า มาถึง ที่ หิ้ง ตักข้าว เอง กิน มี เนื้อ แห้ง แกะ เอง กิน

ตอส ปอน ฟิ มา-อิ ทิ ชา-อิจ ระบุ เตอ-อุม งา-อุม เลอ โจะ โปะ 'มา-แอ พา
แกะ กิน อันที่ ดี หิ้ง ขึ้น ใหญ่ มา นึ่ง ร่วมกัน พอตากับ บุตรเขย

เตอ-อุม งา-อุม เลอ เลียก เยียก 'มา-แอ เซอก เลอ โตฮ ละ เมะ ฟิน นึ่ง เยียม
มา นึ่ง สลับ พี่เขย กับ น้องเขย บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บทรอกอย

ถ้าเหมือนคำกล่าว

เมื่อตัวเรามา

เรามาทางที่คนเดิน ไม่ได้มาทางอ้อมหรือทางลัด

ไม่ได้มาตามทางที่คนอื่นหรือคนกะเหรี่ยงแดงมา

เดินตามทางในสวนที่เต็มไปด้วยส้มเกลี้ยงสุก

เดินทางมาตามหมู่บ้าน ที่มีผ้าคาดหัว (ผ้าตอง) ปลิวสะบัด

ผ้าที่คาดหัว ปลิวสะบัด สวยงาม เหมาะสมกับเรา

ลวดลายของผ้า เป็นลายดอกดาวเรือง

ถ้าคนหนุ่มมาถึงหมู่บ้าน ให้วิ่งออกมาดู ปูเสื่อรอต้อนรับ

เมื่อแขกมาถึงชายคา จะมีรอยยิ้มและเสียงหัวเราะ

ถ้ามาถึงหน้าบ้าน ให้วางบันไดไม่ให้กลอนแคลน สำหรับคู่บ่าวสาว

ให้ก้าวขึ้นบันไดอย่างช้า ๆ

ถ้ามีแขกมาถึง ให้ปูเสื่อหวยรอน้ำประตูป้าน หรือหน้าประตูห้อง
ถ้ามาถึงนอกบ้าน ให้เปิดประตู ที่มีกลอนเหล็ก เปิดกลอนหมุน มีเสียงดังเหมือนเสียงกลองกบ
เมื่อมาถึง จะถามสารทุกข์สุขดิบของทุกคนทั้งคนเฒ่าและเด็กเล็ก
ถ้ามาถึงก็ให้ตักข้าวกินเอง ไม่ต้องเกรงใจ มีไม้ปลาย่างอยู่ใต้หิ้ง
มีเนื้อแห้งย่างกิน แกะกินอันที่ดี
ให้นั่งร่วมวงกับพ่อตา ลูกเขย สลับกับพี่เขย น้องเขย
จะบอกกล่าวให้เธอฟังที่เพลงร้อง

7.6 โบท มอก เพี้ย มอก เปยอ-อุม (บททำกับดัก)

ดัย เมื่อน โม-อัญ แเคย-อิจ ยุส ตะเน
ถ้า เหมือน คำ กำหนด ของ ตะเน

ดัย โกะ อะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เรา มา ยัง แท้จริง

มอก เพี้ย ชา-ออง ฆา-ออ ปลา-ออ เปลี๋ย ๗
พัน ไม่กับดัก เบา ท่อน เปล่า ๗

เคือส เกยอ-อิ กวน โนะ เรอ-อุก โปะ ปอน
ให้ กับดัก ลูก โนะ¹⁹⁴ เอามาให้ พ่อตา กิน

ยุส เพี้ย ทิ ดู จู เหนอ-อุม อัว
ทำ กับดัก หนึ่งใน ที่ ติด โคนต้น ไม่อัว

เกยอ-อิ กวน กลัง ตา-อัญ เลอ-วอง ทิ เคือะ
กับดักได้ ลูก เขี้ยว ? ลาย หนึ่งใน คืบ

ดัย โกะ อะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เรา มา

เทือะ เรอ-อุบ พุง ปอม เลอ ฮา-แอ ลอง กา-อัญ
ทอด แห วน้ำ ปอม ปลาขาว หัว ตำ

มอก เปยอ-อุม ทิ โลง โลง เฮอ-อิน กะ
ทำ ที่ดักปลา หนึ่งใน ที่ ห้วย มาก ปลา

เกอ-อิช ๗ เญือก ๗ เคือก เลอ เลียง
แกง ตำพริกปลา คั่ว ข้าวคั่ว

พา-อิด โจง 'งา-แอ โปะ เลอ โมะ ปลา-แอ ญิม
แซบ รีม ตา พ่อตา กลิ่น เหล้า อร่อย

กะ เรอ-อุก เซอ ตา-อิม กวน ชา-อิม แซม
รวบรวม เอามา แก้วตัว ลูก นก คนเมือง

ดัย เมื่อน โม-อัญ เบย แรบ เซอ อัว
ถ้า เหมือน คำ กล่าว ที่แน่นอน

เตอ-อุม เตอ-อู อะ มอก เพี้ย ชา-ออง ฆา-ออ
มา ไม่ เรา พัน กับดัก เบา ท่อน

เตอ-อุม ยุส เพี้ย เกอ-อุม โคย-อัญ เหนอ-อุม โคะ
มา ทำ กับดัก ดอกไม้ ทุก โคนต้น ไม่

เรอ-อุก โปะ ปอน ญิม ชิม เซอ อัง
เอามาให้ พ่อตา กิน อร่อย อ่อน กระดูง

เกยอ-อิ กวน ตัว โปก เลอ โมก ตา-อิน กา-อัญ
กับดักได้ ลูก นกขาว ตัวผู้ ? หัว

เกยอ-อิ กวน พูเพือะ เซอ ตะ ทิ ตอบ
กับดักได้ ลูก ตะพาบ หาง หนึ่งใน วา

เลอ 'มก เขียน เรอ-อุบ โปะ ควด เทือะ
ลำบาก หนัก แห และ ยาก เหวี่ยงแห

เตอ-อุม เออ-อัญ มอกลี ดี มอก เปยอ-อุม
มา กลับ ทำ ที่ดักปลา

เคือส เกยอ-อิ พี ระบุ เรอ-อุก มะ เกอ-อิช
ให้ ได้ ปลา ที่ ใหญ่ เอามา ให้แม่ แกง

ติด โจง ดอ-แอ มะ ตอม เลอ ฮา-แอ
ติด รีมปาก แม่ ไข่ ปลาขาว

เตอ-อุม ญือม เพือส เบยเซอ เกะ เรอ-อุก ชา-อิม
มา เมื่อ เสร็จ งานไร่ รวบรวม เอามา นก

กะ เรอ-อุก ทิ ฆือ กวน ยือ ญือม
รวบรวม เอามา หนึ่งใน (ฆือ) ลูก นกยือ ร้อง

¹⁹⁴ หนูขนาดเล็กปากแหลม

เคือส เชือก เลอ เคะ มอนพี ระบุ
ให้ น้องเขย คนเล็ก เล่นตัวใหญ่

เคือส เชือก เซอ 'นะ มอนพี เต-เอาะ
ให้ น้องเขย คนกลาง เล่นตัวเล็ก

ดัย โกะ อะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เรา มา

เตอ-อุม 'มา-แอ แกส กลอม เซอหัด บาน กัง
มา ด้วย คล่องแคล่ว แบก ปืน บ้าน กัง

เซอหัด โห่ง เฮล-อิจ ยุม ยุส ชัง
ป็น ลูก เหล็ก ตาย ทำให้ ช้าง

เซอหัด โห่ง คัง ยุม ยุส เพือส
ป็น ลูก ครั้ง ตาย ทำให้ หมูป่า

โวก เรอ-อุก หนึ่ง เกล-อิบ เซอหัด เตอ-อิบ งอน
สพายเอามา ที่ ไล่ ปืน แบน ด้าม

เซอหัด ปอง ออ-แอ กลอม กอ-แอ โญด
ป็น ปล้อง อ้อย แบก มี ยศ

ดัย โกะ อะ เตอ-อุม ทิ เซอ ตอ-อิจ
ถ้า ตัว เรา มา

อะ เตอ-อุม เฮอ-อุ เอีย ทิ เฮอ-อุ ไป-อัญ
เรา มา ไป เทียว และ ไป ยิง

เฮอ-อุ เอีย หนึ่ง โห่ง โชง ไป-อัญ มัว
ไป เทียว ที่ สันเขา ยืน ยิง กระทิง

โห่ง ไป-อัญ เลอ อัว มัว ฮา-อุม โฆละ
ยืน ยิง สาม กระทิง อาบ โคลน/บวก

เฮอ-อุ เอีย หนึ่ง โลก โฟก ไป-อัญ แกส
ไป เทียว ที่ หุบเขา ดัก ยิง เลียงผา

โฟก ไป-อัญ อาแลส แกส เพือม ไป-อิจ
ดัก ยิง เจ็ดตัว เลียงผา เล็ม/กิน ใบพริก

ไป-อัญ มัว เซอกยัก เลอ 'มัก เซียน โตะ
ยิง กระทิง แดง ลำบาก หนัก เนื้อ

ไป-อัญ โตส อา-อุมโร โตะ ปอน เมือง
ยิง สบห้วย (ฮา-อุม โร) เนื้อ กิน บ้านเมือง

ดัย ยุม ยุส เลอ-อิจ โล-เอ เรอ-อุก ฮรัง
ถ้า ตาย ทำให้ หมู ตัด เอามา เขี้ยว

ดัย ยุม ยุส ชัง โล-เอ เรอ-อุก โพลก
ถ้า ตาย ทำให้ ช้าง ตัด เอามา งา

โล-เอ เรอ-อุก พิโญก ละ โพลก บา-อือ
ตัด เอามา อันดี สำหรับ ทำงา ตุ่มหู

ดัย ฮอ-อิจ กะ ปัยก ทัก โคะ กลอม
ถ้า มาถึง ที่ ลาดขาน ทาก ไม้ แบก/หาม

ดัย ฮอ-อิจ ญืออะ กยะ เฮอ-อิจ ปละโตะ
ถ้า ถึง บ้าน ญาติ ปาด บันได

ปละโตะ ไป-อัญ พา ตา-อิบ ปละ โบง
บันได ยิง บุตรเขย นับ ชี บันได

ป็น โตะ เจียก โอง เดียบ โบง ญืออะ
เท่า เนื้อ หยิก ตัวต่อ ทั่วทุก บันได บ้าน

เซอมัง ทอส เกล-อิบ มัว เตอ-อิบ เรอ-อุง
เซอมัง/ขุน รับส่วน ขาหน้า กระทิง แบน เขา/เขาสัตว์

ทอส เซอ อัง กับ ชับ ฌอ-อิน โกลง
รับ/เอา กระตุก คาง ? ? ?

ควด โชม พิ นะ มะ 'มา-แอ โปะ
อยาก กิน ของ เปรี๊ยะ แม่ยาย กับ พ่อตา

ทุ-อี เรอ-อุก เลองงอง เค เลอดี เลอดี กา-อีญ จา-อีอ ทีม เลอ งอ-อีต
ไป เอามา มีด/พรว้า ตัดกิ่ง มะแขว่น มะแขว่น หัว น้ำตก สุก (พอดี)?

เมาะ ทีม เลอ งอ-อีต เตอ-อุม เซอ-อีต เรอ-อุก เซอ-อีต เรอ-อุก ทิ ทอง ปอง เออ-อีญ 'มา-แอ
พอ สุก (พอดี)? ถึง เก็บ เอามา เก็บ เอามา หนึ่ง ย่าม ถึง กลับ ด้วย

เปเฮ เรอ-อุก เปล-อิ เป แห ขวง เลอ คา-ออก เปเฮ เรอ-อุก เปล-อิ กา-ออก ขวง เลอ เลอ-อุง
เก็บ เอามา ผล มะม่วง ที่เชิง เขา เก็บ เอามา ผล มะกอก ที่ ชายพื้นราบ

เลอ โดฮ ละ เมะ ฟิน หนึ่ง เยื่อม
บอกกล่าว ให้ เธอ ที่ บท ร้อง

บททำกับดัก

ถ้าเหมือนคำกล่าว

ถ้าตัวเราได้มาจริง ๆ

เราจะไม่พันท่อนไม้เบา ๆ มาทำกับดักหนู

เราจะทำกับดักตอกไว้ที่โคนต้นไม้

ดักหนูได้ จะเอาไปให้พ่อตากินอย่างเอร็ดอร่อย

เราจะทำกับดัก ติดกับต้นไม้อ้อ

กับดักนกขาวตัวผู้

กับดักลูกเหี้ยยาวหนึ่งคืบ

กับดักลูกตะพาบมีหางยาวหนึ่งวา

ถ้าตัวเรามา เราจะเหวี่ยงแหหาปลา

ทอดแห ปลาขาวที่วังน้ำปอม

เราจะทำที่ดักปลา ที่ทำให้ได้ปลามาก ๆ และได้ปลาตัวใหญ่

ให้แม่เอาไปแกง ตำน้าพริกปลาควั

ให้พ่อตากแล้มเหล้าอย่างเอร็ดอร่อย

เมื่อเสร็จจากงานไร่ เราจะไปดักลูกนกแก้วตัว

ให้น้องเขยคนเล็กเล่นตัวใหญ่ ให้น้องเขยคนกลางเล่นตัวเล็ก

ถ้าตัวเรามา

เราจะแบกปืน สะพายที่ไหล่ มาอย่างคล่องแคล่ว

ใช้ลูกปืนเหล็ก ยิงให้ช้างตาย

ใช้ลูกปืนครั้ง ยิงให้หมูป่าตาย

ถ้าตัวเรามา

เราจะไปเที่ยวยิงกระทิงที่สันเขา

เราจะยิงกระทิงสามตัวที่กำลังอาบโคลน

เราจะไปเที่ยวยิงเสียงผา
ดักยิงเสียงผาที่กำลังเล็มใบพริกให้ได้เจ็ดตัว
ยิงกระทิงแดงให้ได้เนื้อกลับมา
ถ้าเรายิงหมูป่า เราจะตัดเขี้ยวหมูกลับมา
ถ้าเรายิงช้าง เราจะตัดงาช้างกลับมา สำหรับทำตุ้มหูให้เธอ
ถ้ามาถึงบ้าน เราจะแบ่งปันเนื้อให้กับญาติ ๆ ลูกเขย
แม้จะแบ่งได้ชิ้นเล็ก ก็แบ่งให้ได้ทุกบ้านได้บ้าน
จะแบ่งขาหน้า เขาสัตว์ ของกระทิงให้เซอม่้ง
ถ้าพ่อตาแม่ยายอยากกินของเปรี้ยว
เราจะเอามีดพร้าไปตัดกิ่ง ลูกมะแขวนสุกที่หัวน้ำตก
เราจะเก็บผลมะม่วงที่เข่งเขา
เก็บผลมะกอกที่พื้นราบ
บอกกล่าวให้เธอฟังที่เพลงร้อง